МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 31 том 2

Одеса
2017

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 26 грудня 2017 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев,** д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан,** д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак,** д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна,** канд. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Дем'янова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк,** доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева,** кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву,** кандидат філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова,** доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко,** доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька,** доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова,** доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко,** доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець,** доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук,** доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www. vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2017
© Міжнародний гуманітарний університет, 2017

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

УДК 811.111:81'37:81'276.6:636

Алексєєва Н. М.,
аспірант кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ТАКСОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІППОНІМІВ

Анотація. У статті розглядається проблема таксономії розряду гіппонімів, як однієї з суттєвих мікросистем мови, опираючись на сучасні підходи до загальної класифікації зоонімів. Робиться спроба охарактеризувати наявні класифікації елементів гіппонімікону, а також запропонувати власне бачення класифікації гіппонімів, з метою ознайомлення читача з перспективами дослідження даного розділу зооніміки. Предметом опису є гіппоніміка – розряд зооніміки, котрий займається аналізом власних назв коней.

Ключові слова: таксономія, класифікація, зоонім, гіппонім, скрипт.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується різким збільшенням активності процесу номінації. Тому, у час своєрідного «номінативного пожвавлення», тоді як кількість власних назв збільшується щохвилини і давно вже перевищила кількість загальних, лінгвісти-ономасти ставлять перед собою надзадачу: систематизувати та класифікувати різні пласти пропріальної лексики задля визначення їх місця у динамічній системі власних назв. Все більше уваги приділяється спеціальним ономастичним дослідження, проте деякі розряди онімів тільки починають привертати увагу науковців. Таким, вкрай поверхнево представленим в ономастиці, однак значним та масивним, є розряд гіппонімів.

Метою статті є аналіз проблеми таксономії розряду гіппонімів, як однієї з суттєвих мікросистем мови, опираючись на сучасні підходи до загальної класифікації зоонімів, а також спроба охарактеризувати наявні класифікації елементів гіппонімікону та власне бачення класифікації гіппонімів,

Виклад основного матеріалу. Усталеним та класичним є визначення Н. В. Подольської, згідно з яким зоонім (від грец. ξῶον – «тварина») – це власна назва «тварини, зокрема домашньої, утримуваної у зоологічному саду, «працюючої» у цирку, в охороні, піддослідної або дикої» [1, с. 59]. Семантичні та морфологічні ознаки зоонімів досліджувалися відомими українськими ономастами, зокрема О. Л. Кирилюком [2], Н. Г. Рядченком [3], М. І. Сюсько [4], П. П. Чучкою [5], Я. М. Шебештян [6]. Однак, ономатологія не стоїть на місці, активно поповнюючи скарбницю знань про різні пропріативи. Тому і спеціальні дослідження зоонімічного спектру поступово виходять на перший план.

Так, у фундаментальному доробку «Словник російської ономастичної термінології» (1978, 1988 рр.) вітчизняний лінгвіст вводить в ужиток нові термінопозначення зооніміки: **кіноніми** (від грец. *χύνός* – «собака» – «кличка собаки» [4, с. 65]: *Дік, Пушок, Шарик*), **гіппоніми** (від грец. *ἵππος* – «кінь» – «кличка коня»: *Булат, Ягода, Шайтан*) [4, с. 51], **бізонтоніми** – клички бізонів, **орнітоніми** – клички птахів, **інсектоніми** – імена комах тощо [4, с. 59]. Хоч авторка і зазначає недостатню ґрунтовність теоретичних знань зооніміки, а звідси й недолугість цих термінів як самостійних, бачимо, що термін **гіппонім** не тільки закріпився в ономастичній номенклатурі, а й увійшов у науковий обіг та активно використовується лінгвістами у ряді досліджень. Неможливо переоцінити важливість утвердження цього термінопозначення, адже нерідко у наукових роботах зустрічається термін **кличка**, який кваліфікуємо як побутовий та недопустимий для науки. Тому повністю згодні з думкою Я. М. Шебештяна про необхідність заміни слова **кличка** на термін **зоонім,** однак не тільки у літературно-художньому вжитку (як пропонує дослідник), а й у науковому та позанауковому [14, с. 4-5]. За аналогією, для власних назв коней прийнятним є термін **гіппонім**.

Не можемо не зазначити (суспільно-пізнавальну, радше ніж лінгвістичну) працю T. Beapa (Terri A. Wear) «Коня звали іменем…: Словник коней, відомих з історії, літератури, міфології, телебачення та фільмів» («The Horse's Name Was...: A Dictionary of Famous Horses from History, Literature, Mythology, Television and Movies», 1993), в якій опис коней, які відіграли величезне значення в історії, культурі та житті людей неодмінно супроводжується поясненням появи самої імені [10]. Окрім задокументованих реєстрових списків коней, з'являються й аматорські/ нелінгвістичні іменослови, якими не знехтує жодний спеціаліст-ономаст. На особливу увагу заслуговує перший неофіційний словник імен коней, опублікований під назвою «Неймовірна маленька книга 10 001 імен коней» («The Incredible Little Book of 10,001 Names for Horses», 1999) Барбарою Маніс (Barbara Mannis, 1947–2017), де авторка пропонує техніки підбору гіппоніму залежно від типологічних ознак коня [11]. Посібник включає у себе імена для поні, великих і високих коней, коней з «гарячим» норовом та спокійних, а також представників різних порід. Окремий розділ систематизує матеріал в алфавітному порядку і містить власні назви всесвітньовідомих коней. Коні, які беруть участь в офіційних змаганнях (серед них виїздкові, конкурсні, скакові) не можуть носити імена, раніше зареєстровані, що робить цю книгу незамінною для селекціонерів, нових власників коней та поні та людей, які шукають оригінальне ім'я.

Британський лінгвіст Р. Котс (Richard Coates) у власній збірці «Ми оточені онімами» («We are surrounded by onymies», 2014) також використовує термін **гіппонім** для позначення імен коней [12]. Ономаст пропонує наступний їх поділ у залежності від використаних у процесі створення назви засобів вираження: прості прикметникові (*Jewelled, Patriotic*), складні прикметникові (*Chilledtothebone, Oh So Spicy*), гіппоніми-вигуки (*Diddums, Hip Hip Hooray*), складні іменникові (*Classy Strike),* імперативні (*Act Your Shoe Size, Reset to Fit*), прості дієсловні (*Accumulate)*, складні дієслівні (*Ain't Talkin')* та ті, що утворюються за допомогою цілих речень (*My Body is a Cage, Humor Me Rene*).

Разом з тим автор наголошує, що «абсолютно будь-який лінгвістичний матеріал може слугувати іменем коня», що, у свою чергу, корелює із нашою думкою про чисельність елементів гіппонімікону та їх суттєвий внесок у збагачення пропріальної лексики.

Іншим вкрай важливим сучасним ономастичним доробком вважаємо монографію М. М. Торчинського «Структура онімного простору української мови» (2008), в якій кваліфіковано проаналізовано здобутки вітчизняних і слов'янських фахівців і, у рамках загальної класифікації великої кількості пропріативів, автор пропонує власне бачення нерозв'язаної проблеми систематизації гіппонімів. Пропонована класифікаційна схема ґрунтується на їх денотатно-номінативних особливостях і дозволяє більш чітко і послідовно структурувати цю частину онімного простору української мови. Науковець розподіляє тварин на свійських та диких, привласнюючи першим термінопозначення **пеконім**, у ведення яких, власне, і входять усі гіппоніми. Останні ж, на думку вченого, «класифікуються за семантикою, генетикою і структурою» [8, с. 51], де одразу ж знаходимо застереження автора про не повноту і не систематизованість подібної дистрибуції [8, с. 51]. Посилаючись на відомі факти про те, що у деяких господарствах притримуються принципу називання тварин за місяцями, коли вони народилися (січневі – на **с-**, лютневі – на **л-** і т. д.), а породисті коні часто отримують імена, складені зі складів, взятих від імен «батька» і «матері», М. М. Торчинський поділяє гіппоніми на узвичаєні для певної породи і неузвичаєні, тим самим ігноруючи екстралінгвістичний аспект (правила номінації у спорті), який є вкрай важливим для гіппоніміки. Автор вводить ряд нових термінопозначень: **гіппопоетоніми –** імена коней, засвідчені у художніх творах [8, с. 240]; **балетогіппоніми** – імена коней як персонажів балетної вистави: кінь *Росінант* із балету «Дон Кіхот» [8, с. 263], а також наводить поодинокі приклади запозичених в українську мову гіппонімів (*Шайтан* – з. араб. *šaitân* – чорт, дідько) [8, с. 329]; гіппонімів, створених шляхом штучної номінації (*Сивко*) [8, с. 351]; шляхом конверсії прикметникових форм (*Гнідий, Буланий*) [8, с. 393]; шляхом власне семантичного (найбільш продуктивного) способу творення (*Стріла*) [8,с.394];відприкметниковігіппонімимотивованіприкметниками (*Гнідко*) [8, с. 433], патронімічні гіппоніми, в яких засвідчений активний зв'язок з особовими назвами (*Рема* ← гіппоніми **Ре**корд та Аль**ма**) [8, с. 472].

Загалом, маємо змогу виділити дві магістральні класифікаційні схеми, запропоновані М. М. Торчинським: 1) вітоніми → зооніми → пеконіми → гіппоніми; 2) ідеоніми → поетоніми → вітопоетоніми → зоопоетоніми → гіппопоетоніми. Відмічаємо, що автор розглядає гіппоніми, як власні назви денотатів двох багатокомпонентних сфер – об'єктів живої природи, як сфера реальної дійсності, з одного боку, та розумової, ідеологічної, художньої сфер людської діяльності, з іншого. Безперечно, заявлене типологічне об'єднання гіппонімів у певні класи та групи стало важливим внеском у розвиток цього сегменту зооніміки та ономастики у цілому, однак з огляду на класифікацію автором власних назв коней у рамках усебічної та загальної класифікації онімів, а також фокусування на семантичній та формальній структурі гіппонімів без залучення екстралінгвістичного фактору, вважаємо здобутки автора стосовно гіппонімів проривними та актуальними, але все ж такими, які потребують розширення, доповнення та деталізації.

Розглянувши описані вище досягнення ономастів, можемо стверджувати, що сьогодні відсутня систематизована загальна класифікація гіппонімів, оскільки запропоновані ономатологію класифікації носять вибірковий характер, бо ж охоплюють або гіппоніми одного виду коней, або тільки певні характеристики / типи гіппонімів. Такі класифікації акцентують увагу або на морфологічному аспекті аналізу (поділяючи гіппоніми на прості та складні; аналізуючи похідні форми у залежності від їх основ), або на семантичному (досліджуючи мотивацію іменних основ у зв'язку з соціальними, культурними та іншими факторами). Автор даної статті має на меті охарактеризувати раніше створені класифікації, задля того, щоб визначити місце гіппонімів англійської мови в онімному просторі у всьому їх розмаїтті, а також запропонувати власне бачення таксономічного опису кінських пропріативів, у чому і проявляється актуальність даного дослідження. Об'єктом дослідження послугували гіппоніми англійської мови, предметом – таксономічний аспект їх вивчення.

Гомогенністю ономастичного простору обумовлюється його обов'язкове ділення на розділи, підрозділи, сектори. У своїй монографії «Загальна теорія власної назви» (1973) О. В. Суперанська згадує думку С. Роспонда про необхідність єдиного принципу класифікації та про те, що «класифікація повинна бути вичерпною, щоб охопити увесь матеріал, і глибокою, щоб рубрики загального поділу дробилися далі» [13, с. 152]. З огляду на це твердження, розпочинаючи роботу над будь-яким фактичним матеріалом, окрім володіння ґрунтовними теоретичними знаннями, дослідник повинен виробити загальну класифікацію досліджуваного матеріалу за матрицею параметрів, використовуючи загальнонауковий метод таксономії. Ця класифікація представляється нам у наступному вигляді:

1) Класифікація гіппонімічних типів за ступенем реальності: встановлення їх розподілу на реальні (узуальні), віртуальні та сакральні;

2) Тематична, предметна або об'єктивна класифікація використання гіппонімів у залежності від позначуваних ними типів коней: племінні спортивні коні (show horse); коні-«домашні улюбленці» (barn horse), вирощені на продаж коні та ті, що залучаються до певного бізнесу, а також особливості іменування коней окремих чистокровних порід;

3) Класифікація у зв'язку з дихотомією мова – мовлення, яка тісно пов'язана з тематичною класифікацією і вивчає офіційні та неофіційні гіппоніми;

4) Морфологічна та структурна класифікація гіппонімів за їх зв'язком з морфологією певної мови, що ґрунтується на морфологічному аналізі структури гіппонімів, установленні їх мовної приналежності та етимології;

5) Семантична класифікація гіппонімів залежно від їх зв'язку з основами загальних назв певної мови.

Як видно з наведених класифікацій, майже всі вони будуються на екстралінгвістичних принципах, які все ж виконують допоміжну роль у лінгвістичній розвідці. Окрім цього, запропонована схема дослідження ні в якому разі не претендує на універсальність у межах усієї ономастики, а навпаки, видається нам найбільш придатною саме для аналізу гіппонімів, про що важливо було сказати.

Для порівняння уявимо, наприклад, застосування найпродуктивнішої у топоніміці історичної (хронологічної) класифікації у вивченні гіппонімів. Так, при класифікації імен коней можливо виходити з їх приналежності до певної території, хронологічних відрізків чи соціальних формацій, однак таке дослідження, на нашу думку, буде або достатньо локальним, або (що ще гірше) псевдонауковим, через неможливість зібрати достатню кількість фактичного матеріалу при порівнянні гіппонімів різних епох. Ця особливість обумовлена також тим фактом, що не дивлячись на наявність кінних заводів та клубів по всьому

світу, розведення коней та їх культивація концентрується здебільшого в англосфері, як сукупності англомовних країн, де проводиться більшість змагань. Наявність єдиного міжнародного керуючого органу кінного спорту (Міжнародна федерація кінного спорту) з англійською мовою, як офіційною, регулює процес номінації усіх племінних коней та підводить його під єдиний стандарт, що передбачає загальні риси номінації. Безумовно, допустимими є дослідження гіппонімів окремих історичних зрізів, що тільки допоможе розширити межі ономастики, а також знання про культуру та соціальне життя у даний період, проте, ми не вважаємо за необхідне виділяти історичну класифікацію для дослідження гіппонімів як окрему на даному етапі наукових пошуків. Так, історичний аспект аналізу стає другорядним з огляду на специфіку цього класу онімів, а синхронне їх вивчення виходить на перший план.

Зупинимось більш детально на першій класифікації, яка потребує пояснення та уточнень. Нині, завдяки міждисциплінарному характеру сучасних лінгвістичних студій, активно розвивається молода наука – когнітивна ономастика, яка вивчає функціонування онімів у ментальному лексиконі носіїв мови. Дослідження, що виконуються у руслі цієї науки, показують, що оніми за своєю природою антропоцентричні, тобто описують дійсність через призму її сприйняття людиною, і мають багатий набір засобів для опису і характеристики самої людини. Особливістю таких досліджень є вивчення власних назв не у мові, чи мовленні, а у ментальному лексиконі, який О. Ю. Карпенко називає «мовою мозку» [14, с. 5]. Дослідження онімів методами когнітивної лінгвістики можемо спостерігати у роботах Л. М. Дмітрієвой (2002) [15], О. Ю. Карпенко (2006) [14], І. Д. Фаріон (2002) [16].

У своєму дисертаційному дослідженні «Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв» (2006) О. Ю. Карпенко зазначає, що «мова у ментальному лексиконі існує у вигляді концептів, що там зберігаються, функціонують, трансформуються, профілюються, а при комунікативній потребі переробляються (перекодовуються) у слова, словосполучення, тексти». Цим твердженням дослідниця насамперед виділяє та означує ментальну специфіку онімів-концептів. Опираючись на термінопозначення когнітивістики, О. Ю. Карпенко вводить поняття **фреймів**, як «екстралінгвальних зв'язків, якими вибудовується групування онімів-концептів залежно від їх денотатів» [2, с. 7]. Кожен фрейм, у свою чергу, за ступенем реальності поділяється на три **скрипти** – узуальний (реальний), віртуальний та сакральний, як було вперше запропоновано О. Ю. Карпенко [14, с. 8]. Ось загальні закономірності категоризації власних назв у рамках ментального лексикону людини.

Вважаємо класифікацію дослідниці, описану вище, придатною і стосовно гіппонімів. Так, категорія **узуальних гіппонімів** включає назви тварин, що реально існують, чи існували, ті, що живуть з людьми та оточують їх, або ті, про яких люди чули з офіційних джерел інформації. Сюди входять, наприклад, усі іменування з реєстру Жокейського клубу, власні назви з будь-яких інших реєстрів та документів, а також кінні іменослови та словники власних назв. Наведемо декілька найвідоміших прикладів: *Буцефал* (улюблений кінь Олександра Македонського), *Інцитат* (улюблений кінь імператора Калігули, призначений ним римським сенатором), *Secretariat* (найвідоміший у світі скачок кінь, який у 1973-му році зміг зробити те, що нікому не вдавалося протягом 25 років – виграти підряд три найпрестижніших скачки з серії «Потрійна корона»).

Категорія віртуальних гіппонімів вміщує іменування коней-героїв літературних творів, кіно та мультфільмів, комп'ютерних ігор, скульптури та інших творів мистецтва. Наведемо декілька прикладів: *Болівар* (вигаданий кінь з оповідання О. Генрі «Дороги, які ми обираємо», цитата з якого – «Болівар не винесе двох» – стала приказкою), *Росинант* (кінь Дон Кіхота, головного героя роману «Дон Кіхот» Мігеля де Сервантес), *Spirit* (кінь з популярного американського мультфільму студії DreamWorks Animation), *Shadowfax* (вигаданий кінь з творів Дж. Толкіна).

Сакральними називаються власні назви таких коней, котрі являються частиною релігійного культу та знайшли своє відображення у міфології чи релігії. О. М. Скляренко у своїй статті «Семантема *кінь* в ономастичній сфері» (2011) зазначає, що «головною причиною одомашнення коня була його ритуально-культова значущість» [17, с. 4]. Так, образ коня є об'єктом тотемно-культових вірувань багатьох народів, а також предметом релігійного культу. До цієї категорії відносимо наступні гіппоніми: *Пегас* (чарівний крилатий жеребець, який злетів на Олімп, щоб приносити Зевсові грім та блискавку), *Хірон* (наймудріший гіпокентавр з давньогрецької міфології), *Sleipnir* (восьминогий кінь верховного бога Одіна з германо-скандинавської міфології).

Підсумовуючи короткий огляд вищезазначеної класифікації та порівнюючи її з класифікацією М. М. Торчинського, констатуємо, що О. Ю. Карпенко суттєво доповнила та розширила класифікацію пропріативів, ввівши категорію сакральних онімів, яку не виділяє у своєму дослідженні М. М. Торчинський. Дослідниця пояснює виокремлення сакрального скрипту (у більшій мірі на противагу віртуальному) його амбівалентністю: об'єкт поклоніння (релігії чи міфології) є реальним для того, хто сповідує ці вірування, і нереальним для того, хто їх не сповідує. «Зі втратою віри, з реального (узуального – Н. А.) компонента теонімічного фрейму ці назви переходять у сакральний, який не може ототожнюватись з віртуальним, бо розмежування реального і сакрального у ментальних лексиконах людей – справа дуже тендітна і не одномоментна. Розмежування реального і віртуального компонентів для читача і є саме одномоментним: оніми у художньому творі є віртуальними, а за його межами – реальними» [14, с. 133]. Саме з такою градацією власних назв ми цілком погоджуємося і дотримуємося думки, що з точки зору формальної логіки виокремлення третьої категорії онімів є обов'язковим.

Ідея О. Ю. Карпенко про подвійну природу сакральних онімів наводять нас на думку про те, що імена коней, які були наявні у лексиконі людей у вигляді актуальних релігійних вірувань, чи об'єктів поклоніння, сприймалися цією людиною як цілком реальні, а значить, типологічно підпадали під лінгвістичну категорію узуальних гіппонімів. Однак, з переходом від міфічної до раціональної свідомості, з втратою віри, зникла і реальна сакральність самого оніму, однак, саме тоді цей онім перейшов з розряду узуального у розряд сакрального (а не віртуального), бо ж назавжди залишається пам'ять і знання, що «це боги (у нашому випадку – міфічні істоті – Н. А.) певної віри, що діяла у певного народу у певний період або діє й досі» [14, с. 133].

Попутно зазначимо, що навмисно уникаємо використання терміну *скрипт* при накладанні на гіппоніми класифікації О. Ю. Карпенко. Це пов'язане з тим, що позначення скрипт є прийнятним для когнітивної ономастики, а не загальної, у рамках якої ми і розглядаємо гіппоніми, як конкретний лінгві-

стичний факт, а не елемент ментального лексикону. Скриптом найчастіше називають «один з типів структур свідомості, вид фрейму, що виконує якесь спеціальне завдання в обробці природної мови» [14, с. 136]. Однак, на думку О. В. Суперанської, для «чистої» ономастики «реальність чи нереальність об'єкту не суттєві» [13, с. 133]; «образ – конкретний, але його конкретність не є конкретністю речі, що сприймається, а є конкретністю умоглядної ідеї» [13, с. 134]. Тому, використання позначення *скрипт* у рамках загальної ономастики вважаємо недоречним.

Висновки. Підсумовуючи усе вищезазначене, зазначимо, що абсолютну більшість зоонімікону будь-якої мови складають саме гіпоніми. Їх чисельність пояснюється динамізмом процесу номінації, який у свою чергу є результатом широкого розповсюдження конярства, як виду діяльності, де коні відіграють важливу роль у культурі та соціальному житті людей. Цей факт обумовлює необхідність детального та усебічного вивчення даних пропріальних одиниць, озброївшись насамперед їх чіткою та науково обґрунтованою загальною класифікацією. У подальших дослідженнях цікавою видається верифікація розробленої нами таксономічної моделі структурування гіпонімів з урахуванням наявних віртуальних та сакральних іменувань шляхом практичного аналізу широко спектру фактичного матеріалу.

Література:

1. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. М.: Наука, 1988. 192 с.
2. Кирилюк О. Л. Кіноніми Кіровоградщини: особливості вибору кличок та способи їх творення. Ономастичні науки. 2006. № 1. С. 46-49.
3. Рядченко Н. Г. Зоонимия как класс ономастической лексики. Актуальные вопросы русской ономастики. Киев, 1988. С. 88-96.
4. Сюсько М. И. Способы и типы деривации в зоонимии. К.: УМК ВО, 1989. 48 с.
5. Чучка П. П. Слов'янське / неслов'янське в зоохімії Закарпаття. Українська славістична конференція. Чернівці, 1964. С. 61-63.
6. Шебештян Я. М. Сучасна українська літературно-художня зоонімія: функції, склад та структура: автореф. дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2008. 20 с.
7. Салмина О. В. Традиционный пласт русской зоонимии (на материале кличек животных с. Покровка Самарской области). Разноуровневая характеристика лексических единиц: сб. науч. ст. по материалам докладов и сообщений конф., 19-20 июня 2001 г. Смоленск, 2001. С. 174–184.
8. Торчинский М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 551 с.
9. Романова Т. П. Система русских официальных иппонимов и формирование ее типологических черт: автореф. дис. … канд. филол. наук: спец. 10.02.01. Воронеж, 1988. 22 с.
10. Terri A. Wear Horse's Name Was…: A Dictionary of Famous Horses from History, Literature, Mythology, Television and Movies. Metuchen, NJ: Scarecrow Press, 1993. 217 p.
11. The Incredible Little Book of 10,001 Names for Horses / Barbara Mannis, Catherine Lewis. Horse Hollow Press, 1999. 160 p.
12. Coates R. We are urrounded by onymies: relations among names, name-types, and terminological categories, in Names in Daily Life. Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences. Barcelona, 2014. P. 6–13.
13. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. М.: Наука, 1973. 365 с.
14. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. … д-ра філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2006. 416 с.
15. Дмитриева Л. М. Онтологическое и ментальное бытие топонимической системы: на материале русской топонимии Алтая. Барнаул: Изд-во Алтайского гос. ун-та, 2002. 253 с.
16. Фаріон І. Д. Когнітивно-креативний аспект антропонімійної лексики. В пространстве филологии. Донецк: Юго-Восток, 2002. С. 188-198.
17. Скляренко О. М. Семантема кінь в ономастичній сфері. Записки з ономастики: Зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2011. Вип. 14. С. 180-194.

Алексеева Н. М. Таксономический аспект исследования иппонимов

Аннотация. В статье рассматривается проблема таксономии разряда иппонимов, как одной из существенных микросистем языка, опираясь на современные подходы к общей классификации зоонимов. Делается попытка охарактеризовать существующие классификации элементов иппонимикона, а также предложить свое видение классификации иппонимов, с целью ознакомления читателя с перспективами исследования данного раздела зоонимики. Предметом описания является иппонимика – разряд зоонимики, которая занимается анализом имен лошадей.

Ключевые слова: таксономия, классификация, зооним, иппоним, скрипт.

Alekseeva N. Taxonomic aspects of the study of hipponyms

Summary. The article analyzes the problem of the taxonomy of hipponyms as of one of the essential microsystems of language, relying on modern approaches to the general classification of zoonyms. An attempt is made to characterize the existing classifications of the elements of hipponymicon, as well as to present our own classification of hipponyms, in order to familiarize the reader with the prospects for studying this section of zoonymics. The subject of the description is hipponymics as a class of zoonymics, which deals with the analysis of horse names.

Key words: taxonomy, classification, zoonym, hipponym, script.

УДК 811: 82

Алиева У. Х.,
преподаватель кафедры иностранных языков
Бакинского государственного университета

НОМИНАТИВНАЯ СТРУКТУРА ПРЕДЛОЖЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ КОНТЕНСИВНОЙ ТИПОЛОГИИ

Аннотация. Контенсивная типология является семантически детерминированной типологией, основывающейся на выражении в языке универсальных единиц плана выражения. С точки зрения контенсивной типологии, азербайджанский язык, как и другие тюркские языки, обладает номинативной структурой. В контенсивной типологии, основывающейся на принципах системной лингвистики, наблюдается иерархия языковой структуры, учитываются фонетико-фонологические, лексические, морфологические, синтаксические особенности языка. В синтаксическом отношении номинативное строение азербайджанского языка, прежде всего, определяют его единые типологические особенности. В азербайджанском языке его номинативную сущность выпукло показывает его связь с морфологией. В контенсивной типологии различные типы языков рассматривают в основном как итог стадиального развития. В этом отношении индоевропейские языки номинативного строения сравниваются с эргативными языками. Письменные памятники тюркских языков, в том числе азербайджанского, показывают, что в этих языках имеются реликтовые остатки активного типа языков.

Ключевые слова: морфологическая и контенсивная типология, структура предложения, нейтральный тип, активные, эргативные и номинативные языки, субъект и объект, транзитивные и интранзитивные глаголы.

Постановка проблемы. Азербайджанский язык, так же, как и другие тюркские языки, с точки зрения морфологической типологии входит в группу агглютинативных, а с точки зрения контенсивной типологии – в ряд номинативных языков. Номинативное построение предложения проявляет себя как в агглютинативных, так и флективных языках.

Типологическое языкознание возникло как морфологическая типология. Формирование же синтаксической типологии определяет типологию, основывающуюся на отношении к членам предложения и частям речи, одновременно на основе структуры предложения – принципов синтаксической типологии [6; 7; 8]. С формированием синтаксической типологии морфологическая структура слова, которая выступает исходной точкой для типологических классификаций, заменяется структурой предложения, идет поиск релевантных признаков в типологическом отношении в структуре предложения. Есть мнение о том, что типология должна подходить к языку, отдельным явлениям языка как взаимозависимому целому [13].

Анализ последних достижений и публикаций. Подход к языку, основанный на системно-структурных отношениях, исходя из принципов системной лингвистики, привел к развитию типологического языкознания. Были значительно уточнены принципы классификации языков с точки зрения типологии. Начиная с 60-х годов XX века формируется новая типология – контенсивная. Морфологическая типология основывается на структуре формальных, внешних аспектов языка, в то время как контенсивная типология развивается на основе внутренних, содержательных аспектов. Однако морфологические и контенсивные типологии не исключают, а дополняют друг друга. Лингвистическая типология формируется на основе иерархических отношений, основанных на механизме таксономической классификации. Направленность от плана выражения к плану содержания, от плана содержания к плану формы задает направление морфологической и контенсивной типологиям, противопоставляя их друг другу.

Учет в лингвистике иерархической организации языка, типологии уровней, возникновение в отдельности лексических, семантических, синтаксических типологий, включение изучения языковых универсалий в исследования этой направленности и других факторов завершается включением различных элементов, таких, как семантика, семантические меры в типологические исследования. Следует учесть, что контенсивная типология в целом является типологией с семантическими детерминантами. Контенсивная типология формируется на основе синтаксической типологии благодаря системным лингвистическим принципам, и обладает принципами классификации, основывающихся на особенностях целостной языковой структуры. Выражение универсальных субъектно-объектных отношений в языке и направленность их на воссоздание языковых структур сыграло особую роль в формировании контенсивной типологии [4, с. 16].

Цель статьи. Грамматические отношения, связанные с субъект-объектными понятиями, релевантны на всех уровнях языка, и эти отношения имеют большое значение для лингвистической теории. На основе структурного сходства языков, которые включены в один типологический класс, в основании субъектно-объектных отношений лежит подобие. Контенсивный тип языка есть совокупность характеристик различных языковых уровней. На основе языковых фактов азербайджанского языка рассмотрим возможности контенсивной типологии с точки зрения субъектно-объектных отношений в языке.

Изложение основного материала. В контенсивной типологии сосредоточены лексические, морфологические и синтаксические особенности языка. Интонация, как фонограмматическое средство, играет большую роль в структурно-семантической и функциональной определенности предложения. В некоторых языках в выражении субъектно-объектных отношений языка важную роль играют единицы фонологического уровня [5, с. 196-197].

С точки зрения контенсивной типологии языки подразделяются на четыре типа: языковой тип, активный языковой тип, легативный языковой тип, номинативный языковой тип. Иногда сюда добавляют и пятый тип – нейтральный языковой тип.

Исследователи обращают также внимание на то, что, называя нейтральный языковой тип, имеют в виду не реально существующий язык или типы языков, а восстановленный языковой тип [4, с. 271]. Нейтральные языки связаны с изолированными языками. С точки зрения формальной типологии в некоторых языках, принимаемых как изолированные, выражение субъектно-объектных отношений ограничивается языковой лексикой, однако исследование данного типа языков с точки зрения контенсивной типологии наводит на мысль о том, что их структурные особенности определяются планом содержания [4, с. 227-229]. В настоящее время большинство языков, входящих в данный тип, носят в себе также особенности эргативных и номинативных языков.

С точки зрения контенсивной типологии большинство мировых языков входят в группу номинативного типа. Как и другие тюркские языки, азербайджанский язык также является номинативным языком. В этом языке при формировании номинативных структур предложения значение имеют как лексические, так и морфологические и синтаксические средства. Поскольку по своему номинативному строению азербайджанский язык обладает схожими с другими номинативными языками свойствами, то он вместе с этим обладает рядом качеств, отличающих его от эргативных и других языков.

Переходные и непереходные формы глагола в азербайджанском языке воспринимаются как его грамматическая особенность. В этом языке есть такие морфологические показатели, которые оказывают влияние на переходные и непереходные формы глагола: есть ряд аффиксов, которые могут перевести слово из одного разряда в другой. Например: *çıxmaq, itmək* (непереходный), *çıxarmaq, itirmək* (переходный), *yazmaq* (непереходный), *yazılmaq, yazışmaq* (переходный), и т.д.

Однако исследователи по праву утверждают, что переходные и непереходные формы глагола связаны с его лексической семантикой. Глагол безо всякого морфологического показателя не может быть в переходной или непереходной форме: *yaz, var, tut* (переходный) – *bax, dön, çıx* (непереходный). «Вместе с тем, переходные и непереходные формы глагола одновременно есть и морфологические категории, поскольку указанное событие обладает возможностью системного выражения в парадигматическом плане; переходность и непереходность оказывает влияние на синтаксическую валентность, определяется отношение глагола к переходному и непереходному объекту» [9, с. 199].

Переходность и непереходность в азербайджанском языке не может оказать влияние на грамматический субъект, то есть на форму подлежащего: подлежащее во всех случаях выражается в Именительном падеже существительного. Подлежащее является самым независимым членом предложения. Оно выражается существительным, а также словом или словосочетанием, обладающим свойствами существительного. Подлежащее ставит в зависимое от себя положение второй главный член предложения – сказуемое. Сказуемое изменяется по лицу и числу, беря на себя показатели в этом отношении подлежащего.

Согласование сказуемого и подлежащего в лице носит стабильный характер. Например: *Mən oxuyur (am)* – I лицо, ед. число; *Sən oxuyur (san)* – II лицо, ед. число; *O oxuyur (o)* – III лицо, ед. число. Однако в III лице множественного числа согласование может быть нарушено. Например: *Tələbə (lər)* (III лицо мн. числа) *oxuyur (lar)* – III лицо мн. числа; *Ağac (lar) yaşıllaşır* (III лицо мн. числа), и т.д. Дополнение, как второстепенный член предложения в азербайджанском языке, используется лишь с непереходными глаголами. Здесь непереходные дополнения могут быть двух видов: неопределенные непереходные дополнения и определенные непереходные дополнения. Неопределенные непереходные дополнения выражаются с нулевой формой, здесь нет признаков особых аффиксов.

В азербайджанском языкознании считается, что неопределенные непереходные дополнения могут иногда выражаться неопределенным Винительным падежом [10, с. 197], а иногда – Именительным падежом существительного. Непереходные дополнения, не обладающие особыми аффиксами, обозначают неопределенность. Так, в предложении "*şagird dəftəri aldı*" (Ученик купил тетрадь) между отправителем информации и слушателем идет речь о предмете (объекте), который был им знаком ранее или в момент разговора, а в варианте "*şagird dəftər aldı*" речь идет в целом о неопределенном предмете – тетради [1, с. 141].

Неопределенные непереходные дополнения всегда идут рядом с соответствующим глаголом. В таких предложениях есть закономерность единой последовательности субъекта (S), объекта (O) и предиката (P). В предложении указанная последовательность определяет формы и функции субъекта и объекта. Определенные непереходные дополнения бывают в определенном Винительном падеже (*Şagird dəftəri aldı*, и т.д.). Такие предложения также обладают последовательностью SOP. Однако по актуальному членению, отношениям темы-ремы, степени влияния логического ударения в предложениях подобного типа непереходные дополнения могут менять свое место, применяться до подлежащего, отойти от глагольного сказуемого при помощи различных грамматических средств.

В азербайджанском языке непереходные дополнения могут выражаться всеми склоняемыми словами и словосочетаниями. Вместе с тем, в этом отношении неопределенные непереходные дополнения отличаются от определенных непереходных дополнений. Определенные переходные и непереходные дополнения связаны с категорией определенности и неопределенности и обладают более широкими возможностями, а неопределенные непереходные дополнения обладают более ограниченными средствами выражения. К примеру, в азербайджанском языке неопределенные непереходные дополнения не выражаются словами и словосочетаниями, выражающими определенность, а также личными именами существительными, местоимениями, группой причастий и словосочетаниями с причастиями, и т.д. [1, с. 140].

В типологических исследованиях переходность и непереходность глаголов оценивается как транзитивность и интранзитивность глаголов. В азербайджанском языке переходные глаголы могут употребляться как с переходными, так и непереходными дополнениями, а непереходные глаголы – лишь с переходными дополнениями. Переходность и непереходность свойственна глаголам языков номинативного типа. В рамках контенсивной типологии различаются эргативные и активные языки, и здесь категория переходности не оказывает влияния на субъектно-объектные отношения. В эргативных языках в лексико-семантическом отношении агентивные и фактитивные лексемы противостоят друг другу.

Иными словами, глаголы типа *qoparmaq*, *sındırmaq*, которые обозначают движение и могут принимать иную форму, противостоят глаголам типа *öpmək*, *yatmaq*, которые обозначают движение или состояние и не меняют формы. Подобное противостояние частично соответствует состоянию в азербайджанском языке переходных и непереходных глаголов. Однако в ряде языков есть глаголы, которые находятся вне подобного

противостояния. Один и тот же глагол используется как в абсолютных, так и эргативных конструкциях. В аварском языке глагол *ekana* употребляется как в значении *сломать*, так и в значении сломаться. Например: *İstakan bekana* (стакан сломался), *Vacas istakan bekana* (Мой брат сломал стакан). В эргативных языках различаются лабильные и стабильные структуры.

В первом случае в языках со стабильной языковой структурой, если в предложении объект является прямым, то реальный субъект ставится в эргативной форме, глагол же носит в себе особенности переходных глаголов. В языках со стабильной структурой агентивные глаголы требуют для агенсов эргативной формы. В эргативных языках на синтаксическом уровне актантно-предикативные отношения проявляют себя при формировании эргативных и абсолютных конструкций. На морфологическом же уровне это проявляет себя в именах – в эргативных и абсолютных случаях, а при классификации глаголов – в противопоставлении эргативного и абсолютного рядов.

В активных языках существительные, являясь активными и инактивными, делятся на две основные группы. В активный класс существительных входят слова, обозначающие человека, живых существ и растения, а в инактивную группу – имена других неживых предметов и явлений. Одновременно глагольные лексемы делятся на активные и стативные глаголы. К активным глаголам относятся в основном глаголы действия, к стативным же глаголам относятся глаголы, обозначающие состояние. В отличие от азербайджанского языка, обладающего номинативным строением, в этих языках переходные и непереходные глаголы не дифференцированы. Понятия типа *ölmək-öldürmək, qurumaq-qurutmaq, yanmaq-yandırmaq* в большинстве случаев употребляются в одной, синкретичной форме.

Активные глагольные сказуемые в большинстве случаев употребляются с существительными, входящими в активный класс, а стативные глагольные сказуемые употребляются с существительными, входящими в инактивный класс. В этих языках личные окончания глаголов также делятся на группу активных и инактивных глаголов. Активные личные суффиксы служат выражению субъекта активных глаголов, а инактивные личные суффиксы служат выражению субъекта стативных глаголов. Подобная особенность прослеживается также и в склонении существительных. В ряде случаев активные и инактивные формы существительных противостоят друг другу, что помогает разграничить подлежащее активных и стативных глаголов.

По своему номинативному строению азербайджанский язык противостоит также классным языкам. В классных языках существительные делятся на определенные классы. В основе этого деления стоит противопоставление живой и неживой среды. Наряду с этим, в различных языках в делении на классы подразделяются люди, животные, классы животных, есть противопоставление предметов по их физическим свойствам, и т.д. Деление на классы в этих языках не может быть основанием для различного выражения глагольных лексем. В классных языках морфологическая структура глагола отличается своей целостностью и функциональной диффузией. В этих языках показатели лица обладают особым значением для выражения субъектно-объектных отношений.

В классных языках, в отличие от активных, эргативных и номинативных языков, можно наблюдать систему, которая подчиняется более общей категории лица – классной категории. С другой стороны, в классных языках в категории видов глагола нет противопоставления активного и пассивного, свойственного номинативным языкам.

Азербайджанский язык, как номинативный язык, противопоставлен другим языкам также и своей категорией вида глагола. В активных и эргативных языках нет категории вида глагола. В ряде эргативных языков определенность и неопределенность глаголов определяется не морфологическими средствами, а лишь в контексте и посредством определенной последовательности слов. Как уже отмечалось, в активных языках глаголы делятся на пары активные-пассивные, а в эргативных языках – на агентивные-фактитивные.

Категория вида глагола связана с возникновением противостояния переходности-непереходности. Именно поэтому категория вида глагола проявляет себя в номинативных языках. Отметим также, что в азербайджанском языке категория вида глагола обладает своеобразными особенностями. Виды глаголов, как форма выражения различных отношений между субъектом, объектом и предикатом должны оцениваться как формы выражения соответствия синтактических и семантических единиц внутри определенных конструкций [5, с. 210]. Исследователи уделяют внимание этой стороне проблемы, но ни один из этих подходов не дает возможности определить границы категорий вида в азербайджанском, да и в других тюркских языках [11, с. 87].

И на самом деле действие в глаголах азербайджанского языка, стоящих во взаимно-сопряженном и обязательном видах, выполняемое со стороны определенного субъекта, по своей сути не отличается от глаголов, стоящих в прямом виде. В современном азербайджанском языке иногда прямые и возвратные виды взаимно заменяют друг друга: *Günəş doğdu. Günəş doğuldu.*

В современном языке *салар* в некоторых случаях известные и неизвестные глаголы взаимно заменяют друг друга; в ряде тюркских языков наблюдаемая смешанность видов глаголов приводит к мысли о том, что этот процесс был более поздним [11, с. 88]. Вместе с тем, это свидетельствует о том, что в современном азербайджанском языке есть категория вида, а виды глагола связаны с номинативным характером данного языка. Номинативное строение азербайджанского языка проявляет себя также и в системе падежей данного языка. Имеется шесть падежей: *adlıq, yiyəlik, yönlük, təsirlik, yerlik, çıxışlıq*. В отличие от активных и эргативных языков, в языке номинативной структуры система падежа занимает особое место.

Есть мнение о том, что генитив есть транспозиция именного и винительного падежей. Это, в свою очередь, привносит ясность в понятие необходимости применения винительного падежа (*yiyəlik*) в номинативные языки. Не случайно, что падеж этот (*yiyəlik*) проявляет себя также и в некоторых эргативных языках. Характерным является для номинативных языков также и использование падежей yönlük и birgəlik, причем это не характерно для активных и эргативных языков. В номинативных языках переходные и непереходные объекты хоть и противопоставлены друг другу, ни один из них не берет на себя функцию субъекта. И, напротив, в эргативных языках не остается нужды в винительном падеже (*təsirlik*). Так, в этих языках функция винительного падежа входит в семантику абсолютного падежа, а родительного (yönlük) и творительного – в семантику эргатива.

Номинативные языки отличаются друг от друга, прежде всего, общими типологическими особенностями предложения. В этих языках, в зависимости от выражения сказуемого транзитивным или интранзитивным глаголом, формируется единая конструкция предложения.

Выводы. Типологические исследования показывают, что в современных номинативных языках языки по своей структуре сохраняют в себе остаточные признаки других языков. Есть мнение о том, что тюркские языки развиваются в направлении от классных языков к языкам активного типа, впоследствии превратившись в активный номинативный язык [2, с. 330]. В некоторых случаях номинативные языки воспринимаются как следствие эволюции эргативных языков. Г. А. Климов, стремясь обосновать поэтапное развитие языков, показывает, что эргативные языки относительно номинативных языков обладают относительно архаической структурой, активные же языки исторически развивались в сторону эргативных и номинативных языков [4, с. 202]. Тюркские языки с номинативной структурой, так же, как и азербайджанский язык, проявляют реликтовые признаки в языке активного типа.

В азербайджанском языке, независимо от глагольной лексемы, выражающей сказуемое, то есть от переходности или непереходности его, подлежащее, как грамматический субъект, всегда стоит в Именительном падеже. Прямой объект – непереходное дополнение всегда употребляется вместе с переходными глаголами. В азербайджанском языке непереходное дополнение может выражаться как с аффиксом, так и без него. Непереходное дополнение без аффикса, то есть в нулевой форме, обязательно требует при себе глагольное сказуемое. Последовательность субъекта, объекта и предиката определяет как их форму, так и функции.

Литература:

1. Абдуллаев А.З., Сеидов Ю.М., Гасанов А.Т. Современный азербайджанский язык. Синтаксис. Часть IV, Баку: Маариф, 1985.
2. Кыпчак М.Д. Выражение в языке понятия количества. Баку: Наука, 2000.
3. Касевич В.Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. М., 1988
4. Климов Г.А. Принципы контенсивной типологии. М.: Наука, 1983.
5. Климов Г.А. Типология языков активного строя. М.: Наука, 1977.
6. Мещанинов И.И. Номинативные и эргативные структуры предложения. М.: Наука, 1984.
7. Мещанинов И.И. Структура предложения. М-Л.: Изд.во АН СССР, 1963.
8. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. М-Л., 1963.
9. Мамедов М Введение в языкознание (учебное пособие). Баку: изд. Леман ММС, 2017.
10. Современный азербайджанский язык. Том III. Интаксис. Баку, 1981.
11. Новрузов М.Д. История формирования в азербайджанском языке глагола вида «маджхул». Вопросы истории азербайджанского языка. Сборник научных трудов. Баку: Изд. Бакинского ун-та, 1989.
12. Сеидов Ю.М. Грамматика азербайджанского языка. Морфология. Баку.
13. Скаличка В.О. Современное состояние типологии. Новое в лингвистике. М.: Изд-во ин. лит., 1963.

Алієва У. Х. Номінативна структура пропозиції в азербайджанській мові з точки зору контенсивної типології

Анотація. Контенсивна типологія є семантично детермінованою типологією, що ґрунтується на вираженні у мові універсальних одиниць плану вираження. З точки зору контенсивної типології, азербайджанську мову, як і інші тюркські мови, володіє номінативною структурою. У контенсивній типології, що ґрунтується на принципах системної лінгвістики, спостерігається ієрархія мовної структури, враховуються фонетико-фонологічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості мови. У синтаксичному відношенні номінативна будова азербайджанської мови насамперед визначає його єдині типологічні особливості. В азербайджанській мові його номінативну сутність опукло показує його зв'язок з морфологією. У контенсивній типології різні типи мов розглядають в основному як підсумок стадіального розвитку. У цьому відношенні індоєвропейські мови номінативної будови порівнюються з ергативними мовами. Писемні пам'ятки тюркських мов, у тому числі азербайджанського, показують, що у цих мовах є реліктові залишки активного типу мов.

Ключові слова: морфологічна і контенсивна типологія, структура пропозиції, нейтральний тип, активні, ергативна і номінативні мови, суб'єкт і об'єкт, транзитивні і інтранзитивні дієслова.

Aliyeva U. Nominative structure of the sentence in the Azerbaijani language from the point of view of Morph syntactic alignment

Summary. The morphosyntactic alignment is a semantically determined alignment based on the reflection of the expression units in the language. From the point of view of the morphosyntactic alignment, the Azerbaijani language, alike other Turkic languages, has a nominative structure. In the morphosyntactic alignment based on the principles of system linguistics, a hierarchy of the linguistic structure is observed, and phonetic-phonological, lexical, morphological, syntactic features of the language are taken into account. In syntactic terms, the nominative structure of the Azerbaijani language, is, first of all, determined by its uniform typological features. In the Azerbaijani language, its connection with morphology vividly demonstrates its nominative essence. In the morphosyntactic alignment, various types of languages are considered mainly as a result of the stage development. In this respect, the Indo-European languages of the nominative structure are compared with ergative languages. Written monuments of Turkic languages, including Azerbaijani, show that in these languages there are relict remnants of an active type of languages.

Key words: morphological and morphosyntactic alignment, the structure of the sentence, neutral type, active, ergative and nominative languages, subject and object, transitive and intransitive verbs.

УДК 81'42=111:177.1:165.741

Бабій О. Р.,
викладач кафедри іноземних мов
Буковинського державного медичного університету
Лопатюк О. В.,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАГМАТИКА КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «*ВВІЧЛИВІСТЬ*»

Анотація. Статтю присвячено аналізу прагматичних значень контекстуальної вербалізації концепту «ввічливість» у сучасному англійському художньому дискурсі. Вони включають вираження компліменту; лестощів; згоди / незгоди; вибачення; намагання залагодити конфлікт; прохання; похвали; довіри; вдячності; зацікавленості; намагання переконати; стурбованості; турботи; побажання; задоволення; обіцянки; застереження; розпорядження; готовності виконувати професійні обов'язки.

Ключові слова: концепт «ввічливість»; теорія лінгвістичної ввічливості; прагматичні значення.

Постановка проблеми. Основною ознакою людського буття є прагнення до спілкування. Без комунікації як у вербальній, так і невербальній формі неможливо уявити існування суспільства. Його стабільність є наслідком успішної актуалізації складових мовленнєвого акту «локуція – іллокуція – перлокуція». Будь-який мовленнєвий акт спрямований на коректне розуміння висловлювання співрозмовником, запорукою чого є, окрім інших чинників, ***ввічливість***, яку одна із засновниць теорії лінгвістичної ввічливості Р. Лакофф вважає універсальною категорією [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Х. П. Грайс виділяє ввічливість як максиму соціального характеру у рамках «принципу кооперації» [5; 6]. На різницю у функціонуванні принципів кооперації та ввічливості у різних культурах та навіть соціальних групах вказує Дж. Ліч та виділяє шість максим ввічливості [8]. П. Браун та С. Левінсон розглядають позитивну та негативну ввічливість як збереження «позитивного» або «негативного» обличчя (positive – negative face). Перша базується на зближенні (approach-based), друга – на дистанціюванні (avoidance-based) [3]. У теорії ввічливості Р. Дж. Уоттса розмежовані поняття *politeness ma politic behavior* [9].

Нещодавні дослідження ввічливості вказують на зацікавленість лінгвістів у реалізації ввічливості у різних дискурсах та жанрах. Так, комплексне прагмалінгвістичне та лінгвокультурологічне дослідження ввічливості через призму теорії комунікативного етикету та деяких теорій комунікативних стратегій ввічливості у німецькій лінгвокультурі здійснює Р. А. Газізов [10]. Опису та аналізу вербалізації концепту «ввічливість» у дискурсі німецькомовних інтернет-форумів присвячена робота О. Ю. Малої [12]. Реалізацію ввічливості у жанрі англомовних директивно-інструктивних надписів досліджує у своїй роботі О. В. Зеніна [11]. На особливу увагу заслуговує порівняльний аналіз гендерного аспекту стратегій ввічливості у текстових повідомленнях (смс), надісланих студентами викладачам, англійською та перською мовами [4].

У пропонованій статті фокус уваги спрямований на недостатньо вивчений у плані вираження ввічливості художній дискурс сучасної англійської мови. **Метою дослідження** є встановлення прагматичних значень контекстуальної вербалізації концепту «ввічливість». Джерелом бази даних для аналізу послугували твори американського письменника Дена Брауна загальним обсягом 420 тис. слововживань.

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження встановлено, що у прагматичному плані найбільш частотним є контекстуальне вираження **компліменту**: «Robert, you've lost weight» [2, с. 192]; «This is... ingenious,» he whispered. «Utterly ingenious!» [2, с. 270]. Варто виокремити компліменти, що стосуються володіння іноземною мовою: «Your English is superb» [2, с. 142]; «Your French is better than you admit, Monsieur Langdon» [2, с. 383]. Зафіксовано поєднання компліменту з вираженням ніжних почуттів ласки, любові, як то у Saunière smiled. «You're little and you're beautiful» [2, с. 84] або лестощів: «Any chance you'd open the gate for an old friend?» «Those who seek the truth are more than friends. They are brothers» [2, с. 187], часто з релігійним підтекстом: «My friend,» Aringarosa had told him, «you were born an albino. Do not let others shame you for this. Do you not understand how special this makes you? Were you not aware that Noah himself was an albino?» «Noah of the Ark?» Silas had never heard this. Aringarosa was smiling. *«Indeed, Noah of the Ark. An albino. Like you, he had skin white like an angel. Consider this. Noah saved all of life on the planet. You are destined for great things, Silas. The Lord has freed you for a reason. You have your calling. The Lord needs your help to do His work»* [2, с. 139-140] – єпископ Арінгароса намагається переконати колишнього в'язня, злочинця-втікача Сайласа у тому, що його особливість (Сайлас – дебелий альбінос) є ознакою спеціальної місії. Таке навіювання має перлокутивний ефект: Over time, Silas learned to see himself in a new light. *I am pure. White. Beautiful. Like an angel* [2, с. 139-140].

У наступному контексті єпископ Арінгароса, який хоче використати Сайласа для виконання брудних справ, ввічливо, ненав'язливо, за допомогою лестощів спонукає того до думки про необхідність стати воїном Божим, а, отже, покірним волі його покровителів: «Silas,» he whispered, «God has bestowed upon us an opportunity to protect The Way. Our battle, like all battles, will take sacrifice. Will you be a soldier of God?» [2, с. 165] Перлокуція вербально виражається у цілковитій покорі Сайласа виконати будь-який наказ: Silas fell to his knees before Bishop Aringarosa – the man who had given him a new life – and he said, «I am a lamb of God. Shepherd me as your heart commands» [2, с. 165].

Зафіксовано контексти, в яких співрозмовники ввічливо виражають (1) **згоду** / (2) **незгоду** відповідно: (1) «I do this to protect your identity, Silas's identity, and my investment." "Your investment?" "Bishop, if your own eagerness to keep abreast of progress puts you in jail, then you will be unable to pay me my fee." The bishop smiled. "A fine point. Our desires are in accord. Godspeed" [2, c. 50]; (2) "Opus Dei is a personal prelature of Vatican City, and His Holiness can disperse monies however he sees fit. No law has been broken here." "True, and yet..." [2, c. 146] – вираження незгоди пом'якшує стверджувальний елемент "true".

Згода може виступати елементом негативної ввічливості, свідченням чого виступають слова автора (Sister Sandrine frowned): "Sister, I agree, and yet I *would consider it a personal favor if you could let* him in tonight. He can be there at... say one o'clock? That's in twenty minutes." Sister Sandrine frowned. "*Of course. It would be my pleasure*" [2, c. 35] – Сестра Сандрін не могла відмовити церковнослужителю високого рангу у проханні дозволити його побратиму оглянути церкву Святої Сульпіції, хранителькою будівлі та секретів якої вона була. Прохання викликало занепокоєння, оскільки візит був незапланованим та мав відбутися терміново пізньої ночі. Подальший контекст вказує на те, що її погані передчуття справдилися (церкву було пограбовано, а саму служительку вбито).

У багатьох контекстах прагматичним значенням висловлювання є вираження **вибачення:** «Thank you for having us,» Sophie said, now seeing the man wore metal leg braces and used crutches. He was coming down one stair at a time. "*I realize it's quite late.*" "It is so late, my dear, it's early." He laughed [2, c. 191] – гостя непрямо просить вибачення за пізній приїзд і спричинення незручностей. Ввічлива реакція господаря заспокоює її.

Цікавим є поєднання значень вибачення та запрошення скористатися послугами: «I've taken the liberty of sending a plane for you,» the voice said. "It will be in Boston in twenty minutes» [1, c. 10].

Близьким до вказаного є значення **намагання залагодити конфлікт**: «You sound skeptical," Kohler said. "I thought you were a religious symbologist. Do you not believe in miracles?"

"I'm undecided on miracles," Langdon said. Particularly those that take place in science labs.

"Perhaps miracle is the wrong word. I was simply trying to speak your language."

"I suspect you and I will understand each other perfectly, Mr. Langdon» [1, c. 19] – Колер, директор центру ядерних досліджень, говорить із Ленгдоном, як він звик звертатись до підлеглих. Ленгдона, який сам є висококласним фахівцем та викладачем в університеті, це ображає. Колер усвідомлює це і намагається залагодити конфлікт.

Контекстуальне вираження **прохання** включає:

– прохання допомогти: «Is there any chance you can help us?" Sophie asked. "It's quite important" [2, c. 318];

– прохання дозволу: "A word with you before I retire, sir. If you would" [2, c. 218]. "Before we turn our attention to the keystone," Teabing said, "I was wondering if you would permit me a few words» [2, c. 248];

– прохання не турбуватися: Teabing scowled at the ill-timed intrusion. He went over to the intercom and pressed the button. "Rémy, as you know, I am busy with my guests. If we need anything else from the kitchen tonight, we will help ourselves. Thank you and good night» [2, c. 218]. Вираження ввічливості очевидне особливо з огляду на лівосторонній контекст (Teabing scowled at the ill-timed intrusion) та додаткове підкреслення її у вираженні подяки та побажання (Thank you and good night);

– прохання не хвилюватися: «Simon, for heaven's sake, this is ridiculous! We don't have anyone else on board. Just the usual – Rémy, our pilot, and myself. ..." [2, c. 282];

– **прохання почуватися вільно:** «His master requests that you make yourselves at home» [59, c. 190].

Аналіз матеріалу вказує на те, що контекстуально можуть бути також виражені: – **похвала**: «You're doing beautifully, Rémy,» Teabing said [2, c. 303]; – **довіра**: «Well, Rémy,» Teabing chimed happily. «The lights are on. Our lives are in your hands» [59, c. 239] – Лі Тібінг виказує повну довіру своєму слузі, який везе його з гостями в авто, спасаючи їх від переслідування; – **вдячність:** Teabing glanced back at Langdon. "*Fortunately, Robert, your involvement turned out to be my saving grace.* Rather than the keystone remaining locked in the depository bank forever, you extracted it and walked into my home" [2, c. 345] – Тібінг власне дякує Р. Ленгдону за те, що той доклав стільки зусиль і, діставши неоціненний скарб (криптекс) із банківського сейфу, власноруч приніс його до нього; – **зацікавленість:** «The code," Sophie blurted, in sudden revelation. "There's a code here!" The docent looked pleased by her enthusiasm. "Yes, there is, ma'am." "It's on the ceiling," she said, turning to the right-hand wall. "Somewhere over... there." He smiled. "*Not your first visit to Rosslyn, I see*" [2, c. 367] – ввічлива зацікавленість екскурсовода спонукала відвідувачів до подальших розвідок; – **намагання переконати:** «Did he have others onboard?" "I swear, sir, there is no way for me to know that. Our clients can drive directly to their hangars, and load as they please. Who is onboard is the responsibility of the customs officials at the receiving airport" [2, c. 259]; – **стурбованість:** «Vittoria? This is Maximilian Kohler. Have you found the antimatter yet?" "Max? You're okay?» [1, c. 187] – тут виражається щира стурбованість як елемент позитивної ввічливості, що вербалізується у скороченій формі імені та розмовному варіанті питального речення (у формі розповідного речення з питальною інтонацією). В окремих контекстах ввічлива мовленнєва поведінка суперечить внутрішнім переконанням, думкам персонажів, що фіксується у власне тексті твору або словах автора. Наведемо контекст з формальним вираженням *стурбованості* як елемента негативної ввічливості, свідченням чого є слова автора (more perturbed than worried): «We were worried about you, Bishop,» the priest said, checking his watch and looking more perturbed than worried [59, c. 144] – єпископа Арінгаросу зустрічає священник, щоб провести на важливу зустріч з кардиналами та секретарем Ватикану. Надалі він пояснює важливому відвідувачеві, що на нього чекають, та збирається показати йому туди шлях: The priest mumbled something inaudible and then said, «They are waiting upstairs. I will escort you up» [2, c. 144]; – **турбота**: «I shan't bore you with the countless references to Jesus and Magdalene's union ... «[2, c. 208] – Лі Тібінг не хоче втомлювати своїх гостей довгими посиланнями на бібліографічні джерела своїх знань, розуміючи, що вони звернулися до нього з іншого приводу; – **запрошення**: «Well, actually, next month I'm lecturing at a conference in Florence. I'll be there a week without much to do» [2, c. 379] – на правильність розуміння прагматичного

навантаження висловлювання (завуальоване запрошення) вказує наступна репліка героїні: «Is that an invitation?» [2, с. 379]; – **побажання**: The secretariat looked tense. "I must say, Bishop, all of us would feel less apprehensive if these funds were in *cash»* [2, с. 146]; – **вираження задоволення:** «You have acted more quickly than we imagined."… "Indeed. We are very pleased with your expediency» [2, с. 145]; – **обіцянка**: Teabing already had Sophie locked in his twinkling gaze. "You are a Grail virgin, my dear. And trust me, you will never forget your first time" [2, с. 193] – Лі Тібінг обіцяє Софі розповісти все, що знає про Святий Грааль; – **застереження**: "The evacuation of the College of Cardinals from the Sistine Chapel is the worst possible thing you could do right now» [1, с. 92]; – **розпорядження**. Для прикладу розглянемо діалог між керівником та підлеглим (капітаном та лейтенантом):

"Do you want me on the phones or in the field?"

"Field. Get over to the train station and coordinate the team. You've got the reins, but don't make a move without talking to me."

"Yes, sir." Collet ran out [2, с. 131] – на прямолінійне запитання щодо інструкцій капітан дає лейтенантові чітку відповідь, наділяючи підлеглого повноваженнями і водночас обмежуючи їх. «Yes, sir» є стандартно очікуваною реакцією підлеглого на розпорядження, а вся мовленнєва поведінка комунікантів часто є демонстрацією негативної ввічливості, оскільки відображає загальноприйняті норми спілкування в офіційному стилі; – **готовність виконувати професійні обов'язки**: «Comfortable, Mr. Langdon?» [1, с. 13]; «How do you feel?» [2, с. 16] – маючи єдиного пасажира на борту, пілот змушений виконувати ще й обов'язки стюарда.

У наступному контексті доказом суперечності між вимушеною ввічливою мовленнєвою поведінкою та внутрішнім переконанням мовця є *free indirect speech*: Sophie hesitated. "And if my benefactor gave me no account number?" The banker's heart pounded. *Then you obviously have no business here!* He gave them a calm smile. "I will ask someone to help you. He will be in shortly" [2, с. 152] – банкір спантеличений ситуацією з відвідувачами, які не мають коду доступу до банківського сейфу, однак його поведінка керована суворим вишколом: клієнт понад усе, а тому він ввічливо запевняє клієнтів, що допомога від банку гарантована і прибуде якнайшвидше.

Висновки. Таким чином, аналіз досліджуваного матеріалу показав, що контекстуальне вираження ввічливості має такі прагматичні значення: комплімент; лестощі; згода /незгода; вибачення; намагання залагодити конфлікт; прохання (дозволу, не турбуватися, не хвилюватися, почуватися вільно); похвала; довіра; вдячність; зацікавленість; намагання переконати; стурбованість; турбота; побажання; вираження задоволення; обіцянка; застереження; розпорядження; готовність виконувати професійні обов'язки.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на встановлення прагматичного потенціалу інших лексичних, морфологічних, лексико-граматичних та синтаксичних засобів вираження ввічливості у сучасній англійській мові як на базі художньої літератури, так і живого мовлення. Припускаємо вагомість можливих розвідок на основі корпусів англійської мови, особливо в аспекті порівняльного аналізу вираження ввічливості в мовленні у різних варіантах англійської мови (британський, американський та ін.) та контекстах (бізнесовому, освітянському, громадських інституцій і т.п.).

Література:

1. Brown D. Angels and Demons. NY: Pocket Books, 2000. 294 p. URL: http://vk.com/doc197871620_192555816?hash=d070320a55ee9e0a70&dl=d3eed2272e7af0ff8a
2. Brown D. The Da Vinci Code. 2003. 383 p. URL: http://hrsbstaff.ednet.ns.ca/engramja/ENG_11/The.Da.Vinci.Code.pdf
3. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: CUP, 1987. 345 p.
4. Eshghinejad Sh. Politeness Strategies Used in Text Messaging: Pragmatic Competence in an Asymmetrical Power Relation of Teacher-Student. March 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/298425816_Politeness_Strategies_Used_in_Text_Messaging_Pragmatic_Competence_in_an_Asymmetrical_Power_Relation_of_Teacher-Student
5. Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and Semantics / Cole P. & Morgan J. (eds.). Volume 3. 1975. New York: Academic Press. Pp. 41-58.
6. Grice H. P. Studies in the Way of Words. Cambridge: Harvard University Press, 1991. 395 p.
7. Lakoff R. T. The logic of politeness or minding your p's and q's. Papers from the 9th Regional Meeting. Chicago, IL: Chicago Linguistic Society, 1973. P. 292-305.
8. Leech G. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983. 250 p.
9. Watts R. J. Politeness. Cambridge: CUP, 2003. 318 p.
10. Газизов Р. А. Коммуникативная категория вежливости в немецкой лингвокультуре: дис. … доктора филол. наук: 10.02.04. Уфа, 2011. 395 с.
11. Зенина Е. В. Реализация категории вежливости в жанре англоязычных директивно-инструктивных надписей: дис. … канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2012. 170 с.
12. Малая О.Ю. Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних інтернет-форумів: автореф. дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2008. 23 с.

Бабий О. Р., Лопатюк О. В. Прагматика контекстуальной вербализации концепта «вежливость»

Аннотация. Статья посвящена анализу прагматических значений контекстуальной вербализации концепта «вежливость» в современном английском художественном дискурсе. Они включают выражение комплимента; лести; согласия / несогласия; извинения; попытки загладить конфликт; просьбы; похвалы; доверия; благодарности; заинтересованности; стремления переубедить; переживания; беспокойства; пожелания; удовлетворения; обещания; предупреждения; распоряжения; готовности исполнять профессиональные обязанности.

Ключевые слова: концепт «вежливость»; теория лингвистической вежливости; прагматические значения.

Babiy O., Lopatiuk O. Pragmatics of contextual verbalization of the concept "politeness"

Summary. The article is dedicated to finding out the pragmatic meanings of the utterances expressing politeness in Modern English fiction. The research has shown that the following pragmatic meanings of politeness can be contextually expressed: compliment, flattering; agreement / disagreement; apologizing; trying to end the conflict; request; praise; trust; gratitude; interest; desire to persuade; concern; worry; wish; satisfaction; promise; warning; order; readiness to fulfil professional duties.

Key words: concept "politeness"; Politeness Theory; pragmatic meanings.

УДК 811.111.'367.623

Баланюк С. С.,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СПЕЦИФІКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ *ОСОБЛИВИЙ* В АНГЛІЙСКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглядається семантичний потенціал англійських прикметників зі значенням «особливий» у плані детермінації їх логіко-лінгвістичного статусу. Аналізуються аспекти міжкатегоріального зв'язку для цієї лексико-семантичної групи слів, а також розкривається специфіка формування поняття *особливий* у процесі вираження узагальненої оцінки предмета у сучасній англійській мові.

Ключові слова: лексико-семантична група, лінгвоспецифіка, концептуалізація, категорія.

Постановка проблеми. Враховуючи, що лексичній одиниці властиві і план вираження (матеріальна форма), і план змісту (смислове наповнення), вона є певною точкою перетину, об'єднанням цих двосторонніх взаємовідношень. Слово відображає, з одного боку, зв'язок із низкою «формально» близьких слів, а з іншого – зв'язок із тим семантичним простором, з яким так чи інакше перетинається її власний смисловий «зміст» [1, с. 21]. Тому у семасіологічному ракурсі має аналізуватися специфіка значення у його кореляції з відповідним предметом чи уявленням про нього. Яким чином оцінно-смислові властивості прикметників зі значенням «особливий» узгоджуються з поняттям *особливий*, і чи можуть вони виступати верифікуючим фактором відображення цього поняття у мовленні, необхідно встановити для глибшого розуміння закономірностей їхнього функціонування і логіко-лінгвістичного статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий доробок у питання взаємовідношення значення слова і поняття визнається науковцями як логіко-семантичного напрямку (Г. Фреге, Л. Вітгенштейн, П. Стросон та ін.), так і відомих теоретиків-мовознавців (О. І. Смирницький, Д. Н. Шмельов, І. А. Стернін, В. В. Левицький, О. Д. Огуй та ін.). Відомо, що філософські й лінгвістичні аспекти цих категорій, хоча й мають певний спільний теоретичний базис, усе ж різняться за своїм підходом і специфікою тлумачення. Багато лінгвістів відносять значення до суто мовної категорії, тоді як категорію поняття вважають логіко-філософською. У деяких роботах наводяться аргументи щодо їхньої несумісності у зв'язку з тим, що поняття інтернаціональне, а значення має національний характер, говорячи про наявність у понятті й відсутність у значенні емоційного аспекту та ін. (більше про це [2, с. 88]). З опорою на загальну теорію пізнання, у логіці встановлено теоретичні загальнофілософські положення, які мовознавці Б. М. Богуславський, О. І. Смирницький, Р. А. Будагов, Г. О. Уфімцева та ін. поклали в основу теорії значення слова. За ними, 1) слова є засобами відображення понять у діалектичній єдності мови й мислення; 2) слова не є вільними витворами нашої свідомості, не пов'язаними з потребами спілкування. Базуючись на цих твердженнях, у лінгвістиці пояснюються співвідношення слова й поняття як процес відображення поняття у слові, що має атрибути суб'єктивно-об'єктивної (психологічної) характеристики (оцінки, модальні значення тощо) і формулює значення слова як відношення слова до поняття через різні форми конкретних виявів цього відношення. [3, с. 47]. Особливо актуальним постає суть взаємозв'язку логіки й лінгвістики у дослідженні лексичного значення слів-полісемантів зі значенням «особливий», адже саме в аналізі їхніх синонімічних значень, які об'єднуються уявленням про один сигніфікат, ми маємо справу з багатомірним поняттям і полісемічним значенням, яке відображає його у мові.

Метою нашого дослідження є спроба розширення лінгвістичних пошуків у вивченні семантики прикметників узагальненої абсолютної оцінки зі значенням «особливий», виявити, як вони узгоджуються із філософсько-діалектичними законами буття з урахуванням того, що оцінка загалом є категорією логіко-психологічною.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході нашого дослідження, ми звертаємось до потенціалу лексико-семантичної групи слів «особливий» виражати у мові значення й поняття, застосовуючи термін *категорія* як альтернативний варіант для опису такої лексики. Як відомо, категорія є універсальним терміном, який застосовується на міждисциплінарному рівні, хоча, у той же час, кожній конкретній науці властиві свої категорії. Філософське тлумачення категорії – це найбільш *загальне* поняття, котре утворюється у кінцевому результаті абстрагування від предметів, їхніх особливих ознак, разом з тим, фіксує мінімум ознак предметів, які охоплює [4]. Тому термін категорія може інтегруватися при актуалізації й бути прийнятним як у суто семантичному, так і логіко-лінгвістичному й філософсько-психологічному ракурсах дослідження особливо, коли мається на увазі, як у нашому випадку, значна узагальненість певного поняття.

Насамперед ми спробували встановити, у чому полягає суть досліджуваного значення за тлумачними словниками сучасної української мови, де знаходимо таке пояснення: «особливий» – який чимось виділяється серед інших, не такий, як інші, не схожий на інші; незвичайний, винятковий [5, с. 779]. В англійській мові слово *particular*, яке є представником лексико-семантичної групи прикметників зі значенням «особливий», поряд зі *special, unique, specific, peculiar* та іншими, має схожі тлумачення, порівн.: `*associated with a specific person, group, thing, or category; not general or universal…*`; [6]`*distinctive among other examples or cases of the same general category…*` [7]. Тобто предмет характеризується як *нетиповий, відмінний від інших, не загальний* без вказування на якусь конкретну ознаку чи відмінність. Такого роду лексика, як свідчить аналіз англомовних текстів художньої літератури, застосовується мовцем у незвичних ситуаціях, коли увага привертається до чогось *неординарного, незвичного, унікального* (*special, unique, unusual, particular, exceptional* тощо). Саме через те, що прикметникам абсолютної оцінки

більшою мірою властива узагальненість їхнього значення, злиття смислових відтінків і велика сукупність різних сем, ми спостерігаємо своєрідну комплектність значення (т. зв. широкозначність). За результатами аналізу словникових статей, для одного прикметника вони можуть досягати 20-ти, доповнюючись численними контекстуальними синонімами. Однак, справжнє смислове багатство його семантики розкривається лише у словосполученні, у контексті певної ситуації, у дискурсі. Саме тут значення виявляє значну смислову змістовність, що дає можливість семантично узгоджуватися практично з будь-яким іменником. Так, за результатами компонентно-статистичного аналізу, виявилося, що майже неможливо знайти таку категорію слів в англійській мові, яка не вступала б у сполучуваність з ними (слабка кореляція спостерігається лише із займенниками та власними назвами, а також іменами) [8, с. 27], наприклад:

"Between those two poles exist all others who inhabit ***this particular world,*** *from the humble mules to the high-profile players like the late Pablo Escobar"* [12, с. 31].

"I have a beautiful, ***special,*** *and according to you yourself,* ***a most unique piece*** *of primitive art. It fits in very nicely with the rest of my collection. As for it not being a part of my* ***particular*** *ethnic heritage, my collection contains primitive art from all over the world"* [13 а, с. 7].

У мовній картині світу носіїв англійської мови поняття про *особливе* займає окреме місце. У випадку такого розуміння дійсності, коли у предметі виокремлюється щось відмінне від інших, *особливе*, безперечно, викликається інтерес до його прояву, у порівнянні з іншими ознаками, предметами, явищами навколишнього світу. За Рікертом, це є основою індивідуалізуючого типу утворення понять, який являє собою сутність історичного пізнання. *Особливе,* породжуючи зацікавленість і, можливо, подив, оскільки характеризує явище чи предмет такою якістю, яка відрізняється від експериндійного досвіду носія мови, створює зв'язок і з менталітетом, і з почуттями, і з мовою. Суспільна практика людей визначає, що потрапляє у поле свідомості, і що випадає з нього. І, безперечно, зацікавленість у комунікативному процесі викликають ті ситуації, які ми оцінюємо як неординарні, незвичайні, відмінні від певного стандарту. Тобто на перший план виходить відношення суб'єкта до об'єкта, при якому виокремлення певного явища, його ознаки відбувається за оцінкою невідповідності *звичайному, загальному*, що викликає звернення більшої уваги на нього через особистісну чуттєву реакцію. Тому ми вважаємо, що концептуалізація *особливого* має важливе евристичне значення, хоча інтерпретативний смисл мовної картини світу усвідомлюється імпліцитно, приховано.

У сучасній когнітивній лінгвістиці активно обговорюється питання, як класифікує людина фрагменти навколишнього світу і власної внутрішньої мисленнєвої діяльності, а також на основі чого вона оцінює тотожність речей, їхню приналежність до однієї й тієї ж категорії чи, навпаки, відмінність від інших. На перший план виходить концептуалізація явищ дійсності, яка відображається в описі їх мовцем. У процесі концептуалізації *особливого* важливими є категоризація *незвичного, небаченого раніше*, такого, що суб'єкт і не знає, як описати. Як відомо, до категоризації як особливої форми пізнання й мислення людини вперше звертався Арістотель, розвивали цю теорію Л. фон Вітгенштейн, Дж. Лаккофф, О. Рош та ін. Авторитетний когнітолог О. С. Кубрякова зазначає, що категоризація світу – це результат когнітивної діяльності людини, підсумок класифікації навколишнього світу і вичленовування окремих одиниць у проведеній класифікації, коли кінцевим етапом такої діяльності виявляється формування особливої категорії [9, с. 311]. Дослідження Л. фон Вітгенштейна і його наступників довели, що у різних науках слід говорити про категорії різного типу. А ступінь подібності одиниць, які зводяться до однієї категорії, може бути різною. Більш поширені категорії типу часткового збігу називаються у лінгвістиці прототипними, оскільки ідею категорії найповніше виражає її прототип як «кращий представник якогось концепту».

За результатами нашого попереднього дослідження виявилося, що поняття *особливий*, маючи своєрідну абстрактно-категоріальну змістову структуру, характеризується універсальною здатністю охоплювати сферу реалізації концепту ОСОБЛИВИЙ. Він містить елементи всіх трьох базових складників концептуального поняття: 1) інформативну сутність (те, що сприймається найсуттєвішими моментами у житті), 2) перцептивно-образну картину враження про такі моменти, асоціації, 3) конотативно-оцінну складову. При цьому за першою складовою такий концепт відображає три типи знань людини: емпіричні, енциклопедичні чи прототипні. За практичним аналізом відповідності трьох структурних елементів, для концепту ОСОБЛИВИЙ проявляється властивість суміщати їх у взаємодоповнюючому вигляді без чітко окреслених розмежувань [10, с. 271]. Однак, лексичне поняття мовних одиниць, на відміну від філософського, вбирає у себе не всі ознаки явища, яке відображає, воно характеризується тим, що диференціює властивості узагальнених ознак. Вирішальну роль у цьому мовно-творчому процесі відіграє здатність людини до порівняння, ототожнення, вибору та ін. За попередніми спостереженнями, верифікуючим фактором відображення поняття у мовленні для досліджуваних прикметників виступають їхні оцінно-смислові властивості, які можна встановити, певною мірою, через асоціативне уявлення мовців про *особливе.*

Очевидним у цьому аспекті вбачається міжкатегоріальний зв'язок цих понять, що передають уявлення про логіко-концептуальну основу розуміння *особливого*, яка формує лексико-семантичну групу прикметників. Саме концептуалізація і категоризація *особливого* мовцем забезпечує функціонування в англійській мові такої універсальної категорії слів з максимально абстрагованим узагальненим значенням і здатність описувати ситуацію виокремлення *незвичного, унікального, нового, особливого:*

"'A very ***unusual*** *condition,' said Standish, 'that is to say, we can only believe that* ***it is entirely unique.*** *I've certainly never heard of anything remotely like it. It has also proved virtually impossible to verify beyond question that it is what it appears to be, so I'm glad to say that we have been spared the embarrassment of attempting to give the condition a name'"* [13 б, p. 39].

Як засвідчує аналіз текстів англомовної художньої літератури, уявлення мовців про *особливе* цілісне, комплексне, багатомірне, хоча і надзвичайно узагальнене, неконкретне. Воно виявляється у різноманітності створюваних мовцем конструкцій та сполучень, у його здатності описувати схожі, але онтологічно різні явища, і тим самим порівнювати їх та ототожнювати, підводити під спільну категорію, ідею, виокремлюючи опис, уніфікуючи його та вписуючи до

загальної системи координат і цінностей. Завдяки семантичній властивості, а саме – здатності до сумісності таких лексичних одиниць з іменниками різноманітних класів поряд зі значним логіко-філософським потенціалом перед цими широкозначними прикметниками відкриваються практично безмежні можливості функціонування у мовленні.

Проаналізувавши багатоаспектний логіко-філософський зміст досліджуваної категорії слів, виявилося, що мовна уява про *особливе* не тільки пов'язується з неосяжним класом речей, явищ, понять, а й дозволяє їх упорядковувати, установлювати організацію й смислові відношення між ними, і, у цілому, демонструє здатність узагальнювати й детермінізувати їхній лексико-семантичний зміст. Тобто окреслюється логіко-семантичне поле взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємодіючих у мові уявлень і явищ, об'єднаних у загальну категорію *особливого* у мовній картині світу. Все це відображається у наборі представників ЛСГ зі значенням «особливий» [11, с. 19-28], в їхньому семантичному потенціалі та потенціалі складових цього значення, у лексичній сполучуваності та синтаксичних моделях у мові.

Висновки. За результатами нашого дослідження, уява про *особливе* асоціюється мовцями як концептуалізоване унікальне логіко-лінгвістичне угрупування – категорія *особливий,* яка через прикметники входить до складу ознак величезного масиву лексики [8, с. 28-41].

Функціонування логіко-лінгвістичної категорії *особливий* пов'язано з такими важливими внутрішньо пізнавальними процесами, як узагальнення, ототожнення та вибір, які є основою фундаментальних філософсько-психологічних функціональних концепцій буття, а отже, і, безумовно, мовлення. Унікальність досліджуваної категорії полягає ще й у тому, що вона має пряме відношення до такого важливого логіко-психолінгвістичного процесу, як мислеформування, і дає можливість простежити, як інтерес до *нового, незвичного* спонукає людину до вибору спеціальних окремих мовних одиниць, щоб передати поняття *особливий* засобами мови.

Важливу роль у комплексному дослідженні, яке вивчає закономірності функціонування мовно-ментальних механізмів людини у плані їх співвіднесеності зі структурою мови через призму відображення дійсності, відіграють особистісні уявлення мовців, які асоціюються з *особливим*. Тому подальше дослідження у цьому напрямку повинно доповнитись поглибленим аналізом психолінгвістичних характеристик англійських прикметників зі значенням «особливий» у сучасній англійській мові.

Література:

1. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного языка: монография. 2-е изд., испр. К.: Киевский университет, 2004. 208 с.
2. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К.: Знання, 2004. 326 с.
3. Філософські питання мовознавства / Відп. ред. В. М. Русанівський. К.: Наук. думка, 1972. 199 с. (Ін-тут мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР).
4. Новейший философский словарь / Гл. ред. А. А. Грицанов. Минск: Книжный дом, 2003. 1279 с.
5. Словник української мови / за ред. ак. І. К. Білодіда. К.: Наук. думка, 1974. Т. 5. 840 с.
6. The American Heritage Dictionary of the English Language. Fourth Edition. Houghton Mifflin Company, 2000. URL: http://www.dictionary.com.
7. Merriam-Webster`s Collegiate Dictionary. Merriam Webster OnLine, 2002. URL: http://www.dictionary.com
8. Баланюк С. С. Сполучуваність прикметників ЛСГ зі значенням «особливий». Науковий вісник ЧНУ. Германська філологія. Чернівці: Рута, 2005. Вип. 231. С. 28-41.
9. Кубрякова Е. С. Язык и знание. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
10. Баланюк С. С. Концептуальна репрезентація поняття особливий та його типологічна характеристика. Науковий вісник Волинського національного ун-ту : Зб. наук. праць. Філологічні науки. Луцьк: ВНУ, 2008. Вип. 5. С. 268-272.
11. Баланюк С. С. Інвентаризація прикметників ЛСГ із значенням «particular» та їх особливості. Нова філологія / Гол. ред. А. М. Науменко. Запоріжжя: ЗДУ, 2003. Вип. 3(18). С. 19-28.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Yallop David. Unholy Alliance. London: Corgi Book, 2001. 399 p.
2. Библиотека современной англоязычной литературы: Текстова база даних. 80 хв /700 MB. M.: CD. Вид-во: Master Media, 2003. 1 електрон. опот. диск (CD–ROM): 12 см. Систем. вимоги: Pentium; 32 MB RAM; Windows – 98, 2000 XP; MS Word 97−2000: а) Foster Alan Dean. Cyber Way; б) Adams, Douglas. The Long Dark Tea-Time of the Soul.

Баланюк С. С. Специфика концептуализации логико-лингвистической категории *особенный* в английском языке

Аннотация. В статье рассматривается семантический потенциал английских прилагательных со значением «особенный» в плане детерминации их логико-лингвистического статуса. Анализируются аспекты межкатегориальных связей для этой лексико-семантической группы слов, а также специфика формирования понятия *особенный* в процессе выражения обобщенной оценки предмета в современном английском языке.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, лингвоспецифика, концептуализация, категория.

Balaniuk S. Conceptualization Features of Logic and Linguistic Category *Particular* in the English language

Summary. The semantic potential of the English adjectives meaning «particular» is studied aiming to determine their logic and linguistic status. The author analyzes aspects of inter-category correlation for this group of words in the article. There were described some ways of expressing generalized object's evaluation by English speakers revealing specific peculiarities of the category formation,

Key words: lexico-semantic group, specific linguistic features, conceptualization, category.

УДК 811.112.2:27-23

Вакулінська Л. М.,
викладач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті розглядаються особливості вираження категорії часу у німецькомовних біблійних текстах, аналізуються структурно-граматичні та функціонально-комунікативні ознаки темпоральних одиниць.

Ключові слова: час, темпоральність, структура, комунікація, Біблія, німецька мова.

Постановка проблеми. Час – це категорія, яка існує в об'єктивній свідомості людства, і здавна є предметом різних досліджень. Арістотель стверджував, що час визначає сенс людського буття [1, с. 93]. Людське мовлення застосовується для передачі інформації про явища, віддалені у просторі та часі. Слова, сказані колись, у певному місці, певного часу, можуть мати вплив у майбутньому, в інший час, в іншому місці [2. с. 58]. Тому тексти Біблії, яка писалася багато років тому, і є невичерпним джерелом духовності, привертають сьогодні увагу багатьох науковців. Ця книга реально впливає на процеси комунікації у наші дні, дає відповіді на проблемні питання організації внутрішнього світу людини, її ролі в історичному процесі та у сучасному суспільстві. Дослідження комунікативності тексту звершується у багатьох напрямках, одним з яких є аналіз пізнавальної діяльності читача засобами тексту [3, с. 45] . Текст, як відображення певного фрагмента дійсності, не може існувати поза часом і простором. Відтак кожне висловлювання має власні темпоральні характеристики [4, с. 65]. Категорія темпоральності охоплює всі рівні мови. Біблійні тексти мають сталу кількість засобів вираження темпоральності, які утворюють свою замкнуту лексико-граматичну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорію часу як граматичну категорію досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців: А.А. Потебня, А.А. Шахматов, А.М. Пєшковський, В.В. Виноградов, Н.С. Поспєлов, А.В. Бондаренко, Е. Бенвенист, Х. Рейхенбах, Х. Вайнрих та ін. Найбільш плідною сферою досліджень категорії темпоральності у лінгвістиці є роботи у межах теорії функціонально-семантичних полів, яка успішно розроблялась у мовознавстві (В.Г. Адмоні, О.В. Бондаренко, О.В. Гулига, М.М. Гухман, Є.Й. Шендельс та ін.) [1, с. 93]. Серед досліджень функціонально-стилістичних характеристик граматичних засобів вираження темпоральності у художніх текстах слід назвати роботи О. Москальської, П. Петрухіна, Н. Слюсаревої [4, с. 65]. Граматична категорія часу у сакральних текстах, а саме у текстах Святого Письма залишаються мало дослідженою, особливо у плані комунікативності.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей вираження категорії часу у біблійних текстах, аналізі структурно-граматичних характеристик одиниць темпоральності, а також особливостей їх функціонування у текстах Святого Письма та комунікативного впливу на читача. Для цього нам необхідно вирішити такі завдання:

1) виділити мовні одиниці вираження темпоральності у біблійних текстах;

2) розглянути їх структурні та граматичні характеристики;

3) виявити функціонально-комунікативні особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На існування часу у двох категоріях, об'єктивній та суб'єктивній, вказували різні науковці [5, с. 11]. Наприклад, Н.З. Панчишин визначає темпоральність як об'єктивно-суб'єктивну категорію, яка, з одного боку, співвідноситься з об'єктивним (реальним) часом, з іншого – є відображенням часових характеристик і відношень дійсності у свідомості людей, тобто концептуальним і перцептивним часом [1, с. 93]. Категорія часу представлена у біблійних текстах на різних мовних рівнях. Ми розглянемо граматичну сторону категорії часу біблійних текстів, яка охоплює всі рівні мови.

Традиційно темпоральність пов'язана з дієсловами. Час – граматична категорія дієслова, яка є специфічним мовним відображенням об'єктивного часу і служить для темпоральної (часової) локалізації події чи стану, про які йдеться у реченні [6, с. 89]. У німецькій мові для опису подій у теперішньому часі використовується часова форма Präsens, для подій у минулому – три часові форми: Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, майбутні події передаються у Futur I та II. Шендельс Є.Й. поділяла часові форми дієслів на синтетичні (Präsens, Präteritum) та аналітичні (Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I und II) [7, с. 42, 44] . Усі часові форми поділяються на дві групи: 1) які передають відносне часове значення, та 2) які передають абсолютне часове значення [7, с. 48]. Під абсолютним часовим значенням розуміють співвіднесеність події з моментом мовлення: теперішнім, минулим, майбутнім. Якщо ж дві події співвідносяться одна з одною у часовому просторі, то тоді говорять про відносний час, а саме про одночасність, передування та послідовність. При одночасному перебігу подій уживаються однакові часові форми. При неодночасному перебігу подій використовують різні часові пари: Perfekt-Präsens, Plusquamperfekt-Präteritum, Futurum I (Präsens)-Futurum II (Perfekt). Дві часові форми, Plusquamperfekt та Futurum II, «спеціалізуються» на передуванні подій одна одній. Функціональна сфера Plusquamperfekt – це передування у минулому, а Futurum II відображає передування у майбутньому. Усі варіанти дієслівних часових форм представлені у Біблії.

Найбільше число значень у німецькомовних біблійних текстах має **Präsens,** який є синтетичною часовою формою і виконує такі функції**:**

1) відображення події в теперішньому: *Warum toben die Völker und sinnen Eitles die Völkerschaften?(Psalm 2:1);*

2) відображення повторюваної дії: *Die Sonne geht auf, und die Sonne geht unter; und sie eilt ihrem Orte zu, wo sie aufgeht (Der Prediger 1:5)*;

3) характеризує якості підмета;

4) має високий ступінь узагальнення у біблійних виразах, які стали афоризмами: *Wer aber töten wird, der wird dem Gericht*

verfallen sein (Matthäus 5:21);Glücklich der Mann, der nicht folgt dem Rat der Gottlosen (Psalm 1:1);

5) входить у сферу Futurum і стає його синонімом: у біблійних текстах він часто виражений словами *bald, in kurzer Zeit, in einigen Tagen,* наприклад, *Und siehe, ich komme bald (Offenbarung 22:7);*

6) історичний Präsens (де події мають особливе значення для мовця і він виражає їх як пережиті на власному досвіді) входить у сферу минулого, замінює Präteritum і стає його синонімом: *Am folgenden Tag* ***sieht*** *er Jesus zu sich kommen und* ***spricht****: Siehe, das Lamm Gottes, das die Sünde der Welt* ***wegnimmt****. Dieser* ***ist*** *es, von dem ich sagte: Nach mir* ***kommt*** *ein Mann, der vor mir ist, denn er war eher als ich (Johannes 1:29);*

7) імперативний Präsens у біблійних текстах відсутній.

Präsens у Біблії є особливою формою вираження часу. Оскільки характеристика Бога *Ich bin,* та слова *So spricht der Herr* невіддільно присутні як у минулому, так і у теперішньому, і у майбутньому і пронизують усі біблійні книги, то таку дієслівну функцію теперішнього часу можна назвати позачасовою: *Jesus sprach zu ihnen: Wahrlich, wahrlich ich sage euch: Ehe Abraham war,* ***bin*** *ich (*Перш ніж був Авраам. Я є*.) (Johannes 8:58); Jesus Christus* ***ist*** *derselbe gestern, heute und in Ewigkeit (Hebräer 13:8).*

Präteritum – це найпоширеніша у Біблії синтетична форма минулого часу, яка має наступне значення та використання:

1) позначає дію у минулому і використовується для епічного опису подій:

Im Anfang ***schuf*** *Gott die Himmel und die Erde.* Слово *„schuf"* стоїть у формі Präteritum, що передбачає подальше розгортання подій, виконує описову функцію;

2) має просту синтетичну форму, завдяки якій формується однозначність висловлювання;

3) виражає пережите автором мовлення (так званий презенсний претерітум та футурумний претерітум).

Головне значення часової форми **Perfekt** – відображати подію у минулому, яка якимось чином пов'язана з теперішнім. У біблійних текстах вживається переважно у діалогічному мовленні: *Sie* ***haben*** *mich ohne Ursache* ***gehasst*** *(Johannes 15:25);Und sie sprachen zu mir: Die Übriggebliebenen, die von der Gefangenschaft dort in der Landschaft* ***übriggeblieben sind****, sind in großem Unglück und in Schmach (Nehemia 1:3); ...Weil sie den nicht kennen, der mich* ***gesandt hat*** *(Johannes 15:21).* Додаткова функція Perfekt находить своє вираження у так званому футурному перфекті, де він може означати завершену у майбутньому дію: *Wenn der Sachwalter* ***gekommen ist,*** *den ich euch von dem Vater senden werde, ... so wird der von mir zeugen (Johannes 15:26);Wenn aber jener, der Geist der Wahrheit,* ***gekommen ist****, wird er euch in die ganze Wahrheit leiten (Johannes 16:13); Wenn sie mich* ***verfolgt haben****, werden sie auch euch verfolgen (Johannes 15:20).* Часто його супроводжують темпоральні обставини та прийменники, наприклад *bald, bis: Denn ich sage euch, dass ich hinfort nicht mehr davon essen werde,* ***bis*** *es erfüllt sein wird im Reich Gottes (Lukas 22:16).*

Часова форма **Plusquamperfekt** має переважно відносність у часовому просторі і означає передування однієї події іншій у минулому. У біблійних текстах вона використовується у головному реченні і у підрядному: *Wenn ich nicht* ***gekommen wäre*** *und zu ihnen* ***geredet hätte****, so hätten sie keine Sünde (Johannes 15:22).* Найчастіше вживається Plusquamperfekt у підрядних реченнях:

- у підрядному з'ясувальному зі сполучниками dass*: Als nun der Herr erkannte, dass die Pharisäer* ***gehört hatten****, dass Jesus selbst mehr Jünger mache und taufe als Johannes,...verließ er Judäa... (Johannes 4:1);*

- у підрядному означальному, де демонструє ретроспективне значення: *Ich fragte sie nach den Juden, den Entronnenen, die von der Gefangenschaft* ***übriggeblieben waren*** *(Nehemia 1:2).*

Головне значення часової форми **Futur I** – опис події у майбутньому, що у біблійному контексті найчастіше має пророчий характер, або служить для пояснення причинно-наслідкових зв'язків: *Wenn sie mich verfolgt haben,* ***werden*** *sie auch euch* ***verfolgen*** *(Johannes 15:20); Sie* ***werden*** *euch aus der Synagoge* ***ausschließen*** *(Johannes 16:1); Aber die alles* ***werden*** *sie* ***tun*** *um meines Namens willen (Johannes 15:21);Wahrlich, wahrlich ich sage euch, dass ihr* ***weinen*** *und* ***wehklagen werdet****, aber die Welt* ***wird sich freuen****; ihr* ***werdet*** *traurig* ***sein****, aber eure Traurigkeit* ***wird*** *zur Freude* ***werden*** *(Johannes 16:20).*

Вона має також додаткове значення – вираження припущення стосовно теперішнього часу, так званий модальний футур.

Часова форма **Futur II** вживається рідше, найчастіше у відносному значенні для передачі передування однієї події іншій у майбутньому і теж виконує функцію передачі пророцтв або заповідей: *Wer aber töten wird, der* ***wird*** *dem Gericht* ***verfallen sein*** *(Matthäus 5:21).*

Для вираження темпоральності, крім часових форм дієслів, служать інші синтаксичні та лексичні мовні засоби, які утворюють темпоральне поле з часовими формами як ядром цього поля [7, с. 59]. У структурі складного речення біблійних текстів такими засобами є:

- темпоральні сполучники *als, wenn, wie, sooft, solange, indes, derweilen,* які виконують підрядну функцію та означають протяжність часу, та *dabei, zugleich, und,* які відповідають за сурядний зв'язок…;

- темпоральні прислівники, які виконують функцію конкретизації часу*:* ***Jetzt*** *gehe ich hin zu dem, der mich gesandt hat (Johannes 16:5); Auch ihr* ***nun*** *habt* ***jetzt*** *zwar Traurigkeit (Johannes 16:22);* ***Jetzt*** *aber komme ich zu dir (Johannes 17:13); Und das Herr des Königs von Babel belagerte* ***damals*** *Jerusalem (Jeremia 32:2);*

- темпоральні прийменники у поєднанні з займенниками: *Und es war kein Tag, wie dieser,* ***vor ihm und nach ihm****, dass Jehova auf die Stimme eines Menschen gehört hätte (Josua 10:14); Das ist mein Name in Ewigkeit, und das ist mein Gedächtnis (mein Gedenkname)* ***von Geschlecht zu Geschlecht*** *(1. Mose 3:14-15);*

- темпоральні іменники: *die Gegenwart, die Zeit, das Jahr, der Monat, die Woche, der Tag, der Morgen, die Nacht, Minute…:*

*... **dieses Jahr** war das achtzehnte Jahr Nebukadrezars (Jeremia 32:1); Vater,* ***die Stunde*** *ist gekommen (Johannes 17:1).* Вони можуть вживатися з прийменниками: *Es war* ***in den Tagen*** *des Herodes (Lukas 1:5); Dies aber habe ich euch* ***von Anfang an*** *nicht gesagt (Johannes 16:4);* ***Im Anfang*** *schuf Gott die Himmel und die Erde.* Цей вираз, вжитий на початку Біблії, ставить усю оповідь Святого Письма у рамки часу і означає, що оскільки є початок чогось, то має бути і його завершення. *Ich* ***bin das Alpha und das Omega****, spricht der Herr, Gott, der ist und der war und der kommt, der Allmächtige (Offenbarung 1:8).* Цей вираз свідчить, що Бог є початком і кінцем усього процесу, поставленого у рамки часу, і дієслова «є», «був» і «прийде» або «іде» належать Йому, тобто Він охоплює усі часові виміри. Інше місце у Біблії у книзі «Вихід» теж підтверджує позачасове буття Бога: *Da sprach Gott zu Mose: Ich* ***bin****, der ich* ***bin.***

*Und er sprach: Also sollst du zu den Kindern Israel sagen: „**Ich bin**" hat mich zu euch gesandt… Das ist mein Name in **Ewigkeit**, und das ist mein Gedächtnis (mein Gedenkname)von Geschlecht zu Geschlecht (1. Mose 3:14-15).* Іменник *Ewigkeit* теж має темпоральне значення, точніше означає буття поза рамками часу, позачасовість. Іменники можуть мати означення: ***Eine kleine Weile**, und ihr seht mich nicht, und wieder **eine kleine Weile**, und ihr werdet mich sehen (Johannes 16:16).* Найточніші часові дані передає сполучення іменника з числівником, яке виконує функцію конкретизації часу: ***Im sechsten Monat** aber wurde der Engel Gabriel von Gott in eine Stadt…gesandt (Lukas 1:26); **Im fünfzehnten Jahr** der Regierung des Kaisers Tiberius (Lukas 3:1);*

- темпоральні іменники з позначенням процесу у поєднанні з темпоральними прийменниками, які надають висловлюванню значеннєвої завершеності: *Dies aber habe ich euch **von Anfang an** nicht gesagt (Johannes 16:4);*

- темпоральні прикметники, які можуть бути похідними від темпоральних прислівників та темпоральних іменників: *Ich aber blieb auf dem Berge, wie die **vorigen** Tage, vierzig Tage und vierzig Nächte (5. Mose 10:10)* – вони характеризують предмет стосовно його часової співвіднесеності.

У біблійних текстах ми маємо справу з подіями, які відбулися у минулому – ретроспективне спрямування. Наявне також перспективне спрямування на події у майбутньому, тобто пророчий характер текстів, яке передається переважно часовою формою Futur I: *Und du, du **wirst** seiner Hand nicht **entrinnen**, sondern gewisslich **ergriffen** und in seine Hand **gegeben werden**; und deine Augen **werden** die Augen des Königs von Babel **sehen** (Jeremia 34:3).*

Категорія часу у Біблії – це об'єктивна форма буття, об'єктивний час реальної дійсності, що означає її плинність. Проте деякі наведені вище приклади свідчать про наявність позачасового буття: *Am folgenden Tag **sieht** er Jesus zu sich kommen und **spricht**: Siehe, das Lamm Gottes, das die Sünde der Welt **wegnimmt**. Dieser **ist** es, von dem ich sagte: Nach mir **kommt** ein Mann, der vor mir **ist,** denn er war eher als ich (Johannes 1:29).*

В основу часової структури біблійних текстів покладено хронологічний принцип. Біблійний час охоплює тривалий період від створення світу до завершення його існування. Наближеність до реального часу визначається контекстом. Присутність автора у різних часових прошарках і у різних біблійних книгах, яка частіше всього виражається словами *So spricht der Herr…,* вказує на когерентну функцію темпоральних одиниць у тексті.

Висновки. Для вираження категорії часу у Біблії використовуються різні мовні засоби. Головну функцію виконують дієслівні конструкції, які презентовані усіма часовими формами. Найчастіше вживана часова форма Präsens, що вказує на реальність присутності Бога у всіх часових вимірах і виконує когерентну функцію. Форма Präteritum виконує описову, епічну функцію. Інші лексичні одиниці (частини мови) у тій чи іншій мірі переймають на себе функцію уточнення часу, його тривалості, проміжку, обмеження, частоти перебігу подій, тощо… Часова структура Біблії впливає на змістове вираження, що пояснюється проявом об'єктивної функції часу, її зв'язком з сучасністю, та безпосередністю впливу на читача. Об'єктивний часовий фактор вказує на плинність життя, сприяє більш глибокому осмисленню буття, спонукає до правильної оцінки минулого, формує у читача зважене розуміння сучасного та відповідальне ставлення до майбутнього.

Подальші дослідження можуть стосуватися:

– ролі автора у моделюванні часових відносин;

– співіснування двох чи більше часових прошарків у рамках однієї біблійної книги;

– прагматичного аспекту темпоральних засобів у різних біблійних книгах;

– зіставлення і протиставлення часових планів.

Література:

1. Панчишин Н.З. Структурна організація функціонально-семантичного поля темпоральності (на базі латинської мови). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». 2016. № 4. С. 93-97.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Академія, 2004. 334 с.
3. Луценко В. Основні поняття і категорії комунікативної стилістики тексту. Дивослово. 2007. № 4. С. 45-48.
4. Талаш І. Темпоральна структура тексту як диференціальна ознака стилю. Мандрівець. 2006. № 2. С. 65-68.
5. Монакова И.Ф. Объективирующая функция времени в жанре мемуаров. Филологические науки. 1974. № 3. С. 4-8.
6. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
7. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 1988. 416 с.
8. Левковская П.А. Категория времени как одно из средств связи текста мемуарного жанра. Труды МГПИИЯ им. М. Тореза. Вып. 179. М., 1981. С. 19-25.
9. Die Heilige Schrift. R. Brockhaus Verlag Wuppertal. 1980. 1161 S.

Вакулинская Л. Н. Особенности выражения категории времени в немецкоязычных библейских текстах

Аннотация. В статье рассматриваются особенности выражения категории времени в немецкоязычных библейских текстах, анализируются структурно-грамматические и функционально-коммуникативные характеристики темпоральных единиц.

Ключевые слова: время, темпоральность, структура, коммуникация, Библия, немецкий язык.

Vakulinska L. Specific features of expressing the category of time in German biblical texts

Summary. The article deals with the specificity of the category of time in the German bible texts, structural und functional characteristics of temporal units und their role in the communicative influence on the reader.

Key words: time, temporality, structure, communication, Bible, the German language.

UDC 811.111'372

Vyslobodska I. M.,
Lecturer at Department of Foreign Languages,
Lviv Polytecnic National University

TYPES OF MEANINGS OF PARTICLE "UP" IN ENGLISH PHRASAL VERB "TAKE UP"

Summary. The article deals with revealing and analyzing the types of the meanings the particle "up" can have in the phrasal verb "take up". It was found that it possesses three types of meanings, namely directional, metaphorical, and aspectual. In the course of investigation an important aspectual function of the particle "up" indicating the beginning of the action has been discovered. The research inspires a semantic approach in learning and teaching phrasal verbs meanings.

Key words: phrasal verb, particle, aspect, aspectual meaning, telicity.

Introduction. Phrasal verbs (PhVs) have introduced innumerable valuable additions to the English vocabulary. They have been an area of intense linguistic study ranging from theoretical research into their semantic and syntactic properties to various applied fields including first and second language acquisition. Once neglected and unduly treated by lexicographers today they enjoy specialized dictionaries and numerous self-study course books for learners of English. It is often said that PhVs are rather colloquial or informal and more appropriate to spoken English than written, and even that it is better to avoid them and choose single-word equivalents or synonyms instead. However, in many cases PhVs and their synonyms have different ranges of use, meaning, or collocation, so that single-word synonyms cannot be substituted appropriately for PhVs.

PhVs are combinations of a verb and an adverb or preposition that function together as a single unit of meaning [1, p. 1]. Biber and others [2, p. 58–59] define PhV as a multi-word lexical unit, as a sequence of word forms which functions as a single grammatical unit and which has become lexicalized, often with a non-compositional meaning. As claimed by E. Kovacs [3, p. 141], PhVs consist of a "base verb" such as "go", "put" or "set" and a particle such as "down", "back" or "off". When a learner encounters an unfamiliar phrasal verb, he/she will often know what the base word means and what the particle means – but put the two together and you get something completely different. It is an indisputable fact that PhVs meanings are not transparent. They can range from reasonably predictable occurrences to highly unpredictable ones. It is obvious that the meaning of PhV cannot be merely predicted from the meanings of its constituents: the verb and the particle. We hope that the methods applied in the research will contribute enough to proper understanding of PhVs semantics instead of just guessing it.

As far as research into PhVs is concerned, there is not much attention given to the semantic properties of the particles and their contribution to the whole meaning of PhVs. The topicality of the paper consists in division of PhVs particles into three types of meanings: directional, metaphorical, and aspectual.

The aim of the present paper is to reveal and analyze the types of the meanings the particle "up" can have in the PhV "take up".

Presentation of the main research material. Understanding the meaning of a verb component in PhVs is important but not always sufficient. In many cases the major problem with PhVs is gaining inside into the meanings of their particles and understanding why this particle is used and another one is not. Particles in PhVs have been of great interest to cognitive linguists [4; 5; 6; etc.]. They showed that the meanings of particles in PhVs form a network of related senses. However, most of their studies were concentrated on describing the semantics of particles from the perspective of their special (directional) or metaphorical (figurative) senses. They were looking for a correlation between the direction the particle expresses in the vertical or horizontal dimension and the metaphorical meaning it can motivate in PhV. Only a few authors, namely S. Lindner [7], T. Viiburg [8], M. Walcova [9] have explored the topic of particles as aspect markers in English PhVs, that is defined their aspectual meaning.

According to S.E. Goursky, "adverbial particles in phrasal verbs are not denied their independent meaning and are the only reliable companions of the verb components in the sentence" [10, p. 21]. As claimed by E. Kovacs, the meaning of particles in PhVs is not at all arbitrary [3, p. 157]. Biber [2, p. 403] indicates that adverbial particles all have core special or locative meanings <…> however, they are commonly used with extended meanings. M. Walcova has established such aspectual features as dynamicity, durativity, and telicity [9, p. 7]. Consider a typical example from the literature on telicity of verbs "drink-drink up". The received opinion is that "up" adds an inherent endpoint (i.e. telicity) to the otherwise atelic verb "drink" [9, p. 63].

According to different treatments of various authors aspect can be identified as a characteristic of a verb, a phrase or even a whole sentence [8, p. 13]. In general, aspect is a grammatical category that expresses how an action, event, or state, denoted by a verb, extends over time. Perfective aspect is used in referring to an event conceived as bounded and unitary without reference to any flow of time. Imperfective aspect is used for situations conceived as existing continuously or repetitively as time flows [11]. T. Viiburg distinguishes completive, disintegrative, continuous aspects, as well as next stage aspect, reciprocative, and reversative aspects [8, p. 16–17]. The researcher acknowledges that disintegration and completion in particular have an inherent meaning of perfectiveness. What sets them apart from each other is that while the use of the completive aspect draws attention to something being completed, disintegration emphasizes that something disappears or is completely removed [8. p. 17–18]. As pointed out by M. Walkova, in case of particles used in their special sense their function was always marking direction, in case of metaphorical particles the usage was most commonly motivated by an orientational metaphor like "more is up" and in case of aspectual particles, the specific functional meaning referred to a type of aspect, for example completion, continuation or disintegration [9, p. 29–30].

Our research concentrates on the meanings of the particle "up". It occurs in 482 PhVs in the Collins Cobuild Dictionary

of Phrasal Verbs [CCDPhVs] and is the commonest of the particles used in combinations. It has the following 12 fixed meanings: 1) movement and position; 2) increasing and improving; 3) preparing and beginning; 4) fastening and restricting; 5) approaching; 6) disrupting and damaging; 7) completing and finishing; 8) rejecting and surrending; 9) happening and creating; 10) collecting and togetherness; 11) revealing and discovering; 12) separating [CCDPhVs, p. 487–491]. These fixed meanings of the particle "up" contribute to a variety of combinations in the process of creating PhVs. The division of them into three types of meanings, namely directional, metaphorical and aspectual will facilitate the procedure of decoding PhVs meanings.

We have examined and grouped the 15 meanings of the PhV "take up" included in CCDPhVs (take up $_1$ – take up $_{15}$) according to the corresponding type of the meaning of their particles.

The directional meaning of the particle "up" indicating movement and position was revealed in PhVs take up $_1$, take $_2$, take up $_{10}$, and take up$_{11}$.

Take up $_1$ – if you take someone or something up, you go with them, or make them go with you, to a higher level, position, or place:

e. g. I will take Fanny up to my room now [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_2$ – if you take up an object, you begin to hold it or carry it:

e. g. She took up the box and tapped the lid. [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_{10}$ – if you take up a particular position, you move to it:

e. g. The fire engines had taken up position by the runway [CCDPhVs, p. 394].

Take up $_{11}$ – if something that is fixed to a surface is taken up, it is removed from that surface by force:

e. g. The rails were taken up and used to make weapons [CCDPhVs, p. 394].

While analyzing the second type of the meaning of the particle "up" we noticed a clear connection between its directional meaning and its metaphorical function. For instance, "up" directionally describes movement towards a higher position; metaphorically it has to do with increases in size, number or strength. In addition, "up" can also be used to indicate an increase in quantity or intensity. The metaphorical meaning of increasing and improving was found in take up $_{13}$.

Take up $_{13}$ – if someone takes you up when you are starting a career, they help, support, and encourage you to succeed:

e. g. You are lucky to have been taken up by a clergyman [CCDPhVs, p. 394].

The metaphorical meaning of fastening and restricting we revealed in take up $_{12}$:

Take up $_{12}$ – if you take up something such as a dress or a pair of trousers, you shorten it by folding up the bottom edge and stitching it in place:

e. g. You can always take that skirt up if you don't like it that long [CCDPhVs, p. 394].

The metaphorical meaning of happening and creating was discovered in take up $_4$, take up $_5$, take up $_9$, and take up $_{14}$.

Take up $_4$ – if you take up a point, idea, or issue that you think is important, you draw attention to it and cause it to be discussed or dealt with:

e. g. The committee is expected to take up the question of the government's role in the arts [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_5$ – if you take up an offer, challenge, or opportunity, you accept it:

e. g. She wished Jane would take up Derek's offer to decorate the house [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_9$ – if something takes up a particular amount of time, space, or effort, it uses that amount:

e. g. Dresses don't take up much space [CCDPhVs, p. 394].

Take up $_{14}$ – to take up moisture, gas, or other substance means to absorb it:

e. g. Red blood cells take up oxygen [CCDPhVs, p. 394].

The metaphorical meaning of collecting and togetherness was found in PhV take up $_{15}$.

Take up $_{15}$ – if you take up a collection of money, you collect it from people:

e. g. He took up a collection and sent the money to Jerusalem [CCDPhVs, p. 394].

The English particle "up" has been defined as a potential aspect making particle by many authors. Its main and the most spread aspectual function is to express the completion of the action. However, an overview of the particle "up" meanings has shown that it doesn't motivate the aspectual meaning of completion in the PhV under consideration. In the course of investigation another important aspectual function of the particle "up" indicating the beginning of the action has been revealed in PhVs take up $_3$, take up $_6$, take up $_7$, and take up $_8$. The sentences given below provide further support for the claim.

Take up $_3$ – if you take up an activity or job, you start doing it:

e. g. She decided to take up medicine as a career [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_6$ – if you take up a particular attitude, belief, or way of doing something, you start to have it:

e. g. They had abandoned Californian living patterns and had taken up European ones [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_7$ – if you take up an activity that was interrupted, you continue doing it from the point where it had stopped:

e. g. Sam took up the story [CCDPhVs, p. 393].

Take up $_8$ – if you take up a song or chant that other people are singing or shouting, you start singing it or shouting it to them:

e. g. The other boys took up the cry till the mountain rang [CCDPhVs, p. 384].

Conclusions. Having analyzed the 15 meanings of "take up" registered in CCDPhVs we revealed that four of them (take up$_1$, take up$_2$, take up$_{10}$, take up$_{11}$) are formed with the particle "up" in the directional meaning, seven meanings (take up$_4$, take up$_5$, take up$_9$, take up$_{12}$, take up$_{13}$, take up$_{14}$, take up$_{15}$) are formed with the particle "up" referring to the metaphorical meaning and four meanings (take up$_3$, take up$_6$, take up$_7$, take up$_8$) in which the particle "up" carries an aspectual function. The obtained results showed that the particle "up" in PhVs can motivate the aspectual meaning of beginning of an action as well as the aspectual meaning of completion.

The number of English PhVs is constantly growing and changing. New combinations appear and spread. We are convinced that they are rarely formed on a random basis. That's why knowing the particular meanings of the particles can to some extend make them more anticipated and analyzable. The paper hopes to inspire a semantic approach in learning and teaching PhVs meanings. Knowing the type of the meaning the particle "up" can occur will facilitate the semantic "reading" of the whole meaning of PhV "take up". The prospects of the research we see in applying the methodology to analyzing PhVs containing the particle "up" in their structure.

References:

1. Spears R.A. NTC's Super-Mini Basic Phrasal Verbs. Publishing Group Chicago, 1998. 285 p.
2. Biber D., Johanson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman grammar of spoken and written English. London & New York: Longman, 1999. 403 p.
3. Kovacs E. The Traditional VS Cognitive Approach to English Phrasal Verbs. P. 141–160.
4. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987. P. 418–439.
5. Langacker R.W. Foundation of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Vol. I. Stanford: Stanford University Press, 1987. 231 p.
6. Lipka L. Semantic Structure and Word-Formation. Verb-Particle Constructions in Contemporary English. Munchen: Wilhelm Fink Verlag, 1972. 188 p.
7. Lindner S.A lexico-Semantic Analysis of English Verb Particle Constructions with OUT and UP. Ph. D. diss. San Diego: University of California, 1981.
8. Viiburg T. English directional particles up, down, back and forward as aspect markers. Tartu: University of Tartu, 2014. 75 p.
9. Walcova M. The aspectual function of particles in phrasal verbs. Kosice: University of Groningen, 2013. 225 p.
10. Goursky S.E. The Idiomatic Heart of the English Language. Lvov: Vishcha Shkola, 1975. 182 p.
11. Wikipedia. Grammatical aspect. URL: http:/en.wikipedia. org/wiki/Grammatical_aspect, 2008.
12. CCDPhVs. Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. The University of Birmingham: Harper Collins Publishers Ltd, 1997. 492 p.

Вислободська І. М. Типи значень частки «up» в англійському фразовому дієслові «take up»

Анотація. У статті визначено та проаналізовано типи значень частки «up» в англійському фразовому дієслові «take up». Виявлено три типи значень, характерних для неї, а саме значення напрямку, метафоричне та аспектуальне значення. Результати дослідження показали, що основне аспектуальне значення частки «up» вказує на те, що завершеність дії не долучається до формування семантики фразового дієслова «take up». Натомість у досліджуваному дієслові активізується важливе аспектуальне значення на позначення початку дії.

Ключові слова: фразове дієслово, частка, аспект, аспектуальне значення, завершеність.

Вислободская И. М. Типы значений частицы «up» в английском фразовом глаголе «take up»

Аннотация. В статье определяются и исследуются типы значений частицы «up» в английском фразовом глаголе «take up». Обнаружено три типа значений характерных для неё, а именно значение направления, метафорическое и аспектуальное значения. Результаты исследования указывают, что главное аспектуальное значение частицы «up» указывает на то, что завершение действия не участвует в формировании семантики фразового глагола «take up». В исследованном глаголе активизируется аспектуальное значение, которое указывает на начало действия.

Ключевые слова: фразовый глагол, частица, аспект, аспектуальное значение, завершение.

УДК 811.111'373.611:159.937.515.5:111.852

Гонта І. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Пастушенко Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов природничих факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПОЗИТ-КОЛОРАТИВІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)

Анотація. Статтю присвячено аналізу лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників реалізації естетичної функції композит-колоративів. Розглядається екстралінгвістична основа колірних образів, природа колірного символізму. Аналізуються механізми вербальної реалізації естетичної функції кольорів як у межах бінарної структури композит, так і в межах художнього мікротексту.

Ключові слова: композита-колоратив, колірна система, колірний концепт, колірний образ, естетична функція.

Постановка проблеми. Колір невпинно супроводжує людину в її повсякденному житті, професійній та інтелектуальній діяльності. Будучи ефективним інструментом диференціації, колірний сигнал задіяний у складній системі нашої когнітивної діяльності. Пізнання оточуючого світу, забарвленого у всі можливі відтінки доступної нашому оку частини спектра, супроводжується створенням міцних асоціативних зв'язків між значущими предметами, явищами, процесами та типовими колірними ознаками. Базова система кольоросприйняття є доволі універсальною та зводиться до обмеженого переліку простих кольорів (від 6 до 11 за різними інтерпретаціями), яким відповідають базові колірні концепти, відомі також як колірні прототипи, що входять до системи т. зв. семантичних примітивів.

Концептуальне уявлення кожної мовної спільноти про колір як природний феномен систематизований та закріплений у колірній номенклатурі відповідної мови, причому, будучи універсальним і маючи спільні фізіологічні основи сприйняття людиною, незалежно від її етнічної ідентичності, колірний спектр по-різному членується та концептуалізується у різних мовах. Саме цей факт став одним із беззаперечних доказів того, що картина світу, яку змальовує кожна мова, є своєрідною етнокультурною інтерпретацією зовнішнього предметного та внутрішнього духовного простору людини. Таким чином, мова не лише відображає результати пізнання та освоєння світу, а й детермінує когнітивні процеси людини. Колірна номенклатура кожної мови є доволі суб'єктивним відображенням як об'єктивного фізичного явища відбиття світлових хвиль різної довжини, так і цілої низки концептуальних ознак, які є своєрідною проекцією міфопоетичних, символічних та етнокультурних смислів, що їх набули відповідні колірні концепти.

Немов палітра художника, де простий набір фарб поєднується у нескінченному розмаїтті відтінків і напівтонів, «колірна ділянка» концептосфери вбирає в себе різноманітні культурні, символічні та інші етноспецифічні смислові барви, що їх продукує творче мислення людини. У мовленні вербалізуються складні концептуальні конструкти, побудовані на основі простих базових колірних концептів. Для вербального опису всього багатства відтінків використовується широкий спектр денотатних та неденотатних назв кольору, або колоративів, у т. ч. і композит-колоративів – особливого, з погляду морфологічної будови, шару лексичних одиниць. Оскільки композита-колоратив є продуктом злиття не лише двох або більше основ, а і результатом поєднання або зрощення різних концептуальних ознак, її функціональний потенціал значно розширюється. Так, вживання композит-колоративів у художньому мовленні, як правило, зумовлено створенням складної образності і свідчить про те, що ці лексичні одиниці виконують не лише номінативну, а й яскраво виражену естетичну функцію. Отже, метою цього дослідження є виявлення механізмів реалізації естетичної функції композитами-колоративами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Композита-колоратив була предметом та об'єктом дослідження в когнітивно-ономасіологічному аспекті у дисертаційному дослідженні О.В. Деменчука [1], в аспекті художнього перекладу [2], композити досліджувалися у соціодискурсивному аспекті на матеріалі художньої літератури [3]. Втім, залишається прогалина в описанні лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників реалізації саме естетичної функції композитами-колоративами, що й зумовлює актуальність теми. Отже, об'єктом дослідження є композити-колоративи, а предметом – закономірності мовної реалізації естетичної функції композит-колоративів. Матеріал дослідження – уривок із твору О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», що містить 10 колоратем, із яких 9 – композити.

Виклад основного матеріалу. Колір є одним із найдавніших констант мислення та свідомості. Історія кольору починається там, де науковці віднаходять витоки людства. Світоглядні уявлення людства є міфопоетичними в основі, саме такими їх закріплює і зберігає мова. Саме тому в словесних знаках можна віднайти «загублений світ символів». За словами Г. Бейлі, з погляду етимології, мова є зібранням викопних решток поезії, а кожне слово спочатку було поетичною одиницею, що містило в собі явну метафору або яскравий образ [4, с. 16–17]. У застиглих формах і значеннях мовні одиниці зберігають глибинні символічні зв'язки, успадковані від давніх міфопоетичних систем, які нерідко стають джерелом для створення яскравих

образів сучасної словесної творчості. Потужність таких образів, імовірно, можна пов'язати з тим, що вони часто апелюють до найдавніших констант свідомості, витоки яких слід шукати у сьогодні прихованих, але не менш потужних базових інстинктах людини, пов'язаних переважно з найгострішими реакціями на подразники – відчуттям болю та насолоди.

Найдавніші шари культури, в яких почала проявлятися знакова для людини природа кольору, дослідники пов'язують із примітивними культурами племен [5, с. 77], де тріада «чорний – білий – червоний» складала основу колірної системи, що символізувала найважливіші події життя, ключові моменти фізіологічного досвіду, включаючи ритуал ініціації. Схематично зображуючи людину, ця тріада базується на концептуальному метонімічному/метафоричному переносі колірних ознак, які супроводжують «переходи»: білий («життя»), чорний («смерть») та амбівалентний червоний, направлений у бік чорного або білого («кров», що символізує «смерть», коли вона проливається, або «життя» при народженні). Три колірні ознаки опредметнюються та символізуються, утворюючи архетип людини.

Колірний символізм, що виник як примітивне уявлення людини про саму себе, тим не менш, не зникає, а переоцінюється, трансформується і набуває нових смислів у більш складних і розвинених міфопоетичних системах і шарах культури. Залишаючись універсальною, тріада «білий – чорний – червоний» мислиться як проекція на духовні орієнтири в античній міфології, християнстві, східних релігійно-філософських ученнях, езотеричних та інших системах, відбитки яких зберігаються і в сучасних культурах. Культурно-універсальний символізм давньої тріади знаходить свій прояв і в мові: у семантиці відповідних найменувань ахроматичних кольорів закріпився, зокрема, найширший спектр компонентів, розташованих на протилежних боках аксіологічної шкали (*black "unhappy, sad, unpleasant, evil, cruel"; white "fair, honest, innocent"*). Інші колірні сигнали теж утворюють складні символічні зв'язки, які закріплюються в культурних картинах світу і структурі колірних концептів, формуючи зону потенційних смислів у семантичній структурі відповідних колоративів.

Символічний компонент значення колоративу утворюється завдяки його знаковій природі, що дозволяє своєрідне «обертання» ролей, за якого зміст (тобто мисленнєвий образ кольору) сам перетворюється на форму з новим символічним змістом, а колоратив демонструє контекстуально «розщеплену» референцію. Функцію символу іноді вбачають у вираженні надприродного через наші уявлення про речі природні ("representing supernatural things by means of ideas we have of natural ones") [6, с. 45]. На нашу думку, йдеться, швидше, про вираження непізнаного, тобто тих зв'язків між речами і явищами різної природи, які людина помічає, але наразі не може науково пояснити. Створюючи символ, людина намагається осягнути глибинний сенс речей та явищ і, особливо, їхній зв'язок з вищою, духовною площиною буття, в якому проявляється їхня іманентна цінність, і побачити закономірне у нібито випадковому. Саме така спроможність символу вказувати на вищу сутність, яка втілюється в його формі, надає йому цінності, що існує поза часом. Особливість же символічного компоненту значення колоративу полягає у його відкритості, тобто відсутності чітко окреслених меж. Символічне значення в семантичній структурі колоративу є особливим компонентом, що відкриває нескінченну смислову перспективу й виступає одним із ключових чинників реалізації його естетичної функції.

Колірний стимул або образ набуває особливого значення, коли людина перетворює його на джерело естетичного задоволення або вбачає в ньому втілення ідеї прекрасного. Індикатором реалізації естетичної функції стає той факт, що саме колірний образ набуває цінності в очах людини, яка його сприймає, а точніше – естетично переживає. На відміну від традиційних мовних функцій словесного знаку (номінативної, комунікативної, прагматичної тощо), його естетична функція відрізняється замкненістю на самому словесному знакові [7, с. 64]. Естетична функція колоративу забезпечується особливим співвідношенням між його формою та змістом, де характерні взаємозумовленість та взаємна просякнутість власною ідеєю.

Для того, аби колірний образ сприймався як цінність, ідея або вищий смисл, втілений у словесній формі, він має бути органічним і узгодженим із параметрами, які вважаються виявами естетичної категорії прекрасного. Так, однією з ключових передумов створення естетично значущого колірного образу є гармонійне поєднання його складових частин.

Отже, питання полягає в тому, чи можливо вивести рівняння для визначення гармонії у сполученні кольорів і відтінків. З одного боку, не існує універсальних правил або підходів до поєднання кольорів у межах цілісної композиції, адже ключову роль у визначенні гарного відіграє суб'єктивний фактор індивідуальних вподобань. З іншого ж, виходячи із засад когнітивної діяльності, людина схильна до пошуку еталонів. Напевно, досі не втратила своєї актуальності формула краси, запропонована ще Г. Гегелем: гармонія полягає в тому, що якісні відмінності перебувають у такому співвідношенні, яке перетворює їх на узгоджену єдність [8, с. 149]. І дійсно, навіть протилежні кольори (наприклад, зелений та червоний) з відомого колірного круга Гете, який виявив природну послідовність кольорів [9, с. 9–10], є додатковими, тобто гармонійним доповненням один одного.

Насправді, правил гармонійного поєднання кольорів небагато, і всі вони виводяться саме з природних закономірностей. Одна композиція, як правило, містить обмежене число якісно відмінних (тобто з різних умовних ділянок спектру) кольорів, наприклад, додаткових. Кількість поєднаних кольорів може зростати, якщо вони є відтінками одного кольору різної яскравості та насиченості. Для створення гармонійної колірної композиції використовується також правило фону: більш яскрава деталь стає помітною і набуває особливого значення на більш нейтральному, стриманому фоні. Цікава інтерпретація відчуття гармонії також пропонується М. Васильєвим, чиї дослідження не лише підтверджують її природне походження, а й доводять, що деякі закономірності є універсальними (такі, як Золотий переріз, ряд Фібоначчі тощо), проявляючись у природі, у зовнішньому світі та мистецтві. Більше того, на думку дослідника, гармонія – це не просто природно зумовлена рівновага, а відбиток нашого чуттєвого сприйняття. Гармонія відображає не закони побудови світу (який є нейтральним), а нейрофізіологічні закони нашого сприйняття. Природу пропорцій слід шукати в нас самих, у структурі наших емоцій: обираючи пропорції, ми обираємо емоції [10, с. 15, с. 41]. Отже, естетична функція образу, у т. ч. і словесного, в основі своїй є теж когнітивною. Ми знаходимо образи, які втілюють наше «я», дозволяють пізнати себе як частину цілого Всесвіту.

Передаючи всю гаму кольорів, які є естетично значущими у процесі комунікації, людина послуговується всім арсеналом доступних їй вербальних засобів, намагаючись якнайточніше виразити інформацію. Номінатори залучають як іманентну,

так і ситуативну інтенції та властивості колоративів. Одним із найпотужніших засобів такого вербального вираження є композита-колоратив, під якою розуміємо структурно-складну лексему, що демонструє написання разом або через дефіс, і представлена у вигляді цільнооформленої бінарної номінатеми, безпосередньо складовими частинами якої є комбінаторика не менш як двох неафіксальних морфем, що у плані змісту виражає колір, відтінок, його характеристики тощо [1, с. 19].

Композита-колоратив пробуджує в учасника комунікації інтенсіональний, асоціативний, інтенсіонально-асоціативний та емотивний типи зв'язку, спонукаючи його до якнайточнішого сприйняття кольору та естетичного переживання образу.

Безумовно, естетична функція кольору найвищою мірою проявляється у художній літературі, якій притаманна висока частотність вживання кольорономінацій, серед яких багато і композит-колоративів, що, скомпресовано передаючи ємну семантику, виконують свою номінативну, прагматичну та естетичну функції.

Твір Оскара Уайльда характеризується вишуканістю стилю, що зокрема, полягає в описанні навколишнього середовища, в якому відбуваються події. Композити стисло в структурному плані та ємно в семантичному плані характеризують це довкілля, вносячи суттєву частку у створення багатогранних колірних образів, які впливають на реципієнта, стаючи джерелом естетичної насолоди та запускаючи механізм інтроспекції.

Розглянемо приклад, де в одному реченні композити-колоратеми займають особливе місце, зважаючи на їх кількість: *He would often spend a whole day settling and resettling in their cases the various stones that he had collected, such as the* ***olive-green*** *chrysoberyl that turns* ***red by lamp light****, the cymophane with its* ***wire like*** *line of silver, the* ***pistachio-coloured*** *peridot,* ***rose-pink*** *and* ***wine-yellow*** *topazes, carbuncles of* ***fiery scarlet*** *with tremulous,* ***four-rayed*** *stars,* ***flame-red*** *cinnamon-stones, orange and violet spinels, and amethysts with their alternate layers of ruby and sapphire* [11, с. 148].

Зважаючи на таку значну кількість композит-колоративів, а також і морфологічно-простих денотатних та неденотатних колоративів, логічно буде зробити припущення про їхню естетичну значущість у цьому реченні. Задля зручності та ефективності проаналізуємо це речення по частинах.

На противагу простому слову, композита утворюється шляхом структурного і семантичного злиття принаймні двох слів, кожне з яких додає своє значення, разом утворюючи вже єдиний, набагато складніший компонент семантики. Лексеми ***pistachio-coloured*** та ***four-rayed*** оформлені посесивною флексією ***-ed,*** яка все рідше вживається у словотворі сучасної англійської мови, оскільки моделі n+n, adj+n, num+n тощо здатні передавати такі ж семантичні моделі, економлячи мовні засоби та мовленнєві зусилля. Ономасіологічна база переважної більшості композит – це другий компонент, який і є семантичним ядром композити. Ономасіологічна ознака – перший компонент – характеризує центрове значення. Так, ***olive-green*** *chrysoberyl* передає не просто зелений колір хризоберила, але і його оливковий відтінок, тим самим ономасіологічна ознака конкретизує колір, звужуючи його до конкретного відтінку. Структурно-морфологічна модель цієї ад'єктивної композити n+adj не вважається продуктивною в утворенні композитних прикметників, але в цьому контексті вдало виконує свою функцію. У виразі ***red by lamp light*** сама композита ***lamp light*** не є колоративом у традиційній інтерпретації, але вносить у саму фразу семантичний компонент інструментальності та сіркумстантивності цього ж камінця хризоберила, який за умов наявності штучного освітлення багряніє.

Екстралінгвістичною основою реалізації естетичної функції цього колірного образу є, по-перше, фізична та психологічна закономірність гармонійного поєднання двох протилежних колірних сигналів (відтінків зеленого та червоного) і, по-друге, правило яскравої деталі на більш стриманому фоні (спалахи червоного на тлі спокійного зеленого). Лінгвістичним механізмом створення естетичного компонента семантики колоративів є стилістичне висування, що досягається шляхом семантичного повтору (основний тон «зелений» тричі семантизується за допомогою двох денотат них колоративів – основи композити *olive-* і лексеми *chrysoberyl* – та одним неденотатним колоративом – другою основою композити *-green*). Задіяний також і лінгвістичний механізм семантичної акцентуації для вербалізації концептуальної ознаки яскравості кольору шляхом комбінування в одному синтагматичному ряді неденотатного колоративу *red* і композити *lamp light*, що мають спільну референцію.

Композита ***pistachio-coloured,*** утворена за моделлю (n+n)+ed, семантично характеризує камінь перидот, вербально передаючи його фісташковий колір. За семантичною моделлю композита суттєво відрізняється від попередньої композити-колоративу ***olive-green*** саме тим, що ономасіологічна база передає лише наявність кольору, а вже ономасіологічна ознака його називає.

Наступні композити ***rose-pink*** *and* ***wine-yellow,*** використані автором для кольорової характеристики топазів, утворені за однаковою структурною моделлю n+adj, де ономасіологічна база зосереджує загальне семантичне колоративне навантаження «рожевуваті» та «жовті», яке вже конкретизується ономасіологічною ознакою, «як троянди» та «як вино». Така комбінація компонентів композити призводить до створення лексем, що передають тонкі відтінки кольорів: «рожеві, як троянди» та «жовтуваті, як вино».

У конструкції *carbuncles of* ***fiery scarlet*** спостерігаємо приклад вираження кольору шляхом комбінації прикметника ***fiery*** та іменника ***scarlet***, що призводить до утворення функціонально значущої одиниці, яка, проте, не оформлена графічним критерієм, тобто написанням через дефіс або разом. Нагадаємо, що графічний критерій цільнооформлення композити вважається стовідсотковою гарантією належності лексеми до статусу композити, проте словники часто фіксують композити без графічного цільнооформлення і автори помічають їх індикаторами n., adj., adv., v., що засвідчує факт їх сприйняття як єдиної лексеми-композити, що може бути іменником, прикметником, прислівником, дієсловом. Отже, обидва прикметники перебувають у семантично ієрархічних відносинах, де семантичним ядром є *scarlet*, а його семантичним конкретизатором (ідентифікатором) – *fiery*. Вже самий компонент *scarlet* означає «яскраво-червоний, багряний» колір, а компонент *fiery* надає асоціацію із полум'ям, і не лише за кольорами полум'я, яке як відомо, має цілу палітру відтінків. Слово *fiery* передає динаміку зміни цих кольорів: їх мерехтіння, переливання відтінків, тобто *fiery* виходить за межу вербалізації лише кольору. Функціональна композита *fiery scarlet* характеризує кольори карбункула – коштовного яскраво червоного каменю.

Наведені вище приклади також ілюструють стилістичне висування шляхом семантичної акцентуації колірної ознаки у межах композити (*rose-pink, wine-yellow*) та її контекстуального

еквівалента (*fiery scarlet*) у поєднанні з денотат ним колоративом *carbuncle*.

До немовних чинників, що сприяють формуванню естетичного компоненту колоративів, належить когнітивна операція пошуку еталонів, що проявляється у прихованому стилістичному порівнянні з основами у вигляді структурних компонентів композит-колоративів (*olive-, wine-, rose-, flame-*).

Для вербальної передачі комплексного опису цього ж каменю автор використовує також і вираз *four-rayed stars,* де утворена за моделлю (num+n)+ed композита *four-rayed* характеризує колір, не вказуючи на нього напряму, а лише на характеристики цього кольору, що схоже на полум'я, яке є tremulous, тобто «мерехтливим», випромінюючим *four-rayed stars* – «чотирикутні зірочки».

На макрорівні, тобто у межах цілісного колірного образу, утворюється ефект своєрідної семантичної поліфонії, яка й визначає інтегровану естетичну функцію впливу на реципієнта. Складний образ поєднує всі ділянки природного спектру – від червоного до фіолетового (аметист), які у своєму гармонійному єднанні утворюють світло, а у диференційованому вигляді символізують всеосяжність і розмаїття вияву духовного у матеріальному. Контекстуальна конфігурація семантичної структури композит-колоративів, у свою чергу, зазнає розширення за рахунок символічних і естетичних компонентів значення.

Висновки. Отже, до ключових екстралінгвістичних чинників реалізації естетичної функції композит-колоративів слід віднести: 1) міфопоетичні, символічні та етнокультурні уявлення людини, що стають основою стійких асоціативних зв'язків у структурі концепту кольору; 2) особливості когнітивної діяльності людини, що спирається на пошук еталонів у вже освоєній дійсності; 3) нейропсихологічні особливості структури сприйняття людини, що визначають кореляцію між пропорціями та емоційною реакцією на них.

Основним лінгвістичним механізмом реалізації естетичної функції композит-колоративів є прийом їх стилістичного висування шляхом лексичного повтору, семантичної акцентуації, актуалізації конотативних компонентів семантики, зокрема символічних аспектів значення, що стисло сконцентровані у складній бінарній структурі цих лексем. Семантика цих композит передає більш складні колоративні характеристики (порівняно з морфологічно простими лексемами).

Перспективами подальших досліджень можуть бути розбіжності у передачі естетичної функції колоративів у процесі перекладання, компаративна характеристика композит-колоративів у різних перекладах тощо.

Література:

1. Деменчук О.В. Колоративна композита в англійській мові: когнітивно-ономасіологічний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2003. 240 с.
2. Гонта І.А. Переклад складних та складнопохідних слів у творі Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея». Науковий журнал Сумського державного університету «Філологічні трактати». Суми: СумДУ, 2010. Т. 2. № 3. С. 140–145.
3. Дембовська Л.М. Пряма і непряма композитна номінація в англійській мові: соціодискурсивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2011. 233 с.
4. Бейли Г. Потерянный язык символов. М.: Золотой Век, 1996. 348 с.
5. Тернер В.У. Проблема цветовой классификации в примитивных культурах. Семиотика и искусствометрия. М.: Мир, 1972. С. 50–81.
6. Jakapi R. Berkely, Misteries, and Meaning: A Critique of the Non-cognitivist Interpretation: Dissertationes Philosophicae Universitatis Tartuensis. Tartu: Tartu University Press, 2002. 102 p.
7. Пастушенко Т.В. Естетичний семіомімесис кольору: мовні формули. Лінгвістичні та методичні проблеми навчання іноземних мов на природничих факультетах: Зб. наук. праць. К.: Український фітосоціологічний центр, 2014. С. 61–73.
8. Гегель Г. Эстетика: в 4 т. М.: Искусство, 1968. Т. 1. 312 с.
9. Фрилинг Г., Ауэр К. Человек – цвет – пространство: Прикладная цветопсихология. М.: Стройиздат, 1973. 141 с.
10. Васильев М.Ф. Структура восприятия. Пропорции в архитектуре, музыке, цвете. М.: РУДН, 2000. 54 с.
11. Wilde Oscar. The Picture of Dorian Gray. M.: Progress Publ., 1993. 235 p.

Гонта И. А., Пастушенко Т. В. Лингвистические и экстралингвистические факторы реализации эстетической функции английских композит-колоративов (на материале произведения О. Уайльда «Портрет Дориана Грея»)

Аннотация. Статья посвящена анализу лингвистических и экстралингвистических факторов реализации эстетической функции композит-колоративов. Рассматривается экстралингвистичекая основа цветовых образов, природа цветового символизма. Анализируются механизмы вербальной реализации эстетической функции цветов как в рамках бинарной структуры композит, так и в рамках художественного микротекста.

Ключевые слова: композита-колоратив, цветовая система, цветовой концепт, цветовой образ, эстетическая функция.

Honta I., Pastushenko T. Linguistic and Extralinguistic Factors Contributing to the Aesthetic Function of English Compound Colour Names (based on "The Picture of Dorian Gray" by Oscar Wilde)

Summary. The article is devoted to the analysis of linguistic and extralinguistic factors contributing to the aesthetic function of English compound colour words. The extralinguistic basis of colour images and the nature of colour symbolism are examined. Verbal implementation mechanisms of aesthetic function of colours within the binary structure of compounds as well as within the micricontext of fiction literature are analysed.

Key words: compound colour name, colour system, colour concept, colour image, aesthetic function.

УДК 81'42:001.891.3](045)

Горченко О. А.,
аспірант
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ДИСКУРС-АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДІОСТИЛЮ

Анотація. У статті окреслено визначення дискурсу як лінгвістичної категорії. Розглянуто сучасні підходи до аналізу ідіостилю, запропоновані вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Ключові слова: дискурс, художній дискурс, дискурс-аналіз.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття науковці досліджують ідіостилі, акцентуючи увагу на когнітивних процесах у мовленнєвих актах. Саме дискурс тісно пов'язаний із ментальними і когнітивними явищами та діями у свідомості учасників мовлення. Це зумовлює появу нових підходів як до тлумачення терміна «дискурс» так і до пошуку перспективних методів дискурс-аналізу у наративі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження дискурс-аналізу в ідіостилі є дискусійною проблемою, оскільки виникають нові підходи і методи, які знайшли своє відображення у працях К.С. Серажим, І.А. Бехти, Л.Г. Бабенко, О.В. Євтушенка, Т. ван Дейка, Б. Деллінжера, Т. Хуккіна, Я. Іфверсена, Р. Водака, Р. Якобсона.

Мета цієї наукової статті полягає у визначенні поняття дискурсу, пошуку нових підходів дискурс-аналізу в індивідуальному мовленні автора. Для досягнення вказаної мети особливу увагу слід звернути на реалізацію таких **завдань**: розглянути дефініцію «дискурс» із погляду вітчизняних і зарубіжних науковців, окреслити основні характеристики аналізу дискурсу у письмовій та усній формі, надати рекомендації дослідникам щодо застосування конкретних підходів у власних дослідженнях дискурс-аналізу у наративі.

Виклад основного матеріалу. Визначення дискурсу досі є надзвичайно суперечливим і дискусійним. Лінгвісти трактують поняття з різних позицій, тому і виникає безліч підходів до дослідження як письмового, так і усного дискурсів. Якщо Гай Кук [8, с.156] визначає поняття дискурс як мовний простір, який є впорядкованим і об'єднаним певною метою, то Девід Нунан твердить, що це – мовний простір, який складається з декількох речень, пов'язаних між собою [14, с. 8]. Гюнтер Кресс і Ян Паркер зауважують, що термін дискурс є взаємопов'язаним і організованим набором тверджень, що несуть певну цінність і значення [13; 15].

І.А. Бехта зазначає, що основою художнього дискурсу (далі – ХД) є людська свідомість [2, с. 109]. Дослідник виділяє три базові тези суті ХД:

- про трансфер послідовності речень у дискурсі;
- про функціональність ХД;
- про процес творення і сприйняття дискурсу [3].

Варто зазначити, що дискурс-аналіз є широкою і комплексною дисципліною. За К.С. Серажим, основними якісними характеристиками аналізу дискурсу, який виконує роль методологічного інструмента нової парадигми, є такі положення:

1. Аналіз дискурсу досліджує усну та письмову форми мовної комунікації, що відбувається за нормальних, природних умов. Лінгвістичним матеріалом служать як письмові тексти, так і виконані відповідно до прийнятих норм протоколи спостережень і транскрипти усних дискурсів, включаючи інтерв'ю з інформантами. Цим аналіз дискурсу відрізняється від наукових пошуків у руслі теорії мовних актів і формальної прагматики, а також від більшості досліджень у рамках експериментальної психології та соціології, що звертаються до текстового матеріалу. Водночас аналіз дискурсу передбачає охоплення ширшого кола теоретичних питань і мовного матеріалу порівняно з конверсаційним аналізом.

2. Аналіз дискурсу якнайретельніше досліджує предметно-змістову сторону спілкування, приділяючи більше уваги його соціальній організації, ніж формально-лінгвістичній. Цим він відрізняється від лінгвістики тексту й аналізу діалогу, зазвичай орієнтованих на вироблення схем, що не враховують зміст (наприклад, ті, які описують когезію тексту або діалогу).

3. Аналіз дискурсу тримається на «трьох китах», трьох найважливіших категоріях: дія, будова і варіативність. Коли людина щось говорить або пише, вона здійснює соціальні дії. Конкретні властивості цих соціальних дій визначаються тим, за допомогою яких саме мовних ресурсів, відібраних мовцем із розмаїття мовних засобів, функціональних стилів, риторичних прийомів і т. д., побудовані усний дискурс або письмовий текст. З одного боку, цікавий сам процес побудови дискурсу. З іншого боку, оскільки дискурс і текст уплетені в живу тканину соціальної діяльності та міжособистісної взаємодії, їхня варіативність має відображати особливості різних соціально-діяльних контекстів і намірів авторів.

4. Однією з центральних характеристик аналізу дискурсу є посилена увага до риторичних, аргументаційних структур усіх без винятку типів тексту і дискурсу.

5. Нарешті, аналіз дискурсу все виразніше набуває когнітивної спрямованості, прагнення за допомогою вивчення усної та письмової комунікації вирішувати питання співвідношення і взаємодії зовнішніх і внутрішніх світів людини, буття та мислення, індивідуального та соціального. Це вже виявилося в перегляді низки базових психологічних категорій: настанова, сприйняття, пам'ять, навчання, емоції та ін. Аналіз дискурсу особливу увагу приділяє таким когнітивним явищам, як знання, вірування та уявлення, факт, істина і помилка, думка й оцінка, процеси розв'язання проблем, логічного мислення тощо [6, с. 24–25].

ХД є сукупністю художніх праць, які є результатом толерантної взаємодії авторських інтенцій, складного комплексу можливих реакцій читача і тексту, що виводить цю працю у простір семіосфери (сукупність усіх знакових систем, які використовуються людиною, включаючи текст, мову, культуру в цілому) [4, с. 164].

Л.Г. Бабенко виділяє такі підходи до вивчення художнього дискурсу: лінгвоцентричний, текстоцентричний, антропоцентричний і когнітивний [1, с. 16].

У дослідженні дискурсу необхідно звернути увагу на такі складові частини:

- антропоцентричну, оскільки дискурс є продуктом мовомислення та включає до свого складу фактор людської свідомості;
- соціальну, в якій дискурс визначається обставинами соціальної взаємодії людей [2, с. 108–109].

У межах **когнітивного підходу** художній твір осмислюється як складний знак, що виражає знання письменника про дійсність, втілену за допомогою організованих засобів мови в художньо-образній системі певного твору, в якому мовленнєва особистість автора в процесі текстової діяльності проявляється в його ідейно-тематичній та індивідуально-стилістичній своєрідності: про що він пише, до чого закликає, як, за допомогою яких засобів він це робить. Будь-який художній твір є деяким специфічним судженням про життя, образом самої дійсності, пропущеним крізь призму авторського сприйняття і втіленим за допомогою засобів мови [7, с. 161].

За словами Т. ван Дейка, дискурс – це складне когнітивне утворення, для його аналізу слід виокремити структури для репрезентації знань. Модель ситуації є основою відтворення знань, базу якої створюють особисті знання учасників комунікації чи адресатів тексту. Ці особисті знання нагромаджують попередній індивідуальний досвід, наміри та настанови, думки, почуття та емоції. Дослідник зауважує, що людина розуміє текст тоді, коли вона ідентифікує ситуацію, про яку йдеться в тексті, у власному, суб'єктивному внутрішньому світі, на базі власного суб'єктивного досвіду, за допомогою власних, суб'єктивних моделей явищ та ситуацій.

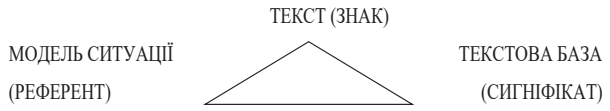

Схема 1. Когнітивна репрезентація дискурсу

Розглядаючи новини в мас-медіа як певний вид дискурсу, ван Дейк рекомендує структуру побудови такого дискурсу, що складає кілька глибинних рівнів. Декодування дискурсу визначається двома узагальнюючими пластами – структурами релевантності та риторичними операціями. Вони формують наступний рівень репрезентації дискурсу – стиль, що реалізує структури третього рівня, які поділяються на два види: локальні, або мікроструктури, та глобальні, або макроструктури. Локальні структури включають морфологічні, синтаксичні та лексичні засоби. Мається на увазі усне або письмове джерело повідомлення, формування фраз і деякі надсинтаксичні засоби утворення зв'язних текстів. До глобальних структур належать семантичні макроструктури – топіки і теми, а також формальні суперструктури – схеми взаємодії текстів у дискурсі [10].

Праця Б. Деллінжера є продовженням когнітивного напрямку дослідження дискурсу, розпочатого Т. ван Дейком. Когнітивний підхід Б. Деллінжера зорієнтований на вивчення репрезентації знань у дискурсі у формі фреймів-скриптів. Науковець репрезентує фрейм як мережу, що складається з вузлів та зв'язків між ними. Кожен вузол наповнений завданням, що репрезентує характерні риси певної ситуації. За своєю структурою фрейм складається з макропропозиції (теми) і слотів, що заповнюються ропозиціями [9].

У статті «Text, Discourse, Concept: Approachesto Textual Analysis» Я. Іфверсен презентує **наратологічний підхід** до аналізу дискурсу. Науковець вважає, що основу аналізу наративу формує вивчення питань часу, структури, побудови, рольової діяльності автора, наратора й аудиторії, фактор адресата. У літературній теорії концепція дискурсу позначає шлях зникнення розмежування між літературними і нелітературними текстами. Я. Іфверсен наративний аналіз використовує для дослідження ХД. Вивчення ХД вчений базує на засадах дослідження соціолінгвістичної та культурної ситуацій, визначення комунікативної домінанти культурної і мовленнєвої діяльності та її художнього втілення, метакомунікативної та метамовної діяльності, структурних і лексичних особливостях організації дискурсу. Отже, за Я. Іфверсоном, аналіз наративу є ключовим у структурі вивчення ХД, за допомогою якого моделюється культурно-лінгвістичний універсум відповідної епохи на основі встановлення комунікативних і стилістичних параметрів [12].

Т. Хуккін досліджує дискурс із погляду **функціонального підходу**. Вчений зауважує, що під час аналізу дискурсу необхідно звернути увагу на такі елементи мови, як контекст (що відбувається), тенор (роль учасників), спосіб (організація тексту, мовні засоби); семантика, що складається з трьох елементів – ідеаційної семантики (змісту пропозиції), інтерперсональної семантики (висловлення ставлення до змісту пропозиції), текстуальної семантики (тематичної і рематичної структури), а також графічні, фонологічні, лексичні і граматичні аспекти. Соціальні аспекти мови і її комунікативна функція є базовими компонентами для дослідження граматики. Вчений акцентує увагу на розумінні інформації як адресантом, так і адресатом, передбачуваності інформації, відтворенні мети, здатності не відхилятися від теми. Т. Хуккін вважає, що проблема вибору структури і жанрів є основними чинниками успішного аналізу [11].

Заслуговує на увагу також запропонований Р. Водак та її колегами з Інституту мовознавства Віденського університету **дискурсивно-історичний метод дослідження дискурсу**, підґрунтям якого є соціо- та психолінгвістична теорії породження тексту [16]. За цією методологією, дискурс має досліджуватися на трьох рівнях – соціопсихологічному, когнітивному та лінгвістичному. Особливістю цього методу є включення до аналізу дискурсу і власне лінгвістичного, й історичного матеріалу. Отже, дослідження змісту дискурсу та його інтерпретація здійснюється вже не тільки лінгвістами, а й представниками інших наук [6, с. 24].

Для аналізу різних видів дискурсу можна залучити методику **аналізу мовленнєвих актів**, що допоможе виявити мовні факти, характерні для кожного виду дискурсу. Розширити й поглибити дослідження дискурсу в цьому напрямку дає змогу методологія теорії оповідання (наратології), відправним пунктом якої є праця Р. Якобсона «Лінгвістика й поетика», в якій він запропонував схему функцій акту комунікації [5].

Отже, для аналізу дискурсу найбільш плідним і науково обґрунтованим є комплексний за своєю суттю метод дискурс-аналізу, що полягає у виявленні та вивченні як вербальних компонентів, так і прагматичних чинників, і включає в себе увесь методологічний арсенал лінгвістичних і суміжних із ними дисциплін.

Висновки. Підводячи підсумок, можна стверджувати, що дефініція дискурсу досі залишається неоднозначною і розмитою. Дослідники виділяють такі основні підходи у дослідженні

ідіостилів, як когнітивний, наратологічний, функціональний, дискурсивно-історичний, методика аналізу мовленнєвих актів. Варто зазначити, що лише комплексний підхід чи комбінування декількох вищезазначених методів може спроектувати детальний та розгорнутий аналіз ХД. Застосування взаємодоповнюючої методики для дискурс-аналізу індивідуального мовлення автора на власній практиці є перспективною для подальшого дослідження.

Література:

1. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: учебник; практикум. М.: Эдиториал УРСС, 2009. 496 с.
2. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі. К.: Грамота, 2004. 304 с.
3. Бехта І.А. Сучасні напрями вивчення художнього дискурсу. Наукові записки Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Серія «Філологічні науки». 2011. № 1 (33). С. 244–255.
4. Евтушенко О.В. Художественная речь как інструмент познания. М.: Языки славянской культуры, 2010. 552 с.
5. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика. Структурализм: «за» и «против». М., 1975. URL: http://www.philology.ru/linguistics1/jakobson-75.htm
6. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальне явище: метологія, архітектоніка, варіативність. На матеріалах сучасної газетної публіцистики: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 392 с.
7. Четверикова О.В. Эмоционально-смысловые доминанты в художественной речи Н. Гумилева и вербальные средства их манифестации. Слово и текст: психолингвистический подход: Сб. научных трудов / гл. ред. А.А. Залевская. Тверь: Изд-во ТвГУ, 2005. Вып. 4. С. 160–165.
8. Cook G. The Discourse of Advertising. London: Routledge, 2001. 272 p.
9. Dellinger B. Finnish views of CNN television news: a critical cross-cultural analysis of the American commercial discourse style. Vaasa: Finland, 1999. 337 p.
10. Dijk T.A. van. Strategies of discourse comprehension. N.Y.: Academic Press, 1983. 418 p.
11. Huckin T.N. Discourse Analysis. Washingtom, CD: US Department of State. P. 78–92.
12. Ifversen J. Text, Discourse, Concept: Approaches to Textual Analysis. Kontur. 2003. № 7. P. 60–69.
13. Kress G. Linguistic Processes in Sociocultural Practice. Oxford University Press. 1989. 116 p.
14. Nunan D. Discourse analysis. Introducing. London: Penguin Books. 1993. 144 p.
15. Parker Ian. Title, Discourse Dynamics: Critical Analysis for Social and Individual Psychology. Routledge, 1992. 169 p.
16. Wodak R. Methods for Critical Discourse Analysis. London: Sage, 2009. P. 1–33.

Горченко О.А. Дискурс-анализ как средство исследования идиостиля

Аннотация. В статье исследуется проблема определения дискурса как лингвистической категории. Рассмотрены современные подходы к анализу идиостиля, предложенные отечественными и зарубежными исследователями.

Ключевые слова: дискурс, художественный дискурс, дискурс-анализ.

Horchenko O. Discourse analysis as the means to research idiostyle

Summary. The problem of discourse as linguistic category is researched in the article. Modern approaches to idiostyle analysis by native and foreign researchers are reviewed.

Key words: discourse, fictional discourse, discourse-analysis.

УДК 811.51

Гулиев Р. Б.,
диссертант
Бакинского инженерного университета

СОВРЕМЕННЫЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЯЗЫКИ И ДИАЛЕКТЫ, ВОЗНИКШИЕ ПОСЛЕ РАЗДЕЛЕНИЯ ОГУЗДЖА

Аннотация. В статье рассказывается о разделении семьи тюркских языков на разные группы. Тот факт, что все языки, включенные в группу, произошли от одного огузского языка, уже доказан тюркологами мирового класса. Изучение причин дифференциации современной огузской группы и различной лексики является главной целью, которую мы выдвинули в нашей статье. В статье были изучены разделение тюркского языка тюркологами на разные этапы. Были проанализированы мнения российских, европейских, турецких и азербайджанских ученых о разделении тюркских языков. В результате исследования мы пришли к выводу, что тюркские языки, входящие в огузскую группу, произошли от одного огузского языка.

Ключевые слова: огуз, диалект, дифференциация, литературный язык, огузская группа, Гёктюрк, османский язык, сельджук.

Постановка проблемы. Сегодня тюркские языки, являющиеся самой крупной в мире языковой семьей, делятся на разные группы. Среди них особенно выделяется группа огуз. Тот факт, что все языки, включенные в группу, произошли от одного огузского языка, уже доказан тюркологами мирового класса. Но как шёл процесс разложения единого огузского языка на современные тюркские языки? Наша главная цель – изучить причины дифференциации языков современной огузской группы и появления различной лексики. Исследования показывают, что причиной появления этих разных аспектов стали различные факторы.

Процесс деления древнетюркского языка завершился в конце I – начале II тыс. формированием 3 тюркских языков: кипчакского, огузского и карлукского. Однако эти языки были настолько близки друг к другу, а связи между ними – настолько тесными, интенсивными, что теперь они считаются диалектом одного языка [1, с. 20]. Позже, в силу определенных социальных и политических причин, кипчакские, огузские и карлукские языки были разделены на несколько языков и развивались независимо друг от друга.

«Тюркские языки, входящие в огузскую группу, долгое время оставаясь отдельно, теряя свои связи, каждый в отдельности вступая на независимый путь развития, начали отличаться друг от друга не только культурами, но и своими языками. Одной из причин дифференциации языков огузов является их связь с соседними народами» [2, с. 10]. Прежде чем рассматривать образование современного тюркского языка от огузских, нам нужно обращать внимание на процесс образования последних.

Огузы, с точки зрения как политики, так и языка и культуры, были племенами, которые, начиная с эпохи Гёктюрков, постепенно усиливались, со временем образовали государства и империи, создали группу юго-западных диалектов тюркских языков. Среди тюркских племён, находящихся в составе Гунского государства, не встречается этноним огуз. По словам турецкого лингвиста З. Коркмаза, до прихода Гёктюрков огузы имели другие исторические имена [5, с. 10]. В Гёктюркском каганате же были 9 огузов из 9 сказаний. Однако среди историков есть разные мнения о том, кого именно представляют Девять Огузов в Гёктюрских надписях – огузов или же состоящих из девяти, а затем из десяти сказаний уйгуров? Конечно, в эпоху Гёктюрков огузы не упали с неба. История огузов и огузского языка берет начало еще до нашей эры. На самом деле Гёктюрки были продолжением Великого Гунского государства. Первая информация об огузском языке связана с периодом Гёктюрка. Выражение в китайских источниках: «Язык, на котором говорят западные гёктюрки, несколько отличается от языка восточных гёктюрков» Фарук Сумер истолковывает следующим образом: «Огузский язык является продолжением западного гёктюркского языка» [3, с. 46]. Огузы во времена Второго Гёктюрского государства, отделившись от группы, в которой они находились, завершили процесс этнического развития и определили свои позиции в истории как отдельное племя по имени огуз. Из использованного в письменных памятниках выражения «Dokuz Oğuz budun» можно понять, что они были племенем, состоящих из 9 глав. Огузы, после окончания политической власти государства Гёктюрк, сохранили свое существование и в Уйгурский период, которые установили новую политическую власть в этом регионе (745–840 до н. е.). Период огузского языка VI – IX вв., то есть гёктюркских и уйгурских периодов, как турецкие, так и азербайджанские лингвисты называют древнетюркским или древнетюркским языковым этапом.

Анализ последних исследований и публикаций. Тюркологи делят огузский язык на разные этапы:

1. VI – XI вв.;
2. период между XI – XIII вв.;
3. период после XIII в.

Письменный язык огузов начинается с 3 этапа. Кашгарлы Махмуд, представляющий период Караханидов, в своём произведении «Divani-lüğət-it türk», считающийся очень важной работой в нашей культурной истории, дал обширную информацию об огузах второй половины XI в. М. Кашгари, перечисляя огузские сказания, огузов называет туркменами. Его выражение «Огузы – тюркские сказания. Огузы – туркмены. Они имеют 22 подразделения. Халачи, состоящие из 2 сказаний, от них отделились» доказывает одинаковое этническое единство туркменов и огузов [4, с. 267]. Махмуд Кашгарлы, рассказывая об огузском языке XI в., говорит: «Самый новый язык – это огузский язык».

З. Коркмаз сделал классификацию огузского языка, существовавшего в XII – XIII в.:

1. Огузский язык в Хорезме;
2. Огузский язык в Хорасане и Анатолии, в период Великих и Анатолийских Сельджуков.

Огузский язык в Хорезмской области появился благодаря огузам, жившим в Сырдарьинской области, которые через

некоторое время перебрались в Хорезм, находящийся между рекой Джейхун и Каспийским морем [5, с. 81].

З. Коркмаз этот период древнетюркского письменного языка делит на следующие этапы:

1. Турецкий периода Сельджуков;
2. Турецкий Анатолийских бейликов;
3. Турецкий периода перехода в османский язык.

Цели статьи. Основной целью данного исследования является изучение причины дифференциации языков современной огузской группы и появления различной лексики. К огузской группе различные учёные относят разные языки. В 1922 г. А.Н. Самойлович определил наиболее отличительные звуки в произношении слов, чтобы классифицировать тюркские языки. Он, используя метод классификации тюркских языков В. Радлова и Ф.Э. Коршуна, создал собственную, более широкую классификацию. Он объединяет турецкий язык в шесть групп [6]. В группу огуз входят следующие языки: азербайджанский, гагаузский, крымскотатарский (некоторые диалекты южного побережья), турецкий, туркменский.

Изложение основного материала. Венгерский лингвист Л. Лигети языки, относящиеся к группе огуз, классифицировал так: **Языки УЗ (огузские):** азербайджанский, крымско-татарский, турецкий, турменский языки [7]. Русский лингвист Н.А. Баскаков, отнеся огузские языки к группе западно-гунских языков, разделил огузскую группу на 3 части: **1. Подгруппа огуз-туркменская:** из древних языков – огузский (X–XI вв.), из новых – туркменский и трухменский; 2**. Подгруппа огуз-болгарская:** древнепеченегский, узский и гагаузский языки; **3. Подгруппа огуз-сельджукская:** сельджукский, древний османский, азербайджанский и турецкий языки. Н.А. Баскаков также классифицировал синхронную и диахроническую дифференциацию тюркских языков и разделил их как на исторические, так и на современные турецкие диалекты [8, с. 121–134].

Как видим, у каждого тюрколога свое мнение о том, какие языки принадлежат к группе огузов. С нашей точки зрения, наиболее совершенная их классификация – это разделение азербайджанского лингвиста Фархада Зейналова. Он к огузской группе относит турецкий, азербайджанский, туркменский, гагаузский и крымскотатарский языки [9].

Процесс дифференциации огузского языка на современные тюркские языки представлял собой длительный поэтапный процесс.

З. Коркмаз пишет, что туркменские беки, стоявшие во главе каждых туркменских бейликов, разбросанных по всей Анатолии, в отличие от сельджуков, любили турецкий язык. В этот период шла борьба за поднятие турецкого языка на государственный уровень. В 1277 г. Караманоглу Мехмет Бей издал указ о становлении турецкого языка как государственного.

Работы, представленные З. Коркмазом как древнетюркские анатолийские произведения – «Дастани Ахмади Харами», «Варга и Гульша» – являются памятниками средневекового Азербайджана и, следовательно, огузскими произведениями.

З. Коркмаз не уточняет точную дату разделения огузского языка на турецкие ветви. «Основными письменными языками и диалектами юго-западных тюркских языков, существовавших с XI в., являются:

1. нынешний турецкий язык;
2. балканские тюркские диалекты;
3. азербайджанский тюркский язык,
4. иракский туркменский язык;
5. гагаузский тюркский язык;
6. центрально-азиатский туркменский» [5, с. 125].

Нынешний турецкий язык, являясь последним кольцом в историческом процессе развития огузского языка, пройдя через фильтр времени, в современном периоде стал государственным языком Турецкой Республики. В упрощении османского языка важную роль сыграли многие тенденции и события. Этот период между Новым языком (Yeni lisan) (1911), Второй Демократией (Meşrutiyyət) и Республикой (Cümhiriyyət) (1923) является эпохой влияния понятия национальной ценности на язык и литературу.

З. Коркмаз балканско-турецкие диалекты относит к огузской группе тюркских языков. На самом деле, балканские диалекты – это диалекты турецкого языка на Балканах. Тот факт, что Балканы вступили в Османское правление вскоре после второй половины XIV в., привел к тому, что многие огузские группы из Анатолии переселились в этот регион. Даже исторические источники указывают на то, что в 1292 г. турки, прибывшие из Западной Анатолии, были расположены в некоторых частях Македонии [9, с. 444–454].

Гагаузский язык составляет маленькую часть огузской группы, которая расположена на западе. По словам Эрджиласуна, гагаузы – это узы, переместившиеся с севера Черного моря на Дунай в 1065 г. [10, с. 29].

З. Коркмаз место азербайджанского языка между тюркскими языками огузской группы определил следующим образом: отличие турецкого языка и диалектов Турции от турецкого языка и диалектов Азербайджана доходит до древнетюркского языка Анатолии. Г. Дёрфер, откладывая туркменский язык в сторону, огузский язык делит на две части: анатолийский турецкий и азербайджанский турецкий [11, с. 1, с. 23]. По этому поводу у Н. Джафарова есть много интересных мнений. «Азербайджанцы как народ или нация были сформированы в Азербайджане. Формирование азербайджанского народа объединило периоды дифференциации и интеграции. В период дифференциации ожидается процесс разделения и отделения тюркского этноса на разные народы. В период интеграции планируется консолидация некоторых нетюркских этносов и сформирование их как единый народ. Хотя этносоциальный характер азербайджанского народа был определен в период дифференциации, некоторые его характерные черты возникли в период интеграции» [12]. До XIII в. турецкий язык развивался в форме только одного языка. Как видно из источников, огузские тюрки, начиная с X – XI вв., начали двигаться в сторону Запада как переселенцы. После этого переселения начал формироваться азербайджанский турецкий язык, как и другие турецкие языки [13]. Особенность, отличающая азербайджанский от других тюркских языков, состоит в том, что в начале слова вместо «к» говорится «g», а также используется «h».

Некоторые тюркологи, например, З. Коркмаз, иракские туркменские диалекты показывают в составе тюркских языков огузской группы. По словам Баятла, прибытие иракских туркмен в этот регион делится на семь отдельных периодов. Первое прибытие относится к 657 г. н. э. В Ираке Мосул и его окрестности к концу XI в. были связаны с сельджуками. Сегодня иракские туркмены насчитывают 2,5 миллиона человек. Их национальная литература, опирающаяся на огузские традиции, берет начало еще с XIII в.

Туркменский язык составляет восточную часть огузского языка. Этот диалект в исторические периоды находился под влиянием чагатаев, кипчаков. Впервые информацию о туркменском языке мы находим в работе Махмуда Кашгари.

Туркмены, находящиеся в составе Огузской конфедерации, в VIII в. переместились в Среднюю Азию и обосновались между реками Сырдарья и Урал [14, с. 17]. Особенности, отличающие туркменский язык от других огузских языков, следующие: используются долгие гласные; закрытая гласная «е» заменяется гласным «i». Например gecə – gicə; вначале слова вместо «v» используется «b». Например, Var – bar; вначале слова вместо «b» говорится «m». Например, beniz – meniz.

Выводы. Из представленной исследовании можно прийти к выводу, что современные тюркские языки и диалекты, включенные в группу огузов, возникли из единой огузской языковой группы. Позже, в результате изменения культурных, пространственно-временных, географических факторов, миграций, войн, стихийных бедствий, в языках некоторых раздробленных груп появились отличительные черты. Таким образом возникли современные тюркские языки и диалекты.

Литература:

1. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi, Bakı: Nurlan, 2009, 582 s.
2. Abdullayev.R. Oğuzların bölünməsi ilə əmələ gələ Türk dilləri Tarixi və demoqrafik məlumatlar. Dil və ədəbiyyat beynəlxalq Elmi-nəzəri jurnal. 2015. № 4 (96). S. 8–10
3. Sümer F. Oğuzlar (Türkmenler). İstanbul: Türk Dünyası Araşdırmaları Vakfı. 1999. 484 s.
4. Tufan. G. Oğuzlar-Türkmenler, Türkler. İstanbul: Yeni Türkiye yayınları. S. 263–288.
5. Korkmaz Z. Türkiye Türkçesinin Temeli. Oğuz Türkçesinin gelişimi, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara: 2013. 230 s.
6. Самойлович А.Н. Некоторые дополнения классификации тюркских языков. Петроград: 1922, 120 с.
7. Tekin T. Makaleler III Çağdaş Türk Dilleri, Ankara: 2011. 550 s.
8. Баскаков Н.А. К вопросу о классификации тюркских языков Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. Т. XI. Вып. 2. Москва: 1952. С. 121–134.
9. Çayırlı. N. Makedoniya türkleri, Türkler. Yeni Türkiye yay. 2002/20. S. 444–454.
10. Ercilasun A.B. Gagauzlardan yeni Haberler. Türk kültürü XXVII. S. 316. Ağustos 1987.
11. Doerfer. G. İrandaki Türk dilleri, Die Türksprachen İrans, TDAY-Belleten, Ankara TDK yay. 1975–1976. S. 81–132.
12. Cəfərov N. Azərbaycanşünaslığın əsasları. Bakı: Pedaqogika, 2005. 256 s.
13. Ergin M. Azeri Türkçesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 263 s.
14. Demir N., Yılmaz E. Türk Dili El kitabı Ankara: Grafiker Yayınları, 2014. 284 s.

Гулієв Р. Б. Сучасні літературні мови і діалекти, що виникли після розподілу огузджа

Анотація. У статті розповідається про поділ сім'ї тюркських мов на різні групи. Той факт, що всі мови цієї групи походять від однієї огузької мови, вже доведений тюркологами світового класу. Вивчення причин диференціації сучасної огузької групи і різної лексики є головною метою нашої статті. У статті були вивчені поділ тюркської мови тюркологами на різні етапи. Були проаналізовані думки російських, європейських, турецьких і азербайджанських вчених про поділ тюркських мов. Ми дійшли висновку, що тюркські мови, що входять до огузької групи, походять від однієї огузької мови.

Ключові слова: огуз, діалект, диференціація, літературна мова, огузька група, Гёктюрк, османська мова, сельджуки.

Guliyev R. Modern literary languages and dialects originating from the Oguzja unit

Summary. The article describes the division of families of Turkic languages into different groups. The fact that all the languages included in the group originated from one Oguz language has already been proven by world-class Turkologists. The study of the reasons for the differentiation of the modern Oguz group and various vocabulary is the main goal that we put forward in our article. The article explored the division of Turkic language by Turkic languages into different stages. The views of Russian, European, Turkish and Azerbaijani scholars on the division of the Turkic languages were analyzed. As a result of the research, they came to the conclusion that the Turkic languages belonging to the Oguz group originated from one Oguz language.

Key words: Oguz, dialect, differentiation, literary language, Oguz group, Göktürk, Ottoman language, Seljuk.

UDC 81'367.2

Huseynova-Gahramanli A. A.,
Doctoral Student, Junior Researcher at Terminology department
of Institute of Linguistics named after Nasimi of Azerbaijani National Academy of Sciences

FONETIC ADAPTATION OF INTERNATIONAL TERMS IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE

Summary. The article is devoted to the phonetic adaptation of international terms in the Azerbaijani language. The purpose of the article is to define the phonetic adaptation process of international terms in Azerbaijani. These objectives are envisaged for the implementation of the goal: 1) to analyze phonemic structure of acquired lexicon as part of phonetics; 2) to define the accuracy of the international structure in the Azerbaijani language. The practical value of the research is that it can be used to prepare dictionaries.

Key words: international term, fonetic adaptation, transcription.

Introduction. The intensification of the process of internationalization has been observed in the Azerbaijani language since the end of XX century and early XXI century. One of the results of the procurement processes is international terms. International terms are the most widely spread words in many languages as a result of simultaneous acquisition of many languages. Creation of many international terms, their rapid mastering and strengthening in language are explained by rapid changes in society.

Today, the study of intensive expansion and acquisition of economic, political and cultural relations between peoples and inter-language relations during globalization gain special meaning and relevance [6, p. 25].

Obtaining words is subjected to "processing" when entering the language system that adopts words: the graphic and sound composition of the word, its grammatical character, the lexical meaning and style arranged in the order of the rules and regulations of the language.

The assimilation process. The term in the language is assimilated by the recipient language. The assimilation process happens with the obtaining words. Some linguistic scientists identify these concepts. I.V. Arnold defines this process as follows: "Assimilations of obtaining words is a phonetic, grammatical, semantic, and graphical adaptation of the language system that accepts them" [3, p. 231]. This, in turn, is the adaptation of the word. G.V. Pavlenko notes three stages of foreign speech adoption in the language: beginning (first stage, foreign word), progressive (borrowing words) and fully assimilated (borrowing words). He claims that the acquisition of words in assimilation has a certain degree of deviation for the three processes: initially-down, in the future – medium, high level of full mastering [9, p. 11]. The process of adopting is incomparable. If words are forward or high-end assimilation, then can be strengthened in the language: but only in speech or language [4].

The assimilation process is constantly happening, resulting in words at different stages and referring to different categories. Words can divide into specific categories and present them in the next classification: 1) fully assimilated words, that is, subject to all the phonetic, morphological and spelling norms of the language that it adopts, meaning that they are unknown 2) words without grammatical assimilation 3) non-fully assimilated.

The terminology that is included in the system language must adhere to the following terms: borrowing words should be given by the phonetic and grammatical means of the language; conformity to the grammar categories and categories of the word; the adaptation of the language to the phonological system occurs when it is taken, which means that the sounds that are not present are replaced by closer ones. This assimilation can take place on a regular basis. The word is capable of being used in a new language at that time is that the phonetic composition of the language in which it comes from is partly changed as a result of the influence of the phonetic composition and phonetic laws of that language [2, p. 79].

Every language which acts as a recipient is preparing the methods and ways to obtain phonetic, graphic, grammatical material. Y.S. Sorokin writes: "Availability of sophisticated methods, ready-made specimens in transferring words in the receiving language facilitates the process of obtaining and borrowing foreign lexicon" [7, p. 160].

The language that adopts foreign words remains unchanged for a long time. Borrowing words are always altered according to phonetic, morphological and lexical patterns, and generally regulated according to the language system.

If the terms are adapted to phonetics, then it should be subject to certain phonetic laws of the Azerbaijani language (example,voiced words become voiceless, vowel-reductions). Initially, the formal adaptation of the word occurs. Formal adaptation focuses on the outward, formal side of the word in the language that it accepts. Formal adaptation includes the adaptation of a new word to phonetic, graphical and spelling, as well as to the grammar of the recipient language. The result of the adaptation process is the stable functioning of words as a full-fledged unit in Azerbaijani speech, the use of difficulties (autonomous) by representatives of different generations. In other words, the adaptation process ends with complete adoption, or rather, with the adoption of foreign word. Usually, such words have some "indications" that have badges, indicating that they are purchased.

According to Sorokin, the formal adaptation of the foreign language to the sound and morphological system is still insufficient. The scientist writes that the more complete absorption of the form and vocabulary is not the fact of sustainability, singularity, and the normalization of this form [7, p. 62].

One of the aspects of adoption of terminology is **phonetic adaptation.** Obviously, the process of adoption the international terminology always follows the rules of the literary language of Azerbaijan. Language units are subject to formal adaptation at different levels of the language being accessible: Accepts graphic and phonetic appearance of Azerbaijani language. Many authors consider the phonetic and graphical assimilation of terms as the first stage of expression of words [5].

The phonetic alteration of the acquisition of words and terms is due to the following reasons. 1. Azerbaijani language and alphabet of phonemes vary in other languages; 2. Separation of the Azerbai-

jani language spelling rules from the language in which the words are taken; 3. An attempt to follow purchases to a particular pronunciation of Azerbaijani [1, p. 68].

Phonetic adaptation is the adaptation of a new external unit to the phonetic system of the language. The phonetic phrase of the word is considered to be an urgent (first shift), so practically all words are mastered by phonetic. An expression plan is clearly adapted to the process of taking the terms of the intermediate terms: the material of the word takes another picture under the influence of the receiving system. Changing the sound-shell of the word is called phonetic adaptation. Phonetic adaptation is the transmission of foreign words through the phonetic system of the Azerbaijani language, more precisely, the pronunciation of the source language in Azerbaijani, separated from the phonetics of the source. Replacement of the sounds of the native language with the nearest Azerbaijani language phonemes occurs. Example: regular matching or substitution of English and Azerbaijani voices: [θ] – [z], [dʒ] – [j], [ŋ] – [ng] combination. Substitution of phonemes is the first phase of phonetic adaptation (this is also a phonetic adaptation).

In the context of the international unification program, transcription is a more successful and at the same time a legitimate method of maintaining the original pronunciation, in which case the first sound of the word (phonetics subsitutution) in the literal form or in the combination of sounds is transmitted.

Transcription – the first is the phonetic imitation of the word. The purpose of transcription is to convey the conditional transmission of the word, or, more precisely, to the transformation of the phoneme composition.

Superanskaya categorizes the main stages of transcription as follows: 1) Analysis of foreign words in source language; 2) reading of the obtaining text; 3) definition of phonemic composition of foreign words and translation (transfer) of foreign phoneme to phonemes in obtaining language); 4) note of the foreign words in the accepting language [8].

Here are examples that have transcripted to azerbaijani language.

Bençmarkinq (Benchmarking) – The word has been mastered through transcription. The [ch] combination is replaced by *ç* phoneme.

Diler (Dealer) – The word was transcribed by transcription. The [ea] combination is replaced by [i].

Bum (Boom) – Transcription method. The long "u" has been replaced with a brief "u".

Autsayder (Outsider) – If we compare the phonetic level, in Azerbaijani it replaces the "o" phoneme with the "a" phoneme. In the side of the side, the word "i" is read as dictum.

The international terms that go into Azerbaijani are adapted to the accent of the language. The lexical unit may change the accent of the word at the time of purchase. Example: the English word "man" is pronounced in the last syllable when falling into the Azerbaijani environment (*şoumen* (showman), *konqresmen* (congressman) and etc.), in the source language, the emphasis typically goes to the first syllable. Earlier in the process of developing a new term, the emphasis was often on the source language accent system. But, as a result of the subsequent tendency, the emphasis on the Azerbaijani language may change (for example, the tendency to put an end to the word of Azerbaijan), or the neologism emphasis on similar morphically structured words. At the time of receipt such words as, *qudvil (goodwill), konqlomerat (conglomerate)* pronounced as *qudvil*, *konqlomerat*, rather, the source has subsequently changed in line with the emphasis on language *(qudvil, koqlomerat)*.

In the word "*menecer*" (manager), the emphasis was first mentioned in the syllable, this variant was accepted, but based on the Azerbaijani variant, the so-called emphasis began to be expressed in the last syllable. The change in accuracy during the acquisition occurs on a regular basis when the prototype of an external unit becomes either a complex word or a combination of words in the source language. The dual emphasis in the pronunciation of the prototype in source language is replaced by the Azerbaijani language accent system:recevied unit is understood as a word, pronounced with an one emphasis (overnayt in english overnight; avrodollar in english eurodollar and etc.)

Long vowels do not correspond to the phonetic norms of the Azerbaijani language. [tweeter – twi:tə]. It should also be noted that rebuilding of vowels, consonants become voiceless at the end of the word and that spread in the pronunciation of new words, only the term is not fully adapted to the phonetic system of the Azerbaijani language and sometimes it keeps some sound traits in its original. Example: risk [ri] vowel is pronounced without reductions.

Conclusions and suggestions. In addition to the degree of assimilation of the word phonetics, it should be noted that the received phonemic in obtaining language do not have the exact equivalent, so there are several variants that indicate a phoneme in the adaptation process. In our opinion, the sound form of a particular word is considered essential, which is important for international understanding.

The given examples show that the international terms taken from world languages are in harmony with the phonetic principles of our language.

References:

1. Mehdiyeva E. The assimilation of terminological borrowings in the Azerbaijani language: dissertasiya. Baku, 2005. 139 p. [In Azerbaijani]
2. Mammadova T. The international words in English and Azerbaijani languages. Baku, 2010. 192 p. [In Azerbaijani]
3. Arnold I.V. The lexicology of modern English language. M.: 1973.
4. Bondarko O.Je. Borrowing in foreign language speech and language: linguasocial aspect. Taganrog: 2008. 144 p. [In Russian]
5. Brejter M.A. Anglisms in the russian language: history and prespectives. Vladivostok: Dialog. MGU, 1997. 155 p. [In Russian]
6. Krysin L.P. Russian word, his and others: Studies in the modern Russian language and sociolinguistics. M.: 2004. 888 p. [In Russian]
7. Sorokin Ju.S. The development of russian literary language in 30–90 XIX c. M.–L.: 1965. 566 p. [In Russian]
8. Superanskaya A.V. Theoretical fundamentals of practical transcription M.: Nauka, 1978. 283 p. [In Russian]
9. Pavlenko G.V. The problem of adopting foreign borrowing: language and speech aspects. Taganrog: 1999. 176 p. [In Russian]
10. The economic vaocabulary. Baku, 2010. 484 p. [In Azerbaijani]

Гусейнова-Гахраманли А. А. Фонетичні адаптація міжнародних термінів в азербайджанській мові

Анотація. Метою статті є визначення сутності процесу фонетичної адаптації міжнародних термінів в азербайджанській мові. Ці завдання передбачають реалізацію таких цілей: 1) проаналізувати фонематичну структуру придбаної лексики як частини фонетики; 2) визначити відповідність структури міжнародних мов азербайджанській мові. Практична цінність дослідження полягає в тому, що його можна використовувати для підготовки термінологічних словників.

Ключові слова: інтернаціональні терміни, фонетична адаптація, транскрипція.

Гусейнова-Гахраманлы А. А. Фонетическая адаптация международных терминов в азербайджанском языке

Аннотация. Целью статьи является определение сущности процесса фонетической адаптации международных терминов в азербайджанском языке. Эти задачи предусматривают реализацию следующих целей: 1) проанализировать фонематическую структуру приобретенной лексики как части фонетики; 2) определить соответствие структуры международных языков азербайджанскому языку. Практическая ценность исследования заключается в том, что его можно использовать для подготовки терминологических словарей.

Ключевые слова: интернациональные термины, фонетическая адаптация, транскрипция.

УДК 81:811.111'06

Давидович С. С.,
аспірант кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

СТРАТЕГІЯ ІНФОРМУВАННЯ У ЖАНРІ «ПРОСПЕКТ УНІВЕРСИТЕТУ» (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСПЕКТІВ ВНЗ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу комунікативно-прагматичного аспекту жанру «проспект університету», а саме реалізації стратегії інформування. У роботі досліджено комунікативні тактики зазначеної стратегії і здійснено аналіз мовних засобів, за допомогою яких вони реалізуються.

Ключові слова: проспект університету, стратегія, тактика, адресат.

Постановка проблеми. Жанр «проспект університету» неодноразово ставав об'єктом дослідження, зокрема у роботах зарубіжних лінгвістів [3; 5], у яких увага зосереджується на композиційних особливостях цього жанру та окреслюється його загальне комунікативне спрямування. Однак зауважимо, що комплексного аналізу комунікативно-прагматичного та когнітивного потенціалу проспекту не було представлено, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Подання інформації в університетському проспекті спрямоване на презентацію навчального закладу. Така презентація покликана передати реципієнту сформовану і структуровану одиницю інформації під час комунікативної взаємодії. У цій роботі ми обмежимося представленням інформаційної складової частини жанру «проспект університету», тобто с***тратегії інформування***.

Метою дослідження є аналіз стратегії інформування. Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: 1) визначення тактик стратегії інформування; 2) аналіз лінгвальних засобів вербалізації тієї чи іншої тактики; 3) здійснення інтерпретаційного аналізу комунікативних функцій тактик; 4) здійснення кількісного аналізу для визначення частотності реалізації розглянутих тактик.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що співвідношення стратегії і тактики у лінгвістиці тлумачиться як родова і видова взаємодія. Відтак і у нашому дослідженні стратегія постає як загальний план мовленнєвої поведінки [1, с. 6], а тактика – як часткове явище, окремий інструмент реалізації загальної стратегії [2, с. 46], яка реалізується через комунікативні ходи. Презентація ВНЗ у рамках стратегії інформування зосереджує увагу адресата на описі загальних характеристик університету шляхом подання фактологічної інформації стосовно назви закладу, освітніх послуг, що пропонуються, а також надає можливість зворотного зв'язку з адресантом.

У рамках інформативної стратегії реалізуються такі тактики: номінативна, деталізації, ідентифікації адресата та регулятивна, кожна з яких актуалізується рядом мовленнєвих засобів (маркерів), які виявилося можливим виокремити і систематизувати.

Номінативна тактика. Реалізація номінативної тактики відбувається за допомогою комунікативного ходу «називання університету», що надає перший сигнал реципієнту та дозволяє йому асоціювати подальшу інформацію саме з певним ВНЗ:

(1) ***Oxford*** *is an incredibly welcoming and supportive environment* [13].

(2) ***Cambridge*** *is an excellent place to study religion – offering access to the latest research and historic resources in the Faculty, College and University libraries* [10].

(3) ***Manchester*** *is a great city, a great university and a magnet for interesting students from all over Britain and the world* [8].

У наведених вище прикладах ми спостерігаємо, як введення назви університету у текст проспекту, поряд із іншими мовленнєвими засобами, формує в адресата позитивне ставлення та дозволяє йому сформувати позитивний образ навчального закладу. На стилістичному рівні це досягається шляхом вживання епітетів *(welcoming and supportive; excellent; great)*, що схвально характеризують університет, повторів, які сприяють кращому запам'ятовуванню та формують більш стійкі свідомі зв'язки *(a great city, a great university)* та метафори, яка додає образності висловленню (*Manchester is a magnet*).

Варто зазначити, що функціонування номінативної тактики здебільшого відбувається у вступній частині проспектів або перед представленням того чи іншого напряму навчання. Констатуємо, що проаналізована тактика не забезпечує адресата великою кількістю інформації, а лише підштовхує його до подальшого ознайомлення з ВНЗ через проспект.

Тактика деталізації. Тактика деталізації актуалізується в описах напрямів підготовки, курсів та програм, що пропонує ВНЗ, через мовленнєві акти-констативи. На граматичному рівні спостерігається переважне вживання дієслів у третій особі теперішнього часу: *offers, develops, teaches, shows, introduces, focuses on* та ін.

(4) This course ***teaches*** *you the fundamentals of multimedia development, audio visual science and digital media and system design* [12].

(5) The programme ***covers*** *basic knowledge and recent developments in research and* ***develops*** *advanced mathematical and statistical skills together with in understanding of their application to the formulation and solution of real-world problems* [6].

У представлених прикладах спостерігаємо переважну академічність викладу, яка досягається шляхом використання термінів із різноманітних дисциплін, що викладаються в університеті. Таке подання інформації позбавлене образності та стилістичного забарвлення, адже метою тактики деталізації є представлення у стислому вигляді навчальних послуг та програм. Це забезпечує адресата необхідними знаннями та дозволяє йому прийняти рішення щодо наступних дій.

У прикладі, що подається нижче, спостерігається детальний опис програми, який надає потенційному абітурієнту чітке розуміння, що і в якій послідовності вивчатиметься протягом курсу відразу після представлення загальної інформації.

(6) ***This course enables*** *you to acquire a critically-informed knowledge of English literature in its historical range and depth, as well as developing the communication skills – both written and spoken – that employers are looking for.* ***We offer*** *modules covering all major aspects of the literary tradition of the English language since Shakespeare.* ***Year one focuses on*** *developing essential skills for the literary critic,* ***introduces*** *central concepts of critical theory and* ***offers*** *optional modules introducing both the literature of Ireland and contemporary writing from around the world.* ***We also offer*** *a module called "Genres of writing", aimed at the development of your writing skills, both creative and practical.* ***In the second and third years****, you take a sequence of literary historical survey modules* ***focusing on*** *the development of the literary tradition of the English language from the Renaissance to the twenty-first century. These modules are supplemented by options which can be chosen* ***covering*** *a range of periods, regional traditions, genres, literary movements and themes.* ***Third-year work includes*** *a dissertation in which you can pursue, under supervision, a topic of your own choosing* [9].

Цей спосіб викладу є типовим для переважної більшості проаналізованих проспектів і міститься у розділі «Огляд» (Overview). Наголошуємо, що в таких випадках адресант переслідує намір проінформувати і не вдається до залучення тропів, як, наприклад, у номінативній тактиці та інших, які ми розглянемо далі. Припускаємо, що така особливість зумовлена потребою не перевантажувати інформаційний блок проспекту, в якому реципієнт прагне конкретності у представленні освітніх послуг, щоб чітко зрозуміти, як відбувається процес навчання на різних спеціальностях. Таким чином, автори проспектів апелюють до раціонального у свідомості адресата.

Тактика ідентифікації адресата. Тактика ідентифікації адресата має на меті реалізувати функцію цільового призначення проспекту, тобто відбувається звернення до кола потенційних абітурієнтів, на яких і спрямована інформація у проспекті. Ця тактика вказує, для кого той чи інший ВНЗ буде відповідним, орієнтується на конкретного адресата або групу адресатів.

(7) *This course is designed* ***for people who*** *may want to enter the business or financial sectors: for example as management consultants, actuaries, accountants or business analysts* [12].

У наведеному вище прикладі підкреслюється відповідність курсу цілям, які абітурієнт може поставити перед собою, закінчивши навчання у ВНЗ, тобто наголошується на тому, що програма є спеціально розробленою саме для кола осіб, які планують кар'єру у сфері бізнесу і фінансів.

(8) *The Business Management and Finance course is perfect* ***for those who*** *are looking to study a range of business disciplines to better understand the contemporary world of business and financial management* [7].

У цьому прикладі тактика ідентифікації адресата забезпечує привертання уваги до змісту навчання і звернена саме до тих абітурієнтів, які прагнуть вивчати бізнес і управління фінансами.

(9) ***If you*** *are interested in your subject,* ***then*** *you must apply to Oxford!* [13].

Адресант вдається до узагальнення, тобто розширює коло адресатів і звертається до широкого загалу абітурієнтів, незалежно від їх вподобань. У такий спосіб університет Оксфорд характеризується як місце для усіх, хто дійсно зацікавлений у навчанні. На синтаксичному рівні спостерігається використання умовного спонукального речення, що надає емоційності викладу.

(10) *We're committed to making student life at Manchester an international experience* ***for everyone – no matter where you're from*** [8].

(11) ***If you live-in*** *Scotland or live elsewhere in the EU (excluding England, Wales and Northern Ireland) and satisfy residency requirements your tuition fees will normally be paid for you by the Student Awards Agency for Scotland (SAAS)* [4].

У цих двох прикладах адресат ідентифікується залежно від місця його походження. У першому випадку університет постає як місце, що буде сприятливим для студентів із будь-якої точки світу. Другий приклад забезпечує конкретне коло адресатів інформацією щодо можливої фінансової допомоги стосовно оплати навчання, якщо вони родом із перерахованих країн.

У наступному прикладі відбувається спрямування на групу студентів, які відповідають певним вимогам для вступу на зазначену програму.

(12) *The International Degree Programmeis a 4, 5 or 6-year degree programme* ***for students with IELTS 5.5 or above*** [7].

Зважаючи на вищезазначене, ми можемо виділити типові для проаналізованої тактики маркери, а саме: вживання конструкцій «прийменник+займенник» (*for those who, for everyone* тощо) та «прийменник+іменник» (*for people, for students* тощо), а також умовних речень за моделлю *if you…, (then)…*, які у сукупності несуть інформацію щодо адресатної конфігурації проспекту, ставлять у центр уваги цільову аудиторію та сприяють прийняттю рішення щодо вступу до ВНЗ.

Регулятивна тактика. Адресант проспекту вдається до регулятивної тактики з метою надання інформації про можливості шляхів зворотного зв'язку, орієнтує на залучення до спілкування і подальшої співпраці з ним. Широкого вжитку у реалізації цієї тактики набувають прямі директивні акти, через які відбувається повідомлення контактної та іншої додаткової інформації про університет.

У наступних прикладах можна спостерігати реалізацію регулятивної тактики через посилання на інтернет-ресурси ВНЗ, де представлена додаткова інформація.

(13) ***For more information see:*** *york. ac. uk/healthsciences/supportworker* [15].

(14) ***Go to*** *www.ntu.ac.uk/course and* ***search*** *Health to* ***find out more*** [12].

Також поширеними у проспектах є повідомлення контактів, а саме телефону, електронної адреси тощо.

(15) ***For more information*** *on what options are open to you,* ***contact*** *Admissions on +44 (0)23 9284 5566,* ***visit*** *www.port.ac.uk/courses/flexible or* ***email*** *admissions@port.ac.uk* [14].

Навігаційну функцію виконує регулятивна тактика у наступному прикладі, тобто допомагає адресату легко орієнтуватися в межах проспекту. Також відзначимо, що таку ж саму функцію реалізує розділ «Зміст» (Contents), що подається після титульної сторінки або після «Привітального слова» (Welcome).

(16) ***See pages 35-36*** *for the different ways you can explore art and culture on our campus* [11].

У представлених нижче випадках спостерігається поєднання регулятивної і тактики ідентифікації адресата у рамках одного речення, що спрямовує вплив на певне коло реципієнтів.

(17) ***See page 63 for more information*** *about our extended degrees, which are designed* ***for students who*** *don't meet the typical entry requirements for direct entry to one of our courses* [11].

(18) ***EU students*** *should regularly* ***check for updates at****: www.cam.ac.uk/eu* [10].

Часто у проспектах містяться посилання на їх електронну версію, яка постійно оновлюється і містить більш актуальну інформацію:

(19) ***Visit our online course prospectus at*** *ulster.ac.uk for further details and up-to-date information on entrance requirements* [9].

Згідно з результатами дослідження, найбільш поширеними лексемами, через які реалізується регулятивна стратегія, є: *visit, see, check, contact, find out* та ін. Вони вживаються на початку речень у вигляді імперативів і спонукають до виконання певної дії.

Шляхом статистичного методу обробки даних було визначено частотність вживання проаналізованих тактик стратегії інформування (рис. 1):

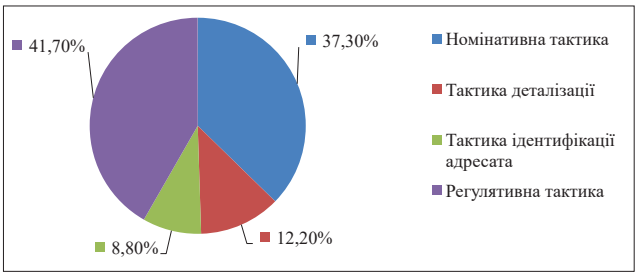

Рис. 1. Частотність реалізації тактик стратегії інформування

Висновки. Отже, стратегія інформування відповідає за:

- представлення загальної характеристики ВНЗ;
- встановлення контакту з потенційним абітурієнтом або іншою зацікавленою особою;
- спрямування на цільову аудиторію;
- сприяння швидкій орієнтації у проспекті;
- спонукання до прийняття рішення на користь ВНЗ.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді інших комунікативних стратегій, що реалізовуватимуться у рамках жанру «проспект університету».

Література:

1. Сковородников А.П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии. Риторика ↔ Лингвистика. 2004. № 5. С. 5–11.
2. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речового воздействия: учеб. пособ. М.: Флинта: Наука, 2006. 136 с.
3. Askehave I. The impact of marketisation on higher education genres – the international student prospectus as a case in point. Discourse Studies. 2007. № 9. P. 723–742.
4. Edinburgh Napier University Undergraduate Prospectus 2018. URL: file:///C:/Users/Esg/Downloads/Undergraduate%20prospectus%202018.pdf.
5. Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. Discourse&Society. 1998. № 4 (2). P. 133–168.
6. Heriot-Watt University Undergraduate Prospectus 2018. URL: https://www.hw.ac.uk/study/uk/undergraduate/docs/ug-prospectus-2018.pdf.
7. Keele University Undergraduate Prospectus 2018. URL: https://view.joomag.com/undergraduate2018/0125613001485254830?short.
8. The University of Manchester Undergraduate Prospectus 2018. URL: http://documents.manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=31295.
9. Ulster University Undergraduate Prospectus 2017–2018. URL: https://www.ulster.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0010/82747/Ulster-University-UG-Prospectus-17-18.pdf.
10. University of Cambridge Undergraduate Prospectus 2018. URL: https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/sites/www.undergraduate.study.cam.ac.uk/files/publications/uoc_prospectus_2018_single.pdf.
11. University of Leeds Undergraduate Prospectus 2018. URL: http://www.leeds.ac.uk/download/343/undergraduate_prospectus_2018.
12. University of Nottingham Undergraduate Prospectus 2018. URL: https://issuu.com/universityofnottingham/docs/26126_ug_prospectus_2018_web_single.
13. University of Oxford Undergraduate Prospectus 2018. URL: https://www.ox.ac.uk/sites/files/oxford/UGP%202018%20entry%20Introduction.pdf.
14. University of Portsmouth Undergraduate Prospectus 2017. URL: http://www.port.ac.uk/media/international/UoP-Undergraduate-Prospectus-2017-low-res.pdf.
15. University of York Undergraduate Prospectus 2017. URL: http://static.studyinuk.in/assets/prospectus/undergraduate/yorkuniversityundergraduate-2017.pdf.

Давыдович С. С. Стратегия информирования в жанре «проспект университета» (на материале проспектов ВУЗов Великобритании)

Аннотация. Статья посвящена анализу коммуникативно-прагматического аспекта жанра «проспект университета», а именно реализации стратегии информирования. В работе исследовано коммуникативные тактики указанной стратегии и представлен анализ языковых средств, с помощью которых они реализуются.

Ключевые слова: проспект университета, стратегия, тактика, адресат.

Davydovych S. Information strategy in the genre of university prospectus (a case study of prospectuses of British universities)

Summary. The article deals with the analysis of communicative-pragmatic aspect of the genre of university prospectus, the information strategy in particular. Communicative tactics of the mentioned strategy and the analysis of language features of their manifestation are presented in the study.

Key words: university prospectus, strategy, tactics, recipient.

UDC 811.111

Danylchenko I. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Germanic Philology Department,
Nizhyn Mykola Gogol State University
Velenchuk Yu. I.,
Master student of Faculty of Foreign Languages,
Nizhyn Mykola Gogol State University

REPRESENTATION OF EVENT PERSPECTIVE IN NEWS DISCOURSE

Summary. The article studies the linguistic means of verbalizing the event perspective in modern English news discourse. It is found that in the American magazine *Newsweek* and British *New Statesman* the events are arranged in the same way when they concern neither the U.K. nor the USA, or when they evaluate these countries positively. Conversely, when the article has a negative content and concerns either of these countries, the home journalists try to be restrained and use words with neutral connotation; while the opposite country gives a more informative and detailed coverage.

Key words: perspective, event, news discourse, linguistic means.

Introduction. Perspectivization is an inextricable property of linguistic expressions: examples vary from lexical instances of spatial expressions like *X is below Y* versus *Y is above X* [17, p. 63] to more elusive discourse-level cases of perspective-dependence, like point-of-view narration [5, p. 601]. When speakers decide to encode a meaning in linguistic form, they often have to choose among a wide range of available words and constructions. The language offers more than one conventional means for representing an event or an idea, allowing thus the speakers to take different perspectives on what they want to communicate [7, p. 23]. To illustrate this, we have picked up two headlines from different news magazines stating the same event: (1) *Putin vs. ISIS: Russia's Great Game in Syria* (New Statesman 15.10.2015): (2) *How Putin Wins in Syria* (Newsweek 06.10.2015). In the British article from *New Statesman* magazine, the participants are *Russia* and *ISIS* and their actions are described as *game*. While the American journalist from *Newsweek* magazine names only one participant – *Russia* and states the action by the verb *to win* which implies achieving victory in a game.

The study of linguistic means of verbalizing the event perspective in news discourse is **topical** because it contributes to understanding how the news stories are made, since there is always more than one way of representing an event and the speaker takes a certain perspectives on it. In this paper, we are going to analyze the representation of event perspective in British and American magazine news articles.

The analysis of recent publications. The notion of perspective is being investigated in cognitive linguistics and in discourse studies. In cognitive linguistics, perspective is an imaginary point of view from which a subject contemplates an object [17, p. 64; 9, p. 48; 16, p. 39]. In discourse studies, perspective is interpreted wider – as a location of a speaker in a particular place of the real or imagined world [8, p. 6]. In this vein, perspectivization is understood as verbalization of physical and social circumstances of text production [7, p. 23]. To physical factors, the researchers refer time and place of communication, the presence of other participants and the objects that come in sight during communication and are verbalized; social factors include the speakers' age, gender, profession, race etc.

The researches of perspectivization in cognitive linguistics and in discourse studies are complementary: both approaches have common ground in the presumption that one and the same object may be perceived by communicants in different ways. With this in mind, cognitive-discursive approach to perspective has emerged in recent years, where due to mutual contribution of both fields of inquiry such phenomena were explained: analogies and differences between spatial (locational/path-related) and mental perspective; sequence of tense and "temporal anchoring"; the role of particles for perspectivization; point-of-view narration; the role of epithets and other "judge-dependent" expressions [7, p. 23] in the construction of perspective in different discourses.

Among various discourse types, the notion of perspective is especially conspicuous in media texts, because they provide news and opinions as viewed by journalists or media agencies [1, p. 26]. Despite the wide range of research into perspectivizing in media discourse, this notion has so far evaded the grasp of comparative analysis, showing how an event is described in American and British media. Though there have been several analyses of newspaper cover age of the Israeli-Palestinian conflict of 2002 and describing London riots of 2011 [13], we think there is still a lot of ground to be covered.

The aim of this work is to study perspectivization of events in modern English news discourse. **The material** of the research is constituted by 50 news articles – 25 articles were taken from *Newsweek* and the other 25 ones – from *New Statesman* magazine.

Investigation. In linguistics, along with the term ***perspective***, the terms ***point of view*** and ***stance*** are used to refer to the speaker's choice of what to say and how.

Perspective, Point of View, Stance: Definitions in Contrast. The term **perspective** originates from Latin *perspectus,* which is the form of past participle of the Latin verb *perspicere* meaning *to look through* [12]. With the prefix *per-* meaning *through* and stem *specere* implying *to look*, the word *perspective* originally referred to an optical glass, as a telescope, used to help a person see [12]. Being now archaic, the meaning of perspective as an optical glass emphasizes its instrumental use, i.e. a person used the device for viewing objects.In modern English, the word *perspective* grounded itself in the sphere of painting as a specific term to denote a method of drawing a picture, and afterwards broadened its meaning to be metaphorically used in many realms to refer to a view [12]. These meanings make possible understanding of perspective in language wherein it became prominent afterwards. In the sphere of painting, *perspective* is a method of drawing a picture that makes objects

look solid and shows distance and depth, or the effect this method produces in a picture [10]. In this definition, the words "distance" and "depth" underscore the spatial relation of objects as they might appear to the eye. In this meaning, the word *perspective* enters the constructions like *the artist's use of perspective, a picture in perspective* where the original instrumental meaning is clearly perceived – the artist represents the objects on a surface in those relations he or she sees them or wants the audience to see them.

The meaning of the word *perspective* was extended to refer to any kind of view – both a visual scene, a vista, and also a mental view, which is understood as a way of thinking about and understanding something (such as a particular issue or life in general) [10]. This meaning of the word *perspective* is realized in the following constructions: *perspective on smth, from somebody's / historical / international etc. perspective*, e.g. *The story is told from the perspective of a teenage boy in the 1940s* [12], also – *a wider / broader perspective*.

The last definition of perspective underscores the abilities of a person to select referents of different importance – a sensible way of judging and comparing situations [10], the capacity to view things in their true relations or relative importance [12]. This meaning of the word *perspective* is realized in the following constructions: *to maintain my (his etc.) perspective, to put into perspective, to get / keep smth in perspective, to lose sense of perspective*. Thus, in the last meaning which is used further in our work the spatial relations of objects are metaphorically transferred into the realm of ***selecting referents of different importance***.

The selection of separate elements of a visual scene or extendedly an event is caused by a certain **point of view** [15, p. 47] which is generally defined as a place from which an event is observed [12]. Therefore, point of view is wider; it determines the number of elements of an event perceived [3, p. 231]. For example, two headlines from different magazines representing the same event – UK election that took place on 7 May 2015 are told from the same point of view but from different perspectives: (1) *UK General Election results: Europe Reacts* (Newsweek 28.04.2015); (2) *What do other countries think about the general election?* (New Statesman 28.04.2015). As for the point of view signifying the quantity of elements the reader is presented, in both headlines two participants are named – the UK and the European countries. This means that both authors' points of view limit the readers' knowledge about other elements of the event – the UK is linked to the event itself and the European countries provide reaction to it. Perspective, on the other hand, specifies point of view suggesting where the journalist is in relation to the place of the event described and who and where the readers are: in the headline from Newsweek *UK General Election results: Europe Reacts* (Newsweek 28.04.2015) the proper names such as *UK* and *Europe* imply that the journalist and the target audience are in neither of these countries (in fact, they are in the USA), showing a more distant or panoramic perspective, while the headline *What do other countries think about the general election?* (New Statesman 28.04.2015) from the British magazine suggests closer or involved perspective, since it opposes Britain and other countries, showing that both the journalist and the readership are in Britain and the "outer world" is "there" observing them.

Unlike point of view which is author-controlled and reader-oriented, **stance** is the position of the author exclusively, expression of author's attitudes, feelings, judgments, or commitment concerning the content of a message. The term ***stance*** originates from Latin *stans,* which is the form of present participle of the Latin verb *stare* meaning *to stand*. It came in English through French *estance* in 14th century and meant *position, posture, stay*. In modern English the word *stance* is used in its direct meaning to denote a way of standing or being placed; a posture; and in its figurative meaning to refer to intellectual or emotional attitude toward somebody or something, e.g. to take an antiwar stance [12]. For example, *Hollande, as before, took a more accommodative stance* (New Statesman 06.07.2015) or *The increasingly strong rhetoric from the center-left SPD leader, along with the uncompromising stance of Merkel's own conservatives, leaves the chancellor little room for maneuver in any new talks with Greek Prime Minister Alexis Tsipras* (News week 06.07.2015).

In Linguistics, the term *stance* was introduced in 1989 by Douglas Biber and Edward Finegan in their work *Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect* [4, p. 93]. In their work, stance is defined as the lexical and grammatical expression of attitudes, feelings, judgments, or commitment concerning the propositional content of a message. They claim that various speech styles of English are marked by stance.The language has a set of stance markers. There is the adverbial marking of stance, as well as adjectival, verbal and modal markers of stance. Douglas Biber and Edward Finegan divided the stance markers into 12 categories based on semantic and grammatical criteria: 1) affect markers (adverbs, verbs and adjectives); 2) certainty adverbs; 3) certainty verbs; 4) certainty adjectives; 5) doubt adverbs; 6) doubt verbs; 7) doubt adjectives; 8) hedges; 9) emphatics; 10) possibility modals; 11) necessity modals; 12) predictive modals [ibid.]. By consideration of the predominant stance features different stance styles are singled out. Overall, stance styles are identified: emphatic expression of affect, expository expression of doubt, faceless. The linguistic expression of stance is manifested through evidentiality and affect. Evidentiality refers to the speaker's expressed attitudes toward knowledge: towards its reliability, the mode of knowing, and the adequacy of its linguistic expression. Affect involves the expression of emotions, feelings and moods.

What these notions have in common is that they capture aspects of conceptualization that cannot be sufficiently analyzed in terms of properties of the object of conceptualization, but, in one way or another, necessarily involve a subject of conceptualization. The cover term that has come to be used for different ways of viewing a particular situation is "construal" [6, p. 467]. All the definitions imply not only that one and the same object can be experienced differently from different positions. It also indicates that the way reference to an object is understood by a receiver depends on the signs used by the sender. This is of special importance if the object talked about is not a part of a common perceptual situation. Hence, we may hypothesize that the divergence of perspectives or orientations may also be found in a different use of language by people talking from different positions or viewpoint. This fact is crucial in the discourse of news, since the readers do not have immediate access to the events reported and in their understanding of the events they have to rely largely on the way how they are presented by the journalists.

Language Means of Representing Event Perspective name the components if an event, therefore event structure should be first considered.

Event Structure. In this work, we define event as a change in a situation which is reported. Despite the ultimate uniqueness of events, there are universal elements that constitute them. They are participants, actions, objects/instruments, time, place, result/consequences. For example, in the headline *Obama and Putin*

Clash over Syria at U.N. Meeting (Newsweek 29.09.2015) the participants are expressed by proper names *Obama* and *Putin*, while the actions – with the help of the verb *to clash*.

Our knowledge about the commonalities across a set of events is a form of semantic knowledge, and the knowledge structures that store it are referred to as *event-schemas*. Whereas event models represent particular events (instances), "event-schemas are generic, semantic representations that capture classes of events (types) by conveying the elements (e.g. people, objects, locations etc.) that are typically involved, and the relations among those elements" [14, p. 27]. The concept of event-schema [11, p. 15] is related to the more specific notions of *script* [2, p. 716] and *structured event complex* [18, p. 1158].

Nominative Units for Event Components. "Participants" are usually named with the help of nouns that denote people, e.g. *Shaker Aamer, the last British resident held in Guantanamo Bay, has been released and is on his way back to the U.K., BBC reports* (Newsweek 30.10.2015). "*Shaker Aamer*" and "*resident*" are the examples of the element "*people*". Or the same element of the event structure may be expressed by the nouns that denote institutions metonymically, e.g. *By October 5, in fact, the Pentagon had become convinced that the majority of Russian air strikes thus far had targeted not ISIS units, but U.S. trained rebel groups in various parts of the country.* (Newsweek 06.10.2015). In this sentence, "*The Pentagon*" is used as a metonym for the U.S. Department of Defense.

"Actions" are signified with the help of verbs which may embrace the meaning of activity (to walk, to speak, to play, to study), e.g. *Cameron says U.K. drone killed British ISIS fighters in Syria* (Newsweek 07.09.15); process (to sleep, to wait, to live), e.g. *They had found the right house – an eye doctor lived there during the slaughter that came to be known as the Armenian Genocide of 1915 and sheltered the grandfather of one of them* (Newsweek 23.04.2015); state (to be, to know, to lie), e.g. *Moscow and Iran, Damascus's heretofore primary benefactor, are now making it clear that they are all-in when it comes to defending the current regime* (Newsweek 06.10.2015); relation (to consist, to resemble, to lace), e.g. *Yet what today's speeches from US president Barack Obama and Russia's Vladimir Putin lacked in theatricals, they made up for in political significance*(New Statement 28.09.2015); feelings (to like, to love, to adore), e.g. *But while stating that "the door is open" (though not as open as he would like), he warned that "There's not a lot of time left. There is urgency for Greece and there is urgency for Europe*" (New Statement 06.07.2015). Besides, the actions may be expressed with the help of abstract nouns and gerunds. For example, *The court on Thursday found Karadzic guilty of 10 of the 11 counts of war crimes, including genocide in Srebrenica, and sentenced him to 40 years imprisonment*(Newsweek 23.04.2016).

"Objects/Instruments" can be expressed by a noun, the gerund, the infinitive, a pronoun, a noun phrase, a verbal phrase, an infinitive construction, a gerundial complex, a numeral or an object clause. E.g. *A remarkable group of archaeologists are battling to save the country's ancient artifacts* (New Statement 22.09.2015) (an infinitive construction); *Russia has reportedly begun airstrikes against Isis in Syria "at the request of the Syrian president*" (New Statement 30.09.2015) (a noun).

The component "time" may be expressed by a noun, an adverb and by a numeral, e.g. *Baghdad has earlier sent the respective request to the international coalition(adverb). Journalists in Washington, however, are reporting that the first strikes appear to have hit not Isis controlled areas, but Rebels in Homs: On Monday, Obama and Putin exchanged thinly-veiled blows on the subject (noun)* (New Statement 30.09.2015).

The component "place" is verbalised by nouns that are divided into proper names and common nouns, or by adverbs of place, e.g. *Putin has long been troubled by the fate of Eduard Shevardnadze in Georgia, Askar Akayev in Kyrgyzstan, Viktor Yanukovych in Ukraine, Zine el-Abidine Ben Ali in Tunisia, Hosni Mubarak in Egypt and Muammar al-Gaddafi in Libya; Then, after the 9/11 attacks, Putin sold the Chechnya war to the west as "a common struggle with Islamic terrorism*" (New Statement 15.10.2015).

So any event is arranged by a journalists' selection of separate elements/components from the set of elements immanent to events. Such a selection of separate elements creates an event perspective.

Results. The analysis of 50 news articles from the American magazine *Newsweek* and British magazine *New Statesman* reveals that the events are arranged in the same way in two cases: firstly, when the event described concerns neither the U.K. nor the USA, and secondly, when the event described is evaluated positively in both magazines. Let us consider two pairs of headlines. The event concerns neither the U.K. nor the USAin (1) *Russia Begins Airstrikes in Syria "at the Request of Bashar Al-Assad*" (New Statesman 30.09.2015), and (2) *Russia Confirms First Airstrikes in Syria* (Newsweek 30.09.2015). In both headlines, the participant is *Russia*; the action is carrying out airstrikes. Neither the U.K. nor the USAis involved; therefore, the event is presented in the same way by both media.

Similar choice of linguistic units is observed when the event described is evaluated positively in both magazines: (1) *The Last British Guantanamo Detainee Shaker Aamer is Released and on his Way Home* (New Statesman 30.10.2015), and (2) *Shaker Aamer, Last Briton in Guantanamo Bay, is Released* (Newsweek 30.10.2015). In both magazines, the release of the last British detainee is described nearly in the same way – only the British magazine pays attention to his going home.

Conversely, when the article concerns either the U.K., or the USA, and has a negative content, the country in question tries to be restrained and uses words that have neutral connotation; while the opposite country gives more informative and detailed coverage. For example: (1) CIA Torture Report: *The UK Must Be Honest about Its Complicity in These Grisly Crimes* (New Statesman 10.12.2012), and (2) *British Soldiers Accused of Torture and Abuse during Iraq Occupation* (Newsweek 17.12.2014). In these headlines, British soldiers' mistreatment of Iraqi prisoners is presented from different perspectives: the American *Newsweek* appeals to social security through the words *torture and abuse*, while in British magazine the moral aspect is emphasized by the words *honest* and *complicity*. Comparing the participants, the American magazine lays all the blame on the soldiers, while in the British media the whole country is held responsible.

Finally, the British media sometimes tries to protect the reputation of the country when the content of an article is negative, e.g. (1) *David Cameron Reveals that an RAF Drone Killed a British Jihadist in Syria* (New Statesman 7.09.2015), (2) *Cameron Says U.K. Drone Killed British ISIS Fighters in Syria* (Newsweek 7.09.2015). From the British perspective, one of the participants is "an RAF drone", while from the US perspective, the same participant is named as "U.K. drone". Besides, the noun *jihadist* has got negative charge of meaning evoking some unpleasant emotions and associations, while *ISIS fighter* is a more neutral term.

Conclusion. News discourse provides information about recent events. Event is understood as a change in a situation which

is reported. Despite the ultimate uniqueness of events, there are universal elements that constitute them. The selection of separate elements creates an event perspective.

The analysis of 50 news articles from the American magazine *Newsweek* and British magazine *New Statesman* reveals that the events are arranged in the same way in two cases: firstly, when the event described concerns neither the U.K. nor the USA, and secondly, when the event described is evaluated positively in both magazines. Conversely, when the article concerns either the U.K., or the USA, and has a negative content, then the country in question tries to be restrained and uses words that have neutral connotation; while the opposite country gives more informative and detailed coverage. Finally, the British media sometimes tries to protect the reputation of the country when the content of an article is negative.

The prospects for future investigation are seen in the possibility of analyzing event perspective in other types of media discourse.

References:

1. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: Системный подход к изучению языка СМИ. М.: Флинта, 2008. 263 с.
2. Abelson R.P. Psychological status of the script concept. American Psychologist. 1981. Vol. 36. Iss. 7. P. 715–729.
3. Abrams M.H. A Glossary of Literary Terms. Boston: Heinle&Heinle, 1999. 366 p.
4. Biber D., Finegan E. Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect. Text & Talk: An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies. 1989. Vol. 9. Iss. 1. P. 93–124.
5. Cantrall W. Viewpoint, Reflexives, and the Nature of Noun Phrases. Foundations of Language. 1976. Vol. 14. Iss. 4. P. 601–604.
6. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 829 p.
7. Graumann C.F. Perspective in language and language use; N.Y.: Routledge, 1990. 291 p.
8. Graumann C.F., Kallmeyer W. Perspectivity and Perspectivation in Discourse. Amsterdam: Benjamins Publ., 2002. 260 p.
9. Langacker R.W. Cognitive Grammar. A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: http://www.ldoceonline.com/.
11. Mandler J.M. A code in the node: The use of a story schema in retrieval. Discourse Processes. 1978. Vol. 1. P. 14–35.
12. Merriam Webster. URL: https://www.merriam-webster.com/.
13. Procter R., Vis F., Voss A. Reading the riots on Twitter: methodological innovation for the analysis of big data. International Journal of Social Research Methodology. 2013. Vol. 16. Iss. 3. P. 197–214.
14. Radvansky G.A., Zacks J.M. Event Cognition. New York: Oxford University Press, 2014. 272 p.
15. Simpson P. Language, Ideology, and Point of View. London & New York: Routledge: Taylor & Francis Group, 1993. 198 p.
16. Talmy L. The fundamental system of spatial schemas in language. From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics. B.; N.Y.: Mouton de Gruyter, 2005. P. 199–233.
17. Verhagen A. Construal and Perspectivization. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. N.Y.: Oxford University Press, Inc., 2007. P. 48–81.
18. Wood J.N., Knutson K.M., Grafman J. Psychological structure and neural correlates of event knowledge. Cerebral Cortex. 2005. Vol. 15. P. 1155–1161.
19. Zacks J.M., Tversky B. Event Structure in Perception and Conception. Psychological Bulletin. 2001. Vol. 127. № 1. P. 3–21.

List of Illustration Materials:

1. Apps P. What do other countries think about the general election? New Statesman, 28 Apr. 2015.URL: https://www.newstatesman.com/politics/2015/04/what-do-other-countries-think-about-general-election.
2. Boland S. Obama and Putin trade covert blows over Syria. New Statesman, 28 Sep. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/world/2015/09/obama-and-putin-trade-covert-blows-over-syria.
3. Boland S. Russia Begins Airstrikes in Syria at the Request of Bashar AlAssad. New Statesman, 30 Sep. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/world/middle-east/2015/09/russia-begins-airstrikes-syria-request-bashar-al-assad.
4. Bowen J. The men saving Syria's treasures from Isis. New Statesman, 22 Sep. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/culture/artdesign/2015/09/men-saving-syria-s-treasures-isis.
5. Campbell D. The UK Must Be Honest about Its Complicity in These Grisly Crimes. New Statesman, 10 Dec. 2014. URL: https://www.newstatesman.com/politics/2014/12/cia-torture-report-uk-must-be-honest-about-its-complicitythese-grisly-crimes.
6. Chakelian A. David Cameron reveals that an RAF drone killed a British jihadist in Syria. New Statesman, 07 Sep. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/politics/staggers/2015/09/david-cameron-reveals-raf-drone-killed-british-jihadist-syria.
7. Chakelian A. The Last British Guantanamo Detainee Shaker Aamer is Released and on his Way Home. New Statesman, 30 Oct. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/world/north-america/2015/10/last-british-guantanamo-detainee-shaker-aamer-released-and-his-way-home.
8. Draper L. Shaker Aamer, Last Briton in Guantanamo Bay, is Released. Newsweek, 30 Oct. 2015. URL: http://www.newsweek.com/shaker-aamershaker-aamer-releaseshaker-aamer-campaignshaker-aamer-ukguantanamo-597871.
9. Eaton G. No relief in sight for Greece as Germany and the ECB toughen stances. New Statesman, 06 Jul. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/politics/2015/07/noreliefsightgreece germany-and-ecb-toughen-stances.
10. German Line Hardens after Greeks Reject Bailout Terms. Newsweek, 06 Jul. 2017. URL: http://www.newsweek.com/greekdebtcrisisalexis tsiprasgerman-verdict-greecegermany-greecegermanygreek-602671.
11. Ilsley N. Cameron Says U.K. Drone Killed British ISIS Fighters in Syria. Newsweek, 07 Sep. 2015. URL: http://www.newsweek.com/british-dronedavid-cameronisdrone-strikeattacksyriabritish-isis-600631.
12. Leonard M. Putin vs. ISIS: Russia's Great Game in Syria. New Statesman, 15 Oct. 2015. URL: https://www.newstatesman.com/world/middle-east/2015/10/putin-vs-isis-russia-s-great-game-syria.
13. Obama and Putin Clash over Syria at U.N. Meeting. Newsweek, 29 Sep. 2015. URL: http://www.newsweek.com/putinobamaputinmeetsobamaunsyriaassadputin-obama-assadputin-obama-syria-599557.
14. Powell B. How Putin Wins in Syria. Newsweek, 06 Oct. 2015. URL: http://www.newsweek.com/2015/10/16/how-vladimir-putin-wins-syria-380090.html.
15. Sharkov D. UK General Election results: Europe Reacts. Newsweek, 28 Apr. 2015. URL: http://www.newsweek.com/uk-general-election-results-europe-reacts-330235.
16. Sharkov D. Russia Confirms First Airstrikes in Syria. Newsweek, 30 Sep. 2015. URL: http://www.newsweek.com/russia-airstrikes-syriarussiaconfirms-airstrikessyrian-civil-warputin-599451.
17. Waal Th. de. Making Amends for the Armenian Genocide. Newsweek, 23 Apr. 2015. URL: http://www.newsweek.com/making-amends-armenian-genocide-324506.
18. Williams A. British Soldiers Accused of Torture and Abuse during Iraq Occupation. Newsweek, 17 Dec. 2014. URL: http://www.newsweek.com/2014/12/26/british-soldiers-caughtfurthertorture-allegations-during-iraqi-occupation-292323.html.

Данильченко І. В., Веленчук Ю. І. Репрезентація перспективи подій у дискурсі новин

Анотація. Статтю присвячено аналізу мовних засобів вербалізації перспективи подій у сучасному англомовного дискурсі новин. Виявлено, що в американському журналі Newsweek та британському New Statesman події зображуються однаково, якщо вони не стосуються ні Великої Британії, ані США, або зображують названі країни у позитивному світлі. Натомість, коли стаття розкриває негативну інформацію про ці держави, журналісти зображують події у своїй країні коротко, вживаючи номінативні одиниці нейтральної семантики, а про іншу країну подають розлогий репортаж.

Ключові слова: перспектива, подія, дискурс новин, мовні засоби.

Данильченко И. В., Веленчук Ю. И. Репрезентация перспективы событий в дискурсе новостей

Аннотация. Статья посвящена анализу перспективы событий в современном англоязычном дискурсе новостей. Установлено, что в американском журнале Newsweek и британском New Statesman события изображаются одинаково, когда они не имеют отношения ни к Великобритании, ни к США, или изображают эти страны в позитивном свете. Когда же статья раскрывает негативную информацию об этих странах, журналисты изображают события в своей стране кратко, употребляя номинативные единицы нейтральной семантики, а о другой стране подают детальный репортаж.

Ключевые слова: перспектива, событие, дискурс новостей, языковые средства.

UDC 811.111'42:808

Zadorozhnyy V. V.,
Professor of the Department of Foreign Languages,
Lviv Polytechnic National University
Hasko O. L.,
Assistant professor of the Department of Foreign Languages,
Lviv Polytechnic National University

DEVELOPING STUDENTS' RHETORICAL SKILLS IN THE FRAMEWORK OF PROFESSIONAL DISCOURSE

Summary. The article concerns the importance and the ways of developing students' rhetorical skills within foreign language professional discourse. It contains some recommendations of both theoretical and practical character for rhetorical skills outcomes and application issues. Adequate rhetorical skills and critical thinking enable students to effectively communicate in all spheres of their social and academic environment.

Key words: rhetorical skills development, Aristotle's rhetorical triangle, effective rhetorical strategies, critical thinking, coherent professional discourse.

The problem and its connection with important scientific and practical tasks. Effective writing and speaking in academic and professional spheres are based on proper research abilities and critical thinking combined with rhetorical skills. The latter are the result of developing students' ability to communicate effectively in most academic settings, research and job-related situations within professional discourse environment.

Analysis of the recent publications on the issue being under consideration. "To think and to argue well, and to express oneself clearly and persuasively, are essential to every academic discipline and to public and professional life" [1]. Malmo University, for example, offers "Academic Writing and Rhetoric" course aimed at teaching students to write short academic essays for a variety of audiences and purposes "using current academic citation practices" [2]. According to the requirements university-level papers must be clear, concise and coherent corresponding to standard written English. Learning outcomes include knowledge and understanding of (1) basic elements of rhetoric taking into account purpose, content, audience, form and meaning; (2) writing in terms of prewriting, drafting writing and rewriting, peer review and editing. They distinguish fifteen genres of academic writing, namely: essays, reports, case studies, research proposals, book reviews, brief research reports, literature reviews, reflective writing, introductions, research methods/results/discussions, writing conclusions, research abstracts and, finally, research Dissertations and Theses [3]. Some of them will be dwelled upon later.

The aim of the paper. Since rhetorical skills are highly important in the art of research, writing and public speaking, their acquiring and mastering should be paid much attention to in the process of students' academic training. Thus, the article is aimed at some practical aspects of rhetorical skills development within professional discourse.

The body of the paper. Hepzibah Roskelly from University of North Carolina in the work "What Do Students Need to Know About Rhetoric?" states that according to Aristotle's traditional definition of rhetoric, it is "the faculty of observing in any given case the available means of persuasion" [4, p. 8]. Aristotle believed that by observing and understanding the process of communication it was possible to develop sound and convincing arguments taking into account three elements of what we now call the rhetorical triangle (See Fig. 1). Thus, the rhetorical triangle includes three mutually correlated elements, namely, Subject, Audience and Speaker's Persona, or in other words, Content/Message/Logos, Audience/Decoder/Appeal and Pathos, Author/Encoder/Ethos.

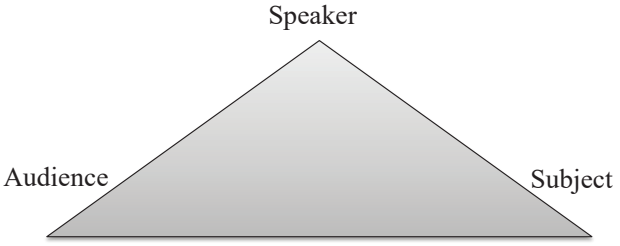

Aristotle's Rhetorical Triangle

Fig. 1. Aristotle's Rhetorical Triangle

Being balanced, they usually result in effective rhetoric outcomes, while their disbalance may diminish the ability to persuade. Nowadays, though, Aristotle's Rhetorical Triangle is complemented with Context and Aim factors being graphically depicted as encircled triangle to illustrate the importance of all constituent parts of rhetorical understanding (See Fig. 2).

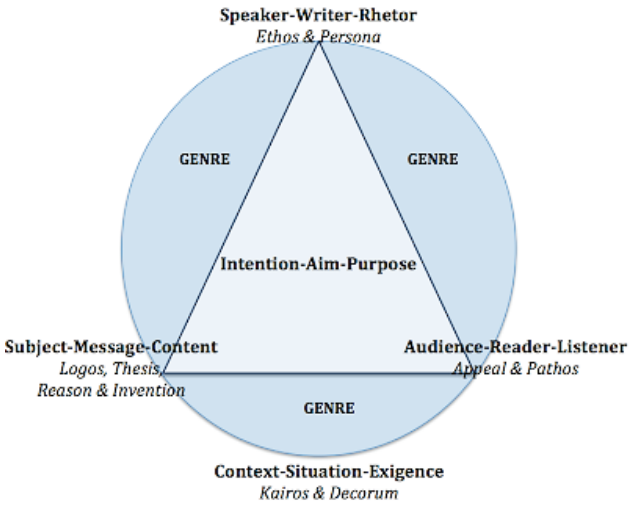

Fig. 2. Encircled complemented Rhetorical Triangle

Usually students are mostly aware of the subject since they are instructed how to carry out their research into a subject supplying

it with the corresponding evidence. Hence, considering the subject students should be taught to evaluate their knowledge, to study perspectives and to find appropriate proofs. Actually, students' rhetorical understanding is developed most effectively due to clear instructions given by the teacher e.g. Write a one page abstract, two page essay, three page report etc. using formal language and the corresponding style. Knowledge of expectations is a shortcut to readers.

Exercises aimed at students' observing and commenting on daily rhetorical situations "reinforce observation and experience as crucial skills for budding rhetoricians as well help students transfer skills to their writing and interpreting of literary and other texts" [4, p. 9].

While writing essays students may use their own observations or personal experience to appeal to their readers' emotions and interests and to produce persuasive effects exercising rhetorical control.

A rhetorical analysis especially that concerning the context or situation and the aim is a powerful tool of understanding and interpreting speakers'/writers' choices. Hence, it is much easier for students to practically trace the influence of context on rhetorical choices in form and content when they are given real contexts to work with e.g. proposals for educational reforms, writing abstracts of the professionally-oriented papers or preparing reports on R&D activities or even designing syllabus related to the subject students major in.

Sharon Crowley and Debra Hawhee in their book "Ancient Rhetorics for Contemporary Students" [5] give full coverage of classical rhetorical strategies worked out by ancient Greek and Roman rhetoricians supplying modern interpretation of five canons of composing i.e. invention, arrangement, style, memory, and, finally, delivery, adjusting ancient rhetorical principles to contemporary needs and modern discourse.

According to the definition suggested by Merriam-Webster dictionary [6], "rhetoric" is:

1. the art of speaking or writing effectively: such as:

a. the study of principles and rules of composition formulated by critics of ancient times

b. the study of writing or speaking as a means of communication or persuasion

2. a. skill in the effective use of speech

b. type or mode of language or speech

3. verbal communication: discourse.

Rhetorical skills refer to the whole semantic structure of the lexical unit. Rhetoric, grammar and logic (or dialectic) are regarded as three ancient arts of discourse. Rhetoric focuses on informing, persuading or motivating particular audiences in specific situations. Wikipedia states that rhetoric "provides heuristics for understanding, discovering, and developing arguments for particular situations" and trains students "to speak/write effectively, as well as critically understand and analyse discourse". Students being involved into research work from the first year of studies take part in seminars, round-table discussions, conferences etc. They carry out laboratory exercises, perform a lot of individual tasks directly related to a certain field of science, work on their course projects and have the opportunity to defend their graduation papers in English, German or French. Some of the students are members of students' scientific societies and are incorporated in research groups. Regarding rhetoric as the art of persuasion it becomes clear that students can benefit from the book "Everything's an Argument" by Andrea A. Lunsford, John J. Ruszkiewicz, and Keith Walters since it enables them to analyse all kinds of arguments finding the most effective ones.

Classical rhetoric concepts reveal the strategies of argument within contemporary discourse. As stated by Sharon Millar in "Rhetoricians at Work", "combining the issues of cognition with structural, linguistic concerns, rhetoric permits a more holistic view of discourse production" [8, p. 127]. According to the author, rhetoric has "holistic and multi-faceted approach to discourse, not only as a process and product, but as action" [ibid, p. 115].

Rhetorical skills are not determined by the sphere of their application. They are of universal character and of wide academic and occupational usage ranging from mere understanding of ESP discourse to its producing by making prepared clear detailed individual presentations on the topic of the research in the course of the diploma projects defence using cohesive devices to link utterances into logical coherent discourse accompanied with appropriate body language. Special attention should be paid to gesturing as the article on gesture definition given in encyclopedia.com reads that gesture refers to "a significant movement of limb or body or the use of such movements as expression of feelings or rhetorical device" [9]. Thus, developed rhetoric skills enable students identify author's attitude or viewpoint expressed in authentic text as well as writer's purpose and impact achieved.

Professional rhetorical skills competence is acquired by students of different branches in real-life academic and job-related areas and situations meeting the requirements of ESP course and those of future professionals expectations. At the same time "topic areas and text types should be specified according to job-related academic and/or professional needs and contexts" [10, p. 36] with an accent on critical thinking. E.g. (1) Make an analytical review in the form of a round-table discussion; (2) Take part in the dispute on advantages and disadvantages in World Wide Web archiving etc. Professional competence including rhetoric component can be gained in the process of performing certain job-related tasks "which become highly specialised in terms of vocabulary and profession-bound behaviour" [10, p. 36]. E.g. practical rhetorical skills for students majoring in Museology, Libraries and Archives may be trained in the process of performing the following tasks: (1) Trace the history of archivists profession. Prepare your own presentation on the topic using additional sources of information; (2) Make up an interview concerning archival science, its standards and provenance; (3) Take part in a mini-conference dedicated to the artwork collection.

Obviously, it takes time for rhetorical skills to be developed. It occurs gradually by students being engaged in training of:

1. compiling ESP summaries e.g. (1) Write a half-page summary dealing with preservation, its history and techniques; (2) Read the following text and write a one-page summary of Unix history;

2. writing essays and short stories e.g. (1) Write an essay in 300 words concerning the problem of journalism ethics and standards; (2) Make up a professionally oriented short story using the list of terms and abbreviations;

3. making written professional reviews: e.g. Make a review concerning Unix standards and components etc. The following activities and corresponding tasks are significant for students in obtaining and mastering their rhetorical skills:

- analysing e.g. (1) Make an independent analysis and get ready for the participation in an interview on the issues indicated; (2) Analyse Internet resources in terms of text, moving image, audio collection etc; (3) Characterize the process of SEO;
- giving opinion e.g. (1) Express your opinion on the problems of modern computing; (2) Express your opinion on the information

contained in the text "Infotainment vs Journalism"; (3) Comment on different AI approaches;

- discussing some certain issues e.g. (1) Discuss: (a) the information of the following text/Unit in the form of a round-table talk; (b) online journalism and its characteristic features; (2) Organize mini-discussions based on the following Figures (1–4).

Thus, the more students are used to the tasks introduced by the verbs "consider", "compare", "clarify", "define", "summarize", "comment/speak on", "discuss", the better their rhetorical skills.

Advantageous strategies of rhetorical skills should be in the focus of students' attention. Proper comprehension of different registers for different purposes i.e. the way of communicating with colleagues, employers, people of different ages and social/professional status, serves as a sound basis for successful application of rhetorical skills. Telephoning techniques and strategies also belong here. The same concerns netiquette issues.

Conclusions. For mastering adequate rhetorical skills it is highly recommended for students to constantly keep in mind rhetorical triangle elements while performing all kinds of ESP discourse tasks as well as academic/professional needs and contexts activities. Improving rhetorical skills, which consequently results in students' sound reasoning and profound argumentation, leads to successful participation in extended discussions, round-table talks, debates, seminars, meetings etc. It also causes a considerable improvement of the written discourse due to clear, logically-structured utterances forming coherent detailed texts for a variety of purposes in standard format within academic and professional environment.

References:

1. Rhetoric Across the Curriculum. URL: https://www.calvin.edu/academic/rhetoric/?dotcmsredir=1.
2. URL: https://edu.mah.se/sv/course/EN208L.
3. Academic writing: Genres in academic writing. URL: https://www.uefap.com/writing/genre/gentrefram.htm.
4. URL: https://securemedia.collegeboard.org/apc/ap06_englang_roskelly_50098.pdf.
5. Crowley Sharon, Hawhee Debra. Ancient Rhetorics for Contemporary Students. New York: Pearson/Longman, 2004. 462 p.
6. URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/rhetoric.
7. Lunsford, Andrea A., Ruszkiewicz, John J., Walters K. Everything's an Argument. New York: Bedford, St. Martin's, 2004.
8. The Discourse of Europe: Talk and text in everyday life / Edited by Sharon Millar, John Wilson. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. 200 p.
9. URL: http://www.encyclopedia.com/doc/1O128-gestures.html.
10. English for Specific Purposes [ESP] National Curriculum for Universities / British Council. Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2005. 107 p.

Задорожний В. В., Гасько О. Л. Розвиток риторичних навичок студентів у рамках фахового дискурсу

Анотація. Стаття присвячена розвитку риторичних навичок студентів у рамках іншомовного академічного та професійного дискурсу. Вона містить деякі рекомендації як теоретичного, так і практичного характеру стосовно застосування риторичних навичок. Адекватні риторичні навички та критичне мислення дають змогу студентам ефективно спілкуватися в усіх сферах їх соціального та навчального середовища.

Ключові слова: розвиток риторичних навичок, риторичний трикутник Аристотеля, ефективні риторичні стратегії, критичне мислення, когерентний професійний дискурс.

Задорожный В. В., Гасько А. Л. Развитие риторических навыков студентов в рамках профессионального дискурса

Аннотация. Статья посвящена развитию риторических навыков студентов в рамках иноязычного академического и профессионального дискурса. Она содержит некоторые рекомендации как теоретического, так и практического свойства по применению риторических навыков. Соответственные риторические навыки и критическое мышление способствуют эффективному общению студентов во всех сферах их социальной и учебной среды.

Ключевые слова: развитие риторических навыков, риторический треугольник Аристотеля, эффективные риторические стратегии, критическое мышление, когерентный профессиональный дискурс.

UDC 811.111'272.42'373

Zaslonkina A. V.,
PhD, Senior Lecturer at
Department of English,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

PERFORMANCE OF PERCEPTION: THE SEMIOTICS OF THE SENSIBLE AND BEYOND

Summary. This paper is a modest contribution to the ongoing discussions on the Greimassian semiotics of the sensible, mainly to the description of cognitive mechanisms determining the arrangement of morphological parameters of the so-called thymic verbs. Contextual proximity of the verbs to feel and to sense testifies to the contiguity of the thymic category members, chiefly those having emotional and cognitive features. The verb to feel is appropriate for the designation of any perception type as it expresses the result of a holistic observable.

Key words: thymic category, experiencer, observer, diathesis.

Problem statement. The study of the modes in which linguistic consciousness conceptualizes objective reality has been gaining importance in recent years. As a general rule, the anthropocentric approach to language studies today is a necessary complement to the conventional cognitive discursive modeling. The aforementioned approach spotlights such categories as "observer" and "observable", with the observer being construed as a linguistic persona experiencing and cognizing the surroundings through the unity of emotional, volitional, intellectual, and physical states. For this reason, the human organism as a holistic system facilitating comprehension of perception phenomena has been widely investigated. Nevertheless, there are still some relevant problems to be addressed, such as pragmatic and onomasiological features of the names of the concepts conveying information on the semantics of perception.

Literature review. In *corporeal semantics* (A. Damasio [1]; P. Gärdenfors [2]) and *integrative theory of cognition* (A. Martynyuk [3]) the immediate role of body and emotions in cognitive processes is accentuated. Similarly, the *semiotics of the sensible* (in other words, the inquiry of A. Greimas and J. Fontanille [4]) peruses the correlation between perception, language, thinking, and action. A. Greimas advanced his research by introducing the so-called *thymic category* (from the Greek word *thymus* meaning "of passions and emotions within the entire physical structure of human organism"). Accordingly, the soi-disant thymic category is formed as a result of cognitive activity which generalizes and classifies the knowledge structures about perceptual, cognitive, and emotional aspects of perception evolving around the accumulation of their similarities.

Previous research [5, p. 224-225] has documented that the conceptual triad SENSE : FEELING : EMOTION composes the semiotic space of the thymic category in modern English due to the fact that the verbal forms *sense*, *feeling*, *emotion* as well as their paradigmatic groupings correlate with the knowledge structures relevant to perceptual, cognitive, emotional aspects of perception. More significantly, content word representatives of each unit of the triad under study form *the thymic lexis corpus* of modern English. Allowing for the verity of the statement about a person using the basic level concepts in their diurnal communication [6, p. 337-338], the thymic category is adjudged a linguistic construct of the basic categorial level, whereas the thymic nouns *sense*, *feeling*, *emotion* are labeled *basic* and the thymic lexemes belonging to different parts of speech as well as the expedient collocations and idioms are labeled *marginal*.

Thus, in the literature several theories have been proposed to explain the verbal expression of the perceived. However, to the author's knowledge, the thymic lexemes have been scarcely investigated from the point of view of their morphological potential.

This research is **aimed** at the description of the cognitive mechanisms determining the arrangement of morphological parameters of the thymic verbs. The aim of the research-work predetermined the **tasks** of the investigation: to perform a comprehensive analysis of both basic and marginal thymic verbs in terms of the following aspects recommended by S. Moiseeva [7, p. 68]: lexical-semantic (the verb is examined as a lexeme), semantic-syntactic (the verb is studied as a component of a notional sentence structure), and dynamic-functional (the verb is analyzed as a structural-functional ligature of the syntactic scheme of a sentence).

Discussion. The thymic verbs are referred to "mental predicates" by A. Wierzbicka [8, p. 173], while U. Neisser restricts this verbal series to "the predicates of sensory perception" [9, p. 10]. The universal meaning of the verb "to perceive" is reduced to "getting a picture of something / someone in a certain way: by means of thought, intuition or sensory organs" [10, p. 52]. Thus, the concept "perception" might be interpreted as a more general one if compared to the other thymic category units. This can be attributable to the fact that the concept in question is verbalized implicitly by embedding into the other concepts which are consistent with it. The referential sphere of the verbs *to feel*, *to emote*, *to sense* and the derivatives from the periphery of the last two ones, in particular *to emote*, *to emove*, *to emotionalize*, *to sensitize*, *to sensationalize* etc. is the human's specific activity directed at the perception of the environment, the understanding of the latter, that is at the perceptual, cogitative, evaluative actions.

The verbal units of the thymic lexis corpus cluster around the categorial opposition (see Table 1 below).

The categorial opposition: <u>state</u> (the basic meaning of the predicates with the semantics of perception) vs. <u>action</u> (the fundamental taxonomic category of any verb) vs. <u>happening</u> illustrates the agentive feature of the thymic verbs. The feature in question accentuates the semasiological role of "causation" (the term introduced by E. Paducheva [12, p. 30]) within the semantic structure of a thymic verb. Consequently, the basic thymic verbs develop a multidirectional polysemy of interpretation formats. Henceforward the results of the basic thymic lexemes analysis are valid for the marginal thymic lexemes as well. Interestingly, the table given above was formed to demonstrate the meanings of the two basic thymic verbs regarding the significant prevalence of their usage over that of another basic thymic verb *to emote*. The correlation of the cases of

Table 1

Interpretation formats of the thymic verbs

Basic thymic verbs / Interpretation format	TO SENSE	TO FEEL
Non-Agentive Accomplishments (hereinafter in this column the terms offered by D. Dowty [11] are given) – objectless event	–	*to feel* (to get a particular feeling or impression): *It feels like rain. How does it feel to be alone all day?* [21, p. 429].
Intentional Agentive Accomplishments – purposeful activity	*to sense* (become aware of something even though you cannot see it, hear it, etc.): *Sensing danger, they started to run* [21, p. 1072].	*to feel* (to become aware of something even though you cannot see it, hear it, etc.): *Can you feel the tension in this room?* [21, p. 429].
Non-Intentional Agentive Accomplishments – events with an active subject or a diathetically marked event (in this respect there is one initial diathesis among several ones of the thymic verb).	–	*to feel* (to have a particular physical quality which you become aware of by touching): *The water feels warm. This wallet feels like leather* [21, p. 429].
Stative Causatives – an inducing event	*to sensitize* (become sensitive to physical, emotional or chemical changes): *So I prefer to take no risk, being sensitized by my long captivity* (A. Piers, Virtual Mode, p. 34).	–
Simple Achievements – qualitative action	*to sense* (to discover and record something): *equipment that senses the presence of toxic gases* [21, p. 1072].	*to feel* (to deliberately move your fingers over something in order to find out what it is like): *Try to tell what this is just by feeling it* [21, p. 429].

usage of the verbs *to feel*, *to sense*, *to emote* in modern English fiction amounts to 4671 : 2386 : 7 accordingly.

Apart from the main meaning, the basic thymic verbs in modern English are mediated by a series of coordinating meanings including: the meaning of the inert state, the meaning of activity, the meaning of the passive state, and epistemological meaning.

When the basic thymic verb bears the meaning of the inert state, the perceiving person (experiencer) is passively receptive. The given semantic sector embodies the meaning of the verb *to feel* expressing bodily sensations (*Now I feel fine, not even tired* (A. Piers, Split Infinity, p.112)); in other words, *to feel* as the verb of pure perception conveys the meaning of the experiencer having this or that sensation without mentioning the object producing this sensation.

The meaning of activity objectifies the ostensible "growing perception", when the experiencer conscientiously directs his / her attention at a certain object. L. Talmy asserted that experiencer "emits a probe" [13, p. 103] to search for the object in their own perceptual field. In that case the basic thymic verbs *to sense* and *to feel* have the role of discourse activators of new objects due to their binary sensory-existential structure, which the sentence acquires if it contains a thymic verb: *X senses / feels Y* may be interpreted as "in the X's perception field there is a fragment signaling them the presence of the object Y in their surroundings", e.g. *He could feel the electricity crackling between them* (B. Bova, Jupiter, p. 39); *As we floated waiting in free fall, I sensed how both my hearts knocked* (P. Anderson, Explorations, p. 14).

The basic thymic verbs *to sense*, *to feel* with the coordinating meaning of activity in the sentences like *At least a section of the Jews felt that the only answer was a holy war* (BNC) and *I sensed support from many on the council* (D. Brin, Glory Season, p. 59) contain the information on the fact that the mental reflection of an event happens as a result of mental efforts, chiefly subconscious inferences. Yet when carrying the meaning of the inert state the verb *to feel* points either to the involuntary act of reflection (recognition) independent of the perceiving subject's efforts (*He felt eyes all around him* (T. Brooks, The Druid of Shannara, p. 177)) or to the intuitive comprehension (*But now Maia felt something stronger than either – a desire to strike back* (D. Brin, Glory Season, p. 82)).

The intuitive cognizance conveyed by means of the semantics of the verb *to feel* was observed by A. Wierzbicka [6, p. 364], whereas E. Wolf designated the propositions included into the same contexts with *to feel* "the ones that are not modally determined" [14, p. 222–223], e.g. *Wren felt something unspoken pass between them* (T. Brooks, The Elf Queen of Shannara, p. 82). In the last example the basic thymic verb does not convey the statement about the real state of things, but manifests the subjective idea. Modally undetermined propositions are peculiar to the contexts containing the verb *to sense* as it is indicated by such modal exponents as *something* (*He could sense something was wrong* (B. Bova, The Watchmen, p. 240)) and *probably* (*They could probably sense the other anchors too* (A. Piers, Fractal Mode, p. 48)).

Both the verbs having the meaning of activity and the verbs with the meaning of the inert state allow the progressive tense without restraint: *I am feeling the ground*. *Sensing something I had come home a day early* (BNC).

The coordinative meaning of the passive state presupposes the diathesis with the experiencer off screen as contrasted with both the meaning of activity relating to category and the meaning of the inert state relating to diathesis, since "the passive is the diathetic shift" [12, p. 203].

In terms of the passive state meaning, the object-participant becomes a subject, whilst the experiencer falls within the off screen space, that is to say they become observers: *To talk simply of empires and patriotic duty was sensed to be no longer convincing as a public justification for these sacrifices* (BNC). As it can be seen from the example, the basic thymic verb in the passive form will, when being interpreted, remain an agentive one, namely the causator (agent) can be found among the participants of the situation it signifies. Transitive basic thymic verbs *to sense*, *to feel* can be used as intransitive ones, their intransitivity being a semantic derivative of the source causative thymic verb: *Pain felt on the skin, muscle, joints, bones and ligaments is called somatic pain* (BNC). The sample illustrates how the above-described happening, not action, establishes the taxonomic category of the thymic verb.

Regarding the semantic aspect, the meanings of activity and the passive state originate from one and the same meaning of the inert state extended by the verbs which are the exponents of physical, perceptual, and cognitive states: *I (could) feel / felt X* (inertness: physical state) → *I am feeling / sensing X* (activity: perceptual and cognitive states) → *X is (being) felt / sensed* (diathesis with the observer: physical, perceptual, cognitive states).

The epistemological meaning stems from the above adduced meanings; the former is distinctive of the thymic verbs the argument structure of which contains the participant (image). The syntactic object of such a thymic verb denotes two participants at a time, viz. stimulus and image: *I feel / sense something*, the image can be chiefly interpreted as a subconscious reflection of solely semantic categories. This finding is in line with the results obtained by O. Seliverstova [15, p. 327]: in the following sentence *I couldn't sense her presence* the perception device failed to reflect the substance symbolized by the concession of the sounds perceived.

The basic thymic verb as a central component of the dictum of the proposition may correlate with an argument block, i.e. diathesis with a deictic observer, when those being in the close proximity to the speaker (including the latter) are integrated into the subject of perception: *Every one of us felt the sense of achievement = The sense of achievement was felt by every one of us* (BNC). Coreference between the subject and the object of perception is represented by reflexive thymic verbs: *Oliver felt himself being carried across rough ground* (BNC).

Overall, the predicates of sensory perception are currency-oriented, whereby the environment is being perceived in its presentive, processual, and event-related aspects, when an observer perceives the objects belonging directly to their perception zone. It is a case of the soi disant external observer, that means the classical subject of perception remains in all-channels-of-perception-functioning mode.

In fact, the verb *to feel* is appropriate whatever the type of perception is. In addition, it can convey the result of a holistic observable: *I feel there's a fire being burned* (BNC). In the given instance the proposition with the basic thymic verb extends the observable, herewith the semantics of this verb admits of both solely perceptual meaning and the meaning of intuitiveness. The semantic emphases are laid with the unfolding of the context. Therefore, perception is not separated from the mental operations, for this reason "the verbs with perceptual semantics can generate epistemic and evaluative meaning" [16, p. 413]. These verbs notably acquire the function of the thymic verbs of propositional relation with an emotive component.

The predicate of emotional state *to emote* describes the subject's frame of mind. As it has already been noted, this predicate as a meaningful verb-centered sentence element is an exceedingly rare case. Even so, its meaning is implicitly transferred by the peculiar emotivity recipients, namely the basic thymic verbs *to feel*, *to sense* or the derivatives of the latter. Alternatively, a number of linguists (see works of A. Wierzbicka [6], [8] and A. Zalizniak [17]) agree that sentence actualization of the verbs of perception identified with the thymic ones in the current research is not even in the English language, because connotative adaptedness of the verb *to feel* is more expressive than that of the other verbs of perception.

Decomposition of the verb *to feel* presupposes two participants: experiencer (Y) feeling an emotion and stimulus (X), the latter disintegrating into three units – the substance of the mental act (Y thought), the intellectual assessment, and the reason for the emotion. J.L. Austin completes the decomposition of the verb *to feel* with the process of identification of emotion [18, p. 62]. In that case, the cognition cycle of the thymic state unfolds from perception to knowledge. The transfer of the thymic verbs with an emotional component to the category of propositional regime is connected with the weakening of emotional semantics and shifting the epistemic meaning to the forefront (*Not that your life would be ruined, but you'd never feel completely happy* (P. Anderson, The Stars Are Also Fire, p. 5)). When it comes to the basic thymic verbs *to sense*, *to feel* bearing the meaning of perception, the transfer occurs with the advance of their cognitive semantics.

Despite the fact that the mental senses having the meaning of the predicates of propositional regime combine with the perceptional and emotional ones, they are well ordered: for the sensory-marked verb *to sense* the position of the predicate is primary. From this position the thymic feature shifts to the position of propositional regime, mainly to the verb *to feel*: *I sensed that the people of Donegal felt faintly disappointed at having such a rational church service* (BNC). Nevertheless, the marginal thymic verb *to sensationalize* requires no syntactic tools to specify its emotional component: *Sensationalize a story, so don't believe what you read, most of it is crap* (BNC). In the sample sentence: *Elizabeth felt a thrill now, instead of a chill, at the word "husband"* (BNC) the implicature functions as the assertive component of the explication of the proposition, the implicature mediating the causative connection between sensory-perceptive (*to feel chill*) and emotive (*to feel a thrill*) approaching senses.

The predicates *to feel*, *to sense* can replace one another; however, a shift of meaning is then observed: *to sense* introduces epistemological semantics to the utterance, i.e. the meaning of knowing is yielded by the observer not on the basis of inner belief, but as a result of inferences about the connection between emotional state and its causes. Cf. *He wasn't certain what the point was, but he felt that it had to be made* (D. Adams, The Long Dark Tea-time of The Soul, p. 28) where the predicate *felt* adds the semantic component *to believe* to the sentence, whereas in the dependent proposition the emotional state with the connotation of uncertainty is concerned, the emotional state being amplified by means of the modality exponent *wasn't certain* and *Toshio suspected she sensed his attraction to her* (D. Brin, Startide Rising, p. 67) where the predicate *sensed* introduces the semantic component *to comprehend* to the sentence, the sense-bearing emphasis being put on the cause of emotional state in the dependent proposition. Hence, the basic thymic predicates *to feel* and *to sense* clearly demonstrate the opposition of emotional state and cognitive state. More significantly, the semantics of *to feel* features the shift along the probability scale towards likelihood. The contextual approach of the basic thymic verbs *to feel*, *to sense* points to the possible advance of both emotional and cognitive states within the thymic category, e.g. .: *He saw, sensed, felt every part of the ship* (B. Bova, Jupiter, p. 112); *Shea and Flick felt the fear even more deeply, they sensed that something was wrong* (T. Brooks, The Sword of Shannara, p. 6).

Verboides (the participle and the gerund) objectified by the lexical units of the thymic category are worth special attention. The present participle is the exponent of nonsimultaneous course of actions, one of which is denoted by the thymic verb and precedes the other one. The usage of this verbal form generally takes a direct object and fixates the given moment: *The ambulance headed to the scene and, sensing a story, I followed* (BNC). The past participle of the thymic verbs with sensory-perceptive component can function as a predicate: <...> *when a potential emergency was sensed* (BNC), but, on the other hand, the past participle of emotionally-coloured thymic verbs may function as an adverbial modifier: *What blinds people and when felt it hurts but people still go after it* (BNC), particularly the adverbial modifier of state: *Even now, if it was felt worthwhile, we could build a transmitter that could send signals to the nearest stars* (B. Bova, Voyagers, p. 25).

Being a morphological exponent of the thymic state, the gerund can cause a discrepancy which was described by A. Kravchenko as "the contention between the generalized nature of sensory perception state and infeasibility to identify an observer" [19, p. 93]. In this case the modification of gerundial thymic construction by means of possessive pronouns is typical of the English language: *His long, inexplicable silence had resulted in her feeling such misery that she was finding it difficult to eat or sleep* (BNC).

From the perspective of the major categories of verbs, basic and marginal thymic verbs indicate: either personalized or erratic thymic states of the speaker / observer / protagonist (the category of person), the relation of the process of perception to the subject and object (the category of voice), and the relation of the process of perception to the reality (the category of mood), the verbalized dominance of efficiency / inefficiency of perception (the category of aspect), the temporal characteristic of perception (the category of tense), quantitative indices of the participants of the case of perception (the category of number).

Conclusions. A series of the basic thymic verbs *to feel, to sense, to emote* is conducive to the ascertainment of the ternary quality of the concept SENSE : FEELING : EMOTION. A semantic connector is typical of this series, the latter expands in accordance with the complicacy of the lexico-grammatical structure of the verbs in question and their distribution system. The actualization of this feature might be attributable to the relational potential of the thymic verbs, i.e. the power to fixate immanent states, particularly the thymic ones, which may not be subjected to observation. Besides, the informational complex of the thymic category manifests the following features: the tendency towards pragmatic and semiotic blocking of the predicate of the emotional state *to emote*; as well as the characteristic of the predicate *to feel* when it becomes the intermediate link between emotional and cognitive processes, that is to say, the whole thymic category can be replaced by its part in the dictum of the proposition.

Clearly, further research will be required to validate the fact of the thymic deficit compensation by the corresponding thymic nouns, adjectives, and adverbs.

References:

1. Damasio A. The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness. New York: Harcourt Brace, 1999. 386 p.
2. Gärdenfors P. Conceptual Spaces: The Geometry of Thought. Cambridge. Mass.: MIT Press, 2000. 308 p.
3. Мартынюк А.П. Лингвистика эмоций в интеграционной перспективе. Світ емоцій у дзеркалі когніції: мова, текст, дискурс: тези доповідей Круглого столу, присвяч. ювілею проф. О.П. Воробйової (КНЛУ, Київ, 27 вересня 2012 р.). К., 2012. С. 10.
4. Греймас А.Ж., Фонтаний Ж. Семиотика страстей. От состояния вещей к состоянию души: пер. с фр. И. Г. Меркуловой. М.: Изд. ЛКИ, 2007. 336 с.
5. Заслонкіна А.В. Семіотичний простір тимічної категорії в сучасній англійській мові. Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал, 2016. Вип. 11–12. Ч. 1. С. 222–226.
6. Вежбицкая А. Восприятие: семантика абстрактного словаря. Новое в зарубежной лингвистике. Логический анализ естественного языка. 1986. Вып. XVIII. С. 336–369.
7. Моисеева С.А. Семантическое поле глаголов восприятия в западно-романских языках: монография. Белгород: Изд. БелГУ, 2005. 248 с.
8. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. М.: Языки русской культуры, 1999. 780 с.
9. Найссер У. Познание и реальность: смысл и принципы когнитивной психологи: пер. с англ. В. В. Лучковой; вступ. статья и общ. редакция Б. М. Величковского. М.: Прогресс, 1981. 230 с.
10. Васильев Л.М. Семантика русского глагола. М.: Высшая школа, 1981. 184 с.
11. Dowty D.R. Word Meaning and Montague Grammar. The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ. Dordrecht (Holland): Reidel, 1979. 415 p.
12. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики М.: Языки славянской культуры, 2004. 608 с.
13. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Vol. 2: Concept Structuring Systems. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 2000. 450 p.
14. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки: изд. 2-е, доп. М.: Едиториал УРСС, 2002. 280 с.
15. Селиверстова О.Н. Труды по семантике. М.: Языки славянской культуры, 2004. 960 с.
16. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. М.: Языки русской культуры, 1999. 895 с.
17. Зализняк А.А. Семантика глагола бояться в русском языке: изв. АН СССР: серия «Литература и язык», 1983. Т. 42. № 1. С. 59–66.
18. Austin J.L. Other minds: Proceedings of the Arisotelian Society. Idem. Philosophical Papers. Oxford: Clarendon Press, 1961. P. 44–84.
19. Кравченко А.В. Язык и восприятие: Когнитивные аспекты языковой категоризации. Иркутск: Изд. Иркут. ун-та, 1996. 160 с.

References of illustrative material:

1. Библиотека современной англоязычной литературы [Електронний ресурс]: в 47 томах / Douglas Adams, Poul Anderson, Piers Anthony, Robert Asprin, Iain Banks, Arthur C. Clarke, Ben Bova, David Brin, Terry Brooks и др. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/Me/2000/XP. Назва з титул. екрану.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English /edited by Sally Wehmeier: Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. 1422 p.
3. The British National Corpus Database: Британський комп'ютерний національний корпус бази даних. URL: http://www.natcorp.ox.ac.uk/.

Заслонкіна А. В. Діяльнісний аспект сприйняття: в межах семіотико-афективної концепції та поза нею

Анотація. У статті зроблено спробу поширити науковий доробок А.Ж. Ґреймаса, зокрема пропонується опис когнітивних механізмів організації морфологічних параметрів тимічних дієслів. Контекстуальне зближення дієслів *to feel, to sense* вказує на можливість зближення членів тимічної категорії із емоційною і когнітивною ознаками. Дієслово *to feel* є коректним за будь-якого типу сприйняття та може передавати результат голістичного спостережуваного.

Ключові слова: тимічна категорія, експеріент, спостерігач, діатеза.

Заслонкина А. В. Деятельностный аспект восприятия: в рамках семиотико-аффективной концепции и вне её

Аннотация. В статье делается попытка расширить научное наследие А.Ж. Греймаса, в частности предлагается описание когнитивных механизмов организации морфологических параметров тимических глаголов. Контекстуальное сближение глаголов *to feel, to sense* указывает на возможность сближения членов тимической категории с эмоциональным и когнитивным признаками. Глагол *to feel* является корректным при любом типе восприятия и может передавать результат холистического наблюдаемого.

Ключевые слова: тимическая категория, эксперимент, наблюдатель, диатеза.

УДК 811.112.2 (07)

Застровська С. О.,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри німецької філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Найдюк О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОПРЕЦЕДЕНТУ

Анотація. У статті розглянуто поняття інтертекстуальності та прецедентності. Серед різних прецедентних феноменів особлива увага приділяється автопрецедентам та на фактичному німецькомовному матеріалі демонструється особливість функціонування автопрецедентних феноменів.

Ключові слова: інтертекстуальність, прецедентність, прецедентний феномен, прецедентне ім'я, автопрецедент, соціумно-прецедентні феномени.

Постановка проблеми. Актуальним об'єктом сучасних розвідок у координатах гуманітарної парадигми, беручи до уваги її антропоцентричний характер і роль в епоху постмодерну, є інтертекстуальність, яка корелює з прецедентністю.

Інтертекстуальність – це поняття, яке є ознакою того способу, яким текст прочитує історію літератури і вписується в неї. Інтертекстуальність передбачає не просте наслідування чи копіювання «чужих текстів» [1, с. 29–47], а «творчий діалог», не повторення попереднього, а розвиток нового тексту, його діалогізацію [2, с. 6]. Науковців цікавить проблема взаємодії «свого» і «чужого» слова, художнє втілення «чужого як свого» [1, с. 29–47], використання поетики того чи іншого твору у відкритому або завуальованому вигляді, перекодування поетики чужого твору у власних художніх цілях. «Ланцюжок текстів, які цитують один одного», показує, що художня література пов'язана багатьма інтертекстуальними паралелями з попередньою літературою і культурою в цілому [2, с. 6].

Бахтінське розуміння тексту як діалогу автора зі своєю попередньою і сучасною йому культурою розвинуто в роботах Ю.М. Лотмана [3, с. 4–6; 3, с. 39–40; 3, с. 103–134], Б.М. Гаспарова [4, с. 283], І.В. Арнольд [5, с. 350–362]. Зокрема Ю.М. Лотманом висловлювалась думка про принципову багатоскладовість будь-якої комунікації, про ноосферу як об'єднання текстів у загальнолюдську культуру або семіосферу [3, с. 4–6; 3, с. 39–40; 3, с. 103–134]. Б.М. Гаспаров наголошує, що структура тексту – це не цілісна побудова, а «результат динамічної інтерференції декількох (як правило двох) структурних принципів – взаємодії, яка надає процесам творення і сприйняття текстів відкритий і непередбачуваний характер» [4, с. 283].

І.В. Арнольд розглядає інтертекстуальність як літературний прийом, як «включення в текст інших текстів з новим суб'єктом мовлення або фрагментів текстів у вигляді цитат, ремінісценцій, алюзій» [5, с. 351].

Слід зауважити, що інтертекстуальність розуміється на сьогодні не тільки як взаємодія текстів різних авторів, але й на рівні взаємозв'язку різних творів одного автора. Дослідження у цьому напрямку дозволяють виявити найбільш типові для одного автора образи, тематику та найуживаніші мовні засоби. Принагідно згадаємо роботу М.Л. Гаспарова, де він розглядає «мовні» інтертексти на матеріалі творів О.С. Пушкіна [6, с. 5–15].

При встановленні інтертекстуальних відношень особливо важливим, на нашу думку, є «принцип третього тексту», уведений М. Ріффатерром («третій» є величиною умовною; важливо, що кількість текстів більше двох). Спираючись на семіотичний трикутник Г. Фреге, М. Ріффатерр у роботі пропонує свій трикутник, де Т – текст, Т′ – інтертекст, І – інтерпретанта; М. Ріффатерр вважає, що «інтертекстуальність не функціонує і, відповідно, не отримує текстуальності, якщо читання від Т до Т′ не проходить через І, якщо інтерпретація тексту через інтертекст не є функцією інтерпретанти» [7]. Поділяючи точку зору М. Ріффатерра, ми також вважаємо, що текст та інтертекст не пов'язані між собою, як «донор» і «реципієнт», і їх відношення не зводяться до примітивних уявлень про «запозичення» і «впливи». Завдяки інтерпретанті відбувається схрещення і взаємна трансформація змістів тексів, які взаємодіють.

Отже, інтертекстуальність належить до категорій, які забезпечують діалогічність дискурсу (і тексту як його складової). Насамперед, вона «занурює дискурс, текст в культурний, науковий код етносу, цивілізації» [8, с. 281], зумовлюючи діалог людської свідомості зі світом дійсності, соціумом.

Розвиток теорії інтертекстуальності сприяє активізації досліджень у сфері прецедентності, адже вона проявляється у відсиланнях до явищ, які усвідомлюються як артефакт і належать контексту, який знаходиться за межами даного тексту [9, с. 55].

Прецедентні феномени є матеріальними знаками інтертекстуальності, а їхній надособистісний характер обумовлений тим, що вони добре відомі особистості та її оточенню, включно з попередниками і сучасниками [10, с. 216].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема прецедентності була поставлена Ю.М. Карауловим у 1986 році, коли він увів термін «прецедентний текст» [10, с. 216]. Пізніше з'явилися терміни «прецедентне висловлювання» [11, с. 94], «прецедентне ім'я» [12, с. 108], «прецедентний феномен» [13, с. 169 – 229], «прецедентна ситуація» [14, с. 46], прецедентний культурний знак [15], «прецедентний жанр» [16]. І на сьогодні проблема прецедентності не є до кінця дослідженою. Свідченням цього є розширення класифікації прецедентних феноменів. І.В. Висоцька вважає, що у деяких випадках термінологічно правильніше говорити не про прецедентну ситуацію, а про прецедентну подію (Ходинка, Чорнобиль). У ЗМІ та рекламі подія – один із ключових аспектів. Подія, зазвичай, датується, тому цілком доречно говорити про прецедентну дату. Одна і та сама дата може маніфестувати

кілька подій і різну референтну співвіднесеність: 11 вересня – для православних християн це день Івана Предтечі, а для американців – трагічна дата після теракту в США 2001 року [17, с. 119]. Автор вважає за можливе говорити про прецедентний стиль, коли мова йде про пародіювання або зумисну стилізацію, звертання до творів радіо- та телевізійного дискурсів і до текстів реклами, що дозволяє виокремити прецедентне зображення, при наявності звукового ряду виділяється прецедентне звучання, стосовно вербальних і невербальних текстів (або компонентів полікодового тексту) можна говорити про прецедентний образ. Репрезентантом образу може служити прецедентне ім'я (дядько Сем) або описове вираження («птах-трійка» у М.В. Гоголя) [17, с.123, 125].

Теорія прецедентності продовжує досліджуватись і розвиватись. Н.В. Петрова у статті «Еволюція поняття «прецедентний текст» виокремлює вузьке та широке трактування цього терміну, розглядає його похідні. [18, с. 176-182].

Характеризуючи прецедентні феномени за локацією їхнього функціонування в соціумі В.В. Красних розрізняє універсально-прецедентні (феномени, які відомі будь-якому homo sapiens, і входять до «універсального» когнітивного простору); національно-прецедентні (феномени, які відомі будь-якому середньому представнику того чи іншого національно-лінгвокультурного суспільства і входять в національно-когнітивну базу); соціумно-прецедентні (феномени, які відомі будь-якому середньому представнику того чи іншого соціуму (соціального, конфесійного, професійного тощо)) [13, с. 173]. Д.Б. Гудков доповнює подану класифікацію автопрецедентними феноменами (феномени, значимі для окремого індивіда) [12, с. 103]. Питання автопрецедентності залишається на сьогодні одним із суперечливих.

Метою статті є з'ясування статусу та функціонування автопрецедентних феноменів.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні за основу візьмемо розуміння прецедентних феноменів, яке дається в термінологічній енциклопедії О. Селіванової: «Прецедентний феномен (далі – ПФ) – компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному й комунікативному плані. Розуміння текстів, що містять ПФ ґрунтується на фонових й енциклопедичних знаннях адресатів. <...> Знаки ПФ характеризуються значним інформаційним обсягом, подібні до символів. Типами ПФ є ім'я (індивідуальне ім'я відомої людини, персонажа твору, артефакту); ситуація (значима подія, яка реально відбувалася в житті етносу й цивілізації); текст (відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване механізмами інтертекстуальності)» [19, с. 49–493].

За рівнем прецедентності прецедентні феномени поділяються на універсально-прецедентні, національно-прецедентні, соціумно-прецедентні та автопрецедентні. В.В. Красних вважає автопрецеденти підтипом соціумно-прецедентних [14, с. 50]. Однак, на нашу думку, не завжди легко визначити статус прецедентного феномену за його рівневою приналежністю.

Звернемося до фактичного матеріалу, зокрема до твору Б. Вуд «Пророчиця» (*Barbara Wood "Die Prophetin"*). Коротко до змісту твору: археолог, співробітник одного з американських університетів Катеріна Александер знаходить у Єгипті стародавні рукописи, і щоб вони не потрапили у приватну колекцію, вирішила таємно вивезти їх до Сполучених Штатів Америки. У цьому їй допомагає священик католицької церкви Гарібальді. Мисливці за рукописами вбивають її друга і колегу Данно. Переховуючись, Катеріна хоче повідомити іншого колегу про те, що вона у безпеці, з нею усе гаразд, і попередити його про небезпеку. Героїня твору залишає повідомлення на автовідповідачі такого змісту:

«Dr. Voss, hier spricht Mrs. Meritites. Sie haben mir im vergangenen Jahr die Gallenblase entfernt. Ich wollte Ihnen nur sagen, dass es mir gesundheitlich ausgezeichnet geht. Sie müssen nicht zurückrufen, denn ich verreise und mache einen langen überfälligen Urlaub. Ich werde Sie von unterwegs anrufen. Ich hoffe <...>», sie holte Luft und sagte dann: «Ich hoffe, es geht Ihnen gut.» Als Catherine auflegte, sah Garibaldi sie verblüfft an. «Sie haben nicht mit Ihrer normalen Stimme gesprochen. Wie soll er wissen, dass Sie es sind?»

«Er weiß es.»

«Sie haben ihn nicht vor Havers gewarnt.»

«Doch», sagte sie.

«Mrs. Meritites ?»

«Eine ägyptische Königin, die vor viertausend Jahren vermutlich an einem Gallenblasenleiden gestorben ist. Julius hat ihre Mumie untersucht. Es gab damals eine Art Skandal <...> Konkurrenzneid im Institut. Julius stellte später fest, dass sein Telefon abgehört worden war und dass man seine Aufzeichnungen ohne sein Wissen photokopiert hatte. Sein Bericht wurde von einem anderen Wissenschaftler veröffentlicht, bevor Julius seine Ergebnisse bekannt machen konnte. Julius wird sich bestimmt an den Fall erinnern und wissen, dass sein Telefon wieder einmal abgehört wird.» [21, s. 194–195].

У наведеному фрагменті використано прецедентне ім'я *Meritites* - ім'я однієї з дружин фараона Хеопса, який збудував найбільшу в світі піраміду Гізи. Катеріна називає себе *Mrs. Meritites*, підставою для чого послужила однакова хвороба *Gallenblasenleiden*. На основі спільної хвороби Юліус повинен здогадатись, хто це *Mrs. Meritites* і що вона намагається йому повідомити. Катеріна переховується, залишаючи повідомлення, вона говорить зміненим голосом і називається не своїм іменем. Прецедентне імя *Meritites* служить кодовим словом і виконує парольну функцію. Через ім'я єгипетської королеви у Юліуса повинні з'явитися асоціації з її хворобою, така ж хвороба була і у Катеріни, і лише він про це знає, а змінений голос вказує, що телефон може прослуховуватись.

Юліус прослухав і зрозумів це повідомлення: *«Er hörte sich das Band mehrmals an, bis ihm schließlich dämmerte, daß die Frau Catherine war, die mit verstellter Stimme sprach. Sie wollte ihm offenbar mitteilen, daß sie in Sicherheit war und sich verstecken würde. Niemand sollte wissen, wo sie sich befand – auch er nicht.»* [21, s. 225].

Пізніше він теж використає прецедентне ім'я Meritites у своєму інтерв'ю, посилаючи меседж Катеріні:

«Ich habe nicht viel zu sagen, sondern möchte Dr. Alexander bitten, ihr Vorgehen zu überdenken. Sie ist eine ausgezeichnete Wissenschaftlerin. Ich brauche sie hier dringend. Ich kann das Meritites-Ptojekt nicht allein durchführen. Wir haben immer gut zusammengearbeitet. Catherine, erinnerst du dich noch an das erste Mal?»

«Meritites «, sagte Garibaldi. «Ist das nicht die Mumie, an der er letztes Jahr gearbeitet hat? Was meint er mit das «erste Mal» Haben Sie beide schon früher zusammengearbeitet?»

«Nein. Er versucht, mir etwas zu sagen. Warten Sie<...>» Catherine griff zum Telefon und ließ sich von der Auskunft die Nummer des Halekulani Hotels in Honolulu geben. dann rief sie dort an und erkundigte sich, ob jemand eine Nachricht für Mrs. Meritites hinterlassen habe.

Sie legte die Hand über den Hörer. «Das erste Mal<...>» Ich glaube nicht, dass er damit unsere Zusammenarbeit meint. Ja? Hier spricht Mrs. Meritites. Haben Sie eine Nachricht für mich? «Sie wartete.» Ja? Lesen sie bitte vor.» [21, s. 534–535].

Для того, щоб наштовхнути Катеріну на правильне розуміння підказки Юліуса, використано словосполучення das *Meritites-Ptojekt,* яке доповнено індикатором часу «*Das erste Mal <...>*». Саме спонукання згадати перший раз (*Catherine, erinnerst du dich noch an das erste Mal?*) сприяло правильному розумінню ситуації. Тобто згадати, яке значення мало імя *Mrs. Meritites* вперше, а саме передача інформації по телефону, буде ключем до отримання нової інформації. Катеріна правильно розшифрувала слова Юліуса. Можна сказати, що у наведеному вище прикладі прецедентність імені *Mrs. Meritites* не пов'язана з іменем дружини єгипетського фараона, а базується на повторному використанні цього імені героями твору. *Mrs. Meritites* – це інше (друге) ім'я Катеріни, яке знає лише Юліус, і яке неодноразово використовується для передачі прихованої інформації. Отже, прецедентне ім'я *Meritites* виконує парольну функцію.

Для героїв аналізованого твору ім'я *Meritites* – це образ небезпеки, таємності, прихованості. Це соціумно-прецедентне ім'я, воно знайоме лише для археологів, викликає у них певні асоціації, які базуються на професійних знаннях. Для священика Гарібальді це ім'я не відоме і ніяких образів чи асоціацій не викликає. Соціально-прецедентні феномени за однією чи кількома ознаками можуть переходити в ранг автопрецедентних феноменів. Так, для Катеріни соціально-прецедентне ім'я *Meritites* стає автопрецедентним іменем, зреалізувавшись на основі однієї ознаки – спільної хвороби.

Висновки. Отже, прецедент, який набуває особливого значення для окремої людини, набуває статусу автопрецедентного. Вирішальним фактором для набуття автопрецедентності є значущість ситуації в житті людини, яка може бути засоційована з ознакою соціумно-прецедентного феномену (професія, місце проживання, згадки дитинства тощо). До автопрецедентних феноменів деякі дослідники відносять тости, якщо мовець неодноразово вживає той самий тост протягом тривалого часу [20]. Саме дослідження таких автопрецедентів на матеріалі німецької мови є перспективою подальших пошуків.

Література:

1. Бахтин М.М. К методологии литературоведения. Контекст 1974. М.: Наука, 1975. С. 29–47.
2. Попова И.М. Литературные знаки и коды в прозе Е.И. Замятина: функции, семантика, способы воплощения: курс лекций. Тамбов: Изд. Тамбовского гос. тех. ун-та, 2003. 148 с.
3. Лотман Ю.М. Избранные статьи: В 3 т. Таллин: Александра, 1992. Т. 1. 247 с.
4. Гаспаров Б.М. Литературные лейтмотивы. Очерки русской литературы. М.: Наука, 1994. 428 с.
5. Арнольд И.В. Интертекстуальность – поэтика чужого слова Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: сб. ст. СПб. гос. пед. ун-т. СПб., 1999. С. 350–362.
6. Гаспаров М.Л. Литературный интертекст и языковой интекст Семиотика и информатика: сб. науч. ст. Рос. инст. научн. и техн. Информ. М., 2002. Вып. 38. С. 5–15.
7. Дерябина Е. Интертекст, его значимость для коммуниканта и языковой общности URL: http://fixed.ru/prikling/intertekst/index.html
8. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: монографическое учебное пособие. К.: Брама, 2004, 336 с.
9. Дымарский М.Я. Прецедентность и художественность: монография / под общ. ред. Л.И. Гришаевой, М.К Поповой, В.Т. Титова. Феномен прецедентности и преемственность культур. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2004. С. 51–62.
10. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: Изд. ЛКИ, 2007. 264 с.
11. Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Как тексты становятся прецедентными. Русский язык за рубежом. 1994. № 1. С. 73–76.
12. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 288 с.
13. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
14. Красных В.В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: курс лекций. М.: «Гнозис», 2002. 284 с.
15. Иллюшкина М.Ю. Прецедентные феномены в печатной рекламе URL: http: //m.mj.ru /index. php?id=44&article.
16. Слышкин Г.Г. От текста к символу URL: http://www.vspu.ru/~axiology/ggsbook.
17. Высоцкая И. В. Спорные вопросы прецедентності. Критика и семиотика. 2013. № 1 (18). С. 117–131.
18. Петрова Н.В. Эволюция понятия «Прецедентный текст». Вестник Иркутского лингвистического университета. 2010. С. 176–182.
19. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
20. Чикилева Л.С. Когнитивно-прагматические и композиционно-стилистические особенности публичной речи: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04; « Германские языки». М., 2005. 44 с.
21. Wood Barbara Die Prophetin. Verlag: Wolfgang Krüger, 1995. 689 s.

Застровская С. О., Найдюк О. В. Проблематика исследования автопрецедента

Аннотация. В статье рассмотрено понятие интертекстуальности и прецедентности. Среди различных прецедентных феноменов особое внимание уделяется автопрецедентам и на фактическом немецкоязычном материале демонстрируется особенность функционирования автопрецедентных феноменов.

Ключевые слова: интертекстуальность, прецедентность, прецедентный феномен, прецедентное имя, автопрецедент, социумно-прецедентные феномены.

Zastrovskaia S., Naidiuk O. Recearch on autoprecedent

Summary. The article considers the concept of intertextuality and precedecy. Among various precedent phenomena a special attention is paid to autoprecedent. The nature of the autoprecedent phenomena functioning is demonstrated on the actual German-language material.

Key words: intertextuality, precedent, precedent phenomenon, precedent name, autoprecedent, social-precedent phenomena.

УДК 811:111+81'42

Карпінська Л. Л.,
викладач англійської мови
Одеської національної академії харчових технологій

РОЛЬ МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У КАЗКАХ О. УАЙЛЬДА Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

Анотація. Статтю присвячено проблемі мовно-виражальних засобів, які використовуються в казках Оскара Уайльда і їх функції в реалізації авторського задуму. Значна увага приділяється стилістичному аналізу. Розглядаються основні особливості художнього стилю письменника у контексті англійської культури XIX століття.

Ключові слова: метафора, паралельні конструкції, стилістична інверсія, епітет.

Постановка проблеми. Оскар Уайльд є одним з найскладніших англійських авторів, яскравим визнаним стилістом і однією з ключових фігур в європейській літературі кінця XIX століття. У цілому літературна спадщина О. Уайльда не досить добре вивчена в нашій країні, але свого часу вона вплинула як на російських, так і на українських поетів-символістів. Аналізуючи систему його художніх образів, філологи намагалися охарактеризувати творчість письменника, використовуючи найрізноманітніші терміни: імпресіонізм, символізм, естетизм, неоромантизм. Проте твори О. Уайльда можуть бути предметом не тільки літературознавчого, а і мовностилістичного аналізу. Розгляд їх з такої точки зору виявляє нові смислові рівні, яким досі наша критика приділяла недостатньо уваги. Стилістичний аналіз призводить до більш повного і точного розуміння основної думки твору і сприяє зчитуванню глибинної підтекстової інформації [1, с. 11].

Одним з перших літераторів, хто перекладав твори О. Уайльда російською мовою, був К. Чуковський. Він дуже лаконічно аналізував стиль англійського письменника, виділивши серед особливостей його лексики домінування колірних прикметників і назв дорогоцінного каміння [2, с. 60]. Його більше цікавила особистість самого О. Уайльда.

Радянський філолог Т.А. Порфир'єва вважала головною особливістю стилю О. Уайльда його непостійну змінювальну інтонацію з діапазоном від м'якої сентиментальності до їдкого сарказму. Вона відзначала, що його оповідання пронизане емоційною співучастю, і назвала цей принцип суб'єктивізацією [3, с. 65]. Однак автор не ставила завдання детального розгляду мовно-виражальних засобів. В основному стилістичні прийоми О. Уайльда розглядалися в лінгвістиці у фрагментах з текстів різних творів, і отримані дані не завжди враховувалися при їх аналізі.

Метою статті є визначення функції виражальних засобів О.Уайльда в межах єдиного твору і їх ролі в розкритті авторського задуму. Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- розкрити ідейний зміст творів;
- виділити в тексті стилістичні прийоми і визначити їх функції;
- охарактеризувати особливості культурної епохи рубежу XIX–XX століть і показати її вплив на особливості художнього стилю О. Уайльда;
- привести приклади аналогій в українській літературі.

Матеріалом для дослідження послужили дві пізні казки О. Уайльда зі збірки A House of Pomegranates (1891): "The Young King" і "The Fisherman and His Soul", які відносяться до періоду розквіту творчості Уайльда, часу коли його естетичні погляди і особливості ідіостилю вже сформувалися і чітко висловилися в художніх творах.

Виклад основного матеріалу. Основна ідея казки "The Young King" часто визначалася, як прагнення письменника показати соціальні контрасти навколишнього життя в умовах багатства і бідності. Однак це тлумачення зовсім точне і не передає повною мірою задум автора. Соціальна тема нерівності дійсно порушена у творі, але головна думка казки полягає у відображенні колізії ідеалів язичницького світу з моральними принципами християнської релігії. Оскара Уайльда цікавив культ античної краси і романтика язичницьких міфів, але він був вихований у християнських традиціях. Ця його особливість в алегоричній формі виражена в казці "The Young King".

На початку твору О. Уайльд зображує майбутнього молодого короля в багато прикрашеній кімнаті при вечірньому сутінковому (*dimly-lit*) світлі. Безпосередність і природність юнака передається шляхом порівняння його зі смаглявим лісовим фавном, "*like a brown woodland Faun*" [4, с. 95]. Опис зовнішності доповнюється відповідними метафоричними епітетами: *wild-eyed, woodland eyed*.

У зображенні інтер'єру ретельно виписані найдрібніші декоративні деталі.

The walls were hung with rich tapestries representing the Triumph of Beauty. A large press, inlaid with agate and lapis-lazuli, filled one corner, and facing the window stood a curiously wrought cabinet with lacquer panels of powdered and mosaiced gold, on which were placed some delicate goblets of Venetian glass, and a cup of dark-veined onyx. Pale poppies were broidered on the silk coverlet of the bed, as though they had fallen from the tired hands of sleep, and tall reeds of fluted ivory bare up the velvet canopy, from which great tufts of ostrich plumes sprang, like white foam, to the pallid silver of the fretted ceiling [4, с. 99].

Опис кімнати не статичний, він передає рух погляду головного героя. Він дивиться на багаті гобелени, потім його погляд переходить на інкрустовану шафу, на поставець та зупиняється. Цей предмет інтер'єру виділено інверсією. Увагу юнака приковують золоті прикраси лакованих панно, розставлені на ньому кубки з тонкого венеціанського скла і чаша з оніксу з темними прожилками. Далі його погляд падає на вишите блідими маками шовкове покривало ліжка, на тонкі колони зі слонової кістки, які підтримують оксамитовий балдахін і переходить на прикрашену ліпниною стелю. Опис насичений найменуваннями дорогих матеріалів. Іменник *reeds*-очерет вживається в незвичайному для нього значенні – «тонкі колони», тонкі, як стебла очерету.

Численні декоративні подробиці, порівняння, епітети створюють зримий образ кімнати. Це потрібно О. Уайльду для виявлення головної особової якості майбутнього короля, – його любові до красивих дорогих речей. Відтінки відчуттів від споглядання прекрасних предметів передаються фразою "<...> *he felt so keenly, or with such exquisite joy, the magic and the mystery of beautiful things*" [4, с. 99]. Іменники magic і mystery виступають тут як ситуативні синоніми, поєднані алітерацією. Для посилення експресії вони виділені повтором означеного артикля.

У тексті казки згадуються античні скульптурні статуї *silver image of Endymion, figure of Adonis, laughing Narcissum in green bronze*, які прикрашають зали. Вони вказують на авторське бачення і розуміння еталону краси, ця якість письменника реалізується в характері його головного героя. Основне заняття майбутнього короля складає споглядання дивовижних статуй, прикрас і рідкісних картин. Заворожений їхньою красою, юнак починає поклонятися написаним на полотнах язичницьким образам.

Проте перед коронацією у свідомості головного персонажа відбувається різкий перелом. Фабулу казки складають три сни, які він бачить напередодні урочистої церемонії.

Перший сон переносить героя казки в задушливий напівтемний цех, де працюють ткачі. Вони тчуть золоту матерію для його убрання. У цій частині тексту відбувається різка зміна настрою та інтонації оповідання. Зникають декоративні деталі, барвисті епітети змінюються нейтральними: *foul, heavy.* Зображення стає монохромним. Письменник виразно малює картини дитячої праці і нестерпних умов, у яких працюють люди. Із словом «діти» пов'язані прикметники, якими передається їх хворобливий виснажений зовнішній вигляд: *pale, gaunt, thin, haggard.*

Безвихідна атмосфера несправедливості і соціальних контрастів суспільства підкреслюється паралелізмом і антитезами. Зіткнення в контексті протилежних понять посилює експресивність оповідання. "*In war. the strong make slaves of the weak, and in peace the rich make slaves of the poor"*[4, с. 100]. *Зображуючи життя робітників, автор персоніфікує явища бідності, убогості і приниження, виділяючи персоніфіковані образи інверсією: "<...> through our sunless lanes creeps Poverty with her hungry eyes*" [4, с. 101]. Анафоричні і паралельні конструкції створюють враження розміреної оповіді. Казка стає схожа на біблійну притчу.

У іншій картині сну письменник зображує людей, які розкопують землю в джунглях у пошуках рубінів для прикраси корони. Ці люди – раби, вони працюють у нелюдських умовах і гинуть, платячи смертю за здобуті коштовності. Нівелюються їх особистості. Для позначення їх величезної кількості багаторазово повторюється абстрактний іменник *multitude* замість «people». За допомогою полисиндетона створюється імітація біблійного стилю і ритм оповідання: "<...> *and Death leaped upon his red horse and galloped away, and his galloping was faster than the wind*" [4, с. 105]. Персоніфікований образ смерті у вигляді апокаліптичного вершника на червоному коні, підкреслений анафоричним повтором сполучника "*and*" посилює схожість з біблійним текстом. Урочистий відтінок додають архаїзми *hast, thou art, thy face, what is that to thee*. Таким чином автор стилістично виділяє в казці думку про жорстокість і протиріччя, що панують в суспільстві, які перестали помічати у буденному житті.

Прокидаючись серед ночі, юнак бачить у вікні спочатку нічне, потім передсвітанкове небо: "<...> *he saw the great honey-coloured moon hanging in the dusky air*", "<...> *he saw the long grey fingers of the dawn clutching at the fading stars*" [4, с. 101]. Нестандартним колірним епітетом О. Уайльд акцентує яскравість і мальовничість місяця. Образ світанку передається в несподіваному відчутному метафоричному образі.

Наступного дня під впливом побачених уві сні страждань людей відбувається духовне становлення Молодого Короля. Він відмовляється від прекрасних нарядів, дорогих прикрас і йде в собор на коронацію в грубому простому одязі. Піднесена краса і містична атмосфера, яка панує усередині християнського храму, підкреслюється письменником алітерацією: "<...> *and from the crystal of the many-rayed monstrance shone a marvelous and mystical light*" [4, с. 113]. Але біля вівтаря сталося чарівне знамення: одяг, палиця юнака заблискали золотом і розквітли небаченими прекрасними ліліями, в його сухому вінку зачервоніли чудові троянди, він коронується в розкішному вбранні.

"*The dead staff blossomed, and bare lilies that were whiter than pearls. The dry thorn blossomed, and bare roses that were redder than rubies. Whiter than fine pearls were the lilies, and their stems were of bright silver. Redder than male rubies were the roses, and their leaves were of beaten gold*" [4, с. 113].

Описуючи троянди і лілії, автор використовує контрастну гаму червоного і білого кольору і посилює її яскравість, порівнюючи квіти з рубінами і перлами. Паралельні структури і стилістична інверсія створюють ритмічну організацію оповідання. Тут вбачається сходження в одному місці серії різних стилістичних прийомів (конвергенція). Взаємодіючи, стилістичні прийоми відтіняють, висвічують один одного, створюючи ефект великої художньої сили. Сигнал, який вони передають, не можна не помітити [5, с. 51]. Логічно припустити, що таким чином автор виділяє найважливіше в змісті, що є ключем для розуміння основної ідеї твору. З опису виходить, що письменник зображує не реальні квіти, а стилізовані із золотим листям і срібними стеблами. Це квіти – символи, вони в умовних образах виражають те, про що хотів сказати письменник. Для розуміння їх значення потрібно згадати, що стилізоване зображення червоної троянди довгий час в середні віки означало королівську владу в Англії. У іконографії біла лілія – це емблема Діви Марії, а також середньовічний символ християнської Трійці. Білий колір означав духовне очищення. Перли вважалися сльозами ангелів [6]. Поява чарівних квітів символізує нові християнські ідеали, що змінили язичницьке світовідчуття Молодого Короля.

Якщо на початку оповідання головний герой казки зображений у вечірньому сутінку кімнати і порівнюється із смаглявим фавном, то в завершальному епізоді, підкреслюючи духовне переродження юнака, автор вживає порівняння його з лицем ангела: "<...> *like the face of an angel*" [4, с. 113].

За допомогою стилістичної інверсії та повтору основи "sun" О. Уайльд фіксує увагу читача на потоці сонячного світла, яке полилося на Молодого Короля крізь вітражні вікна собору: "<...>*through the painted windows came the sunlight streaming upon him, and the sunbeams wove round him a tissued robe*" [4, с. 113]. Лексеми *dimly – lit (слабоосвітлений)* і *sunlight* (сонячне світло) використані в тексті в прямому значенні, але їх можна розглядати і як сюжетні метафори, які означають свідомість Молодого Короля на початку і у кінці оповідання, коли гуманістичні принципи християнства взяли гору над язичницьким ідоловірством.

Проблемі конфлікту язичницьких вірувань і християнської релігії присвячена також казка "The Fisherman and His Soul". Вона була написана О. Уайльдом під впливом казки Г.Х. Андерсена «Русалонька».

Проте якщо андерсенівська Русалонька, полюбивши, хоче набути душі, то у О. Уайльда навпаки – саме в ім'я любові Рибалка відмовляється від душі. У казці О. Уайльд висловлює думку про те, що язичництво – це поетичний світ чарівництва і краси. Але християнське вчення більш універсальне в порівнянні з ним, воно глибше і досконаліше. Його благородна місія – давати життю гармонію і примирення.

Головний герой твору, юний Рибалка, як і Молодий Король на початку оповідання має наївну свідомість язичника. Він живе в тісному взаємозв'язку з первородними стихіями вітру і моря. Щоб підкреслити фізичну красу Рибалки, О. Уайльд порівнює його з античною грецькою статуєю: "*Bronze-limbed and well-knit, like a statue wrought by a Grecian, he stood on the sand<...>*"[4, с. 160].

За допомогою епітетів письменник створює майже візуальний образ вітру: *a bitter and black-winged wind.* Море є одним із ключових концептів даного твору. Воно представляється як незвичайний естетизований світ язичницьких істот, і в його описі неодноразово використовуються лексеми *wonderful, wondered, wonder.* Цей світ населяють міфологічні істоти (*Tritons, Mermen, Kraken, Mermaids, Sirens*), створені фантазією давніх греків, кельтів і германців.

"*<...>she sang<...>of the palace of the King which is all of amber, with a roof of clear emerald, and a pavement of bright pearl; and of the gardens of the sea where the great filigrane fans of coral wave all day long, and the fish dart about like silver birds, and the anemones cling to the rocks, and the pinks bourgeon in the ribbed yellow sand<...>*"[4, с. 147].

Мальовничий образ морського дна передається метафорою, де корали уподібнюються до великих філігранних віял, а риби порівнюються зі срібними птахами. Зображуючи картину підводного саду, автор колірними прикметниками створює колористичну гаму рожевих і жовтих фарб. Морський палац описано за допомогою тематичного ряду назв коштовних каменів *amber, clear emerald, bright pearls*. Пояснювальні епітети "*clear*" і "*bright*" характеризують їх яскравість і блиск. Міфологічні істоти, що грають на музичних інструментах, виділені інверсією: "*<...>and on the rocks sit the Mermen with their harps of red gold*" [4, с. 150]. Водний простір змальовано як вільний, щасливий, язичницький світ, наповнений грою фарб, в центрі якого письменник зображує маленьку Морську Діву. Опис її зовнішності підкреслено виблискуючим поєднанням срібних, золотих, перлинних, зелених тонів і стилістичною конвергенцією.

Her hair was as a wet fleece of gold (simile), and each separate hair as a thread of fine gold in a cup of glass (simile+ epithet). Her body was as white ivory (simile+ epithet), and her tail was of silver and pearl (metaphor). Silver and pearl was her tail (anadiplosis + inversion), and the green weeds of the sea coiled round it; and like sea-shells were her ears (simile+ inversion), and her lips were like sea-coral (simile) [4, с. 146].

Конвергенція виконує функцію оспівування зовнішньої краси, прихильником якої був Оскар Уайльд. Скорений красою Морської Діви, Рибалка відмовляється від своєї душі, для того щоб теж стати мешканцем підводного світу. Іменник «Душа», "*the Soul*", – чоловічої статі і визначається займенником "*he*". Позбавлена серця душа перетворюється на темного злого двійника Рибалки. Тема двійника, що намітилася в казці, розкривається найповніше в романі «Портрет Доріана Грея».

Композиція казки ускладнена вставними епізодами, де Душа розповідає про свої блукання. Роз'єднання душі і тіла долається тільки після смерті головного героя казки. На його могилі зростають білі квіти незвичайної краси. Вражений їх видом і ароматом, священик змінює своє ставлення до язичницьких істот. Він починає говорити про Бога, ім'я якого Любов, і благословляє всіх морських мешканців, лісових фавнів та інших міфологічних створінь.

And in the morning, while it was still dawn, he went forth with the monks and the musicians, and the candle-bearers and the swingers of censers, and a great company, and came to the shore of the sea, and blessed the sea, and all the wild things that are in it. The Fauns also he blessed, and the little things that dance in the woodland, and the bright-eyed things that peer through the leaves. All the things in God's world he blessed, and the people were filled with joy and wonder [4, с. 190].

У зображенні цієї завершальної сцени твору письменник удається до синтактико-ритмічної побудови тексту, використовуючи прийом багатосполучниковості. Триразовий повтор рефрену *blessed* і асонанс створюють враження урочистого співу.

Творчість О. Уайльда припала на епоху розквіту стилю модерн в англійській культурі, який торкнувся усіх видів декоративно-прикладного мистецтва. Новий стиль був пов'язаний з використанням асиметричних зігнутих ліній, витончених форм і стилізованих рослинних візерунків. Картини і панно модерну розглядалися головним чином як елементи інтер'єру. Тому естетизм став однією з головних умов живопису цього стилю. Художники зверталися до теми легенд, міфів, казок, до образів-символів, світу таємниці, снів тощо.

Модерн також відобразився на специфіці літературних образів, мовному оформленні творів О. Уайльда і його виборі виражальних засобів. Літературний модерн – це проекція декоративно-орнаментального мислення на розповідний матеріал [7]. «*Эссе в духе декоративного искусства*» [7], так автор називав свої твори, виділяючи, тим самим, декоративність як найважливішу ознаку свого стилю. Його унікальним прийомом стала акцентуація кольору і створення контрастних колористичних поєднань. Усі художні уайльдівські образи естетичні, описи вишукані і насичені численними декоративними деталями.

Друга особливість ідіостилю, яка зближує О. Уайльда з художниками модерну, – його відмова від реалістичного зображення дійсності. Він піддає її художній обробці, стилізує, декорує, додає їй мальовничість і яскравість. В описах для його лексики характерне вживання найменувань коштовних каменів, мінералів і благородних металів у номінативному значенні і для утворення метафор і порівнянь. Він також використовує широкий арсенал, барвистих епітетів. «*Искусство воспринимает жизнь как часть своего сырого материала, пересоздает ее и перестраивает, придавая необычные формы; оно совершенно безразлично к фактам, оно изобретает, оно сотворяет посредством воображения и грезы, а от реального отгораживается непроницаемым барьером прекрасного стиля, декоративности или идеальных у стремлений*» [8, с. 921].

Третя особливість – це візуальність. О. Уайльд персоніфікує абстрактні поняття, і в живих зримих образах передає явища природи: t*he long grey fingers of the dawn clutching at the fading stars; the tired hands of sleep; black-winged wind.*

Четверта особливість його ідіостилю полягає в ритмічній організації оповідання. Досягненню ритмічного ефекту сприяє акцентоване повторення сполучника "*and*", паралелізми, стилістична інверсія, контрастні інтонації. Ритмічний стилізований візерунок, у якому повторюються окремі елементи, – це основа орнаментів у стилі модерн. Ритмічні повтори фраз О. Уальда ніби утворюють тонкі словесні арабески [7].

Основною ідеєю модерну був романтичний задум створення простору краси, в якому можна сховатися від сірої повсякденності. Ця ідея допускала подвійне тлумачення. З одного боку, мистецтво розуміли як відокремлений і замкнутий на себе світ (принцип естетизму), з іншого – як діяльність, покликану перетворити життя, наповнивши його красою. Саме другу точку зору О. Уайльд вважав метою мистецтва.

В українській літературі окремі елементи модерну присутні у майстра національного пейзажу І. Нечуй-Левицького, який створював свої повісті і романи у той самий проміжок часу, що і О. Уайльд. І.Нечуй-Левицький належав до школи реалізму, але деякі його описи природи нагадують вишиті декоративні панно, або вишукані орнаменти.

Старі абрикоси були облиті біло-рожевим цвітом од верху і до низу. Через рідкі гілки синіло чисте ясне весняне небо. Світ сонця лився через білий цвіт абрикосів, і по синьому небі, як по шовковій ткані, ніби були розкидані білі, обсипані цвітом гілки, білі букети, білі віночки [9, с. 219].

Усе небо обсипане зорями, наче перська темно-синя матерія, заткана золотими цятками [9, с. 69].

Торкнувшись прози реалізму, модерн проявився в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки і розчинився в поезії символістів О. Олеся, П. Филиповича, М. Вороного. Творчість цих поетів ще мало вивчена в нашій країні і чекає на свого дослідника.

Висновки. В Англії послідовниками О. Уайльда стала група поетів-георгіанців: Мейсфілд де ла Мар, Е. Томас та інші. Вони оновили вірш, зблизивши поетичну мову з розмовною. Поетів надихало життя сільських куточків, де ще збереглися відголоси старовини. Теми їх віршів – це квітучі луги, тінисті ліси, тихі сільські вечори, селянські будиночки, потопаючі в місячному світлі. Поезія георгіанців цікава теплотою, щирістю почуттів і простотою. Вона збагатила англійський модерн новими образами і може стати темою окремого дослідження.

Література:

1. Кухаренко В.А. Лингвистическое исследование английской художественной речи. Одесса, 1973. 60 с.
2. Чуковский К.И. Оскар Уайльд М.: Гослитиздат, 1960. 59 с.
3. Порфирьева Т.А. Проблема автора в романе О.Уайльда «Портрет Дориана Грея». Серия литературы и языка: в 42 кн., кн. 37. М., 1978. 81 с.
4. Wilde O. Fairy Tales and Stories. London: Octopus Books Limited, 1980. 336 p.
5. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп. М.: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
6. Мауткина И.Ю. Поэтика дворцового и храмового пространства в сказке О. Уайльда «Молодой король». URL: http://oscar-wilde.ru/analiz-proizvedenii/mautkina-poetika-dvortsovogo-i-khramovogo-prostranstva-v-skazke-o-uaylda-molodoy-korol.html
7. О. Ковалева «Оскар Уайльд и стиль модерн». URL: http://bench.nsu.ru/?db=vp_art_history&int=VIEW&el=395&templ=SHOW&b_id=77
8. Уайльд Оскар. Полное собрание прозы и драматургии в одном томе. Москва: Альфа-книга, 2008. 1264 с.
9. Нечуй-Левицький І.С. Над Чорним морем. Харків: Фоліо, 2008. 224 с.

Карпинская Л. Л. Роль выразительных средств в сказках О. Уайльда и особенности его художественного стиля

Аннотация. Статья посвящена проблеме языковых выразительных средств, используемых в сказках Оскара Уайльда и их функции в реализации авторского замысла. Большое внимание уделяется стилистическому анализу. Рассматриваются основные особенности художественного стиля писателя в контексте английской культуры XIX века.

Ключевые слова: метафора, параллельные конструкции, стилистическая инверсия, эпитет.

Karpynska L. The role of expressive linguistic means in the fairy-tales by O. Wilde and some features of his writing style

Summary. The article is devoted to the problem of linguistic expressive means in the fairy-tales by Oscar Wilde and their functions in the realization of the author's intention. Much attention is paid to stylistic analysis. The main features of the writer's style are examined within the context of British culture of XIX century.

Key words: metaphor, parallel constructions, stylistic inversion, epithet.

УДК 811.133.1:81'373.611

Косович О. В.,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОМОНІМИ У КОРПУСІ НОВОТВОРІВ-АБРЕВІАЦІЙ

Анотація. У статті викладено сучасний стан дослідження проблем омонімії з-поміж неологізмів-абревіацій сучасної французької мови. Розглянуто та досліджено випадки омонімії інноваційних усічень, акцентується увага на значенні контексту для інтерпретації таких лексем. Зазначається, що оновлення лексичного складу мови за рахунок входження різних типів абревіацій викликає потребу у вивченні процесів абревіації.

Ключові слова: абревіація, омонім, (інноваційне) усічення, контекст, інтерпретація значення.

Постановка проблеми. У системі сучасної французької мови абревіація належить до поширеного явища та вирізняється високою продуктивністю (за кількістю інновацій і інноваційних одиниць). Номінації, створені шляхом абревіації, зокрема усічення, складають помітний пласт. Корпус абревіацій є особливою підсистемою в межах словотворення. Питання членування, мотивованості, зразків та їх компонентів тощо вирішуються для них абсолютно по-іншому або, для деяких класів, частково по-іншому, ніж для основної маси слів сучасного словникового складу французької мови.

Оновлення лексичного складу мови за рахунок входження різних типів абревіацій та відсутність спеціальних робіт з їх дослідження викликає потребу у вивченні процесів новітньої абревіації. Доцільність та необхідність дослідження неоабревіацій передусім зумовлена кількісним зростанням інновацій у словниковому складі сучасної французької мови. Семантичні питання неоабревіації потребують ретельного перегляду та переосмислення, зокрема питання правомірності вияву омонімії в різних видах скорочених слів. Актуальним є і вияв специфіки розвитку омонімії усічених слів, а також їхня тематична характеристика. І, зрештою, в українському мовознавстві ще не викристалізувалися чіткі погляди на проблему омонімії в абревіації.

Метою статті є розгляд явища омонімії серед новотворів-абревіацій, які характеризуються особливою активністю в сучасній французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Утворення абревіацій – процес безперервний, що помітно активізувався сьогодні у зв'язку з політичними і соціально-економічними змінами, які відбуваються в сучасному суспільстві, з розвитком комп'ютерних технологій тощо. Дослідження неоабревіацій тісно пов'язано з вивченням динамічних інноваційних процесів, що трапляються у лексиці французької мови у певному часовому проміжку.

Номінації, створені шляхом абревіації, зокрема усічення, складають помітний пласт. Корпус абревіацій є особливою підсистемою в межах словотворення. Питання членимості, мотивованості, зразків та їх компонентів тощо вирішуються для них абсолютно по-іншому або, для деяких класів, частково по-іншому, ніж для основної маси слів сучасного вокабуляру.

З-поміж абревіацій спостерігаємо одиниці, які є ідентичними, проте у різних контекстах мають різне значення, і контекст виступає єдиним дешифратором значення усіченого слова. Таким чином, потрібно брати до уваги контекст, аби уникнути неправильності сприйняття певної лексеми: *micro = microphone* або *microordinateur; photo = photocopie* et *photographie; télé = téléviseur, télévision, téléphérique* або *télésiège* [1].

Таким чином, усічення виступають способом утворення нових слів (використовуються у початковій або кінцевій позиції): *auto → auto-école*, *autoradio, autoroute, autostop(peur)*; *radio → radiogramme*, *radiotélégraphiste*, *radionavigant*, *radiotélégraphie*, *radioscopie*, *radiologie; métro → métrolor*, *métralsace*; *bus* (у ролі фінального елемента) → *autobus*, *trolleybus*, *abribus*, *bibliobus, etc* [29, p. 551–552].

Омонімія лексем-усічень може відбуватися на різних рівнях. По-перше, така нечіткість може існувати між двома усіченими словами, які належать до однієї групи слів, коли основа є ідентичною, але повна лексема відрізняється. Усічення можуть належати до однієї чи до різних частин мови. Ця відмінність вказується (в дужках – *О. В.*) у низці прикладів: ***écolo*** – *écologiste* (n.): *"Arnaud Montebourg: le vrai **écolo**, c'est moi! "Je suis l'autre ministre de l'Ecologie!", clame-t-il aujourd'hui"*[18] – *écologique* (adj.): *"Les "plus Joly" du programme **écolo**. Voici quelques-unes des propositions qu'Eva Joly doit développer cet après-midi dans un discours à Roubaix"* [19]; ***démago*** – *démagogique* (adj.): *"<...> En réalité c'est la politique spectacle, la personnalisation, les propositions démago, simplistes", a analysé le responsable d'Europe Ecologie-les Verts"* [13] – *démagogue* (n.): *"Manif pour tous: Frigide Barjot la **démago**"* [25] – *démagogie* (n. f.): *"Sarkozy: "Je fais de la **démago**... heu pardon, de la pédagogie"* [26].

По-друге, омонімія зачіпає усічення, які є абсолютно різними за походженням, і можуть не належати до однієї групи слів. Відтак, частиномовна належність може відрізнятися, а може бути ідентичною. Напр.: ***bio*** – *biologique* (adj.): *"Les aliments **bio** moins nocifs mais pas plus nourrissants"* [15] – *biographie* (n.f.): *"Guide pour écrire sa **bio** professionnelle, résumé vivant du CV"* [31]; ***colo*** – *colonie de vacances* (n.f.): *"La municipalité de Montauban a mis fin à une histoire vieille d'une soixantaine d'années, en annonçant la vente prochaine de sa "**colo**" de Saleth, à Saint-Antonin-Noble-Val"* [10] – *coloration* (n.f.): *"Pour une **colo** rigolote éphémère. Des fards pigmentés + un vaporisateur d'eau"* [7]; ***pub*** – *publicité* (n. f.): *"C'est la **pub** qui met mal à l'aise en famille"* [20] – *public house* (n. m.): *"Imaginez un **pub** qui sentirait l'anis et la kémia"* [17].

Якщо ми беремо до уваги відмінність написання з великої чи малої літери, можемо ввести до цього переліку і явище омонімії власних імен, власних (загальних) назв. Напр.: ***doc*** – *documentaire* (n. m.): *"**Doc** des **docs** vs affaire des affaires"* [2] – *docteur* (n.m.): *"Du sexe, de l'amour et du fun": mon **Doc***

est de retour sur Fun Radio" [17] – *Doc Marten/Doc Marten's* (n.pr.): *"La mannequin Agyness Deyn et ses modèles extravagants concourent à ce come-back fracassant de la* ***doc****"* [14]; ***mimi/Mimi*** – *mignon* (adj.): *"Marseille, c'est* ***Mimi****"* [24] – *Rémi* (n.pr.): *"****Mimi*** *a l'air timimide mais ça ne s'entend pas dans son disque"* [23] – *Michel (Sardou)* (n. pr.): *"Mon* ***Mimi****, qu'est-ce que t'es allé dire?". Michel Sardou a alors expliqué qu'il "attendait autre chose de lui, de sa politique"* [8].

Аналізуючи утворення з усіченням ***déj***, ми з'ясували, що ця лексема може вживатися як дієслово, вона може також використовуватися у складених словах, бути своєрідним новим «суфлером» форми іменника чи прикметника. Напр.: ***déj*** – *pause-déjeuner* (n.f.): *"Selon elle, la "****pause-déj'*** *express", derrière son ordinateur, incite les salariés à grignoter l'après-midi <...>"* [6] – *petit déjeuner* (n.m.): *"Au Royaume du* ***P'tit Déj'****" vous propose de vous livrer un petit-déjeuner original, plein de saveurs nouvelles qui sauront vous conquérir"* [5] – *déjeuner* (v.): *"Opération "Je* ***déj****, je donne": offrir vos titres restaurant à Action contre la faim!"* [3].

У поданій вище категоризації можемо виокремити відмінність між граматичною амбівалентністю (*déco — décoration* або *décoratif*), яка відбувається через плутанину граматичних категорій, найчастіше прикметника/іменника та семантичною амбівалентністю усічення, коли тільки контекст уможливлює розшифрування його значення (*colo — colonie de vacances* і *coloration*). Ми не беремо до уваги ті усічення, які є вже омонімами у повному їх значенні, хоча дана омонімія здійснюється на граматичному рівні. Йдеться, наприклад, про лексему *hebdo* – це скорочення прикметника *hebdomadaire* та іменника *hebdomadaire,* які у вихідній формі є вже ідентичними: ***extra*** – *extraordinaire*, (n.): *"Chez Lenôtre, les "****extras****" en process"* [16] – (adj.): *"C'est* ***extra****" de Léo Ferré <...>* ***Extra****, quoi!"* [12]; ***hebdo*** – *hebdomadaire*, (n.): *"Minute", un* ***hebdo*** *aux abois"* [22] – (adj.): *"Nous lançons aussi une émission mode et beauté* ***hebdo*** *avec Christina Cordula <...>"* [1].

Таким чином, проаналізувавши корпус усічень, ми з'ясували кількість значень, яке здатна мати кожна усічена лексема.

Таблиця 1

Кількість значень та випадків (на основі вибірки усічень)

Кількість значень	Кількість випадків	Кількість випадків (у відсотках)
1 значення	424	86%
2 значення	51	10%
3 значення	15	3%
4 значення	4	0,8%
5 значень	1	0,002%

Дані таблиці 1 демонструють той факт, що єдине значення для усічень є мажоритарним випадком, два значення (10%) і три значення (3%) для однієї скороченої лексеми є також досить розповсюдженим явищем. Проте, наявність 4 значень є раритетним, радше винятковим (напр.: ***bio*** – *biologique, biographie, biologiquement, secteur biologique*; ***électro/electro*** – *électrique, (англ.) electromagnetic, (фр.) électromagnétique, (англ.) electro music, (фр.) musique électro, (англ.) electronic, (фр.) électronique*). Кількість значень обмежується п'ятьма, і на цьому рівні нами виявлено тільки один приклад (***psy*** – *psychique, psychologique, psychiatre, psychologue, psychothérapeute*).

Проте, на основі численних прикладів, деякі з яких подані вище, доходимо висновку, що процес усічення тісно пов'язаний з омонімією. Усічена одиниця може мати чимало значень. У більшості випадків значення випливає з контексту, наприклад, якщо йдеться про *directeur d'une drôle de colo*, цілком є зрозумілим, що мова йде про *colonie de vacances*, а не про *coloration*. Паралельно, у наступному прикладі, ми декодуємо в контексті значення слова *techno*, як *technocratique*, і як *technologique*. Напр.: *"Le langage* ***techno****-banlieue des urbanistes"* [21]; *"Les elèves des écoles primaires mazamétaines s'étaient donnés rendez-vous au palais de congrès pour relever un défi* ***techno*** *d'actualité"* [9]. Дане скорочення (*techno*) можемо віднести і до форм іменників: *technologie* і *technocrate*.

Також зазначимо з-поміж аналогічних лексем і усічення *éco,* яке використовується одночасно і в галузі економіки та екології. Окрім цього, в екологічній сфері вживається і спеціальна абревіація *écolo*. Напр.: *écologique* (adj.): *"Bio, naturel,* ***éco****-friendly, vegan, veggie: des définitions pour y voir clair!"* [4]; *économique* (adj.): *"Réussir en licence de sciences* ***éco****: "Pas de par-cœur mais une bonne dose de logique"* [11]; *écologiquement* (adv.): *"Produits* ***éco****-conçus, entre – 10 et – 40% d'impacts environnementaux"* [30].

Якщо не видається можливим декодувати значення усічення з допомогою контексту, можна з'ясувати значення усіченої лексеми через граматичну категорію роду, оскільки маємо наявність *une pub* як *publicité (реклама)* і *un pub (бар, пивна)*, що уживається для позначення *un public house*. Так само і у випадку *le bio (біопродукт)* і *la bio (біографія)* тощо. Або вживання скорочення може супроводжуватися в контексті повною формою даної абревіації, наприклад, ***mat' – maternité***: *"Mélissa Theuriau: Karine Le Marchand pour la remplacer pendant son congé* ***mat'****? <...> Mélissa Theuriau attend un second enfant de son union avec Jamel Debbouze et déjà en 2008 elle avait dû s'absenter pour son premier congé* ***maternité****"* [28]. Зазначимо, що журналісти навмисне використовують нові слова, в даному випадку неоскорочення, аби привернути увагу читача, зокрема, як бачимо з наведеного вище прикладу у назві статті.

Однак, є випадки, коли за наявності контексту інтерпретація значення усічення залишається проблемною, зокрема, коли йдеться про два омоніми-усічення з однієї галузі. Наприклад, у випадку усічення *psy*: *"Enquête de la MGEN Paris sur les troubles* ***psys****"* [27]. З контексту не є зрозумілим, чи йдеться про *troubles psychiques*, чи *troubles psychologiques* або *troubles psychiatriques*. Усі три значення є прийнятними, якщо брати до уваги жанр журналу, в якому спостерігаємо уживання даного скорочення, в даному випадку спеціалізоване видання для психологів.

Так само питання значення виникає у випадку *psy*, що уживається як іменник, який може походити від кількох лексем: (le) *psychiatre*, (le) *psychologue* або (le) *psychothérapeute*. Окрім цього, неясність та нечіткість може виникати і між скороченням та повним словом (*bac – baccalauréat* vs *bac – bateau*).

Висновки. Таким чином, абревіації-неологізми початку XXI століття – це самостійна мікросистема, яка функціонує в сучасній французькій мові. Доказом цього слугує наявність декількох типів семантичної деривації, а також омонімії, що є ознакою системності таких лексем.

Надалі планується детальний розгляд значення контекстуального оточення для таких лексем.

Література:

1. 20 Minutes, le 22 septembre 2011. URL: http://www.20minutes.fr/medias/792202-une-moisson-exceptionnelle-series-rentree.
2. 20 Minutes, le 18 novembre 2011. URL: http://www.20minutes.fr/ledirect/825650/doc-docs-vs-affaire-affaires.
3. AssistantePlus,le02novembre2012.URL:http://www.assistanteplus.fr/emploi-vie-pro/gestion-rh/cid6100-operation--je-dej-je-donne-offrir-vos-titres-restaurant-a-action-contre-la-faim.html.
4. Au Féminin.com, le 26 septembre 2012. URL: http://www.aufeminin.com/cuisine-equilibree/manger-bio-quebec d42122.html.
5. Au Royaume du P'tit Déj'.fr. URL: http://www.au-royaume-du-ptit-dej.fr/.
6. Cadremploi, le 05 août 2013. URL: http://www.cadremploi.fr/editorial/actualites/actu-emploi/detail/article/la-pause-dejeuner-au-resto-ruine-la-performance-pro.html.
7. Cosmopolitan, le 05 septembre 2012. URL: http://www.cosmopolitan.fr/,les-colorations-cheveux-les-plus-tendances,2510728,1816289.asp.
8. La Dépêche, le 20 octobre 2011. URL: http://www.ladepeche.fr/article/2011/10/20/1197362-michel-sardou-convoque-a-l-elysee-apres-avoir-critique-sarkozy.html.
9. La Dépêche, le 17 octobre 2012. URL: http://www.ladepeche.fr/article/2012/10/17/1466945-mazamet-le-defi-techno-releve-au-palais-des-congres.html.
10. La Dépêche, le 02 octobre 2013. URL: http://www.ladepeche.fr/article/2013/10/02/1722104-montauban-mairie-vend-colonie-vacances-saint-antonin.html.
11. L'Etudiant, le 07 février 2012. URL: http://www.letudiant.fr/etudes/fac/reussir-ses-etudes-a-l-universite-la-verite-sur-15-filieres-a-la-fac-17847/reussir-en-licence-de-sciences-eco-pas-de-par-coeur-mais-une-bonne-dose-de-logique-14955.html.
12. Le Figaro, le 21 août 2011. URL: http://www.lefigaro.fr/musique/2011/08/21/03006-20110821ARTFIG00160-c-est-extra-de-leo-ferre.php.
13. Le Figaro, le 28 mars 2012. URL: http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2012/03/28/97001-20120328FILWWW00327-melenchon-simpliste-et-demago-place.php.
14. Le Mag, le 20 décembre 2012. URL: http://www.lemague.net/dyn/spip.php?article8337.
15. Le Monde, le 07.09.2012.
16. Le Monde, le 21.11.2013.
17. Le Nouvel Observateur, le 04 décembre 2011. URL: http://tempsreel.nouvelobs.com/sport/20111201.OBS5795/la-tsarine-et-les-hommes-de-l-om.html.
18. Le Nouvel Observateur, le 15 septembre 2013. URL: http://tempsreel.nouvelobs.com/politique/20130913.OBS6926/arnaud-montebourg-le-vrai-ecolo-c-est-moi.html.
19. Le Nouvel Observateur, le 13/02/2012. URL: http://www.nouvelobs.com/index/2012/02/13/
20. Le Nouvel Observateur, le 03/08/2013.
21. Le Point, le 24 janvier 2007. URL: http://www.lepoint.fr/actualites-societe/2007-01-24/le-langage-techno-banlieue-des-urbanistes/920/0/83805.
22. Le Point, le 14 novembre 2013 URL: http://www.lepoint.fr/medias/minute-en-depot-de-bilan-14-11-2013-1757007_260.php.
23. Les InRocks, le 14 mai 2011. URL: http://www.lesinrocks.com/musique/critique-album/wildmimi-la-pop-prodige-dun-sufjan-stevens-francais/.
24. Libération, le 5 juillet 2012. URL: http://www.liberation.fr/culture/2012/07/05/marseille-c-est-mimi_831454.
25. Lyon Capitale, le 14 mars 2013. URL: http://www.lyoncapitale.fr/Journal/France-monde/Actualite/Edito/Manif-pour-tous-Frigide-Barjot-la-demago.
26. Marianne, le 22 octobre 2011. URL: http://www.marianne.net/Sarkozy-Je-fais-de-la-demago-heu-pardon-de-la-pedagogie_a211663.html.
27. Numérama, le 23 mai 2007. URL: http://www.numerama.com/f/74053-t-enquete-de-la-mgen-paris-sur-les-troubles-psys.html.
28. Public, le 02 juillet 2011. URL: http://www.public.fr/News/Melissa-Theuriau-Karine-Le-Marchand-pour-la-remplacer-pendant-son-conge-mat-71897.
29. Riegel M., Pellat J.-Ch., Rioul R. Grammaire méthodique du français. Paris: PUF,1994. 646 p.
30. RSE Magazine, le 03 décembre 2013. URL: http://www.rse-magazine.com/Produits-eco-concus-entre-10-et-40-d-impacts-environnementaux_a394.html.
31. Suite101, le 02 juillet 2011. URL: http://suite101.fr/article/guide-pour-ecrire-sa-bio-professionnelle-resume-vivant-du-cv-a28755.

Косович О. В. Омонимы в корпусе новообразований-аббревиаций

Аннотация. В статье кратко изложен обзор современного исследования проблем омонимии среди аббревиаций-неологизмов французского языка. Рассматриваются и исследуются случаи омонимии инновационных усечений, акцентируется внимание на значении контекста для интерпретации данных лексем. Автором указывается, что обновление лексического состава языка за счёт вхождения разных типов аббревиаций вызывает острую потребность изучения процессов новейшей аббревиации.

Ключевые слова: неоаббревиация, омоним, усечения, контекст, интерпретация значения.

Kosovych O. Homonyms among neoabbreviations

Summary. The review of homonymy problems modern status among abbreviations-neologisms of French language is shortly described in this article. The cases of homonymy cases of innovations-truncations are considered and examined, the attention is drawing on context background importance to interpret these lexemes. The author points out the renovation of language vocabulary at the expense of different abbreviations types entry provokes an urgent necessity to study the processes of modern abbreviation.

Key words: neoabbreviation, homonym, (innovative) abbreviation, context background, signification interpretation.

УДК 81'37

Котвицька В. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛЕКСИЧНОЇ КОГЕЗІЇ У ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)

Анотація. У статті вивчається вияв лексичної когезії в художньому тексті. Проаналізовано тотожні й нетотожні лексичні повтори та їх функції у текстах романів сучасних німецьких письменників.

Ключові слова: лексична когезія, когезійний зв'язок, лексичний повтор, тотожний повтор, нетотожний повтор, текст.

Постановка проблеми. Загальнотекстові категорії є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-мовознавців (І.А. Бехта, Ф.С. Бацевич, А.П. Загнітко, Т.П. Вільчинська, І.М. Колегаєва, Т.В. Радзієвська, О.О. Селіванова, З.О. Пахолок, О.В. Бекетова, М.А. Карп, Л.І. Пац, Н.М. Івкова, О.В. Дзикович, Г.В. Лещенко, І.Р. Гальперін, О.Ю. Корбут, Г.Г. Москальчук, О.П. Урбаєва, М.А.К. Халлідей, Р. Хасан, В. Дресслер, М. Мальберг, С.-К. Тансканен, Т. Сандерс та інших). Попри значну кількість робіт, присвячених вивченню мовних явищ на глибинному лексичному рівні, все ще потребують уваги розгляд варіативності зовнішніх засобів організації тексту та дослідження особливостей лексичних повторів у контексті дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Однією з основних ознак художнього тексту є когезія. Когезія є типовою, але не обов'язковою, ознакою зв'язного тексту і утворюється за допомогою низки структурних і лексико-семантичних засобів, які можуть вживатися в найрізноманітніших комбінаціях [4, с. 183]. Лексична когезія полягає у повторі слова чи словосполучення або вживанні лексичних одиниць, які входять до спільної тематичної групи (синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми тощо) [4, с. 184]. Під репрезентантами лексичної когезії у даній лінгвістичній розвідці слід розуміти «зовнішні засоби організації зв'язку, представлені низкою різноманітних лексичних повторів, вагому частку яких становлять тотожні лексичні повтори у вигляді окремих самостійних чи службових слів або словосполучень (рідко – речень), а також нетотожні, серед яких виявляються тематичні групи, ряди синонімічних лексичних одиниць, антонімічні пари тощо» [5].

Метою статті є встановлення ступеня представленості лексичної когезії, вираженої лексичними повторами різних типів.

Об'єктом дослідження є різні види лексичних повторів у німецькомовному художньому тексті, а предметом – структурно-семантичні особливості їх дискурсивного функціонування у сучасній німецькій мові.

Матеріалом дослідження стали 1400 одиниць лексичних повторів, дібраних методом суцільної вибірки з прозових творів сучасних німецьких письменників (А. Барнс "Apfelkuchen am Meer", А. Бронскі "Scherbenpark", Д. Веллерсгофф "Das normale Leben", К. Вольф "Der geteilte Himmel", Г. Лінд "Der Mann, der wirklich liebte", Ш. Лінк "Am Ende des Schweigens", Г. Мюллер "Herztier", Е. Шміттер "Frau Sartoris", І. Шульце "Simple Storys" та інші).

Виклад основного матеріалу. Існує багато дефініцій мовних повторів. Лінгвісти по-різному їх тлумачать, намагаються простежити функційне навантаження повторів, виокремити лінгвокогнітивні, лінгвостилістичні особливості їх функціонування тощо. Повтор досліджувався на матеріалі української мови (А.П. Загнітко, Т.П. Вільчинська, Л.І. Пац та інші), російської (О.Ю. Корбут), англійської (М.М. Горбушина, О.В. Мальцева, Т.Р. Островська), німецької (О.В. Бекетова, О.П. Урбаєва), французької (С.Ю. Латипова, Ж.С. Павловська), іспанської мови (У.У. Браво), у зіставному аспекті (А.П. Загнітко, М.В. Кобзєв), як засіб структурної організації тексту (О.Ю. Корбут), як стилетвірний засіб (Н.С. Дужик) тощо. Низку праць присвячено вивченню реалізації окремих видів повторів у різних функціональних стилях та ідіостилях різних письменників, сучасних та класиків, українських та зарубіжних. Часто повтор розглядається як засіб посилення емоційності та експресивності оповіді. Згідно з О.В. Бекетовою, повтор є засобом акцентування, засобом вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту [1, с. 3]. Завдяки повторам увага читача активізується, і матеріал сприймається краще.

Дослідники виокремлюють різні види повторів. Серед різновидів лексико-семантичного повтору А.П. Загнітко розмежовує такі: 1) синонімічні; 2) антонімічні; 3) перифрастичні; 4) гіпонімічні; 5) омонімічні; 6) паронімічні; 7) семантичні [2, с. 76]. На думку Н.М. Івкової, лексичний повтор можна аналізувати і розподіляти за типами у двох напрямках: 1) структурному – як повторюється і яке місце займає повторюваний елемент у структурі висловлення; 2) семантичному – вивчається елемент, який повторюється з огляду на його функціонально-семантичне навантаження. Факт наявності повтору на відповідних мовних рівнях, тісний взаємозв'язок повтору як усередині одного рівня, так і між рівнями, надає системного характеру лексичному повтору як у парадигматичних, так і в синтагматичних відношеннях [3, с. 286–287].

У ході нашого дослідження виявлено, що прозові тексти художнього дискурсу насичені насамперед тотожними лексичними повторами. Вони домінують у досліджуваному матеріалі. Їх основні функції – привернення уваги читача до основного в сюжеті, апелювання, досягнення емоційної насиченості, єдності та динамічності тексту, розвиток думки, актуалізація важливого:

Vielleicht *lähmte den Wächter neben diesem Toten die Spur der Kindheit.* ***Vielleicht*** *stand ein Dorf in seinem Schädel.* ***Vielleicht*** *fiel ihm der Vater ein, den er lange nicht gesehen hatte. Oder der Großvater, der schon gestorben war.* ***Vielleicht*** *ein Brief mir der Krankheit der Mutter* [8, S. 120].

Wenn einer, nur weil er geht, ißt, schläft und jemanden liebt, Friedhöfe macht, sagte Edgar, dann ist er ein größerer ***Fehler*** *als wir. Ein* ***Fehler*** *für alle, ein beherrschender* ***Fehler*** *ist er* [8, S. 8].

Auf der ganzen Welt ***beneiden*** *sie uns,* ***beneiden*** *uns um die Probleme, die wir haben* [9, S. 192].

Ich gehe zu dem ***Bild,*** *und auf halbem Wege erkenne ich es und bleibe abrupt stehen. Es ist ein* ***Bild****, das ich gemacht habe. Mit Harrys neuer Digitalkamera bei uns auf dem Balkon. Es ist das erste* ***Bild*** *an dieser Wand, auf dem außer Harry vergleichsweise viele Menschen sind – ganze drei, und alle sind mit ihm* [7, S. 42].

Оскільки саме тотожний лексичний повтор особливим чином експресивізує висловлення, його використання в художньому тексті є частотним явищем, пор.:

Alles drehte sich um sie herum. Aber sie hatte ***keine Haare*** *auf dem Kopf.* ***Keine Haare****! Du hast ja* ***keine Haare*** *mehr, sagte Rudolf* [10, S. 262].

Vielleicht mußte er nur ***ihren Namen*** *sagen. Nur* ***ihren Namen****!* [10, S. 306].

Nichts geschah*,* ***nichts konnte geschehen****,* ***nichts*** *anderes als das, was immer* ***geschah*** [10, S. 23].

Ich bin jetzt ***sechsundzwanzig****.* ***Sechsundzwanzig*** *Jahre, die ich mir hätte schenken können* [10, S. 159].

Eins Komma vier Millionen *Mark. Das mußt du dir mal vorstellen.* ***Einskommaviermillionen****!* [9, S. 184].

*"****Naß – alles naß – naß****! " Seine Stimme blieb ruhig, als spräche er mit dem Hund. Er ging auf den Balkon und kam mit einer gelbblauen Klappkiste herein. "****Alles naß****!"* [9, S. 125].

Експресивна функція лексичних повторів реалізується у тому числі вживанням ряду синонімічних лексичних одиниць та утворених тематичних груп:

*<...> und der Verlag plante einen weiteren Band mit neuen Arbeiten, diesmal unter dem Obertitel "****Das Glück****". Darüber, vor allem über die Spannungen von "****Glück haben****" und "****glücklich sein****", oder* ***luck*** *und* ***happiness****,* ***fortuna*** *und* ***beatitudo****, hatte er in den letzten Tagen vor großen Auditorien gesprochen* [10, S. 129].

Es ging sich so ***leicht****, so selbsverständlich, als hätte er* ***kein Gewicht****. Ja, er war* ***gewichtlos*** *geworden.* ***Gewichtlos****,* ***körperlos****,* ***unangreifbar*** [10, S. 306].

Вияв лексичної когезії в художньому тексті спостерігається й у вигляді функціонування антонімічних пар слів, наприклад:

Er <...> ahnte nur, daß sich alles wieder umkehrte, weil er vergessen hatte, was sie einander angetan hatten, oder weil das ihm viel besser erschien als ***nichts****.* ***Nichts*** *war nur* ***nichts****. Und sein Gegensatz war* ***alles****.* ***Alles****, was sie füreinander gewesen waren, konnte nicht* ***nichts*** *geworden sein, nachdem es für sie* ***alles*** *gewesen war. In* ***all*** *ihren Widersprüchen hatten sie immer wieder dieses* ***Alles*** *entdeckt.* ***Das Ein-und-alles****. Das Umfassende, Unfaßliche* [10, S. 305].

Іноді тотожний повтор може бути представлений лексичними одиницями, що мають спільну кореневу морфему, яка виступає основним компонентом однокореневих слів, пор.:

Wieder ***lächelte*** *sie.* ***Ein Lächeln****, das alles, was sie gesagt hatte, zusammenfaßte und überbrückte* [10, S. 260].

Er war natürlich nicht unter den Passanten, so sehr sie es im Augenblick auch ***wünschte****.* ***Wünsche*** *konnte man sich erlauben, wenn man sie für sich behielt* [10, S. 21].

Sonst hört er immer alles, den ***Wecker****, das Telefon, sonst* ***weckt*** *er mich, wenn er wütend ist über seine Schlaflosigkeit, damit ich ihn beruhige* [9, S. 142].

Наступний приклад репрезентації лексичної когезії демонструє функціонування комбінації повторів: тотожного повтору у вигляді самостійних слів та повтору тотожного афіксу:

Sein Denken tappte in eine ***Leere****. Es war dieselbe* ***Leere****, in die sie sich immer hineingestürzt hatten, wenn sie am Ende ihrer Logik waren, mitten im wortlosen Strudel ihrer* ***Widersprüche****. Aber die* ***Widersprüche*** *hatten sich inzwischen verflüchtigt, die* ***Widerstände*** *waren aufgelöst* [10, S. 305].

Характерними є й комбінації лексичних повторів: повтору синонімічних слів та тотожної лексичної одиниці, напр.:

Du bist schon immer eine ***dumme****,* ***dumme****,* ***dumme*** *Frau gewesen, habe ich zu ihr gesagt. Wie konntest du mir das nur antun, so* ***blöd*** *gewesen zu sein?* [7, S. 23].

Komm, Hanni, hör auf zu weinen. Es gibt ***überhaupt keinen Grund****,* ***absolut keinen Grund*** [9, S. 245].

В межах мікротексту спостерігаються комбінації різних заперечень:

Ich will – das alles ***nicht mehr****. Ich habe* ***nie*** *über so etwas gesprochen. Mit* ***niemandem****. Das geht doch* ***keinen*** *was an* [9, S. 167].

У якості засобу організації зв'язку може виступати тотожний повтор окремих словосполучень, (частин) речень:

Was hättest du gemacht, wenn ich das von dir verlangt hätte*?* ***Was hättest du gemacht, wenn ich verlangt hätte****, daß du den Brief ungelesen zerreißen und verbrennen sollst?* [9, S. 288].

Лексична когезія іноді виявляється й у вживанні тотожного прислівника (у даному випадку – "zu"):

Terezas Hals war ***zu*** *lang, ihre Augen* ***zu*** *klein, ihre Schulterblätter* ***zu*** *spitz, ihre Finger* ***zu*** *dick, ihr Hintern* ***zu*** *flach, ihre Beine* ***zu*** *krumm* [8, S. 108].

Висновки. Займаючи вершинну позицію в ієрархії мовних одиниць, текст характеризується власною системою міжреченнєвих зв'язків, смислових відношень та відповідними засобами їхньої реалізації. Послаблення доцентрових тенденцій у розвитку лінеарної структури речення позначається на способах організації текстових величин й на відборі різнорівневих мовних засобів, актуалізація яких є гарантом цілісності та зв'язності тексту [6, с. 453]. Вивчення питання сутності лексичної когезії як одного з основних видів когезійного зв'язку та кола проблем, пов'язаних із засобами її репрезентації, є гідним особливої уваги мовознавців. Повноту й вичерпність їх аналізу, безсумнівно, зможе забезпечити синтез використання сучасної палітри методів дослідження, висвітлення доцільності застосування яких засвідчуватимуть подальші наукові пошуки.

Література:

1. Бекетова О.В. Структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в аргументативних текстах. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»: Проблеми семантики слова, речення та тексту. К.: КДЛУ, 1997. Вип. 5. С. 3–12.
2. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум: науково-навчальний посібник. Донецьк: ДонНУ, 2006. 289 с.
3. Івкова Н.М. Структурно-семантичні різновиди лексичного повтору в публіцистичному тексті. Вісник Львів. університету. Серія «Філологія». Ч. ІІ. – Львів, 2004. Вип. 34. С. 284–291.
4. Карп М.А. Когезія та когерентність як сукупність текстового зв'язку у британських художніх мультимодальних творах. Мова і

культура. 2014. Вип. 17. С. 182-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2014_17_2_30.
5. Котвицька В.А. Репрезентанти лексичної когезії в художньому тексті (аналіз на прикладі збірки розповідей Дітера Веллерсгоффа "Das normale Leben"). Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 лютого 2018 р.). К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. URL: http://ktppnm.kpi.ua/ru/node/970
6. Пац Л.І. Функціонально-семантичні вияви категорії зв'язності в художньому тексті. Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 2007. Вип. 15. С. 453–458.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bronsky A. Scherbenpark. Roman. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010. 289 S.
2. Müller H. Herztier. Roman. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1999. 253 S.
3. Schulze I. Simple Storys. Ein Roman aus der ostdeutschen Provinz. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH, 2010. 314 S.
4. Wellershoff D. Das normale Leben. München: Verlagsgruppe Random House GmbH, 2007. 306 S.

Котвицкая В. А. Репрезентанты лексической когезии в художественной прозе (на материале романов современных немецких писателей)

Аннотация. Статья посвящена изучению лексической когезии в художественном тексте. Анализируются тождественные и нетождественные лексические повторы и их функции в текстах романов современных немецких писателей.

Ключевые слова: лексическая когезия, когезийная связь, лексический повтор, тождественный повтор, нетождественный повтор, текст.

Kotvytska V. Representatives of Lexical Cohesion in Prose (based on the novels of modern German writers)

Summary. The present paper focuses on the representation of lexical cohesion in literary text. Identical (repetitions of the same lexeme) and non-identical repetitions in novels of modern German authors are analyzed.

Key words: lexical cohesion, cohesive bond, lexical reiteration, identical repetition, non-identical repetition, text.

УДК 811.112.2'373.611'38

Крайняк О. М.,
доцент кафедри германської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КОНОТАТИВНО МАРКОВАНІ ЕЛІПТИЧНІ ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті уточнено понятійний зміст конотації як емоційно-експресивної стильової категорії, проаналізовано особливості конотативної забарвленості маркованих еліптичних іменників на позначення людини в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: маркований еліптичний іменник, конотація, конотативна забарвленість, експресивність, стилістична конотація.

Постановка проблеми. Вибір теми дослідження полягає у необхідності системного вивчення конотативної забарвленості лексичного еліпса в сучасній німецькій мові. У германистиці бракує комплексного вивчення маркованого і немаркованого типів іменникового еліпса та їх функціонування всередині експресивного, стилістичного та емоційно-експресивного забарвлення об'єкту денотації та змісту слова. Необхідність пропонованого дослідження зумовлена відсутністю системного опису субстантивних композитів з усіченням означуваного у сфері іменникового словотворення сучасної німецької мови, невивченністю семантичного та стилістичного аспектів, а також практичними завданнями лексикології та лексикографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що проблема конотації як стилістична маркованість лексичних одиниць розглядалася в працях багатьох дослідників. В.М. Телія вивчала структурні та стилістичні особливості конотативного значення лексем [6], В.І. Говердовський репрезентував конотацію як суму змістовних компонентів значення слова [2], емоційно-стильовий компонент мовної одиниці досліджувався у працях А.В. Філіппова [7], проте в лінвістичній літературі бракує вивчення конотативної забарвленості еліптичних іменників у сучасній німецькій мові.

Метою статті є виявлення й аналіз засобів вираження експресивності усічених одиниць у лексикографічних джерелах сучасної німецької мови.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань: 1) з'ясувати особливості конотативної забарвленості маркованих еліптичних іменників на позначення людини як основного засобу образного мислення; 2) визначити види та функції емоційно-експресивної лексики в сучасній німецькій мові; 3) здійснити семантико-стилістичну класифікацію усічених одиниць з урахуванням їх експресивно-емоційного забарвлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи лексичний склад мови як словотвірну, семантичну і стилістичну системи, слід зазначити, що в словотвірному плані лексичний еліпс – це процес усічення, в семантичному плані – це зсув всього значення початкової лексичної одиниці на її усічений компонент, а в стилістичному – це стилістичні засоби виразності усіченої одиниці.

Еліптичні скорочення не виявляють регулярності ні в межах однієї мови, ні групи споріднених мов. «Нерегулярність» процесу скорочення полягає в тому, що не від кожного складного слова можливе утворення еліптичної одиниці. Так, не скорочуються звичайно цільнонаправлені (ідіоматичні) (*Seehund, Handschuh, Fingerhut*), посесивно-метонімічні (*Rotkäppchen, Wuschelkopf, Schafskopf*), абстрактні іменники (*Feindseligkeit, Mutterliebe, Sonnenaufgang, Meerrauschen*). Навпаки, зазнають скорочення роздільнонаправлені іменники, зокрема позбавлені ідіоматичності, що трансформуються в синтаксичні словосполучення без порушення їх понятійної і семантичної цілісності і достатньо вживані в мовному колективі в цілому або в межах окремих соціальних (професійних) груп [5, с. 173].

На думку В. Фляйшер, з часом може відбутися стилістична нейтралізація еліптичної одиниці. У зв'язку з цим з'являється можливість «повного витіснення складних слів з уживання в масштабах усього світу, що може привести до їх повної втрати» [8, с. 262]. Це буває зазвичай при частому вживанні еліпсів для позначення широко відомих реалій, при цьому відбувається розрив між скороченою і повною одиницями, що веде до заміни прототипу еліпсом.

У лінгвістичній теорії існують різні тлумачення поняття конотації, у першому випадку йдеться про загальне лексичне значення слова, тобто про значення лексичної одиниці окрім денотата (широке розуміння). При вузькому розумінні поняття «конотація» відносять до тропів, які слугують засобом образності мови. Ми дотримуємось останньої теорії, тому що конотація виконує перш за все експресивну і прагматичну функції.

Конотація (лат. *con* – разом і *notatio* – позначення) – додатковий семантико-стилістичний відтінок, який накладається на основне значення слова, надає йому певного експресивного, емоційного забарвлення – урочистості, невимушеності, фамільярності тощо [3, с. 355].

На думку І.В. Арнольд існує чотири види конотації: емоційна (мова йдеться про передачу емоції або почуття), оцінна (висловлюється позитивне або негативне міркування щодо денотата), експресивна (характеризується образність слова) і стилістична (проявляється у різних функціональних стилях мови) [1, с. 108].

Емоційно-експресивна забарвленість лексичних одиниць є характерною для всіх стилів мови і виражається по-різному. Експресивність пов'язана зі стилістичним значенням, оцінністю, емоційністю, але не ототожнюється з цими поняттями.

Емоційна лексика мови відображає культурний розвиток народу, його традиції, вірування, уявлення про світ. Існує багато лексем, які поєднують в своєму конотативному значенні емоційно-оцінний компонент з експресивним, образним, стилістичним, ідеологічним або ж будь-яким іншим компонентом.

Людині, яка, користуючись певним типом лексики, висловлює свої позитивні чи негативні емоції, завжди допомагає експресія (сила, виразність), що обов'язково увиразнює почуття, тому розчленування цієї лексики на емоційну та експресивну (при стилістичній характеристиці), як правило, умовне [4, с. 90].

Дослідження конотативно маркованих еліптичних іменників із усіченням означуваного дозволило виявити різноманітний з точки зору семантики клас одиниць та прослідкувати їх багатопланові системні зв'язки. Це дає підстави до виділення окремих семантичних груп маркованого еліпса для позначення людини:

- найменування людини за її зовнішнім виглядом, фізичними характеристиками: *Kartoffelnase – Kartoffel* «кирпатий (про людину)», *Schnauzbart – Schnauz* «чоловік із густими вусами», *Fratzengesicht – Fratze* знев. «рожа», *Igelschnitt – Igel* «стрижка їжачком», *Bürstenfrisur – Bürste* «їжачок (чоловіча стрижка)», *Ponyfrisur – Pony* «чубок (зачіска)», *Fliegengewicht – Fliege* «занадто низька вага»;

- найменування людини за її віком: *Knasterbart – Knaster* «дідуган», «старий буркотун», *Piepmatz – Piepe* «пташеня (про дитину)», *Krabbelkind – Krabbler* «дитина («повзунок»)», *Wichtelmann – Wichtel* «підліток»;

- найменування людини за характером стосунків з іншими людьми: *Busenfreundin – Busen* «щира подружка», *Turteltaube – Turtel* «улюблена подружка», *Saftheini – Saft* «старанний однокласник»;

- найменування людини за її інтелектуальними здібностями: *Pieselampel – Piesel* «нездара», «боягуз», *Eierkopf – Ei* «інтелектуал», *Dusselkopf – Dussel* «нерозумна людина»;

- найменування людини за її рисами характеру, поглядами: *Punkrock – Punk* «шалапут», «стиляга», *Spießbürger – Spießer* «противник прогресу», *Tausendkünstler – Tausend* «майстер», *Lackaffe – Lacko* «піжон», *Arschkriecher – Arsch* груб. «дурень», «підлабузник», *Dragonerweib – Dragoner* «бій-баба», *Klatschbase – Klatsche* «пліткарка».

Еліптичні іменники, які утворилися в результаті елімінації означуваного в процесі свого історичного розвитку і активного функціонування в мові, поступово стають обов'язковою складовою стійких словосполучень, поетичних назв, фразеологічних одиниць, ідіоматичних виразів. Так, у словотвірному ряді *Busenfreundin – Busen*, усічене слово *Busen* зі значенням «душа», «лоно», «щира подружка» є частиною багатьох стійких поетичних виразів: *der Busen der Natur (scherzh.)* – поет. «на лоні природи»; *seinen Busen öffnen* – поет. «розкрити своє серце», «висловитися щиро»; *eine Schlange am Busen wärmen* – «вигріти гадюку за пазухою»; *es im Busen haben* – поет. «бути собі на умі»; *es im tiefsten Busen bewahren* – поет. «зберігати щось глибоко в душі»; *in seinen Busen greifen* – поет. «заглибитися в самого себе»; *Liebe im Busen hegen* – поет. «відчувати в своєму серці любов».

Стилістичне маркування еліптичних іменників вказує на стилістичне значення конкретної лексичної одиниці. Серед усічених одиниць зафіксовано використання стилістично зниженої лексики (з іронічною, грубою, зневажливою конотаціями), які надають експресивно забарвленому слову негативної оцінки: *Fratzengesicht – Fratze* знев. «рожа», *Arschkriecher – Arsch* груб. «дурень», «підлабузник». Такі лексеми виступають стилістичними синонімами до нейтральної характеристики людини, предмета, явища або поняття: *Fratze – Miene, Gesicht*; *Arsch – Kriecher.* До того ж вони здатні набувати емоційного заряду в складі стійких словосполучень, прислів'їв та фразеологічних виразів: *eine Fratze ziehen*, *Fratzen schneiden* – «кривлятися»; *wenn man diese Fratze schon sieht, vergeht einem der Appetit* – «коли побачиш таку пику, пропадає апетит». *Dieser Arsch hat mir alles verdorben* – «цей дурень мені все зіпсував».

До емоційно експресивних належать також слова, в яких оцінність виражається не лексично, а граматично, тобто за допомогою префіксів або суфіксів. Наприклад, німецький суфікс *chen* може надавти слову не лише зменшувального відтінку значення, але й конотативного значення зневаги або пестливості, жартівливості: *Fratze – Frätzchen*: *ein niedliches Frätzchen* «гарна мордочка».

Емоційно-оцінний потенціал композитів сучасної німецької мови є передумовою для появи еліптитичних іменників із стилістичною конотацією, тому що складні слова володіють комунікативною релевантністю та функціонально стильовим потенціалом. Логіко-предметний зміст композитів міститься в мікроконтексті, який зумовлено їх складовими частинами.

До найбільш характерних видів конотативної виразності можна віднести лексичні еліпси, які утворилися в результаті скорочення та метафоричного, метонімічного перенесення. Метафора традиційно визначається як троп, побудований на вживанні слів і словосполучень у непрямому значенні на основі подібності, аналогії (за кольором, формою, обсягом, призначенням тощо) [4, с. 26].

Метафоричне перенесення і процес еліптичного скорочення лежать в основі утворення низки іменників:

- схожість частини тіла тварини (рослини) і людини: *Ponyfrisur – Pony* «чубчик (зачіска)», *Igelschnitt – Igel* «стрижка їжачком», *Wespentaille – Wespe* «осина талія», *Pilzkopffrisur – Pilzkopf* «юнак з зачіскою бітлів», *Kaktuskopf – Kaktus* «стрижка їжачком», *Kartoffelnase – Kartoffel* «кирпатий (про людину)»;

- схожість тварини (рослини) з людиною: *Kosakenpferd – Kosaken* «козацький кінь», *Wespentaille – Wespe* «осина талія», *Kraulstil – Kraul* «плавання стилем «кріль»;

- схожість частини тіла дитини і дорослої людини: *Bubikopf – Bubi* «жіноча стрижка під хлопчика»;

- схожість тварини (рослини) і захворювання людини: *Froschgeschwulst – Frosch* «пухлина живота».

Метонімія означає буквально «перейменування» і як термін вживається для позначення перенесення найменувань на основі асоціацій по суміжності.

Метонімічні значення еліптичних іменників на позначення людини базуються на семантичних асоціаціях або стилістичних конотаціях:

- люди, які знаходяться в приміщенні – приміщення: *Nichtraucherabteil – Raucher* «вагон для тих, хто не палить», *Raucherabteil – Nichtraucher* «вагон для тих, хто палить», *Nichtschwimmerbecken – Nichtschwimmer* «басейн для тих, хто не вміє плавати»;

- частина тіла людини – людина: *Linkshänder – Linker* «лівша», *Tausendkünstler – Tausend* «майстер на всі руки»;

- зарядця праці – працівник: *Töpfermeister – Töpfer* «гончар», *Putzfrau – Putz* «прибиральниця».

Висновки. Еліптичні іменники активно беруть участь у процесі створення нових стилістично забарвлених лексем, забезпечуючи таким чином емоційно-оцінну конотацію висловлення. Метонімічне та метафоричне перенесення сприяє варіативній номінації, створенню яскравих та експресивних образів людини. Деякі скорочені іменники актуалізуються у мовленні та переходять в розряд стилістично маркованих лексичних одиниць.

Отже, функціональний аспект стилістично маркованих еліптичних іменників потребує подальшого системного вивчення. Детальне дослідження їхніх стилістичних конотацій може базуватися на основі мовного вираження в різних типах тексту.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1981. 295 с.
2. Говердовский В.И. История понятия коннотации. Филологические науки. М.: Наука, 1979. № 2. С. 83–86.
3. Дудик П.С. Стилістика української мови: навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
4. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови: 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Вища школа, 1987. 351 с.
5. Силин В. Л. Лексический эллипс в германских языках. К: Вища школа, 1974. 184 с.
6. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты. М.: Языки русской культуры, 1996. 288 с.
7. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации. Вопросы языкознания. 1978. № 1. С. 57–64.
8. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1969. 327 S.

Крайняк О. Н. Коннотативно маркированные эллиптические существительные для обозначения человека в современном немецком языке

Аннотация. В статье уточнено понятийное содержание коннотации как эмоционально стилистической категории, проанализированы особенности коннотативной окрашенности маркированных эллиптических существительных для обозначения человека в современном немецком языке.

Ключевые слова: маркированное эллиптическое существительное, коннотация, коннотативная окрашенность, экспрессивность, стилистическая коннотация.

Kraynyak O. Connotatively marked elliptic nouns used for denotation of a person in modern German

Summary. In the article we clarified the conceptual content of a connotation as an emotionally stylistic category, analyzed features of connotation of marked elliptic nouns used for denotation of a person in the modern German language.

Key words: marked elliptic nouns, connotation, connotative tinge, expressiveness, stylistic connotation.

УДК 811.133.1'42:82-32.09:165.62

Кузик Н. Ю.,
аспірант кафедри французької філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

КОЛЬОРНІ ЛЕКСЕМИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ КАТЕГОРІЇ «РЕЧЕВОСТІ» У НОВОМУ РОМАНІ (НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ АЛЕНА РОБ-ГРІЄ "DANS LES COULOIRS DU MÉTROPOLITAINE" («У КУЛУАРАХ МЕТРОПОЛІТЕНУ»))

Анотація. У статті опрацьовано погляди лінгвістів щодо поняття «колір» та використано семантико-синтаксичний аспект вивчення прикметників кольору, проведений французьким лінгвістом Крістіаном Моліньє. Висвітлено вплив феноменологічних ідей на творчість письменників «Нового роману». Крізь призму феноменологічних тлумачень розглянуто тему сприйняття кольору та його мовне представлення на прикладі тексту новели Алена Роб-Гріє "Dans les couloirs du métropolitaine" («У кулуарах метрополітену»).

Ключові слова: феноменологія, «Новий роман», речевість, кольорні лексеми, категоріальні прикметники кольору, прикметники характеристик-доповнень кольору.

Постановка проблеми. «Новий роман» у французькій літературі – явище неоднозначне. Донині ведуться суперечки щодо його визначення чи як літературного угруповання, чи як окремої школи, чи як терміну для умовного позначення особливого стилю письма. Попри такі різновекторні характеристики, «Новий роман» вніс чимало змін у традиційне розуміння роману як літературного жанру. Одним з найвагоміших аспектів у таких змінах виявляються ідеї феноменології, адже «Новий роман» розвивався у Франції саме у період великої популярності такого філософського напряму як феноменологія, що дозволяє пояснити певні особливості змалювання дійсності у художньому творі.

Аналіз останніх досліджень. Філософію французьких феноменологів Ж.-П. Сартра і М. Мерло-Понті пов'язують з літературним напрямом «Нового Роману». Привілейованого статусу набувають поняття опису [1, с. 2], часу, суб'єктивності, значення і сприйняття у текстах «Нового роману» [3].

Зв'язок «Нового роману» і феноменології став предметом дослідження для фінської вченої А. Меретої (Anna Meretoja) і був частково нею проаналізований на прикладі роману Алена Роб-Гріє «В лабіринті». Феноменологічне прочитання текстів представників «Нового роману», висвітлені також у праці Т. Франка [4].

Тема кольору у творах А. Роб-Гріє вже частково була висвітлена М.-Ж. Стейзель на прикладі роману «Ревнощі» [5]. Дослідник представила рекурентність вживання кольорем у тексті як підтвердження синтезу літератури і кіно у текстах письменника.

Мета статті – виділити у феноменологічній концепції філософів тему сприйняття кольору, проаналізувати його ознаки стосовно речей, описати мовне представлення кольорем на прикладі тексту новели Алена Роб-Гріє "Dans les couloirs du métropolitaine" («У кулуарах метрополітену») [6], грунтуючись на ідеях феноменологів Е. Гусерля та М. Мерло-Понті.

Виклад основного матеріалу. Отож, крізь призму феноменологічних ідей можемо краще зрозуміти такі особливості «Нового роману» як відсутність лінійного способу розвитку подій, детальні описи предметів з особливою увагою на їх візуальне сприйняття і відстороненість від практичного застосування (використання).

Згадані вище аспекти феноменології у творчості письменників «Нового роману» перегуються з філософськими ідеями Е. Гусерля у німецькій феноменології та М. Мерло-Понті, який символізує розвиток саме французької феноменології. І як зазначено у статті, філософ не був надто добре ознайомлений з творчістю А. Роб-Гріє, але захоплювався творчістю К. Сімона, хоч і вважав більшість представників «Нового роману» такими, що «загубилися у фетишизмі подробиць» ("dans une sorte de fétichisme des détails") [2].

Ми виділили у феноменологічній концепції М. Мерло-Понті тему сприйняття кольору, ознаки та мовне представлення якої розглянемо на прикладі тексту новели Алена Роб-Гріє "Dans les couloirs du métropolitaine".

Варто зазначити, що тема кольору завжди перебувала у полі зору дослідників різних галузей науки: філософії, фізики, літературознавства, мовознавства.

М. Пастуро, французький історик-медієвіст, що досліджував історичну семантику кольорів, в одній із своїх доповідей "Vers une histoire des couleurs possibilités et limites" зазначив, що колір – це не лише феномен фізичний і перцептивний (сприймальний), але й складна культурна конструкція, складний культурний механізм. Важливим зауваженням автора є те, що колір – це суспільне явище. Саме суспільство надає кольорові його визначення і значення, встановлює правила і цінності, визначає застосування і цілі [7].

Декілька важливих тверджень, що стосуються поняття кольору та його сприйняття у праці Е. Гусерля «Річ і простір», були виокремлені французьким вченим М. Елі. Його міркування стали теоретичним і практичним підґрунтям для аналізу кольорем у творах Алена Роб-Гріє. На думку Е. Гусерля, колір постає невід'ємною ознакою, пов'язаною з місцем розташування речі та її формою. Колір є властивістю речі, яку сприймаємо, а не самого сприйняття. Перцепція забарвлення стає можливою лише у зв'язку зі зовнішнім виглядом речі. Істотним вважаємо зауваження про вплив освітлення і середовища на бачення речі. За словами Е. Гусерля, якщо освітлення змінює сприйняття людиною кольору, то середовище модифікує лише власне бачення речі, а не саму річ [8, с. 69–71].

Формуючи власні твердження при розбудові феноменологічних ідей, головною проблемою свого opus magnum «Феноменологія сприйняття» М. Мерло-Понті обрав опис світу сприйняття, де ядром виступає феноменальне тіло, а розумінням речі певним чином – колір у живому сприйнятті [9, с. 353].

Мерло-Понті стверджує, що колір є завжди кольором певного об'єкта, а «кольори візуального поля формують систему, впорядковану стосовно певної домінанти, якою виступає освітлення, взяте за рівень» [9, с. 363]. За словами філософа, «неможливо повністю описати колір килима не враховуючи, що цей килим вовняний, не надавши цьому кольору якогось тактильного відчуття чи ваги та певного шумопоглинання» [9, с. 375].

Захоплюючись і часто використовуючи у своїх дослідженнях творчість художника П. Сезанна, М. Мерло-Понті говорить про «аранжування кольорів речей» і зазначає, що «річ не мала б цього забарвлення, якби вона не мала цієї форми, цих тактильних властивостей, цієї звучності і запаху. <...> Крихкість, твердість, прозорість і кришталеве звучання скла передають один-єдиний спосіб буття» [9, с. 370].

М. Мерло-Понті виокремлює також матеріал речі, її вагу, що формують тактильні відчуття, як важливі ознаки для повного опису кольору певної речі. Філософ зазначає, що «властивості речі, наприклад, її колір, твердість, вага, говорять нам про неї більше, ніж її геометричні ознаки» [9, с. 353]. «Коли я дивлюся на яскраво-зелений колір вази Сезанна, він не змушує мене *думати* про кераміку, він дає мені її, вона там, зі своєю тонкою та гладкою поверхнею та з пористим внутрішнім боком, в тому особливому способі, яким модулюється зелений колір» [9, с. 383].

Говорить Мерло-Понті також і про роль освітлення, як особливий спосіб виникнення світла чи кольорів: «Освітлення та відблиск відіграють свою роль, лише коли вони залишаються непомітними посередниками і ведуть наш погляд замість того, щоб утримувати його», «освітлення веде мій погляд і дає можливість бачити об'єкт» [9, с. 359–360].

М. Мерло-Понті висловив важливе зауваження: «якщо описати дійсність такою, якою вона нам дається у перцептивному досвіді, то побачимо, що вона навантажена антропологічними предикатами. Уся природа є мізансценою нашого власного життя чи нашим співрозмовником у цьому, так би мовити, діалозі. Ми не можемо помислити річ, яка не сприймається і не може бути сприйнятою». На його думку, «річ ніколи не може бути відокремлена від того, хто її сприймає, вона ніколи не може бути по-справжньому річчю-в-собі, вона встановлює себе як точку призначення нашого погляду чи як мету чуттєвого дослідження» [9, с. 371]. Це твердження перегукується з думкою М.О. Зубрицької про те, що «художній текст у феноменологічному розумінні – це унікальна мережа інтетенційних актів та взаємозв'язків, які містять також авторську свідомість. Інтенційність тексту може здійснюватися тільки в процесі читання. Носієм текстової інтенційності є голос оповідача чи наративний голос, а її реалізація відбувається лише в інтерсуб'єктивній площині через розгортання від голосу оповідача до відгуку читача» [10, с. 78].

На думку польської дослідниці А. Вежбицької, виразити словами кольорове сприйняття взагалі неможливо. Проте людство навчилося пов'язувати зорові категорії з певними універсальними і доступними людині зразками. На її думку, основні точки референції у розмовах про колір становлять такі категорії як вогонь, сонце, рослинний світ, небо (день/ніч). Вчена називає ці категорії – «когнітивними зачіпками» при номінації кольорів [11].

У розкритті семантики слів «темний» і «світлий» ключовим А. Вежбицька вважає поняття зору, а прототип вживання цих слів пов'язаний не з предметами, а з середовищем. Зорове сприйняття описується як складне й інтегральне, враховуючи колір, форму, фактуру та інші ознаки.

Українські дослідники також виділяють багатоаспектність поняття кольору. І.В. Ковальська аналізує проблему семантичної структури словесних образів з колірним компонентом як «надзвичайно місткі утворення, що поєднують предметно-логічну зорову інформацію зі складним переплетінням асоціативних зв'язків, символічного навантаження та особливостей оригінального авторського світобачення» [12, с. 7]. Н.Ю. Римар визначає колір як «чітко вибраний наративний засіб, важливий змістовий і композиційний елемент художнього твору» [13, с. 200], говорить також про експліцитне (пряме називання кольору) та імпліцитне (називання предметів, кольорова ознака яких закріплена в культурі та мові) представлення кольору. Р.С. Помірко розглядає функціонування системи кольорів у романських мовах, виділяє як мовні, так і позамовні чинники, що вносили корективи у романську колористику. Він зазначає, що попри виділення «12 найменувань основних кольорів, вони ще утворюють вторинні підсистеми, які вирізняються розгалуженою системою відтінків» [14, с. 26].

Окрім викладених міркувань учених, у дослідженні кольору ми вважаємо за потрібне зазначити ще один аспект вивчення кольорем, а саме семантико-синтаксичний, проведений французьким лінгвістом Крістіан Моліньє. Він виділяє 2 класи прикметників кольору: 1) прикметники, які позначають кольори і служать для розрізнення гами кольорів, учений їх класифікує як категоріальні прикметники кольору (adjectifs de couleur catégorisateurs); 2) прикметники, які уточнюють характеристики прикметників кольорів, що позначають ясність, насиченість, яскравість кольору – прикметники характеристик-доповнень кольору (adjectifs de caractérisation générale des couleurs) [15, с. 259].

Автор зазначає, що категоріальні прикметники кольору відігрють роль означення, епітета до іменника, а прикметники характеристик-доповнень кольору – роль предиката.

К. Моліньє виділяє 4 підкласи прикметників кольорів, до яких входять:

1) прості прикметники кольору (les adjectifs de couleur *Adj C* autonomes simples);

2) складені прикметники кольору (les adjectifs de couleur *Adj C* autonomes composés);

3) складені прикметники кольору з простим першим елементом (les adjectifs de couleur *Adj C* complexes à premier élément *Adj C* autonome simple);

4) прикметники кольору, асоціативно пов'язані з іменником-предметом (les adjectifs de couleur *Adj C* associées synchroniquement à un nom).

Автор також визнає протиставлення понять прикметників кольорів – первинних, або семантично-основних (les adjectifs de couleur sémantiquement primitifs (ou fondamentaux), і другорядних (les adjectifs de couleur non primitifs.).

Перший підклас простих прикметників кольору містить у собі 11 семантично-основних кольорів, до яких вчений відносить такі кольори: blanc (білий), noir (чорний), gris (сірий), jaune (жовтий), orange (оранжевий), marron (каштановий), rouge (червоний), rose (рожевий), violet (фіолетовий), bleu (синій), vert (зелений). Серед семантично-основних кольорів виділяє 3 первинні кольори – le jaune (жовтий), le rouge (червоний), le bleu (синій) і три вторинні – l'orange (оранжевий), le violet (фіолетовий), le vert (зелений). Його висновки частково базуються на місці кольору у спектрі і на позначенні елементів природи: le jaune

(жовтий колір), дарований нам природою (колір лимона, меду чи золота), який міститься між зеленим та оранжевим кольорами [15, с. 271]. Щодо коричневого і рожевого кольорів, то автор підкреслює їх спорідненість з оранжевим і червоним, оскільки коричневий може розглядатися як «темний оранжевий», а рожевий – як «ледь насичений червоний» [16, с. 153, 1139].

Особливістю другорядних кольорів, які не входять до перелічених 11 основних кольорів, автор вважає їх мінімальне вживання і подвійну належність до того чи іншого кольору (une sphère d'appartenance double).

Отож, підсумовуючи твердження філософів і лінгвістів, можемо стверджувати, що поняття кольору – явище фізичне, перцептивне і суспільне. Колір тісно пов'язаний із поняттям світла, освітлення, форми, матеріалу, які створюють умови для розкриття повноти кольору. У художньому творі колір несе у собі особливості авторського світобачення та перцепції читача, що виявляються у його представленні експліцитно й імпліцитно. Саме крізь призму такого сприняття кольору ми аналізуватимемо кольорні лексеми у новелі Алена Роб-Гріє "Dans les couloirs du métropolitaine".

У цій новелі корпус виокремлених кольорів становить 45 одиниць. Частотність їх вживання ми представимо відповідно до тих 2 класів прикметників кольору, які виділив К. Моліньє.

До категоріальних прикметників кольору відносимо:

- gris (сірий) – **6**: escalier **gris** fer (сірі залізні сходи), complet **gris**, un **gris** assez pâle (сірий чоловічий костюм, сірого блідуватого кольору), le pantalon **gris** de l'homme (сірі штани), escalier rectiligne, **gris** fer (сірі залізні сходи), costume **gris** (сірий костюм);

- blanc (білий) – **5**: le mur nue, uniformément revêtu de petits carreaux rectangulaires en céramique **blanche** (гола стіна, викладена маленькими прямокутними плиточками з білої кераміки), le fond **blanc** brillant (біле блискуче тло), les dents **blanches** (білі зуби), un espace vide couvert de céramique **blanche** (пустий простір, вкритий білою керамікою), une grosse inscription **blanche** sur un fond rouge, rectangulaire, qui occupe presque toute sa largeur. (напис великими білими літерами на червоному прямокутному тлі, який займає майже усю його площу);

- rouge (червоний) – **4**: un imperméable **rouge** (непромокальний червоний плащ), la femme en **rouge** (жінка у червоному), aux lèvres **rouges** (червоні губи), un fond **rouge,** rectangulaire (червоне прямокутне тло);

- bleu (синій) – **2**: un étroit pantalon de toile **bleue (**вузенькі штани з синього полотна), pantalon **bleu** (сині штани);

- vert (зелений) – **3**: l'ensemble du système est peint en **vert** sombre (розсувні двері, пофарбовані у темно-зелений колір); une bande horizontale de peinture **vert sombre, laquée** (горизонтальна лакована смужка темно-зеленої фарби); une paroi de tôle **verte** (перегородка з бляхи зеленого кольору));

- jaune (жовтий) – **1**: la lumière **jaune** (жовте світло);

- rose (рожевий) – **2**: son importante calvitie large rond d'un cuir chevelu **rose** et **brillant** (його лисина, що нагадувала широке коло рожевого і блискучого волосяного покриву), les visages r**oses** (рожеві обличчя);

- noir (чорний) – **2**: les souliers sont **noirs, poussiéreux** (чорне запорошене взуття), rampe, simple ruban épais de caoutchouc **noir (**поручні з товстої смужки чорного каучуку);

- roux (рудий) – **1**: cheveux r**oux** collés à la peau (руде волосся, що прилипло до шкіри);

- blond (білявий) – **1**: cheveux **blonds** bouclés (біляве кучеряве волосся);

- bleu-ciel (голубий) – **1**: le fond **bleu ciel** des panneaux (голубе тло дошок для оголошення).

Серед зазначених К. Моліньє 11 семантично основих кольорів у новелі знаходимо 8. Відсутні такі кольори: l'orange (оранжевий), le violet (фіолетовий), marron (каштановий). Крім того, у творі знаходимо також прикметники кольору, що належать до двох підкласів: підкласу простих прикметників кольору та складених прикметників кольору з першим елементом простого прикметника. Найбільше представлені прості прикметники кольору, серед яких ми виділили 8 первинних: gris (сірий), blanc (білий), rouge (червоний), bleu (синій), vert (зелений), jaune (жовтий), rose (рожевий), noir (чорний) і один вторинний: roux (рудий) через його подвійну приналежність до первинних кольорів, оскільки його місце між оранжевим і червоним. Складені прикметники кольору з першим елементом простого прикметника у тексті новели представлені прикметниками bleu-ciel (голубий, колір неба) і blond (білявий). Blond (білявий) належить до 11 кольорів, що можуть бути першим елементом у складених прикметниках.

Два інші підкласи (прикметники кольору, асоціативно пов'язані з іменником-предметом, та складені прикметники кольору), на жаль, не виявлені у творі.

Категоріальні прикметники кольору у новелі використані для <u>опису одягу</u>: *costume gris (сірий костюм), le pantalon gris (сірі штани), le pantalon bleu (сині штани), la femme en rouge (жінка у червоному), un imperméable rouge (червоний непромокальний плащ), les souliers noirs (чорне взуття);* <u>для опису частин тіла</u>: *les lèvres rouges (червоні губи), les dents blanches (білі зуби), les visages roses (рожеві обличчя), cheveux roux, cheveux blonds (руде та біляве волосся);* а також <u>для опису метро</u>: *escalier gris (сірі сходи), rampe, simple ruban épais de caoutchouc noir (поручні з чорного каучуку), le mur nue, revêtu de petits carreaux rectangulaires en céramique blanche (викладена білою керамічною плиткою стіна), le fond bleu ciel des panneaux (голубі щити) une grosse inscription blanche (та напису), l'ensemble du système est peint en vert sombre (темно-зелені автоматичні дверцята).*

Поруч із кольором знаходимо у тексті і зазначення матеріалу, з якого речі виготовлені (на важливості такого поєднання матеріалу з кольором наполягали філософи-феноменологи): так, сходи – залізні (escalier gris **fer)**, стіна, викладена маленькими прямокутними плиточками з білої кераміки (le mur nue, uniformément revêtu de petits carreaux rectangulaires en **céramique** blanche), вузенькі штани з синього полотна (un étroit pantalon de toile **bleue**), перегородка з бляхи зеленого кольору (une paroi de tôle **vetre**), поручні з товстої смужки чорного каучуку (rampe, simple ruban épais de caoutchouc **noir**).

Щодо виділення прикметників характеристик-доповнень кольору, то вони представлені так:

- rougâtre (червонуватий) – **1:** les bouteilles **rougeâtres** (червонуваті пляшки);

- jaunâtre (жовтуватий) – **1:** la plus élevée de ces deux mains est celle d'un homme en complet gris, gris assez pâle, incertain, **jaûnatre** sous la lumière jaune <…>" (жовтувато-сірий колір костюма) У наведеному прикладі колір костюма зазначено крізь призму жовтого освітлення, що служить, за словами Мерло-Понті, «домінантою, стосовно якої система кольорів впорядкована» [9].

- brunâtre (коричневуватий) – **1: <**…> portant quelque sac, ou filet à provision, ou paquet de forme arrondie, dont la masse **brûnatre** dépasse à peine " (несучи якусь сумку (мішок), або сітку для продуктів, або пакет заокругленої форми, з якого видно було коричневувату масу).

Зазначені кольореми є очевидним прикладом класу прикметників характеристик-доповнень кольору, оскільки означують предмети (пляшку, костюм, масу, що міститься у пакеті) через легкий відтінок основного кольору, наближення до основного кольору. Особливе місце серед таких прикметників належить прикметникові sombre:

- sombre (темний) – **5:** l'ensemble du système est peint en **vert sombre** (розсувні двері, пофарбовані у темно-зелений колір), une bande horizontale de peinture **vert sombre,** laquée (горизонтальна лакована смужка темно-зеленої фарби), deux silhouettes d'hommes en complets-vestons de couleurs **sombres** (два чоловічі силуети у темних костюмах), les pantalon sont de **teinte sombre** (штани темного кольору).

У зазначених прикладах прикметник sombre (темний) уточнює основний колір, вказуючи на його насиченість, інтенсивність і може стосуватися будь-якого кольору. Синонімом до прикметника "sombre" зазначають прикметник "foncé" (темний), що стосується лише кольору, фарби і, згідно з визначенням Larousse, тяжіє до коричневого кольору ("qui tire sur le brun") [17, P. 654].

Проте у тексті виявлено ще й інше його представлення, пов'язане не стільки з кольором, скільки з освітленням, що, за М. Мерло-Понті, постає невід'ємним елементом у сприйнятті кольору.

Des silhouettes **sombres** des voyageurs (два темні силуети подорожуючих).

У зазначеному прикладі варто вказати на важливість лексеми silhouette – forme qui se profile en noir sur un fond clair (чорна фігура на світлому фоні), що пов'язує наше сприйняття і з кольором і з освітленням. Окрім того, згадані силуети з'являються у другій частині новели під назвою "Un souterrain" («Підземний перехід»), що дозволяє говорити про специфічність освітлення, яке впливає на представлення кольору автором і його сприйняття читачем.

Важливо виділити і такі прикметники, що вносять певні додаткові ознаки у позначенні кольору, зокрема brillant (блискучий, сяючий): le fond **blanc** brillant (біле блискуче тло), pâle (блідий, тьмяний): un **gris** assez pâle (блідий сірий):

- brillant (блискучий, сяючий) – **2**: ce fond blanc **brillant** (біле блискуче тло), son importante calvitie large rond d'un cuir chevelu rose et **brillant** (його лисина, що нагадувала широке коло рожевого і блискучого волосяного покриву);

- pâle (блідий, безбарвний) – **1:** la plus élevée de ces deux mains est celle d'un homme en complet gris, gris assez **pâle**, incertain, jaûnatre sous la lumière jaune <…>" (блідо-сірий колір костюма). Простежуємо градацію кольорем від сірого, блідо-сірого до тьмяного і невизначеного, жовтуватого.

- franche (справжній, істинний, природній,чистий) – **1: (**le personnage est habillé d'un costume **gris**, de teinte peu **franche**. (особа одягнута у сірий костюм, малояскравого (не натурального) сірого кольору).

Коли мова йде про колір, прикметник "franche" підкреслює чистоту і натуральність кольору, "qui présente des caractères de pureté, de naturel: pur, simple" [16, 562]. Хоча таке значення не є першим для прикметника "franche", однак через систему асоціативно-семантичних зв'язків та актуалізацію семи «щирий, відкритий, справжній», ми пов'язуємо його з означенням кольору.

Варто звернути увагу і на прикметник incertain (мінливий, неясний, невизначений). Лише французький словник Larousse пов'язує прикметник incertain з кольором, подаючи сполучення "une couleur incertaine" – невизначений, тьмяний колір (vague, confus) [17, P. 367].

Incertain – 1: la plus élevée de ces deux mains est celle d'un homme en complet gris, gris assez pâle, **incertain**, jaunâtre sous la lumière jaune <…> (Найвище піднята рука належала чоловікові, одягнутому у сірий костюм, сірий досить блідий, невизначений, жовтуватий від жовтого світла).

У згадуваній вже градації кольорем від сірого, блідо-сірого до тьмяного, невизначеного і жовтуватого, прикметник "incertain" виступає елементом зв'язку між категоріальним прикметником кольору (gris) та прикметником характеристики-доповнення (jaunâtre).

Особливої уваги заслуговує також прикметник bariolé (барвистий), оскільки він не позначає ані конкретного кольору, ані не служить для зазначення певного уточнення кольору, а поєднує розмаїття кольорів.

Bariolé (пістрявий, барвистий) – **1:** coiffé d'un foulard **bariolé** noué sous le menton. (з барвистою, різнокольоровою хустинкою, зав'язаною під підборіддям).

У тексті новели ми виділили також прикметники, які у контексті твору постають імпліцитними кольоремами; до них ми відносимо прикметники poussiéreux (запорошений) та laqué (вкритий лаком):

- poussiéreux (сірий) – **1:** les souliers sont noirs**, poussiéreux** (черевики чорні, вкриті пилом (сірі);

- laqué (вкритий лаком, глянцевий, блискучий) – **1:** une bande horizontale de peinture **vert sombre, laquée** (горизонтальна лакована смужка темно-зеленої фарби).

Варто звернути увагу на те, що і прикметники "brillant" і "laqué" акцентують увагу на зовнішньому вигляді речі, підкреслюють її колір. Так, у випадку "brillant" речі сяють і блищять завдяки світлу ("brillant" віддієслівний прикметник від дієслова "briller", що означає блищати, сяяти); "laqué" – вкритий лаком, тобто лискучий завдяки матеріалові, що покриває фарбу. Такі міркування підтверджують роздуми філософів-феноменологів про зв'язок сприйняття кольору з огляду на світло, освітлення та матеріал речі. Прикметник "poussiéreux" – сірий, бо вкритий пилом, що теж є своєрідним матеріалом, який складається з дрібних частинок, які накладаючись на основний колір, надають речі специфічного забарвлення.

Отож, для А. Роб-Гріє важливо змалювати реальну дійсність, із зазначенням усіх нюансів чи ознак. Автор акцентує увагу не лише на присутності певних речей, а й спонукає читача сприймати цю дійсність у її найменших деталях, через форми та колір.

Висновки. Феноменологічне прочитання творів представників «Нового роману» постає явищем багатоаспектним і дає можливість зрозуміти та пояснити їх особливу манеру при зображенні дійсності.

Говорячи про зосередженість письменників на візуальному сприйнятті речей і предметів, ми виділили тему сприйняття кольору, яка представлена у працях філософів-феноменологів Е. Гусерля і М. Мерло-Понті. Базуючись на їхніх працях, присвячених розкриттю теми кольору, відзначаємо важливу роль світла, освітлення, середовища, форми предмета чи речі.

Опираючись на ідеї феноменології (Е. Гусерль, М. Мерло-Понті) та дослідження у галузі лінгвістики (К. Моліньє), ми проаналізували репрезентацію колірних лексем у новелі Алена Роб-Гріє "Dans les couloirs du métropolitaine". Ми переконалися, що філософські ідеї набули мовно-стилістичного представлення у тексті новели, що стало невід'ємним елементом категорії «речевості» – сукупності описів фізичних об'єктів у художньому творі.

У тексті ми виділили корпус кольорем, що становить 45 одиниць, які поділили на дві групи: категоріальні прикметники кольору та прикметники характеристик-доповнень кольору. Два класи прикметників використовуються для опису одягу, частин тіла та частин метрополітену. Особливу увагу ми зосередили на поясненні прикметників характеристик-доповнень кольору, які дозволяють авторові повніше передати колір речей, а читачеві його сприйняти, враховуючи вплив навколишнього середовища.

Література:

1. G. Gilles. Claude Simon, La Phénoménologie du réel. URL: https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00978681/document.
2. Dusset J.-B. La primat de la description dans la phénoménologie et le Nouveau Roman. Studia Phænomenologica. 2008. Vol. VIII, P. 241–258
3. Meretoja A. The Narrative Turn in Fiction and Theory. The Crisis and Return of Storytelling from Robbe-Grillet to Tournier. New York: Palgrave Macmillan, 2014. 282 p.
4. Franck Th. Lecture phénoménologique du discours Romanesque. Limoges: Éditions Lambert-Lucas, 2017. 288 p.
5. Steisel M.-G. Étude des couleurs dans La Jalousie. The French Review. 1965. Vol, 38. No. 4. P. 485–496.
6. Robbe-Grillet A. Dans les couloirs du métropolitaine. Instantanés. Paris: Les Editions de Minuit, 1962. P. 76-93.
7. Pastoureau M. Vers une histoire des couleurs: possibilités et limites URL:http://www.academiedesbeauxarts.fr/upload/Communication_seances/2005/04-Pastoureau.pdf.
8. Elie Maurice. Phénoménologie et sciences de la vision: vision et couleur. Noesis. 1997. № 1. P. 39–82. URL: http://journals.openedition.org/noesis/1417?file=1
9. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з фр. О. Йосипенко, С Йосипенка. К.: Український Центр духовної культури, 2001. 552 с.
10. Зубрицька М.О. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів: Літопис, 2004. 352 с.
11. Вежбицкая А. Обозначения цвета и универсалии восприятия / пер. Т. Е. Янко. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1996. С. 231–291.
12. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англомовних художніх текстів): автореф. дис … канд. філ. наук: спец. 10.02.16; Київський. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2001. 19 с.
13. Римар Н. Ю. Колористика художнього простору як важливий наративний засіб прози Ніни Бічуї. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2014. № 1127. С. 200–205.
14. Помірко Р. С. Універсальне і етнокультурне в назвах кольорів. Пристрасть науки / упоряд. М. Латик, Г. Матвіїв. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 17–31.
15. Molinier Ch. Les termes de couleur en français. Essais de classification sémantico-syntaxique. Cahiers de Grammaire. 2006. № 30. P. 259–275.
16. Le Robert Micro Poche: Dictionnaire d'apprentissage de la langue française / réd. par Alain Rey. Paris: Dictionnaires Le Robert, 1993. 1658 p.
17. Nouveau Larousse élémentaire. Paris: Librairie Larousse, 1967.

Кузык Н. Ю. Цветовые лексемы как неотъемлемая часть категории «вещественности» в Новом романе (на примере новеллы Алена Роб-Грийе "Dans les couloirs du métropolitaine" («В кулуарах метрополитена»))

Аннотация. В статье изучены взгляды лингвистов относительно понятия «цвет» и использован семантико-синтаксический аспект изучения прилагательных цвета, проведенный французским лингвистом Кристианом Молинье. Освещено влияние феноменологических идей на творчество писателей «Нового романа». Сквозь призму феноменологических толкований рассмотрена тема восприятия цвета и его языковое представление на примере текста новеллы Алена Роб-Грийе "Dans les couloirs du métropolitain" («В кулуарах метрополитена»).

Ключевые слова: феноменология, «Новый роман», вещественность, цветовые лексемы, категориальные прилагательные цвета, прилагательные характеристик-дополнений цвета.

Kuzyk N. Lexemes of colour as an alienable element of category "thingness" in New Novel (on the example of the novel by Alain Robbe-Grillet "Dans les couloirs du métropolitaine" ("In the lobbies of underground"))

Summary. The article is the research of linguists' views on the notion of "colour" and semantic-syntactic aspect of the research of colour adjectives is applied here as well. It was conducted by French linguist Christian Molinier. In the research we have highlighted the influence of phenomenological ideas on the creativity and ideas of the writers of "New novel". We have also considered the theme of colour perception and its linguistic representation on the example of the novel by Alain Robbe-Grillet "Dans les couloirs du métropolitaine" ("In the Lobbies of Underground").

Key words: phenomenology, «New novel», thingness, colour lexemes, categorical adjectives of colour, adjectives with colour connotations.

УДК 82-39:81`37+811.411.21

Кучеренко А. О.,
аспірант кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕМОЦІЙНОЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АРАБСЬКИХ МІСЬКИХ ЛЕГЕНДАХ ПРО КОХАННЯ

Анотація. У статті автор розглядає арабські міські легенди про кохання у глобальній мережі та аналізує лексичні засоби емоційної експресивності в них. Лексика на позначення почуттів, емоційного стану та статусу міжособистісних стосунків відіграє основну роль. У дослідженні проводиться аналіз арабської розмовної та літературної лексики. Помітне місце посідають ідіоматичні висловлювання. Особлива увага приділяється засобам вираження позитивної та негативної емоційності для здійснення впливу на реципієнта.

Ключові слова: міська легенда, історія кохання, позитивна та негативна емоційність, експресивність, розмовна лексика, професійна лексика, ідіома.

Постановка проблеми. Легенди слугують засобом вираження норм моралі, переживань, страху та культурної поведінки людей по всьому світу. Міські легенди в Інтернет-просторі належать до постфольклору [1, с. 8]. Увібравши риси традиційної легенди, міська легенда почала з'являтися для передачі сучасних вірувань та інтересів суспільства. Деякі дослідники вказують на «мігрування» сучасних легенд між різними культурами [4]. Це впливає на зміст та інтерпретацію розповіді. Так як у віртуальному просторі спостерігається змішування усної та письмової форм мовлення, а також формування мережевої вернакули, то важливим завданням лінгвістики постає дослідження засобів реалізації мовної варіативності та зміни в Інтернеті.

За словами Дж. Шерман, міські легенди сьогодні формуються та передаються також за допомогою мас-медіа. Їх можна прочитати у книгах та блогах, побачити у фільмах, новинах, телешоу тощо [2, с. 479]. У арабському постфольклорі такі історії поширюються через блоги та веб-сторінки у соціальних медіа за ключовими словами «*Qiṣaṣ wa ḥikāyāt*» (Історії та розповіді) у різних тематичних групах [3, с. 17]. Як зазначає М.В. Нікітін, міські легенди передаються у розмовному стилі, адже це додає правдоподібності тексту [4]. Зважаючи на це, дослідження емоційно-експресивної лексики міських легенд в Інтернет-просторі дозволяє вивчити вербальні засоби передачі особливостей ментальності та водночас проаналізувати механізм інтенсифікації впливу на реципієнта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням міських легенд займаються передусім етнографи, культурологи та фольклористи (Я.Х. Бранванд, Р. Дорсон, Г.А. Файн, Т. Бланк, С.Ю. Неклюдов, Н. Лисюк та інші). Російський науковець М. В. Нікітін займається вивченням міських легенд з позицій когнітивної лінгвістики [4]. Комунікативний аспект міських легенд у Мережі досліджують А.В. Колістратова, В.В. Метальнікова та інші [5; 6]. Арабські міські легенди здебільшого вивчаються в етнографічному та соціокультурному аспектах. Хасан Л. Ель-Шамі у праці "Tales Arabic Women Tell and the Behavioral Patterns They Portray" (1999) («Історії, які розповідають арабські жінки, та поведінкові моделі, які вони зображують») представив збірку історій, досліджених у етнокультурному та соціологічному планах [7]. Л. Вінн здійснила антропологічне дослідження єгипетських міських легенд у праці "Pyramids and Nightclubs: a travel ethnography of Arab and Western Imagination of Egypt" (2007) («Піраміди та нічні клуби: туристичний етнографічний опис арабського та західного уявлення про Єгипет») [8]. Вплив віртуального простору на способи та засоби передачі інформації, а також відсутність лінгвістичних праць з даної теми зумовлюють необхідність дослідження лінгвістичного аспекту арабських міських легенд у глобальній мережі. **Актуальність** даної праці викликана тим, що арабські міські легенди відображають реально вживану форму арабської мови серед молодого населення, що є предметом зацікавлення багатьох галузей лінгвістичної науки.

Мета статті полягає у вивченні особливостей емоційної експресії в арабських міських легендах про кохання на основі лексичних засобів, що використовуються для передачі позитивного або негативного ставлення оповідача.

Виклад основного матеріалу. Арабські міські легенди в Інтернет-просторі можна умовно поділити за тематичним критерієм на такі сюжетні групи: історії кохання, трагічні розповіді, мудрі притчі, історичні притчі, справжні історії, перекладені або запозичені історії, історії успіху, гумористичні історії, а також релігійні притчі [3, с. 18]. Наше дослідження зосереджується на історіях кохання, адже подібним легендам характерна найбільша емоційність.

Наративні тексти в арабському постфольклорі, у тому числі й міські легенди, ми знаходимо як в літературній формі, так і в розмовній, залежно від змісту. Запозичені сюжети історій успіху частіше зустрічаються літературною арабською мовою. З іншого боку, історії кохання та зради, історії про так звані реальні випадки з життя та інші поширюються на регіональних діалектах. Якість оповіді залежить від таланту оповідача [5, с. 89], а для арабського контенту дана ситуація ускладнюється явищами білінгвізму та диглосії, що часто призводить до перескакування з однієї форми мови на іншу в межах одного тексту, речення та навіть фрази. Також спостерігаються прояви лексичної інтерференції. Найбільшого впливу набуває англійська мова, хоча в регіоні Магрибу безумовно важливу роль відіграє французька лексика.

Традиційно міські легенди зароджуються в усному середовищі, або ж саму оповідь адаптують до усного сприйняття. Так, в арабських міських легендах поширеними є графічні засоби передачі інтонації (редуплікація голосних та приголосних), емоційного стану (додавання емотиконів та дужок у текст) тощо. Також використовується синтаксис усного мовлення (неповні речення, часто із перескакуванням між думками, додаванням коментарів та опису ставлення оповідача до дій героїв у дужках та інше) [3, с. 18].

Різним типам міських легенд притаманні власні лексичні засоби емоційної експресивності. Історії кохання («*Qiṣaṣu-l-ḥubb*»), наприклад, насичені лексикою, що передають почуття кохання, дружби, ненависті тощо. При цьому, негативною конотацією, залежно від контексту, можуть наділятися лексеми *ṣadīq* (друг) та *āḫ* (брат), коли героїня легенди порівнює свої почуття до героя із любов'ю до близьких та рідних. Негативна емоційність аналогічно передається словосполученнями *mašā'iru-l-iḫwa* (братські почуття) та *muǧarrad ṣadīq* (просто друг).

Засудження оповідача та різко критичне ставлення передається через лексему *haraba* (тікати) у контексті втечі від кохання. Подібної негативної експресії із засудженням дій або думок героя тексту набуває лексема *tawarraṭa* (вплутуватися) у сполученні з лексикою на позначення почуттів та стосунків (*'alāqa* – стосунки, *zawāǧ* – шлюб). Водночас слова, що передають значення направленої дії на інших, також можуть вживатися для вираження негативного ставлення. Так, масдар *taḫṭīb* (заручини) від іншого дієслова *ḫaṭṭaba* (букв. заручити когось із кимось) сприймається як примусова дія, наприклад, коли жінку змушують заручитися з кимось: «*abūyya qāma bi-taḫṭībī ma'a rāǧul ǧaniy*» (букв. мій батько здійснив моє заручення з багатієм).

Дії героїв, що засуджуються загальними нормами моралі, так само у невигідному світлі представлені в історіях кохання та мають, за сюжетом, здебільшого негативні наслідки. Відтак, після лексем *kaḏaba* (брехати) та *kariha* (ненавидіти) використовуються ідіоми *inhāra nafsiyyan* (зламався в душі), *nazala ilā-l-qabar* (спустився до могили), *ṣāra al-ḥulm anyāban* (мрія перетворилася на клики), *ḥasira-l-qalb* (розбити серце) та інше. Стан емоційної невизначеності, шоку, заплутаності також передусім передає негативну експресію: *maṣdūm* (шокований), *maḫbūṣ* (розгублений), *munǧaliq* (той, що (емоційно – *А. О.*) закривається), *munza'il* (той, що самоізолюється) тощо.

Через те, що для будь-якої легенди, в тому числі й міської, характерною є певна містифікація дійсності та відстороненість героїв історії від безпосереднього впливу на події, негативного значення додає лексика, пов'язана з вищими за людину силами: персоніфікуються слова на позначення долі (*ḥaẓẓ* – удача, *maṣība* – доля), географічних понять (*'ālam* – світ, *madīna* – місто), часу (*ayyām* – дні, *waqt* – час) та іншого. Так, *ḥaẓẓ lā yusānid* (вдача не супроводжує), *'ālamu-hā saǧīr lā yasmaḥ* (її маленький світ не дозволяє), *ayyām tamšī wa lā yataǧayyar šay'* (проходять дні і нічого не змінюється), а також розмовний варіант *wa ǧit ayyām wa rāḥat* (приходять дні та йдуть) – усе говорить про безсилу проти обставин людину.

Негативна експресія посилюється також за рахунок медичної термінології. Вживання професійної лексики зумовлюється особливістю сюжету історій кохання. Часто невзаємне почуття, зрада або смерть коханої людини призводить до такого стану як *fuqdānu-l-wa'y* (втрата свідомості), *ǧaybūba* (кома), *ǧalṭa dimāǧiyya* (інсульт) тощо. Назви невиліковних хвороб також зустрічаються, щоб додати розповіді трагізму. Наприклад, в одній історії розповідається, що чоловік похилого віку щодня поспішає на обід з дружиною, яка його не пам'ятає вже кілька років, бо має *maraḍ alzhāymer* (хвороба Альцгеймера) [9].

Терміни та деталізація підсилюють ефект достовірності легенди. Таким чином, можуть зустрічатися сталі вислови, такі як *raqmu-l-lawḥa* (номерний знак), *šaklu-s-sayyāra* (модель автомобіля) та інша автомобільна лексика. Окрім того, негативна емоційність досягається через суспільно-політичні кліше: *muḫallafātu-l-ḥarb* (залишки війни), *ašlā' mutanāṯira* (розкидані шматки тіл), *aṯāra-r-ru'b* (викликати паніку) та інші.

Як ми вже згадували, важливе місце в оповіді посідають явища, що переконують реципієнта у силі обставин, від яких залежить життя людини. Саме тому поруч із медичною термінологією ми зустрічаємо лексику, пов'язану з війною, тероризмом, злочинністю тощо. Розлучити героїв можуть нещасні випадки, масові теракти, інші непередбачувані події. Для передачі такої інформації використовуються лексеми *infiǧār* (вибух), *ḥarb* (війна), *maḥraqa* (вогнище), *damār* (руйнування). Залежно від художніх здібностей оповідача, можуть зустрічатися епітети *damār baši'* (жахлива руйнація), порівняння *waǧadat nafsa-hā ka-anna-hā fī hīrūšīmā* (вона опинилася ніби в Хіросімі), синекдохи *hīrūšīmā muṣaǧǧara* (зменшена Хіросіма) тощо, щоб посилити вплив на реципієнта.

Важливу роль у негативній емоційності відіграє лексема *firāq* (розлука). Будучи за семантикою передвісником лихого, вона також вживається в метафоричних висловлюваннях для інтенсифікації ефекту: *dam'atu-l-firāq* (сльоза розлуки), *firāqu-l-hayā* (розлука життя) тощо. Так само негативно сприймається лексика, пов'язана з відкладенням зустрічі героїв: *muǧādara* (від'їзд), *intiẓār* (очікування), *ṣabr* (терпіння).

Також арабська ментальність у міських легендах передається за допомогою релігійної лексики, що може вживатися як для здійснення позитивного емоційно-експресивного впливу, так і для переконання у беззаперечності ролі людини, яка підкорюється божественній силі та обставинам, що не залежать від неї. Передається позитивна емоційність: *allāh waffaqa-hu bi-waẓīfa* (Аллах допоміг йому з роботою), *bi-iḏni allāhi tazawwaǧā* (з волі Божої вони одружилися). Релігійна лексика традиційно дозволяє пом'якшити трагізм неминучих подій: *intaqala ilā raḥmati allāhi* (помер, букв. перейшов до милості Аллаха).

Смерть в історіях кохання не завжди має негативну емоційність. Так, після загибелі чоловіка одна жінка так страждала, що врешті за кілька днів померла [10]: *raḥalat ilay-hi* (відправилася до нього (чоловіка – *А. О.*), тобто померла) сприймається з відтінком суму, однак із позитивною експресивністю. Такий ефект досягається зарахунок позитивного забарвлення лексеми *ibtisāma* (посмішка), що слідує за попередньою фразою у реченні: *raḥalat ilay-hi bi-ibtisāmati-l-liqā'* (вона відправилася до нього із посмішкою (передчуття – *А. О.*) зустрічі).

Позитивна емоційність в історіях кохання насамперед пов'язана з лексикою почуттів: *ḥubb* (любов), *'išq* (кохання), *ǧarām* (закоханість), *i'ǧāb* (вподобання), *iḥsās* (відчуття). Оскільки міська легенда часто має претензію на літературність, то почуття передаються часто в ідіомах, на кшталт, *ḥubbu-l-ḥayā* (кохання всього життя), *waqa'a fī-l-ḥubb* (букв. впасти в кохання, закохатися), *waṣala li-qalb* (досягнути серця), *as'ada qalba-hu* (порадувати його серце) та інших. Крім того, експресивність посилюється через додавання прислівників: якщо герой кохає, то *bi-šaǧaf* (пристрасно) та *bi-šawq* (палко, пристрасно).

Позитивну емоційність виражають також часто вживані слова на позначення стану героя: *sa'āda* (щастя), *faraḥ* (радість), *amal* (надія), *ḥulm* (мрія). У міських легендах поняття мрії посідає чільне місце, адже світ в історіях дещо ідеалізований: *fatātu-l-aḥlām* (дівчина мрій), *ḥulm bi-ṭifl* (мрія про дитину), *fī ǧamrati-l-ḥulm* (у пориві мрії) тощо. Самі герої також постають як ідеал або символ, що виражається через лексику, якою описують риси відданої та закоханої людини: *ramzu-r-rūmānsiyya* (символ романтики), *iḫlāṣ* (щирості), *wafā'* (вірності), *maḥabba* (кохання) тощо.

Для інтимізації оповіді використовуються лексичні засоби на позначення фізичної близькості, зокрема, лексеми *qubla* (поцілунок) та *ḥiḍn* (обійми): *wadda'a bi-qubla* (прощатися поцілунком), *qubla ḥāniya* (ніжний поцілунок), *qubla fī ḫadd* (поцілунок в щоку) тощо. Рішучість намірів героя отримує схвалення та виражається за допомогою ідіоматичних висловлювань *aḥaḏa-l-'ahd 'alā nafsi-hi* (пообіцяв собі), *istaǧma'a šuǧā'ata-hu* (зібрав свою хоробрість), *ḏahaba mutaḥammisan ilā-l-ḫuṭba* (пішов з ентузіазмом на заручини) та інше.

Інколи в наративі зустрічаються вставні слова-звертання, що відображують риси усного мовлення. Такі звертання передусім представлені пестливою лексикою: *ḥabībī* (любий), *maḥbūbatī* (кохана), а також зустрічаються оказіоналізми, на кшталт, *fākihatī* (мій фрукте). На додачу, увель текст можуть супроводжувати звертання, що апелюють до емоційного переживання реципієнта: *taḫayyalū* (уявіть), *šūfū* (дивіться), *yā turā* (у контексті – «гадаєте») та інше.

Інтерес викликає також перескакування з літературної форми на розмовну при переході з непрямої мови на пряму. Щоб не порушувати правдоподібність історії, деякі елементи розповіді навмисно замінюються розмовною лексемою *fulāniy* – «такий-то» (*ṭala'a li-makān fulāniy* – їхати в таке-то місце). Також з розмовного варіанту використовується лексема *šakl* (у літературній мові – «форма») у фразах, на кшталт, *šuftī šaklī* (ти побачила, який я). Усе це має загалом нейтральне емоційне забарвлення.

Позитивну експресію для опису героїні історії кохання в арабському контенті мають такі прикметники: *naḥīfa* (струнка), *dabdūba* (розмовне «повненька»), *ḥilwa* (гарна), *ḥusnā-l-aḫlāq* (високоморальна) тощо. Також для передачі зовнішньої та внутрішньої краси дівчини можуть використовуватися порівняння, на кшталт *nā'ima ka-malāk* (спить, як янгол). З іншого боку, до опису чоловіка входить така лексика: *wasīm* (вродливий), *'āšiq* (закоханий), *muštāq* (той, що сумує), *mustaḥiqq* (той, що заслуговує) та інші.

Як позитивне, так і негативне значення передає вислів, що описує щастя / горе героїні історії «*munǧamira fī-d-dumū'*» (та, що потопає в сльозах). Аналогічно описується герой легенди прикметником «*maǧnūn*» (божевільний): від горя герой *lahaṯa ka-l-maǧnūn* (задихався, наче божевільний), а від щастя *yafraḥ ka-l-maǧnūn* (радіє, як божевільний).

Залежить від контексту також позитивна чи негативна конотація понять, пов'язаних із станом стосунків героїв. Якщо форма *taḥṭīb* ((примусові – *А. В.*) заручини) має негативну експресію, то *ḫuṭba* (заручини) орієнтована частіше на позитивні емоції. Слово *zawǧiyya* (шлюб, сімейне життя) теж може варіюватися в емоційності. Якщо в ідіоматичній фразі «*qafṣu-z-zawǧiyya*» (сімейне гніздо) воно сприймається позитивно, то «*ta'iba min az-zawǧiyya*» (втомився від сімейного життя) викликає відразу в реципієнта, так як весь вислів характеризує часто байдужу людину.

Висновки. У результаті проведення дослідження ми дійшли певних висновків.

Арабські історії кохання в Інтернет-просторі публікуються у літературній та розмовній формах арабської мови. Уся історія може бути написана в одній формі арабської мови, однак часто зустрічаються випадки перескакування з літературної форми на розмовну, особливо, коли в текст вводиться пряма мова.

Позитивна емоційна експресивність передається передусім за допомогою лексики на позначення почуттів (*ḥubb* (любов), *'išq* (кохання), *ǧarām* (закоханість) тощо), загальноприйнятих уявлень про емоційний стан людини (*sa'āda* (щастя), *faraḥ* (радість), *amal* (надія) тощо). Ефект інтенсифікується через часте вживання ідіоматичних висловлювань (*ḥubbu-l-ḥayā* (кохання всього життя), *fī ǧamrati-l-ḥulm* (у пориві мрії) тощо), пестливих звертань (*ḥabībī* (любий), *maḥbūbatī* (кохана) тощо), прикметників для позитивного опису рис героїв (*ḥusnā-l-aḫlāq* (високоморальна), *'āšiq* (закоханий) тощо), а також інших засобів.

Негативну емоційність виражають лексеми, що мають традиційно негативну конотацію (*kaḏaba* (брехати) та *kariha* (ненавидіти) тощо); лексика, що передбачає наявність перепон для возз'єднання закоханих (*firāq* (розлука), *maraḍ* (хвороба) тощо); лексика, що позначає емоційну нестабільність / нерішучість тощо (*maṣdūm* (шокований), *maḥbūṣ* (розгублений), *munǧaliq* (той, що (емоційно – *А. В.*) закривається) тощо).

Важливу роль для вираження емоційності має контекстуальне значення (як позитивне, так і негативне): усе, що стоїть на заваді коханню, передає негативну експресивність (*ṣadīq* (друг) у контексті «просто друг», *zawǧiyya* (шлюб, сімейне життя) у контексті «втомитися від шлюбу» тощо). З іншого боку, позитивного значення може набувати прикметник, на кшталт «*maǧnūn*» (божевільний) у контексті «кохає / радіє як божевільний».

Для підтвердження достовірності оповіді використовується професійна лексика, на кшталт *ǧalṭa dimāǧiyya* (інсульт), *maraḍ alzhāymer* (хвороба Альцгеймера) та інше. Щоб переконати реципієнта у силі обставин, людина не може протистояти, використовується релігійна лексика (*bi-iḏni allāhi* (з волі Божої) тощо), абстрактні поняття (*ḥaẓẓ* – удача, *waqt* – час та інше).

Таким чином, дослідження вказує на те, що лексичні засоби емоційності в арабських історіях кохання в Інтернет-просторі передаються на зрозумілому для широкого загалу рівні. Залежно від сюжету, спостерігається варіювання у використанні художніх засобів експресивності, які, однак, не заважають перцепції. Дана стаття свідчить про необхідність подальших студій, що охоплять більші об'єми матеріалів дослідження, решту тематичних груп. Дослідження потребують не тільки лексичні засоби експресивності, але й стилістичні елементи, синтаксис усного та спонтанного мовлення, реалізація граматики розмовної форми арабської мови на письмі та інше. Зазначені явища можуть стати предметом соціолінгвістичних, діалектологічних, комунікативних досліджень, а також слугувати матеріалом для збору корпусу Інтернет-текстів та вивчення ментальності арабської молоді у соціо- та лінгвокультурному планах.

Література:

1. Неклюдов С.Ю. Фольклор современного города. Современный городской фольклор. М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2003. С. 5–21.
2. Sherman J. Storytelling: An Encyclopedia of Mythology and Folklore. USA: M.E. Sharp, 2011. P. 479–480.
3. Kucherenko A.O. Some Features of Arabic Postfolklore in Online Communication. URL: http://doi.fil.bg.ac.rs/volume.php?pt=journals&issue=kkonline-2016-7-7&i=1
4. Никитин М.В. Реализация концепта «страх» в сценариях городской легенды: дис. … канд. филол. наук: 10.02.19. Челябинск, 2002. URL: http://www.libed.ru/knigi-nauka/481543-1-realizaciya-koncepta-strah-scenariyah-gorodskoy-legendi.php
5. Колистратова А.В. Эпоха постмодерна и фольклор: отсутствие субъекта высказывания. Филологические науки. 2011. № 2. С. 89–90.
6. Метальникова В.В. Байка об аццком баяне: традиционные фольклорные жанры и их модификации в Интернете. Интернет и фольклор: сб. ст. М.: ГРЦРФ, 2009. С. 106–116.

7. El-Shami Hasan M. Tales Arabic Women Tell and the Behavioral Patterns They Portray. Bloomington, 1999. 540 p.
8. Wynn L.L. Pyramids and Nightclubs: A Travel Ethnography of Arab and Western Imagination of Egypt. Austin: Texas University Press, 2007. 247 p.
9. Qiṣaṣu-l-ḥubb. URL: www.i7lm.com/قصص-الحب-المؤثرة-جمل/
10. Qiṣaṣu-l-ḥubb.URL: http://www.storiesrealistic.com/%D9%82%D8%B5%D8%B5-%D8%AD%D8%B2%D9%8A%D9%86%D8%A9/

Кучеренко А. О. Лексические средства эмоциональной экспрессивности в арабских городских легендах о любви

Аннотация. В статье автор рассматривает арабские городские легенды о любви в глобальной сети и анализирует лексические средства эмоциональной экспрессивности в них. Лексика на обозначение чувств, эмоционального состояния и статуса межличностных отношений играет основную роль. В исследовании проводится анализ арабской разговорной и литературной лексики. Заметное место занимают идиоматические высказывания. Отдельное внимание уделяется средствам выражения положительной и отрицательной эмоциональности для осуществления влияния на реципиента.

Ключевые слова: городская легенда, история любви, отрицательная и положительная эмоциональность, экспрессивность, разговорная лексика, профессиональная лексика, идиома.

Kucherenko A. Lexical means of emotional expressivity in Arabic urban love legends

Summary. In this paper, the author examines Arabic urban love legends in the global net and analyzes lexical means of emotional expressivity there. Lexis that denotes senses, an emotional state and a state of interpersonal relationship plays a crucial role. The study analyzes Arabic colloquial and literary lexicon. Idiomatic expressions form an essential part in it as well. A special attention is given to the means of positive and negative emotionality aiming at affecting a recipient.

Key words: urban legend, love story, negative and positive emotionality, colloquial lexicon, idiom.

УДК 811.111'373'272:374.73

Лесневська К. В.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ТИПИ ЗАГОЛОВКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики та функцій заголовку художнього твору на матеріалі оповідань Джерома Селінджера. У роботі розглянуто семантичні та структурні типи заголовків художніх творів, встановлено належність заголовних слів до тематичної та ключової лексики оповідання та проаналізовано функції заголовків як актуалізатора текстових категорій.

Ключові слова: заголовок, текстова категорія, тематична лексика, ключова лексика.

Постановка проблеми. Перед читачем літературний твір постає як єдиний текст, тобто матеріально закріплена послідовність знаків, яка не є чимось неподільним, а являє собою цілу систему, що складається з основного тексту твору та компонентів, які його оточують, оформлюють початок, а іноді і кінець авторського тексту [8, с. 89]. Тексти різних видів, жанрів, типів мають назву, яка або в ясній конкретній формі, експліцитно, або у завуальованій, імпліцитно позначає основну думку, ідею, концепт творця тексту. Дослідники відзначають наявність тісного семантичного зв'язку між назвою та текстом. Погоджуючись з І.Р. Гальперіним, визначаємо назву як «компресований, нерозкритий зміст тексту» [4, с. 133].

Мета статті полягає у дослідженні семантичних та структурних особливостей заголовків оповідань Дж. Селінджера. Матеріалом дослідження слугували такі оповідання письменника як *"Uncle Wiggily in Connecticut", "The Laughing Man", "For Esme – with love and squalor", "Pretty mouth and green my eyes"*.

Виклад основного матеріалу. Зазначена тема є актуальною, оскільки в сучасній лінгвістиці існує великий інтерес до вивчення семантичних та структурних зв'язків заголовних слів у текстах різних функціональних стилів, у тому числі і художніх [5]. Дослідники фокусують свою увагу насамперед на вивченні ролі заголовку як знака тексту, який включає текст в комунікацію, розглядові смислових зв'язків заголовку із цілим текстом та його ролі у процесі декодування тексту [8, с. 5–7].

Заголовок будь-якого тексту виконує п'ять основних функцій, а саме: *номінативну*, яка історично склалася як вихідна функція, адже заголовки виникли для того, щоб назвати текст; дана функція об'єднує всі заголовки, незалежно від їх структури та індивідуальних особливостей; *інформативну* (комунікативну), яка також є універсальною, оскільки будь-який заголовок інформує читача про текст; *роздільну* – заголовок виділяє текст із навколишнього простору; реалізація цієї функції здійснюється за допомогою графічних засобів: заголовок друкується перед текстом, виділяється шрифтом, кольором тощо; *експресивно-апелятивну* – заголовок може виявляти авторську позицію, а також психологічно готувати читача до сприйняття тексту; експресивність може бути виражена за допомогою як мовних, так і графічних засобів; *рекламну*, оскільки заголовок має привернути увагу, зацікавити читача; з ростом кількості друкованих книг рекламна функція набуває все більшого значення. Слід зазначити, що співвідношення цих функцій залежить від особливостей кожного окремого тексту, жанру, до якого він належить тощо. [3, с. 11–12]. Заголовок є текстовим знаком, обов'язковою частиною тексту, яка має фіксоване місце. Він є сильною позицією будь-якого тексту. Принагідно зазначимо, що термін «сильна позиція» має витоки у теорії фонем та фонетичних чергувань І.О. Бодуена де Куртене. По відношенню до тексту цей термін вперше був вжитий І.В. Арнольд. У рамках лінгвістики тексту цей термін використовується у перспективі актуального членування тексту та його внутрішньої зв'язності, яка реалізується у повторах та опозиціях [2, с. 36].

У художньому тексті заголовок також виконує багато різних функцій. Численність його функцій пояснюється тим, що він є актуалізатором практично всіх текстових категорій [6, с. 95]. Наприклад, категорія інформативності проявляється в ономасіологічній, означальній, номінативній функції заголовка, яку він виконує в суворій відповідності з внутрішнім механізмом ономасіологічного процесу: називає об'єкт (текст) за однією з його ознак – темою. Категорія модальності проявляється у заголовку експліцитно, тобто через використання емоційно-оцінних слів у їх прямих значеннях. Категорія цілісності знаходить своє вираження в делімітативній функції заголовка, який відділяє один завершений текст від іншого. Проміжні заголовки, які даються розділам або частинам одного твору, актуалізують категорію членування тексту. В заголовку може актуалізуватися і категорія зв'язності. Згадане у заголовку слово «пронизує» весь текст, зв'язує його. Відбувається це, в основному за рахунок повтору заголовних слів у тексті. При цьому з самим словом неминуче відбуваються семантичні зміни, що ведуть до утворення індивідуально-художнього значення. Усвідомлення цього значення відбувається ретроспективно, при повернені до заголовка, після завершення тексту. Отже, заголовок є рамочним знаком тексту, який потребує повернення до себе, чим ще раз пов'язує початок і кінець твору [6, с. 106]. Як відзначають дослідники, декодування тексту починається саме з його заголовка, оскільки саме заголовок є першим вербальним маркером концепту тексту, який відображає ідеологічну та естетичну позицію автора [5, с. 175].

Проблемі виділення структурних типів заголовків присвячено чимало лінгвістичних та літературознавчих досліджень. У нашій роботі ми будемо дотримуватися двох класифікацій. Перша з них ґрунтується на співвідношенні заголовку із традиційними компонентами твору, а саме: тематичним складом і проблематикою, сюжетом, системою персонажів, деталями, часом та місцем дії. Згідно з даною класифікацією можна виокремити наступні типи заголовків: 1) заголовки, які представляють основну тему або проблему, відображену автором у творі; слід зазначити, що розуміння теми, яка заявлена у заголовку, може суттєво розширятися під час розгортання худож-

нього тексту, а сам заголовок набувати символічного значення; 2) заголовки, які задають сюжетну перспективу твору (їх можна умовно поділити на дві підгрупи: ті, які представляють весь сюжетний ряд (фабульні) та ті, що виділяють найважливіший з точки зору розвитку дії момент (кульмінаційні)); 3) персонажні заголовки, значна частина яких є антропонімами (власними іменами), що надають інформацію про національність, родову приналежність та соціальний статус головного героя; 4) заголовки, що позначають час (наприклад, час дня, дні тижня, місяці, роки тощо) і простір, який може бути виражений як реальним, так і вигаданим топонімом [7, с. 155].

Інший структурний аспект розгляду заголовків тісно пов'язаний із розглядом їх граматичного статусу. У своїй дисертаційній роботі дослідник Траченко О.М. виділила такі типи заголовків: 1) заголовки – односкладні речення, 2) заголовки – повні двоскладні речення, 3) заголовки – складнопідрядні речення, 4) заголовки – складносурядні речення, 5) заголовки, що складаються із двох речень. У свою чергу перший тип – односкладні речення – поділяються на: а) заголовки – субстантивні речення (непоширені; поширені препозитивним ад'юнктом, поширені постпозитивним ад'юнктом); б) заголовки – адвербіальні речення; в) заголовки – ад'єктивні речення; г) заголовки – займенникові речення; д) заголовки – нумеральні речення; е) заголовки – віддієслівні речення, виражені безособовими формами дієслова (інфінітивні, партиципіальні, герундіальні речення); є) заголовки – звертання. Що ж стосується класифікації заголовків за комунікативною установкою, то виділяють три типи – оповідальні, питальні та спонукальні [8, с. 127-128].

Перейдемо до розгляду семантики та функцій заголовків у досліджуваних оповіданнях.

Назва оповідання *"Uncle Wiggily in Connecticut"* містить алюзію на дитячі оповідання американського письменника початку XX століття Говарда Геріса, головним героєм яких є Дядечко Віггілі – старий кульгавий кролик. Зазначене оповідання описує зустріч двох університетських подруг після закінчення другої світової війни. Одна із подруг – Елоїза – є хазяйкою добропорядного будинку в Коннектикуті. Інша – Мері-Джейн – її гість. З їхньої розмови стає зрозумілим, що Елоїза все ще сумує за своїм загиблим під час війни другом студентських років Уолту. Ці спогади – єдине, що прикрашає нині зовнішньо респектабельне життя хазяйки будинку. Ситуація, у якій знаходиться головна героїня, ніби відображається в іграх її маленької доньки Рамони. Дівчинка час від часу чує від матері про загиблого Уолта, і, в свою чергу, вигадує собі неіснуючих друзів, які згодом також гинуть. Заголовні слова *"Uncle Wiggily in Connecticut"* зустрічаються у розповіді Елоїзи про один випадок з Уолтом:

"I fell down and twisted my ankle. He said, "Poor Uncle Wiggily". He meant my ankle. Poor old Uncle Wiggily, he called it <...> God, he was nice" [10, с. 46].

Таким чином, даний заголовок-алюзія не тільки визначає місце дії оповідання (in Connecticut), але і є символом втраченого кохання головної героїні.

В оповіданні *"The Laughing Man"* оповідь ведеться від першої особи та представляє собою спогади вже дорослого чоловіка про часи, коли йому було дев'ять років. Після школи разом із іншими хлопчиками він залишався на догляд студента Джона Герсудськи, якого всі діти називали *Chief*. Згідно з домовленістю із батьками, Джон розважав дітей до певного часу: відвозив до одного з парків Нью-Йорка, де грав з ним у футбол чи бейсбол. А по дорозі він розповідав їм захопливі історії із життя розбійника на ім'я *The Laughing Man*. Згодом до них у цих поїздках почала долучатися молода та дуже вродлива дівчина Мері Хадсон, подруга Джона. Як зараз розуміє оповідач, Мері, на відміну від Джона, походила із багатої родини та зустрічалася з ним тайкома. Лінія їхніх стосунків чітко прослідковується у оповіданнях Джона про хороброго розбійника. Допоки Мері їздила з ними та брала участь в іграх, *The Laughing Man* отримував перемогу за перемогою. Але коли їй все ж таки довелося із ним розлучитися, діти почули від свого вихователя страшну оповідь про те, як він був спійманий своїми ворогами та загинув у страшних муках. Причина їхнього розставання не зазначається оповідачем, проте автор дає читачеві декілька натяків стосовно цього. Так, коли Мері востаннє приходить на поле, щоб поговорити із Джоном, вона сидить між двома дитячими візочками, а коли оповідач роздумує про причини їхнього розриву, він буквально налітає на дитячий візок:

"<...> I bumped smack into a baby carriage" [10, с. 77].

Тож можна припустити, що їх розрив стався через вагітність Мері та зроблений нею аборт. Те, що вона не збиралася народжувати дитину, підтверджується її нервовим курінням сигарет. Що ж стосується заголовних слів, то походження імені героя-розбійника пояснюється наступним чином:

"The only son of a wealthy missionary couple, the Laughing Man was kidnapped in infancy by Chinese bandits. When the wealthy missionary couple refused (from a religious conviction) to pay the ransom for their son, the bandits, signally piqued, placed the little fellow's head in a carpenter's vise and gave the appropriate lever several turns to the right. The subject of this unique experience grew into manhood with a hairless, pecan-shaped head and a face that featured, instead of a mouth, an enormous oval cavity below the nose" [10, с. 68].

На нашу думку, заголовок цього оповідання, як і *"Uncle Wiggily in Connecticut"*, є прикладом заголовку-алюзії. В даному випадку автор використовує алюзію на роман відомого французького письменника В. Гюго, назва якого в англійському перекладі також звучить як *"The Laughing Man"* або *"The Man Who Laughs"*.

Головний герой оповідання "For Esme – with love and squalor", американський письменник, збирається надіслати дев'ятнадцятирічній англійці Езмі оповідання в якості весільного дарунку. Він познайомився з нею 6 років тому, коли разом із іншими американськими солдатами проходив підготовку в Девонширі перед відкриттям другого фронту в Європі. З Езмі та її молодшим братом він знайомиться у кафе, де його одинокий вигляд змусив її заговорити першою. Оповідач звертає увагу на великий чоловічий годинник на її руці – він належав їхньому загиблому батькові. У другій частині оповідання дія відбувається у Німеччині відразу після закінчення війни. Оповідач, який тут називає себе сержант Ікс, не може позбутися депресії та нервового розладу навіть після лікування у госпіталі. Його постійно переслідує почуття страху та пригнічення. І тільки лист від Езмі, в якому вона відсилає йому батьківський годинник як талісман, рятує його від цього жахливого стану. Поетичний настрій страху створюється не лише внутрішніми переживаннями героя, а й підкреслюється описом погоди та освітлення у кімнаті:

"I remember standing at an end window of our Quonset hut for a very long time, looking out at the slanting, dreary rain" [10, с. 91];

"It was about ten thirty at night <...>" [10, с. 102].

Сама ж назва оповідання є присвятою твору, який написав головний герой на честь Езмі, дівчинки, яка допомогла йому перемогти депресію та страх.

Останнє з проаналізованих оповідань – *"Pretty mouth and green my eyes"*, розповідає про любовний трикутник. Дія відбувається пізно вночі у будинку вже не молодого успішного адвоката Лі. Поруч із ним у ліжку знаходиться його коханка, синьоока красуня Джоан. Раптом дзвонить телефон – це чоловік Джоан, Артур, партнер та друг Лі. Він у розпачі питає Лі, чи той не знає, куди зникла Джоан після світського рауту, на якому вони всі були присутні. Він починає жалітися другові на прохолодне ставлення дружини, на її захоплення розвагами, він навіть підозрює зраду. Лі намагається заспокоїти друга. За деякий час Артур дзвонить знову і вже радісним голосом повідомляє, що дружина вже вдома, хоча насправді вона все ще поруч з Лі. Цікавим є кольорове рішення Селінджера у даному оповіданні. Назва його містить алюзію на вірш (який, на думку коментаторів, написаний самим Селінджером):

"Rose my color is white,
Pretty mouth and green my eyes" [10, с. 118].

Ці рядки нагадують Артуру про його дружину. Відзначимо також часті повтори лексем *gray, hair, ash, ashtray*, які за допомогою алітерації також створюють неприємний відразливий «звуковий» фон оповідання.

Висновки. Таким чином, заголовки проаналізованих оповідань є прикладами заголовків-алюзій, персонажних назв, виражених субстантивними реченнями та виступають актуалізатором основних текстових категорій – інформативності, завершеності, зв'язності, проспекції, ретроспекції та концептуальності.

Перспективою даного дослідження є аналіз семантичних та функціональних особливостей заголовків інших творів письменника.

Література:

1. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста. Иностранные языки в школе. 1978. № 4. С. 23–31.
2. Васильева Т.В. Заголовок в когнитивно-функциональном аспекте (на материале современного американского рассказа) : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2005. 246 с.
3. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.08. Тверь, 1998. 236 с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 138 с.
5. Горшкова К.А., Шевченко Н.Г. Роль заглавия-аллюзии в реализации категории интертекстуальности в художественном тексте. Вісник ХНУ. Харків: Константа, 2005. № 667. С. 175–178.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: учебник для студентов филологических специальностей. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
7. Ламзина А.В. Введение в литературоведение. М.: Высшая школа, 1999. 560 с.
8. Траченко О.Н. Стилистические характеристики заглавия как знака текста в синтагматике и парадигматике (на материале современного англоязычного рассказа): дис. … канд.филол.наук: 10.02.04. К.: 1984. 200 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Salinger J.D. Selections. M.: Progress Publishers, 1982. 437 p.

Лесневская Е. В. Семантические и структурные типы заглавий (на материале рассказов Джерома Сэлинджера)

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантики и функций заглавия художественного произведения на материале рассказов Джерома Сэлинджера. В работе рассмотрены семантические и структурные типы заглавий художественных произведений; установлена принадлежность заглавных слов к тематической и ключевой лексике рассказа; проанализированы функции заглавий как актуализатора текстовых категорий.

Ключевые слова: заголовок, текстовая категория, тематическая лексика, ключевая лексика.

Lesnevskaya E. Semantic and structural types of title words (based on the short stories by Jerome Salinger)

Summary. The article is dedicated to the investigation of semantics and functions of the title words in a work of creative prose based on the short stories by Jerome Salinger. The work considers semantic and structural types of the title words in the works of artistic prose; determines the affiliation of the title words to the thematic and the key vocabulary of the short story; analyzes the functions of the titles as a foregrounder of the textual categories.

Key words: title words, textual category, thematic vocabulary, key vocabulary.

УДК 811.111.2

Мігорян О. В.,
доцент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Негрич Н. Д.,
асистент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ФАЗОВОСТІ ВІДІМЕННИКОВИМИ ПОХІДНИМИ

Анотація. Статтю присвячено описові лексико-семантичних груп іменникових твірних основ та особливостей їх комбінаторики з префіксами, які передають різноманітність значень фазовості.

Ключові слова: іменникова твірна основа, категорія фаз, ономасіологія, префіксація, словотворення.

Постановка проблеми. Впродовж багатьох років питання утворення нових слів привертає до себе увагу багатьох лінгвістів, адже словотвір є одним з основних джерел найменування не тільки нових явищ, але й уже відомих. Як правило, утворюються слова, що позначають явища вже існуючі, але виражені іншими мовними засобами, наприклад словосполученнями, зокрема відповідно до двох протилежних тенденцій: 1) до економії мовних засобів, 2) до ентропії мовного змісту з метою усунути можливість втрати інформації [1. с. 312].

Основне завдання словотвору полягає у вивченні формальних, семантичних, генетичних закономірностей і особливостей утворення нових лексичних одиниць, які виникають у процесі розвитку мови [2. с. 211].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми словотвору вивчалися через призму різних лінгвістичних дисциплін, таких як граматика (О.В. Бондарко [3]), морфологія (О.А. Земська [4]), лексикологія та ономасіологія (О.С. Кубрякова [5], О.О. Селіванова [6]), історія мови (М.М. Полюжин [7]). Однак, незважаючи на численні лінгвістичні праці щодо ономасіологічного аспекту словотвору, проблеми префіксальної деривації в англійській мові залишаються досі малодослідженими.

Мета статті – дослідити дериваційні особливості формування префіксально-ономасіологічної категорії фазовості (ОКФ) відіменниковими похідними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення префіксів здебільшого зберігаються, не зливаються повністю із значеннями основ-мотиваторів, тобто не розчиняються в загальних значеннях твірних слів [8, с. 32]. Іменникові основи 429 досліджуваних префіксальних похідних класифіковані на такі лексико-семантичні групи (далі ЛСГ): (N_1) іменники на позначення навколишнього світу, географії; (N_2) іменники на позначення погоди та стихійних явищ; (N_3) іменники на позначення геометричних фігур та розміру;

(N_4) іменники на позначення часу; (N_5) іменники на позначення предметів та субстанцій; (N_6) іменники на позначення об'єктів рослинного і тваринного світу; (N_7) іменники на позначення людини; (N_8) іменники на позначення житла; (N_9) іменники на позначення різновидів харчування; (N_{10}) іменники на позначення почуттів; (N_{11}) іменники на позначення мислення та освіти; (N_{12}) іменники на позначення культури та науки; (N_{13}) іменники на позначення виконання дій; (N_{14}) іменники на позначення пересування у просторі за допомогою транспортних засобів; (N_{15}) іменники на позначення шляхів та способів спілкування; (N_{16}) іменники на позначення суспільно важливих предметів і явищ; (N_{17}) іменники на позначення фізичного стану.

Відповідно до аспектно-фазових характеристик час, виражений за допомогою мовних одиниць, подається не як безперервний потік, а у його фазах, стадіях, етапах, періодах і т.ін. [7, с. 138].

ОКФ характеризується також наявністю 17 з 19 виділених нами ЛСГ твірних основ, тобто темпоральна співвіднесеність із префіксами похідних, що стосувалася позначення фазовості, бере свій початок ще з часів давньоанглійської та середньоанглійської мов і реалізується щодо *«навколишнього світу, географії»; «погоди та стихійних явищ»; «часу»; «об'єктів рослинного і тваринного світу»; «людини»; «інтелекту»; «виконання дій»; «пересування у просторі за допомогою транспортних засобів»; «шляхів та способів спілкування»; «суспільно важливих предметів і явищ»; «фізичного стану»,* у середньоанглійській її інвентар поповнився такими ЛСГ: *«геометричні фігури та розмір», «житло», «харчування», «культура та наука»,* однак вийшли з ужитку: *«погода та стихійні явища»; «об'єкти рослинного і тваринного світу»; «суспільно важливі предмети і явища».* У ранньоновоанглійському періоді значення фазовості поповнюється ЛСГ на позначення *«предметів та субстанцій», «почуттів»* та *«суспільно важливих предметів і явищ».*

Переходимо до розгляду основних характеристик розвитку ЛСГ у формуванні **ОКФ**. Для цього простежимо особливості динаміки сполучуваності ЛСГ **ОКФ** з їх префіксами.

В утворенні **ОКФ** беруть участь базові, тобто ті ЛСГ, які почали формувати цю категорію починаючи з давньоанглійської мови: **N_7, N_{11};** ЛСГ, словотвірний потенціал яких розширився: **N_4, N_9, N_{13}, N_{15}, N_{17};** ЛСГ, словотвірний потенціал яких реалізований незначною або жодною мірою: **N_1, N_2, N_3, N_5, N_6, N_8, N_{10}, N_{12}, N_{14}, N_{16}.**

Словотвірні можливості ЛСГ **N_7 ОКФ** значно розширилися протягом досліджуваних періодів розвитку англійської мови. Так, у давньоанглійській мові вона сполучалася з префіксами: ***after-, beforan-, ed-, fore-, forth-, sin-.*** Наприклад, ***æfter****-cyning – д.а. later king*; ***ed****-gieldend – д.а. remunerator, a rewarder, one who requites;* ***fore****-fader – д.а. forefather;* ***forð****-fæder – д.а. forefather, ancestor;* ***sin****-fréa – д.а. overlord, a perpetual lord, husband.* У середньоанглійській мові, її інвентар поповнився за рахунок ***ex- (ex****-actour – c.a. torture)* і ***pre- (pre****-decessour – c.a. one going before)*, водночас вийшла з ужитку більша частина

автентичних префіксальних одиниць до яких належать: ***after-, beforan-, ed-, forth-.*** Однак уже у ранньоновоанглійському періоді в ЛСГ N_7 збільшився на половину набір префіксів, які формували разом з нею **ОКФ**: ***a-*** *(**a**-student – р.н.а. a student who regularly receives the highest grades for his or her work)*, ***arch-*** *(**arch**-enemy – р.н.а. a chief enemy)*; ***sub-*** *(**sub**-contractor – р.н.а. a person or company that assumes by secondary contract some or all of the obligations of an original contractor)*, а її відіменникові похідні припинили утворюватися за участі ***sin-.***

Префіксами ЛСГ N_{11}, які формують за її участю **ОКФ** протягом усіх чотирьох або трьох періодів розвитку англійської мови, є ***fore-*** *(**fore**-gesceawung – д.а. forethought)* з давньоанглійської та ***ouer -*** *(**ouer**-lippe – с.а. upper lip)*, ***pre-*** *(**pre**-judice – с.а. a preference for one group of people or things over another)* з середньоанглійської мови. Значна кількість префіксів ЛСГ N_{11} (5 лексичних одиниць), яка охоплює половину сучасного інвентарю **ОКФ**, склалася у ранньоновоанглійському періоді. До них належать ***a-, anti-, after-, post-, super-.*** Наприклад, ***a***-*lignment – р.н.а. arrangement in a straight line,* ***anti***-*metathesis – р.н.а. an inversion of the parts (or members) of an antithesis,* ***after***-*image – р.н.а. an image or sensation that remains or returns after the external stimulus has been withdrawn;* ***post***-*experience – р.н.а. taking place after a particular experience;* ***super***-*phenomenon – р.н.а. a phenomenon that is beyond the typical qualities of phenomena.* Серед префіксів, що сполучаються з ЛСГ N_{11}, виділяємо ***ed-*** *(**ed**-cwide – д.а. retelling, narrative)*, ***eft-*** *(**eft**-þingung – д.а. reconciliation)*, ***for-*** *(**for**-démednes – д.а. condemnation)*, ***to-*** *(**tó**-cnáwennes –д.а understanding, discernment)*, похідні яких зустрічаються лише у давньоанглійській мові, а похідні, утворені за участю ***pro-*** *(**pro**-heme – с.а. prologue)*, ***re-*** *(**re**-primand – с.а. holding back)*, – лише у середньоанглійській.

ЛСГ N_4, N_{13}, N_{15}, N_{17} утворюють **ОКФ** ще з давньоанглійської мови, однак їхній словотвірний потенціал значною мірою реалізувався у ранньоновоанглійському періоді. Так, у давньоанглійській мові ЛСГ N_4 вступала у сполучення з префіксами ***ær-*** *(**ǽr**-giestrandæg – д.а. ere-yesterday, the day before yesterday)* і ***geo-*** *(**geo**-stra – д.а. yester(~day/~night))*, у середньоанглійській мові – ***ær-*** *(**ǽr**-dage – с.а. early days, early morns, dawn)* і ***ouer-*** *(**ouer**-non - с.а. afternoon)*, оскільки ***geo-*** припинив за її участі утворювати відіменникові похідні, у ранньоновоанглійському її інвентар поповнився за рахунок ***after-*** *(**after**-dinner – р.н.а. afterdinner)*, ***fore-*** *(**fore**-noon – р.н.а. "the morning", especially the latter part of it, when business is done)*, ***post-*** *(**post**-modernism – р.н.а. postmodernism)*, однак із її вжитку вийшов ***ær-.***

ЛСГ N_{13}, беручи участь у формуванні **ОКФ**, сполучалася у давньоанглійській мові з префіксами ***ær-*** *(**ǽr**-gewyrht – д.а. former work, deed of old)* і ***beforan-*** *(**bifor**-rediinge – д.а. preparation)*, у середньоанглійській їх витіснив ***gain-*** *(**gain**-ges – с.а. goings)*. У ранньоновоанглійському періоді вона повністю змінює свій префіксальний інвентар шляхом залучення ***arch-, after-, cis-, fore-, inter-, over-, pre-.*** Наприклад, ***arch***-*itecture – р.н.а. the art of building, tasteful application of scientific and traditional rules of good construction to the materials at hand;* ***after***-*care – р.н.а. care given after a course of medical treatment;*

ЛСГ N_{15} утворює **ОКФ** у давньоанглійській мові, сполучаючись із префіксами ***eft-*** *(**eft**-þingung – д.а. reconciliation)*, і ***fore-*** *(**fore**-gehát – д.а. vow)*, із яких тільки останній зберігся у її новоанглійському інвентарі. У середньоанглійському періоді її набір поповнюється за рахунок ***pre-*** *(**pre**-dication – с.а. predication)*, ***re-*** *(**re**-freyne – с.а. the burden of a song, literally, a repetition)* під час виходу із ужитку ***eft-.***

У давньоанглійській мові **ОКФ** формувалася за участі ЛСГ N_{17} і префіксів: ***eft-*** *(**eft**-cneoresu – д.а. regeneration)* і ***ed-*** *(**ed**-níwung – д.а. a renewing, renewal, reparation, renovation)*, які перестали утворювати за її участю відіменникові похідні вже у середньоанглійському періоді. Водночас вона починає сполучатися з ***forth-*** *(**forth**-fare – с.а. decease)*, а нині ЛСГ N_{17} продовжує сполучатися з префіксами ***apo-, after-, inter-, gain-, per-, pre-,*** які значно розширили її інвентар у ранньоновоанглійській мові. Наприклад, ***apo***-*calypse – н.а. the complete final destruction of the world, as described in the biblical book of Revelation,* ***after***-*life – н.а. a future life the later period of one's life;* ***inter***-*penetration – н.а. merge at the same time;* ***per***-*mutation – н.а. change thoroughly;* ***pre***-*condition – н.а. a condition that must be fulfilled before other things can happen or be done.*

ЛСГ N_1, N_{16}, хоча і утворюють **ОКФ**, їхній словотвірний потенціал зазнав незначного розширення. Так, ЛСГ N_1 сполучалася у давньоанглійській мові лише з одним префіксом ***ær-*** *(**ær**-lyft (повітря) – д.а. the air of early morning)*, у середньоанглійській його витіснив ***a-*** *(**a**-head – с.а. at the head, in front,)*, у ранньоновоанглійській її інвентар поповнився за рахунок двох одиниць ***anti-*** (**anti-** *deluvian – р.н.а. of or belonging to the world before the Noachian delugl; existing before the Flood*) і ***post-*** *(**post**-hole – р.н.а. a hole dug to receive a post supporting a building or other structure.)*. ЛСГ N_{16} у давньоанглійському періоді вступала у сполучення з префіксами ***eft-*** *(**eft**-ǽrist – д.а. resurrection)*, ***geo-*** *(**geo**-guðhád - д.а. state of youth; adolescence)*, у середньоанглійському її відіменникові похідні вийшли з ужитку, однак вони знову в нього входять у ранньоновоанглійській мові за участю префіксів ***fore-, pre-, post-.*** Наприклад, ***fore***-*mast – р.н.а. the first actual mast of a vessel;* ***pre***-*election – р.н.а. occurring or existing in the time leading up to an election;* ***post***-*modernism – р.н.а. a late 20th-century style and concept in the arts, architecture, and criticism, which represents a departure from modernis.*

ЛСГ N_3, N_8, N_{12} беруть участь в утворенні **ОКФ** з середньоанглійського періоду. Словотвірний потенціал ЛСГ N_8 і N_{12} реалізувався незначною, а N_3 – жодною мірою. Так, у середньоанглійській мові N_3 сполучалася з префіксами ***ær-*** *(**ǽr**-woruld – с.а. ancient world, former world)*, ***fore-*** *(**fore**fex – с.а. forelock)*, ***over-*** *(**over**-mod – с.а. an excessive way or manner in which something occurs or is experienced, expressed, or done)*, ***pre-*** *(**pre**-figure – с.а. representation beforehand by a figure or a type)*, у ранньоновоанглійській її інвентар поповнився за рахунок ***a-*** *(**a**-list – р.н.а. first, best)*, однак вийшли з ужитку: ***ær-, fore-, pre-.***

ЛСГ N_8 у середньоанглійській мові утворювала **ОКФ** за участю префікса ***a-*** *(**a**-room – с.а. to relet a room)*, з яким вона продовжує сполучатися і у новоанглійському періоді. Решта префіксальних одиниць ***over-*** *(**over**-tower – р.н.а. to tower over or above)*, ***pre-*** *(**pre**-school – н.а. a nursery school)* поповнили її інвентар у ранньоновоанглійській мові. Хоча ЛСГ N_{12} і почала формувати **ОКФ** у середньоанглійській мові разом із ***inter-*** *(**inter**-relation – с.а. relation at the same time)*, основний інвентар префіксів, які її утворюють і у новоанглійській, склався тільки у ранньоновоанглійському періоді за рахунок ***over-*** і ***pre-.*** Наприклад, ***over***-*caution – р.н.а. careful to avoid danger or misfortune;* ***pre***-*emption – р.н.а. the right of purchasing before others.*

ЛСГ N_2 і N_6 утворювали **ОКФ** тільки у давньоанглійській мові у сполученні з ***after-*** *(**æfter**-hǽtu - д.а after-heat;* ***æfter***-*blawung (цвітіння) – д.а. afterblowing)* і ***to-*** *(**tó**-lýsnes – д.а loosing, dissolution, dispersion, destruction)*. ЛСГ N_5 і N_{10} утворюють цю ОК з ранньоновоанглійського періоду. ЛСГ N_5 сполучається з ***inter-*** *(**inter**-*

mixture – р.н.а. the mixing together of different things at the same time), ЛСГ N_{10} – з ***after- (after-****pain – р.н.а. a pain which follows later)*.

Результати проведеного нами дериваційно-ономасіологічного дослідження **ОКФ** дають підставу для таких узагальнень:

1. Упродовж чотирьох періодів розвитку англійської мови інвентар ЛСГ, які репрезентували **ОКФ**, варіювався. Однак у ранньоновоанглійській мові він остаточно сформувався й містить усі досліджувані нами ЛСГ, крім *«погода та стихійні явища», «об'єкти рослинного і тваринного світу», «хвороби і способи їх лікування», «фізичний стан»*.

2. Для **ОКФ** характерні такі базові ЛСГ: N_7, N_{11}; ЛСГ, словотвірний потенціал яких розширився N_4, N_9, N_{13}, N_{15}, N_{17}; ЛСГ, словотвірний потенціал яких реалізований незначною або жодною мірою N_1, N_2, N_3, N_5, N_6, N_8, N_{10}, N_{12}, N_{15}, N_{16}.

3. Для базових ЛСГ характерні особливості сполучуваності за такою хронологією:

а) початок утворення відіменникових похідних у давньоанглійській мові та продовження цього процесу нині. Його результати реалізовані у сполучувальних можливостях ЛСГ N_7 і N_{11} з префіксом ***fore-***;

б) початок сполучення з префіксами у середньоанглійській та продовження цього процесу у новоанглійський період. До них належать N_7 – ***ex-, pre-;*** N_{11} – ***over-, pre-***;

в) початок сполучення з префіксами у ранньоновоанглійській мові та продовження цього процесу нині. До них належать N_7 – ***a-, after-, sub-;*** N_{11} – ***a-, anti-, after-, post-, super-***;

г) сполучення з префіксами у давньоанглійському та середньоанглійському періодах, відіменникові похідні яких вийшли з ужитку у ранньоновоанглійській мові. До них належить ЛСГ N_7 з префіксом ***sin-***;

ґ) сполучення з префіксами тільки у давньоанглійській мові. До них належать N_7 – ***after-, beforan-, ed-, forth-;*** N_{11} – ***beforan-, ed-, eft- for-, to-***;

е) сполучення з префіксами тільки у середньоанглійській мові. До них належить N_{11} - ***re-.***

4. Для ЛСГ, що набувають поширення, характерні механізми сполучуваності за такою хронологією:

а) утворення відіменникових похідних, починаючи з давньоанглійської мови понині. До них належить N_{15} із префіксом ***fore-***;

б) початок сполучення з префіксами у середньоанглійській мові та продовження процесу утворювання відіменникових похідних у новоанглійський період. До них належать ЛСГ N_4 з префіксом ***over-,*** N_9 – ***fore-*** ; N_{15} – ***pre-, re-;*** N_{17} – ***in-***;

в) початок сполучення з префіксами у ранньоновоанглійській мові та продовження процесу утворювання відіменникових похідних нині. До них належать ЛСГ N_4 з префіксами ***after-, fore-, post-;*** N_9 – ***anti- after-, post-, pre-;*** N_{13} – ***arch-, after-, fore-, inter-, over-, pre-;*** N_{15} – ***sur-;*** N_{17} – ***apo-, after-, inter-, gain-, per-, pre-***;

г) сполучення з префіксами у давньоанглійському та середньоанглійському періодах, відіменникові похідні яких вийшли з ужитку у ранньоновоанглійський період. До них належить N_4 з префіксом ***ær-***;

ґ) сполучення з префіксами тільки у давньоанглійській мові. До них належать ЛСГ **N4** з префіксом ***geo-;*** N_{13} – ***ær-, beforan-;*** N_{15} – ***eft-;*** N_{17} – ***eft-, ed-***;

д) сполучення з префіксами тільки у середньоанглійській мові. До них належать ЛСГ N_{13} з префіксом ***gain-;*** N_{17} – ***forth-.***

5. Для ЛСГ, що не набули значного розвитку, характерні механізми сполучуваності за такою хронологією:

а) початок сполучення з префіксами у середньоанглійській мові і продовження цього процесу у новоанглійський період. До них належать ЛСГ N_1 з префіксом ***a-;*** N_3 – ***over-;*** N_9 – ***dis-, in-;*** N_8 – ***a-;*** N_{12}, N_{14} – ***inter-***;

б) початок сполучення з префіксами у ранньоновоанглійській мові і продовження цього процесу нині. До них належить ЛСГ N_1 – ***anti-, post-;*** N_3 - ***a-;*** N_5 - ***inter-;*** N_8 - ***after-, over-, pre-;*** N_{10} - ***after-, pre-;*** N_{12} - ***over-, pre-;*** N_{14}- ***anti-, pre-;*** N_{16} - ***after-, fore-, pre-, post-***;

в) сполучення з префіксами тільки у давньоанглійській мові. До них належить ЛСГ N_1 з префіксом ***ær-;*** N_2 – ***after-;*** N_6 – ***to-;*** N_{14} – ***ed-, forth-, to-;*** N_{16} – ***eft-, geo-, to-***;

г) сполучення з префіксами тільки у середньоанглійській мові. До них належать N_3 з префіксами: ***ær -, fore-, pre-*** і N_{14} – ***re-.***

Перспективою подальшої нашої роботи є дослідження структурно-семантичних особливостей ад'єктивних та адвербіальних похідних у формуванні префіксально-ономасіологічної категорії фазовості.

Література:

1. Урядова В.Д. Продуктивні афіксальні моделі англійського словотворення (Електронний ресурс). Studia Linguistica. URL: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_3/312_316.pdf
2. Коваленко К.Г. Продуктивні способи утворення нових слів у сучасній англійській мові (Електронний ресурс). Актуальні проблеми сучасної медицини. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/produktivni-sposobi-utvorennya-novih-sliv-u-suchasniy-angliyskiy-movi
3. Бондарко А.В., Воейкова М.Д., Дымарский М.Я., Казаковская В.В., Кобозева И.М., Попова Д.В. Проблемы функциональной грамматики: Предикативные категории в высказывании и целом тексте. Издательский дом ЯСК, 2017. 440 с.
4. Земская Е.А. Язык как деятельность: Морфема. Слово. Речь. М.: Языки славянской культуры. 2004. 688 с.
5. Кубрякова Е.С. Части речи в ономасиологическом освещении: Монография. 2-е изд. М.: ЛКИ, 2008. 120 с.
6. Полюжин М.М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке: автореф. дис. на соиск. учен. степ. док. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». М., 1992. 42 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля. К, 2008. 712 с.
8. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. К.: Наук. думка, 2003. 284 с.

Мигорян О. В., Негрыч Н. Д. Деривационные особенности формирования префиксально-ономасиологичной категории фазовости отсубстантивними производными

Аннотация. Статья посвящена описанию лексико-семантических групп именных образующих основ и особенностей их комбинаторики с префиксами, которые передают разнообразие значений фазовости.

Ключевые слова: субстантивные производные основы, категория фазовости, ономасиология, префиксация, словообразование.

Migorian O., Negrych N. The derivative peculiarities of the formation of the prefixal and onomasiological category of Phase by denominative derivatives

Summary. The article deals with the description of the lexico-sementic groups of substantive derivative bases and their combinable peculiarities with prefixes denoting the variety of phase meaning.

Key words: substantive derivative basis, phase category, onomasiology, prefixation, word-formation.

УДК 81'373.422

Мизин Т. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ АНТОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються семантичні та структурні характеристики антонімів-фразеологізмів англійської мови. Надане визначення цих лексичних одиниць, розкрито різницю між лексичними та фразеологічними антонімами, виділені критерії антонімів-фразеологізмів, наведена їхня семантична класифікація, проаналізовано тематичні групи та структурні типи досліджуваних одиниць.

Ключові слова: протилежність, фразеологічний антонім, семантична характеристика, тематична класифікація, структурна особливість.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного мовознавства характеризується системним розглядом різних рівнів мови, одним із важливих проявів якої є співвідносна протилежність елементів.

Проблеми антонімії завжди привертали увагу лінгвістів і неодноразово були об'єктом дослідження в наукових розвідках учених. Так, Л.С. Виготський, А.Ф. Лосєв, М.С. Пестова розкривали загальнонаукову сутність категорії протиставлення; Н.М. Шанський, А.В. Кунін, О.С. Ахманова досліджували природу антонімії; І.В. Арнольд, О.С. Ахманова, Р.З. Гінзбург, В.Н. Комісаров, Н.М. Шанський виділяли лінгвістичні критерії антонімічності; Л.А. Новіков розглядав функції антонімів, їхні структурні та семантичні типи; Д. Лайонз, Ф. Палмер, Е. Сепір робили спроби класифікувати антоніми; В.Н. Комісаров виділяв типові антонімічні контексти; Е.Н. Чернеча, Е.І. Родичева вивчали когнітивні структури антонімів; Н.В. Соловйова, А.І. Альохіна, А.В. Кунін, Л.А. Новіков досліджували семантичні та структурні типи фразеологічних антонімів, В.Д. Борисова, Е.А. Вишенкова, Д.Т. Алієва робили спробу класифікувати парадигматичні відношення антонімів-фразеологізмів.

Попри велику кількість досліджень, присвячених вивченню різних сторін фразеологічних антонімів, до цього часу немає єдності поглядів щодо їх визначення, методів дослідження, принципів класифікації, меж антонімічного ряду. Дискусійний статус цих одиниць зумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Перед собою у цій розвідці ми ставимо за мету розкрити семантичні та структурні особливості антонімів-фразеологізмів.

Основними завданнями статті є здійснити класифікацію фразеологічних антонімів за семантичними та структурними характеристиками.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом нашого дослідження є явище антонімії як найважливіший спосіб організації мовлення і створення контрасту у фразеологічній системі.

Предмет – семантичні та структурні особливості фразеологічних антонімів.

Матеріалом дослідження слугують антоніми-фразеологізми, відібрані з фразеологічних словників сучасної англійської мови методом суцільної вибірки [1; 5].

Розгляд фактичного матеріалу дослідження передбачає застосування таких методів: описовий метод (для виявлення характерологічних ознак антонімів); класифікаційний метод (для класифікації фразеологічних антонімів залежно від їхніх структурних і семантичних особливостей); метод компонентного аналізу (для розмежування антонімії та суміжних із нею явищ); структурний, семантичний, контекстуальний методи (для уточнення понять, які входять до складу дефініції антоніма), метод кількісного аналізу (для підрахунку мовних одиниць).

Більшість лінгвістів вважають основним критерієм антонімії протиставлення значень. Так, Л.А. Булаховський стверджує, що в основі антонімічності лежить асоціація за протилежністю, яка передбачає наявність подібності [6, с. 44]. За визначенням словника лінгвістичних термінів антоніми – слова тієї самої частини мови, які мають співвідносні один з одним протилежні значення [7, с. 35]. Е.С. Корюкіна розглядає антонімію як смислову протилежність [8, с. 10].

Трактовка терміна *антонімія* розповсюджується як на лексичні, так і на фразеологічні одиниці. Між ними є суттєві структурні, семантичні, стилістичні спільні та відмінні риси. Головне, що об'єднує їх – це смислова основа антонімізації одиниць.

Значна частина фразеологічних антонімів утворюється на базі лексичних одиниць, а останні спроможні виявити й актуалізувати ті чи інші протилежності значень лише в словосполученнях. Але, на відміну від лексичних антонімів, особливий характер значень антонімів-фразеологізмів виявляється не в сумі, а в смисловому синтезі значень компонентів.

Під фразеологічними антонімами А.І. Альохіна розуміє фразеологічні одиниці, пов'язані між собою відношеннями полярності [9, с. 268].

А.В. Кунін вважає, що фразеологічні антоніми – це кореферентні фразеологізми, які відносяться до одного граматичного класу, частково збігаються за лексичним складом, мають спільний семантичний компонент і відрізняються або співпадають у стилістичному плані [10, с. 154].

Л.Р. Сакаєва та Т.І. Макарова під фразеологічними антонімами мають на увазі фразеологічні одиниці, які мають протилежні лексичні значення, тотожний компонентний склад (за винятком одного компонента в кожному з них) і ту саму лексико-граматичну характеристику [11, с. 75].

Ми дотримуємося думки, що антоніми-фразеологізми – це стійкі сполучення, які пов'язані відношеннями протилежності за наявності семантичної спільності.

Провідними критеріями антонімів-фразеологізмів, на думку Н.В. Соловйової, є протилежність значень, наявність антонімічності, семантична єдність, ідентичність у дистрибуції та стилі, можливість класифікації антонімів [12, с. 8–9].

Ми вважаємо, що однією з формальних ознак антонімічності фразеологізмів можна вважати наявність в одному з фразеологізмів стверджувального значення, в іншому – заперечного або ж семантично полярних один одному

фразеологізмів; наявність слів-антонімів, якими вичерпується все пояснення значення фразеологізму.

Інтегральною ознакою, яка дозволяє об'єднати фразеологічні одиниці в один антонімічний блок, є спільність категоріальних, субкатегоріальних і групових сем. Диференціальною ознакою є смислова протилежність підгрупових сем у складі фразеологічних значень одиниць, які зіставляються.

Традиційно розрізняють п'ять типів протилежності: контрадикторну, контрарну, комплементарну, векторну, конверсивну [8, с. 12]. В основі антонімії лежать контрарна, комплементарна та векторна протилежності. Відповідно на семантичному рівні антоніми поділяються на контрарні, комплементарні, векторні.

Контрарні антоніми-фразеологізми (складають 31,3% досліджуваного нами матеріалу) означають протиставленість предметів, ознак, процесів, відношень і допускають до свого складу «середнього» члена парадигми: *in hot blood* (зопалу, згарячу) – *in cold blood* (холоднокровно, навмисно). Комплементарні антоніми-фразеологізми – це ті, що протиставляються всередині одного родового поля. Наявність одного виключає наявність іншого: *be born under a lucky star* (народитися під щасливою зіркою) – *be born under an unlucky star* (народитися під нещасливою зіркою); *one's star is in the ascendant* (чиясь зірка сходить; він іде вгору) – *the stars were against it* (сама доля проти). Вони складають 41,2% досліджених нами одиниць. Векторні антоніми-фразеологізми (27,5%) виражають різнонаправленість дії, ознак, властивостей: *be (turn) thumbs down (on)* (бути проти; забороняти) – *be (turn) thumbs up (on)* (бути за; заохочувати); *come down* (приходити на заняття) – *go up* (іти з занять).

Дослідження показує, що в більшості випадків фразеологічні антоніми однозначні, проте є деякі винятки. Наприклад, фразеологічна одиниця *as weak as water* має два значення: 1) слабкий; 2) безвольний, легкодухий. До кожного з цих значень вона має антоніми. Так, перше значення має антонімом *as strong as a horse* (здоровий як бик), а друге – *as hard as a flint* (черствий; твердий як камінь).

Семантична характеристика фразеологізмів-антонімів була б неповною без тематичної класифікації.

Як свідчать дані, фразеологічна антонімія розповсюджена в різних сферах людської діяльності, пов'язана з індивідуальними та соціальними якостями людини, відчуттями, сприйняттям дійсності, емоціями.

Американський психолог К. Ізард включив у систему людини дев'ять фундаментальних емоцій: подив (astonishment), горе (sorrow), цікавість (interest), радість (joy), гнів (anger), відраза (aversion), зневага (contempt), сором (shame), провина (guilt) [13, с.100]

Наш матеріал показує, що основні емотивні смисли відображені в антонімічних зв'язках, а антонімічні пари характерні для таких груп:

– внутрішній світ людини, воля, почуття, риси характеру (34,8%): *a big heart* (великодушна, благородна людина) – *a hard heart* (людина з кам'яним серцем, жорстока людина); *believe in one's star* (вірити в свою зірку, в свою долю) – *through with one's star* (спокушати долю); *thank one's star / thank one's lucky stars* (дякувати своїй щасливій зірці) – *curse one's star* (проклинати свою долю); *feel like a million dollars* (прекрасно почуватися) – *feel like nothing on earth* (погано почуватися); *agree like cats and dogs* (не ладнати) – *get on like a house on fire* (жити душа в душу); *feel like a boiled rag* (почуватися розбитим) – *feel like a fighting cock* (бути в формі);

– діяльність або стан людини чи суспільства: розумова діяльність, війна, працелюбність/лінощі, активність, п'янство (20,6%): *have an eye on sb* (стежити за кимось) – *shut one's ears to sth* (закривати очі на щось); *dig up the hatchet* (розпочинати війну) – *bury the hatchet* (припинити ворожнечу); *work one's fingers to the bone* (тяжко працювати) – *twiddle one's thumbs* (байдикувати, ледарювати);

– соціальне становище (21,9%): *sit above the salt* (займати високе становище в суспільстві) – *sit below the salt* (займати скромне становище в суспільстві); *live from hand to mouth* (жити надголодь) / *lead a dog's life* (бідувати) / *not have a penny to bless oneself with* (бути повністю збіднілим) / *be strapped for cash* (мати мало або не мати грошей взагалі) / *(not) have two pennies/cents to rub together* (мати небагато грошей) – *live like a lord* (жити в розкоші);

– простір (14,1%): *right and left* (направо й наліво); *up and down* (туди-сюди); *neither here nor there* (ні в тин ні в ворота); *ins and outs* (усі ходи й виходи; усі таємниці); *high and low* (скрізь і всюди);

– час (8,6%): *at the eleventh hour* (в останню хвилину) – *in the twinkling of an eye* (миттєво); *on the dot* (вчасно) – *behind the time* (невчасно).

Структурні типи фразеологічних антонімів виділяються залежно від їх лексичного складу і структури, віднесеністю до певного лексико-граматичного розряду.

У зв'язку із вивченням структурних особливостей фразеологічних антонімів виникає запитання: чи існує міжчастиномовна антонімія; чи можна вважати антонімами слова чи вирази, які належать до різних частин мови? Так, Е.С. Корюкіна відносить до антонімів лексичні одиниці, які належать до різних частин мови на тій підставі, що такі антоніми, попри граматичну нерівність, виражають протилежність таким же чином, як і співвідносні антоніми, що належать до однієї частини мови [8, с. 10].

Із цією точкою зору не погоджується І.В. Арнольд, яка вважає, що граматично нерівні слова не є антонімами [14, с. 241]. А.І. Альохіна вказує, що співвіднесення з певним лексико-граматичним розрядом є необхідною умовою вивчення системних відношень фразеологічних антонімів [9, с. 275].

Ми підтримуємо останню точку зору і думаємо, що такі пари можна назвати квазіантонімами. Ми вважаємо, що симетрія є обов'язковою умовою антонімії.

Антоніми-фразеологізми англійської мови співвідносяться з різними частинами мови. Це визначається за допомогою провідного компонента фразеологізму, а також синтаксичною роллю в реченні. Відповідно до лексико-граматичних характеристик можна виділити такі типи фразеологічних антонімів:

– дієслівні (38,7%): *make a mountain out of a molehill* (робити з мухи слона; перебільшувати) – *make little of sth* (зменшувати; недооцінювати);

– субстантивні (29,2%): *old bird* (досвідчена людина; стріляний горобець) – *spring chicken* (наївна, недосвідчена людина); *an old hand at sth* (досвідчений) – *a bad (poor) hand at sth* (недосвідчений);

– ад'єктивні (18,9%): *pretty as a picture* (гарненький; чарівний) – *ugly as sin* (потворний; огидний); *as weak as water* (кволий) – *as strong as a horse* (здоровий як бик);

– адвербіальні (13,2%): *at a snail's pace* (черепашою ходою; дуже повільно) – *at breakneck speed* (швидко); *under the weather* (хворий) – *up to the mark* (у міцному здоров'ї).

За нашими спостереженнями антонімія найбільше представлена в дієсловах. Думаємо, що це пов'язане з семантичною природою дієслова як частини мови, його функцією виражати дію, спонукати.

Дослідження показує, що дієслівні та ад'єктивні антоніми-фразеологізми є комплементарними фразеологізмами, субстантивні фразеологічні одиниці – контрарними, а адвербіальні фразеологічні одиниці частіше є векторними фразеологізмами.

За способом вираження антонімічності фразеологічні антоніми діляться на одноструктурні та різноструктурні. Одноструктурні антоніми мають однакові синтаксичні моделі, частково співпадають за своїм лексичним складом, а протилежність виражається за допомогою різних лексичних компонентів: *come to the right shop* (звернутися за адресою) – *come to the wrong shop* (звернутися не за адресою). Одноструктурні антоніми-фразеологізми характеризуються одним типом залежності компонентів для обох антонімів. Вони складають 54,6% досліджуваного матеріалу.

У різноструктурних фразеологічних антонімах (45,4%) можна виділити дві групи:

1) антоніми, що повністю відрізняються своїм лексичним складом (32,2%): *to sb's face* (прямо) – *behind sb's back* (за спиною когось);

2) антоніми, які частково співпадають за своїм лексичним складом (67,8%): *play fast and loose* (грати нечесно) – *play fair* (грати чесно); *as welcome as flowers in May* (довгоочікуваний) – *as welcome as storm* (небажаний).

Різноструктурні антоніми-фразеологізми характеризуються відмінними типами залежності компонентів для обох антонімів.

Як бачимо, найбільш рельєфно фразеологічна антонімія виявляється у фразеологічних одиницях із однаковою структурною організацією, а у фразеологічних антонімів різної структурної організації антонімічність скрита в семантиці.

Висновки. Узявши до уваги все вищесказане, ми можемо зробити висновок, що з семантичної точки зору фразеологічні антоніми являють собою сталі звороти, значення яких пов'язані між собою відношеннями протилежності за наявності семантичної спільності. Характеристика фразеологічних антонімів за тематичним принципом дозволяє нам стверджувати, що найчастіше фразеологічні антоніми описують людину, дають їй оцінку, відображають її поведінку, стан, діяльність. Англійські антоніми-фразеологізми належать до різних частин мови. Найчастотнішими є дієслівні фразеологічні антоніми. Одноструктурні антоніми-фразеологізми є частотнішими за різноструктурні.

Розроблені в результаті дослідження матеріали відкривають додаткові **перспективи** для подальшого дослідження фразеологічних антонімів, зокрема для вивчення їх функціонування в тексті.

Література:

1. Comprehensive English-Russian Phraseological Dictionary / авт.-уклад. Кунин А.В. – 4-е изд., переработанное и дополненное. – М.: Русский язык, 1984. – 944 с.
2. Cambridge International Dictionary of Idioms – URL: http: // www. dictionary.cambridge.org
3. Idioms and Phrases. – URL: http://www.global.longmandictionaries.com /.../pdfs/idioms_and_phrases.
4. Longman Dictionary of English Idioms (author Urdang L.) – URL: http://www.amazon.com.dictionary.Longman-Dictionary-English-Idioms
5. Oxford Dictionary of Idioms (author J. Siefring). – Second Edition. – New York: Oxford University Press Inc., 2004. – 340 p.
6. Булаховский Л.А. Введение в языкознание. – Ч.II. – М.: Учпедгиз, 1954. – 175 с.
7. Словарь лингвистических терминов (авт.-уклад. Жеребило Т.В.). – Изд-е 5-е испр. и доп. – Назрань: ООО Пилигрим, 2010. – 486 с.
8. Корюкина Е.С. Риторические возможности антонимов в современном русском языке: проблема системного описания: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык». – Нижний Новгород, 2014. – 20 с.
9. Алехина А.И. Фразеологическая антонимия и структурные типы фразеологических антонимов в современном английском языке. / Проблемы устности и вариантности фразеологических единиц. – Тула, 1968. – С. 267–275.
10. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебник (для ин-тов и факульт. иностр. яз.) – М.: Высшая школа, Дубна: Феникс, 2005. – 488 с.
11. Сакаева Л.Р. Глагольные фразеологические антонимы антропоцентрической направленности в английском и русском языках / Л.Р. Сакаева, Т.И. Макарова. – Lingua Mobilis. – 2012. – № 2(35). – С. 73–77.
12. Соловьева Н.В. Лексические и фразеологические неологизмы, вступающие в отношения противоположности: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «теория языка». – М., 2006. – 29 с.
13. Изард К. Психология эмоций. – Питер : Флинта, 2008. – 464 с.
14. Arnold I.V. The English Word: учебник (для ин-тов и факульт. иностр. яз.). – М.-Л. : Просвещение, 1966. – 346 с.

Мизин Т. А. Семантические и структурные особенности фразеологических антонимов английского языка

Аннотация. В статье рассматриваются семантические и структурные особенности антонимов-фразеологизмов английского языка. Дается определение этих лексических единиц, раскрывается разница между лексическими и фразеологическими антонимами, выделяются критерии антонимов-фразеологизмов, дается их семантическая классификация, анализируются тематические группы и структурные типы исследуемых единиц.

Ключевые слова: противоположность, фразеологический антоним, семантическая характеристика, тематическая классификация, структурная особенность.

Myzyn T. Semantic and Structural Peculiarities of English Phraseological Antonyms

Summary. The article deals with semantic and structural characteristics of English phraseological antonyms. In the research the definition of these lexical units is provided, the difference between lexical and phraseological antonyms is revealed, criteria of antonymy are determined, their semantic classification is considered, thematic groups and structural types of the units are analyzed.

Key words: opposition, phraseological antonym, semantic characteristics, thematic classification, structural peculiarity.

УДК 811.111+398+801.8

Мирковіч І. Л.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

АНГЛОМОВНИЙ КАЗКОВИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Анотація. У статті розглядається феномен англомовного казкового дискурсу та його лінгвокультурні особливості. Проаналізовано визначення понять «казка», «дискурс», «казковий дискурс». Розглянуто композиційну побудову народних казок, систему казкових образів. Проведено аналіз назв казок, досліджено усталені ініціальні, медіальні і фінальні формули, традиційні мовленнєві казкові вирази, прислів'я, приказки, загадки як відтворення моралі казки. Виокремлено екстралінгвістичні фактори, що притаманні англомовному казковому дискурсу.

Ключові слова: дискурс, народна казка, англомовний казковий дискурс, лінгвокультурні особливості англомовного казкового дискурсу.

Постановка проблеми. До числа найбільш актуальних питань, що розглядаються в мовознавстві, відноситься сформований у тому чи іншому етносі образ світу, а саме його загальнолюдський і національно-специфічний компоненти, релігійно-міфологічні уявлення картин світу певного народу. Виняткова роль у вивченні цих питань належить фольклорним джерелам як матеріалу, в якому в найбільш повній формі зберігається архаїчний народний світогляд і який являє багатофрагментний образ світу, акумульований в мові народних казок.

Казка є найбільш поширеним видом усної народної творчості з домінантною естетичною функцією, яка відрізняє її від інших усних оповідань, де головною виступає інформативна функція. Казка – це символ культури, твір, колективно створений певною нацією, в якому відображено її духовний стан, моральність, звичаї і традиції [3, с. 8]; це спосіб функціонування фольклорної культури в різні історичні періоди, усвідомлення специфіки національного розуміння навколишньої дійсності, духовних цінностей народу, історії, традицій, вірувань та ідеалів [9, с. 89].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Казка була об'єктом дослідження багатьох вчених. Особливу увагу вивченню лінгвокультурних особливостей текстів англійських казок приділяли В.Я. Проп, І.В. Арнольд, А. П. Єфімов; специфіку структурно-семантичної організації художнього тексту британської літературної казки вивчали Ю.А. Лотман, І.Ю. Мауткіна, Є.Д. Нефьодова; когнітивно-дискурсивні особливості лексики англійської побутової казки досліджувала Ю.В. Мамонова; лінгвостилістичні особливості чарівної англійської казки висвітлювалися в роботах Є.Р. Корнієнко; англійські казки в етнолінгвістичному аспекті розглядала О.О. Плахова; англомовний казковий дискурс аналізувала Н.А. Акименко; гендерну концептосферу британського казкового дискурсу характеризувала М.В. Дьоміна. Однак поняття дискурсу є багатовимірним явищем, тому нині існує ще чимало питань, пов'язаних з англомовним казковим дискурсом, що не досліджені повною мірою. Одним з таких питань виступає розгляд англомовного казкового дискурсу у контексті лінгвокультури.

Відтак, **метою** нашої роботи є дослідження англомовного казкового дискурсу. *Об'єктом* – лінгвокультурні особливості англомовного казкового дискурсу. А *предметом* – композиційна і лінгвістична характеристика англомовних народних казок.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, зауважимо, що натепер не існує єдиного визначення поняття «дискурс», що охоплює всі контексти його вживання. Ф.С. Бацевич визначає дискурс «як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних з пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем і осмисленням мовної картини світу адресанта слухачем» [5, с. 138]. Н.Д. Арутюнова трактує його як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками; текст, який розглядається в аспекті подій» [4, с. 136]. Ю.Н. Караулов і В.В. Петров висловлюють схожі погляди і характеризують дискурс як складне комунікативне явище, що включає, окрім тексту, ще й екстралінгвістичні фактори (знання о світі, думки, установи, цілі адресата), необхідні для розуміння змісту тексту [8, с. 8]. Таким чином, використання дискурсивного підходу дозволяє виявити сукупність знань, вірувань, уявлень, розумінь, відображених у народних казках.

Розглянемо поняття «казковий дискурс», який є стрижневим поняттям нашого дослідження. У роботах останніх років, виконаних у руслі дискурсивного аналізу, «казковий дискурс» визначається по-різному. Це пов'язане як зі складністю і багатозначністю самого поняття «дискурс», так і з прагматичними установками авторів. Так, у роботі Ю.В. Мамонової тексти казок розглядаються як певний тип дискурсу з метою виявлення провідних концептів англійської побутової казки. Відповідно казковий дискурс розуміється автором утилітарно, як «джерело культурно-аксіологічної інформації, вираженої лексичними засобами, концептуальна організація яких вивчається» [10, с. 64]. У дисертаційному дослідженні Н.А. Акименко казковий дискурс інтерпретується як «активне середовище реалізації специфічних параметрів категорії казковості, що вербалізується на різних рівнях мовної структури» [2, с. 4]. У роботах О.О. Плахової казковий дискурс визначається як складне лінгвосеміотичне утворення, продукт мовленнєво-мисленнєвого процесу колективної мовної особистості, який реалізується в різножанрових творах народної творчості в сукупності з екстралінгвістичними факторами [12, с. 11–12].

В англійській мові існують два терміни для позначення казки: fairy tale – чарівна казка і folk tale – народна казка [11]. На думку американських і західноєвропейських дослідників, найважливішою властивістю казки як folk tale є усна сфера побутування, що є, з одного боку, обумовленим домінуючими

у зарубіжній фольклористиці критеріями належності твору до народної культури (ненавмисність створення та усна форма існування), а з іншого боку, характером розвитку даного жанру на певному етнокультурному ґрунті (R.M. Dorson, A. Dundes, W. Harmon, C.H. Holman, F.L.Utley). Folk tale – це усні розповіді, до яких відносяться легенди, небилиці, історії про собак-примар, фей, привидів, велетнів, демонів, драконів, відьом, історії про чоловіків і дружин, господарів і слуг [16]. Відповідно термін folk tale використовується відносно різножанрових у традиційному розумінні народних текстів (казок різних видів, місцевих переказів, легенд) і в плані змісту є тотожним казковому дискурсу в його текстовій репрезентації [12, с. 12].

Розглянемо англійську folk tale більш детально. Англійська казка, як за своїм змістом, так і за своєю структурою відрізняється від слов'янської. Для неї характерна вільніша незакінчена структурно-композиційна організація, яка зближує її з легендою. В англійській казці можуть виявитися фантастичні герої, а також такі сторонні елементи, як лінгвістичні етюди, етнографічні та культурологічні замальовки, уривки з поем, балад і пісень. Міфологічні персонажі грають у ній значну роль порівняно з традиційними казковими істотами, що представляють світ чудес [14].

Система образів у народній англійській казці, поряд з міфологічними персонажами, охоплює й реальних історичних осіб, які є невід'ємними героями переказів. В якості таких казкових героїв виступають правителі (Julian the Roman, King Henry VIII, King Edward III, William the Conqueror, Henry V), нащадки знатних родів, політичні діячі (Sir Richard Whittington, Cardinal Wolsey, Lord Percy, Childe Lambton, Lord Darcy), відомі чаклунки/ чаклуни (Mother Shipton, Merlin), чиї імена в казковому дискурсі відіграють роль культурних і хронологічних маркерів [12].

Аналізуючи композиційну побудову казок, хочеться зазначити, що їх структурні компоненти розташовуються в певній логічній послідовності, що зумовлена причинно-наслідковими зв'язками. Композиція казок представлена традиційною схемою: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка і заключна частина. Більшість англійських казок – односюжетні, для них характерний закритий тип фіналу, який має експліцитний характер і не викликає у адресата жодних запитань. Розв'язка часто відбувається завдяки діям героїв, а надприродне зберігається у функціях чарівників, магів і т.ін. Але початковий і фінальний епізоди повинні завжди мати реалістичний характер. Композиція казки збігається з традиційною моделлю розвитку сюжету: події випливають одна з одної, їхня послідовність не порушена. Цей тип розвитку сюжету зустрічається у більшості чарівних казок і відображає багато аспектів європейської культури. Шлях розвитку закінчується зникненням чарівного світу за допомогою особливих фінальних формул, де в кінці герої отримують по заслугах.

Про своєрідність англійських народних казок свідчать заголовки, які «занурюють у суть проблеми, формулюють їх основну ідею і висловлюють ставлення автора до змісту» [15]. За своїм знаковим статусом назва в англійських казках часто співвідноситься із власною назвою. Чимала кількість казок названі за іменами головних героїв. Це антропоніми, що репрезентуються однією дійовою особою: "Tot Tit Tot", "Lady Godiva", "Colman Grey", "Ainsel", "Mr. Vinegar", "Lazy Jack" або декількома: "Whittington and his Cat", "Witch and Hare", "The Witch and the Toad", "Dando and His Dogs" [1, с.134]. Часто подвійні імена римуються (Henny-Penny, Cocky-Locky, Foxy-Woxy).

Як показує аналіз назв казок, проведений Е.Б. Авраменко, серед них переважають так звані персонажні заголовки, що містять різні відомості про героя: характер людини, тварини або міфічної істоти, сукупність вроджених або набутих якостей, які формують ті чи інші поведінкові риси: "Lazy Jack", "The Two Serving Damsels", "The Roaring Bull of Bagbury", "Jack the Giant Killer", "The Wise Fools of Gotham". У казкових назвах поширені одночленні імена, представлені розмовними варіантами канонічних імен: Тот (Фома – один з дванадцяти апостолів, який не вірив, що Ісус воскрес із мертвих, поки не побачив на руках його рани від цвяхів), John (Іоанн – ім'я хрестителя і апостола), Mary (Маріам – пророчиця). Вживання саме цих варіантів імен вказує на характер персонажів і робить казку доступнішою [1, с. 135]. Найпоширенішими чоловічими іменами в казках виступають такі, як Tom, Jack, Harry, а жіночими іменами: – Ann, Betty, Mary, Jane. Поширеним засобом ідентифікації особистості і вказівки соціального статусу є вживання таких лексичних одиниць, як: Mr, Miss, master / mas', Your Majesty, Your Grace.

Чари в британських казках традиційно пов'язані з представниками «іншого» світу, тому в назвах казок часто фігурують імена ельфів, фей, велетнів, відьом, привидів, злих духів: "A Bishop's Ghost", "The Pixies in the Cellar", "The Fairy Thieves", "The Witch and the Toad", "The Boggart", "Outwitting the Bogie". Всі вони є основними героями чарівної казки і відносяться до епохи міфів і зародження казкового жанру. Кельти вірили в потойбічний світ і дійові особи, пов'язані з магією, грали в казках роль «дарувальників» або «чудесних помічників» [1, с. 137].

В англійському казковому епосі живуть королі, принцеси, лорди, наявність яких відображає монархічний лад Великобританії. Прикладами цього можуть бути такі назви: "The Princess of Colchester", "The False Fable of the Lord Lathom", "The King of the Cats".

Основою художнього світу і світу реального є час і місце дії. Для англійської казки характерне ретельне відтворення топонімічного простору, що знаходиться в межах Сполученого Королівства: графств, розташованих на території Великобританії; областей і районів, розміщених всередині графств. Такі географічні назви, як Colchester, Blenkinsopp, Hilton, Gotham та інші, про які йдеться у фольклорних творах "The Princess of Colchester", "The White Lady of Blenkinsopp", "The Lord of Pengerswick", "The Pedlar of Swaffham", "The Roaring Bull of Bagbury", "The Cauld Lad of Hilton", "The Wise Fools of Gotham", легко можна знайти на карті. Для топонімічного шару мови (з лексичної точки зору) характерний образний і країнознавчий потенціал, яскраво виражена національно-культурна семантика, оскільки топоніми, з одного боку, позначають конкретні географічні об'єкти, а з іншого боку, тісно пов'язані з історією та культурою народу. Так, Gotham – англійське селище, відоме дурістю своїх жителів. Народні географічні уявлення не завжди збігаються з прийнятим у науці поділом і служать засобом емоційно-естетичного впливу на слухача [1, с.137].

Необхідно зазначити, що мова казок має свої певні особливості. Однією з таких лінгвістичних особливостей є усталені ініціальні, медіальні і фінальні формули. Зачин у більшості випадків носить тимчасово невизначений характер. Наприклад, багато англійських казок починаються фразами:

Вирази англійською мовою	Україномовний змістовий аналог
Once upon a time there lived…	Жили-були…
Once upon a time, a long while ago, when beasts and fowls could talk, it happened that…	Давним-давно це було, коли ще звірі та птахи вміли говорити
Long, long ago there was …	У старі часи жили-були ...
In the days of the great King Arthur	У дні, коли правив король Артур
In the reign of the famous King Edward III	Під час правління славнозвісного короля Едварда III
In the reign of King John	Під час правління короля Джона
Long before Arthur and the Knights of the Round Table reigned in the eastern part of England there was	Давно це було, ще до правління на сході короля Артура та його лицарів круглого столу
There was once a man	Був да не був собі один чоловік
There was once a woman	Ото жила собі баба

Стійкі медіальні формули допомагають переносити героїв через час, простір, служать для розвитку сюжетних ліній.

He started running as fast as he could go and he ran and ran	Він почав бігти так швидко, як він тільки міг, і він біг і біг
A time came	Час прийшов
As the years went on	Роки йшли і йшли
The day came round	Прийшов день, коли
At last on the appointed day	Нарешті в призначений день
and he went one day, he went two days, he went three days	він йшов день, йшов два, йшов три…
As he travelled far and he travelled fast, and he travelled east and west, north and south	Він подорожував далеко і подорожував швидко, йшов на схід і на захід, на північ і на південь

Фінальні формули подаються з повчальною мораллю, за допомогою яких підбивається підсумок всього вищесказаного.

They all lived happily all the rest of their days / for a long time / ever after	І жили вони довго і щасливо в достатку до кінця своїх днів / ще довгий час / після цього
They married and lived happily till the rest of their days	Одружилися вони і жили собі щасливо до кінця свого життя
They lived and loved and laughed happily together for more years than I can remember	Вони потім собі жили, як двоє голуб'ят, у любові й злагоді. Ніякої біди не знали. Може, й тепер живуть, як не померли.
And this is the end of our fairy tale	І на цьому казці кінець.
So there's a little tale for you, and for me some rolls and some honey too!	І я там був, мед-пиво пив, по бороді текло, а в рот не попало / От вам і казка, а мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам грошей мішок.

Наявність традиційних мовленнєвих формул також є відмінною рисою стилю казки. Наприклад, негативні персонажі періодично вимовляють такі мовленнєві формули, як: "Be he alive or be he dead, I'll grind his bones to make my bread!", "Snouk but and snouk ben, I find the smell of an earthly man, Be he living, or be he dead, His heart this night shall kitchen my bread", "Fee, fi, fo, fum! I smell the blood of an Englishman!"

У народних казках часто зустрічаються прислів'я, приказки, загадки. Прислів'я, приказки побудовані головним чином на метафорах, метоніміях, гіперболах, які дозволяють зробити висловлювання емоційно забарвленими, створити яскраві образи, які одразу запам'ятовуються. Наприклад, "Time is a great healer", "Good health is above wealth", "Punctuality is the politeness of kings", "It is not the places that grace the men, but men the places", "A land flowing with milk and honey".

Вживання загадок у казках сприяє просуванню сюжету. Загадки є своєрідним випробуванням. Вони вимагають не лише розумових зусиль, а й дії. Існують загадки-завдання, наприклад, за ніч викорчувати ліс, зорати поле, посіяти пшеницю, зібрати її і змолоти, до ранку з того борошна хліб спекти і т.ін. Тут загадка використовується як художній засіб для звеличення сили героя або його нареченої, підтвердження їх самобутності. Загадки в казках виступають мірилом розуму, кмітливості, образного поетичного мислення [7, с. 14]. Наведемо приклади загадок в англійських казках: "What has an eye, but cannot see? Answer: a needle"; "Furry and purry with long whiskers. Answer: a cat"; "What musical instrument will you not believe? Answer: a lyre".

Екстралінгвістичні особливості казок можна побачити в етнографічних, культурологічних, літературознавчих або історичних відступах у текстах. Вони можуть бути різної протяжності (іноді досягаючи півтори сторінки) і містять велику кількість реалій. Їхнє основне завдання – занурення слухачів в атмосферу, в якій спочатку велася казкова розповідь, а також залучення слухачів до народної культури в найрізноманітніших формах її прояву [13, с. 42]. Наприклад, "If one travels to the northeast of England and enters County Durham, the boundary sign will read "County Durham – Land of the Prince Bishops". This is because, at the time of the Crusades, the bishop of Durham was given the status of prince as well as bishop. In those days, he lived in a town that is, to this day, still called Bishop Auckland. At this time, the good people of County Durham were being terrorized by a brawn – a giant boar".

Висновки. Отже, підсумуємо. Англомовний казковий дискурс є поширеним видом усної народної творчості, джерелом фольклорної культури, засобом усвідомлення специфіки національного розуміння навколишньої дійсності, духовних цінностей народу, його історії, традицій, вірувань та ідеалів, який реалізується в різножанрових творах народної творчості в сукупності з екстралінгвістичними факторами. Для англійської народної казки характерні: незакінчена структурно-композиційна організація, яка зближує її з легендою; односюжетність із закритим типом фіналу, який має експліцитний характер; традиційна модель розвитку сюжету: події випливають одна з одної, їхня послідовність не порушена; наявність

фантастичних героїв та міфологічних персонажів; наявність сторонніх елементів (лінгвістичних етюдів, етнографічних та культурологічних замальовок, уривків з балад/пісень); система образів, яка поряд з міфологічними персонажами охоплює й реальних історичних осіб.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні стилістичних особливостей англомовного казкового дискурсу.

Література:

1. Авраменко Е.Б. Особенности заглавий английской народной сказки. Диалог языков и культур: теоретический и прикладной аспекты: сб. науч. статей. Выпуск 3. / сост. и отв. ред. Т.С. Нифанова; Поморский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – Архангельск: Поморский университет, 2009. – С. 134–138.
2. Акименко Н.А. Лингвокультурные характеристики англоязычного сказочного дискурса: дис. … канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки. – Волгоград, 2005. – 193 с.
3. Аникин В.П. Русская народная сказка. – М.: Просвещение, 1977. – 208 с.
4. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Лингвистический энциклопедический словарь; гл. ред. В.Н. Ярцева – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. – К. : Видав. центр «Академія», 2004. – 344 с.
6. Демина М.В. Гендерная концептосфера британского сказочного дискурса: от традиции к современности. Вестник СамГУ. – 2006. – №10/2 (50). – С. 90–97.
7. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій. – К.: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 1997. – 447 с.
8. Караулов Ю.Н., Петров В.В. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса / Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – В. : БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – С. 5–11.
9. Корниенко Е.Р. Роль народной сказки в изучении иностранного языка/ Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 86–91.
10. Мамонова Ю.В. Когнитивно-дискурсивные особенности лексики английской бытовой сказки: автореф. дис. … канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки. – М., 2004. – 22 с.
11. Новый Большой англо-русский словарь: В 3 т. / Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др.; Под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – М.: Русский язык, 2001.
12. Плахова О.А. Английские сказки в этнолингвистическом аспекте : дис. кандидата филол. наук : 10.02.04 – германские языки. – Нижний Новгород, 2007. – 221 с.
13. Плахова О.А. Особенности преломления категории сказочности в англоязычном сказочном дискурсе / Известия Саратовского университета. – 2012. Т. 12. Сер. Филология. Журналистика, Вып. 2. – С. 40–44.
14. Скороходько С.А. Жанровое и национальное своеобразие текста и перевод реалий: (на материале волшебной сказки): автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – германские языки. – Одесса, 1991. – 16 с.
15. Стандарты по издательскому делу / Сост.: А.А. Джиго, С.Ю. Калинин. – М.: ЮристЪ, 1998. – 302 с.
16. Holman H. C., Harmon W. A. Handbook to Literature. – New York: Macmillan Publishing Company, 1992. – 615 p.

Миркович И. Л. Англоязычный сказочный дискурс в контексте лингвокультуры

Аннотация. В статье рассматривается феномен англоязычного сказочного дискурса и его лингвокультурные особенности. Проанализированы определения понятий «сказка», «дискурс», «сказочный дискурс». Рассмотрены композиционное построение народных сказок, система сказочных образов. Проведен анализ названий сказок, исследованы устоявшиеся инициальные, медиальные и финальные формулы, традиционные речевые клишированные выражения в сказках, пословицы, поговорки, загадки, выступающие в функции морали сказки. Выделены экстралингвистические факторы, присущие англоязычному сказочному дискурсу.

Ключевые слова: дискурс, народная сказка, англоязычный сказочный дискурс, лингвокультурные особенности англоязычного сказочного дискурса.

Mirkovich I. English folk tale discourse in the context of linguoculture

Summary. The given article deals with the investigation of the English folk tale discourse and its linguocultural features. The definitions of the concepts “folk tale”, “discourse”, “folk tale discourse” are analyzed. The compositional structure of folk tales, the system of folk tale images are considered. The analysis of folk tales names is carried out. The initial, medial and final formulae, traditional speech folk tale clichés, proverbs, sayings, riddles in the function of a folk tale morality are investigated. Extra linguistic factors characteristic of the English folk tale discourse are under consideration.

Key words: discourse, folk tale, English folk tale discourse, linguocultural features of the English folk tale discourse.

UDC 811.111'367.628

Mykhaylenko V. V.,
Doctor of Philology, Professor at Department of Foreign Languages and Theory and Practice of Translation of Institute of International Relations and Social Studies, Interregional Academy of Personnel Management

CORRELATION OF INTERJECTION AND EXCLAMATION: ANTHROPOCENTRIC ASPECT

Summary. The present article is focused on the correlation of exclamation and interjection in language paradigmatics and discourse continuum. In language system there are two different units, on the contrary, as units in use they are interchangeable. Obviously, the functional semantics of exclamation may cause its grammaticalization. Despite an intrepid quest of linguists trying to prove, that the interjection does not belong to any part of speech, it keeps on developing and attract many parts of speech to be used, as secondary interjections.

Key words: interjection, exclamation, utterance, discourse, open and close parts of speech.

Introductory remarks. A permanent change in the language studies is due to the introduction of new tools of analysis enabling the scholar to highlight some aspects of the object, which were impossible to reveal in the previous linguistic paradigms. We believe, that the discourse model of research, a constituent of the general anthropocentric paradigm, underlines the correlation of language units in use, then in the long run most irregularities in the language system would turn out to be regularities in language use, i.e. on the discoursemic level of the language structure. The speaker with his/her communicative needs becomes the core of the language analysis and the notion of human status is crucial in all the areas of human endeavour. Anthropocentrism is a normal way of human being, perceiving the world, which presupposes interpreting it in terms of human values and experiences. This thesis takes its roots in anthropocentrism, a philosophical viewpoint, which argues that human beings are the central or most significant entities in the world (Britannica).

In the next part of the paper I will focus on ambiguity of interjection, exclamation and emotion in the process of investigating their correlation in English. One of the "outlaws" of the English school grammar is interjection within language and across languages. The fact is that, there is a scholastic substitution of concepts: the category of interjection is approximately ignored of its grammatical status, but referred to the close part of speech. R. Quirk et al. consider, that interjections (exclamations, we admit, somewhat misleadingly) interfere with the structure of the language [14, p. 413–414]. G. Leech ultimately does not refer primary interjections to any grammatical category due to their exclamatory functions, simply express the speaker's emotion or wish [9, p. 57], now we can see, that the tradition of treating such interjections as alien body in language. The primary sound-interjections are the object of our investigation – the form, meaning and function. In this respect Felix Ameka's classification will be basic. He distinguishes between primary interjections (*oh, er, ah, whoops, aha, boo, eew, gosh, ha, oops, ouch, uh-oh, uh-huh, ugh, yowza, gee, yay, whoa, wow, yum,* etc.) and secondary interjections (*man, my God, Good Lord, goodness, boy, please, O.K,* etc) [1, p. 101–118].

Totally, there are more than 500 interjections and many of them multifunctional, though taken out of their contexts or from communicative situations only some of them – the most frequent and used across the country, can retain their functional-semantic meaning.

Interjection in theoretical fuzziness. Interjection is treated as a kind of a "grammatical outlaw" since the term has not been bound to a language unit. The definitional analysis of the concept of interjection reveals its various nominations, for instance: an abrupt remark (communication); a word or a sentence; a word or phrase; a separate category from the other parts of speech; a little word or a non-word; a marginal class of words (morphology [13, p. 232, 349]); a grammatical term for a word (grammar); any other linguistic element (a phenomenon of linguistics [18, p. 159]); a variable autonomous phrasal unit (syntax [8, p. 17]), an emotional expression; pragmatic particles or discourse particles emotive words (pragmatics [8, p. 18]); inserts (embedded units), which have exclamatory function (syntax [3, p. 1083]), etc., which do not enter into syntactic relation; they are resorted to when speakers encounter events, that cause pain, surprise or any other unexpected feelings. All these terms show, that there is neither a clear-cut definition, nor a definite level of interjection status in the language structure. However, they have a common feature, most scholars admit their periphery status feature – a context-bound meaning since these terms refer to the units, which have no reference of their own as any other [19, p. 119–120] lexeme. Although Anna Wierzbicka suggests, that "interjections like any other linguistic element have their meaning and this meaning can be identified and captured in the natural semantic metalanguage" introduced by the author [18, p. 159–160]. There is also a comment of interjection "as a part of the quoted conversation" in the function of indexing the interactional context of the utterance [6, p. 171].

The traditional definition of interjection as a part of speech is based on three fundamental principles: 1) form – invariable; 2) meaning – absent; and 3) function – that of a "word-sentence either autonomous or of a clause in the sentence structure". We believe that this approach still retains the assumption, that the meaning must be described in terms of lexical semantics, but in this case the approach to the meaning must employ the tools of functional semantics, then we can share Anna Wierzbicka's opinion, that to reveal the meaning of interjections, particularly, sound interjections, we have to elaborate a special metalanguage. Consequently, interjections cannot constitute a semantic field, for instance, that of feeling or emotion since they do not share a common semantic feature of feeling or emotion. Igor Mechuk's thesis on the common semantic component in the lexical meaning of the Semantic Field constituent [11, p. 165–188; 12, p. 424]. Nevertheless, they can join the conceptual system of "Feeling" or "Emotion" as an autonomous category actualizing the functional-semantic meaning. Of course, this thesis contradicts the definition of the Semantic Field, but it may be labeled as an irregularity and one can see, that irregularities are the causes of progress.

Exclamation & interjection overlapping. In discourse or speech continuum the phenomenon of exclamation can be defined: 1) broadly as any utterance marked with strong emotion; or 2) narrowly as a sentence type used to express a strong emotional state. It contrasts in syntax or morphology with other sentence types, which typically express statements, commands and questions (SIL). Manik Joshi uses the terms of exclamation and interjection indiscernibly, evidently, for the EFL/ESL learners to avoid an additional stumble point [7, p. 5.] Laura H. Michaelis introduces the term "exclamative constructions" for exclamations – a nomination between a morphologically indefinite unit of a word and a sentence or an utterance. These constructions "form a variegated class within and across languages, but then she specifies them as a sentence type [12, p. 1038]. In the referred definitions exclamation is interpreted as an utterance – a unit of speech, or a sentence – a unit of syntax, although thee both express a strong emotional state. David Crystal also underlines its dual nature: a term used in the classification of sentence functions and sometimes defined on grammatical and sometime on semantic or sociolinguistic grounds [5]. Traditionally, he admits, that this term refers to any emotional utterance. In a previous edition of his dictionary David Crystal writes, that exclamation expresses a strong emotion, whose exact value depends on the speaker's choice of intonation and his/her facial expression. Such assumption refers this sentence type, whose expression paradigm is limited and due to the speaker's intonation it can evolve any other sentence type [5, p. 289]. One can come across the non-intellectual-sentence types defined as exclamation.

In the given definitions of exclamation the interjection is not specified as the dominant means of its expression and the involvement of the Speaker and Addressee as the main actors of communication is not specified. Irma Taavitsanen in her article "Interjections in Middle English" introduces those actors: if the exclamation is focused on the Speaker, then it is used either in the emotive or conative. If it is focused on the addressee, it is used in the vocative or conative functions. Then investigating the Middle English written texts she underlines, that interjection can fulfill the turn-taking in the performance of text – vocative and turning points in the text, foregrounding in narration and stylistic Investigating discourse or registered speech continuum it performs the segmentative and intensifyng function Taavitsanen [16, p. 575–577].

Anthropocentricity of language. I shall pay attention on the adaptability of language as a feature of anthropocentricity of human language. Language is a perfect phenomenon with its system and structure organized by the "emic" level represented by their units: phonemic – phoneme; morphemic – morpheme; lexemic – lexeme; syntaxemic – syntaxeme; sememic – sememe; textemic – texteme; and discoursemic – discourseme. Here is a strong architecture and, at first sight, if we change the order the structure would fall apart. But not in language is a self-adaptable system and changes reflect primarily the speaker's inferences. In case of interjection it can be represented by a sound like Oh! Which can express the speaker's "surprise", when meeting a friend unexpectedly after a long time that is the communicative situation turns the sound into a word, or rather an utterance, which further on decompress into a text or discourse, which is redundant between friends. Through, in the play the author has to specify that two close friends meet after a long separation, etc. for the actors or the readers. Vladimir Ž. Jovanović says, that people "use forms, which cannot be easily and distinctly defined as words, but which have to be considered as phonemic clusters with or without characteristic meaning [8, p. 17].

The terms exclamation and exclamative refer in general to expressive utterances. Then later exclamation has been applied to related expressive phenomena, like interjections and news-reporting declaratives [12, p. 1038], cf.: an exclamation is considered to be equal to interjection and it is a short sound or word, or phrase which is spoken suddenly to express strong emotion. An exclamatory word can be a word-sentence while expressing strong emotion or reaction traditionally called an exclamation or interjection. They lack a full grammatical sentence structure anв marked by strong intonation. Exclamative utterances are said to encode surprise. In conveying surprise exclamation resemble a subset of interjections [9, p. 445–6], because they express the speaker's appraisal, another subset expresses the speaker's evaluation – positive or negative.

The fact is that the boundaries between interjections and exclamations are not watertight, which leads to their misconception. However, primary interjections belong to a grammatical category of part of speech, nevertheless their origin is not truly linguistic, it is rather paralinguistic, but their meaning is accepted and supported in the speaking community. The question of their close or open status as a part of speech is debative. *In modern grammars, the interjection is a periphery unit of the grammatical system and it not in the focus of the university grammar as it is of minor importance* [14, p. 67]. Therefore, most grammarians refer the syntactical units of various structure marked with the exclamatory point to the exclamative sentence type and the interjections within the sentence treat as an embedded unit, and an autonomous interjection in the discourse is treated as a pseudo-sentence. Consequently, they consider, that exclamations and interjections overlap with the exclamation in the leading position, ignoring the fact, that exclamation is a grammatical meaning of the interjections and exclamations constitute a functional-semantic field, wherein all the constituents share a common component of emotion, which is a context-bound and their function to express exclamation. Then the given field can represent the concept of exclamation in discourse. There are nearly all sound-interjections are polifunctional, for instance: *oh* can also express pain, dismay, pain, surprise, etc. Collin's dictionary differentiation of functional semantics of *oh* 1) to express a feeling such as surprise, pain, annoyance, happiness; 2) to <u>introduce</u> a <u>response</u> or a <u>comment</u> on something that has just been <u>said</u>. And Cambridge dictionary: 1) oh as an interjection to express surprise or disappointment; 2) as a discourse marker to respond to new information or to show, that we have just discovered something surprising. Dwight Bolinger underlines every interjection must be associated with a particular emotion and non-verbal behaviour [4, p. 226; 16]. But here comes the context, which verifies the use of interjection and a possibility of the semantic combinability of the interjection the proceeding / following words, or the proceeding / following utterances/sentences when used as an autonomous utterance/sentence. All the relevant parameters of global and local contexts, says Carla Bazzanella, appear to be crucial not only to understand the semantic component of emotion or exclamation actualized in the given context, but also to avoid fuzziness of emotional word, exclamation and interjection. The author stresses the dynamic nature of the local context, which affects every individual interjection expressing emotion and regulates its intensity, duration [2, p. 57–58]. Distinct prosodic entity, tend not to have a specific semantic meaning, and contribute to the core meaning poses many problems, since each element may appear in such a multiplicity of functional context, and with such a varied array of meanings, it is difficult to a core meaning, especially in the case of pause markers and interjections. D. Schiffrin admits that, interjections are used in discourse functions to play in communication and D. Biber et al share her emphasis [15, p. 74; 3, p. 1083]. They have

not only be seen as a sort of words, which express speakers' internal feelings, but also to have different interpretations according to the context in which they are used.

As for their function they do not enter into syntactic relation; they are resorted to when speakers encounter events that cause pain, surprise or any other unexpected feelings and can be defined as "pro-sentences, which do not enter into syntactic relations with the rest of the sentence" [14, p. 853]. The scholars employ the traditional two-member sentence structure to determine the sentence type expressed by interjections ignoring the fundamental goal of any sentence to express the speaker' thought or idea. From the semantic or rather the functional-semantic view the interjections play the role of a true utterance as the speaker chooses the means of expressing his/her message, which can be understood by the addressee. We can classify the primary interjections into interjections used to express the speaker's inner feelings: pleasure, resignation, realization, surprise, grief, pity, pain and interjections used to express his/her feelings for cooperation with the addressee: pleading, greeting, hesitation, continuation, introductory, summative. Most frequent interjections in discourse: *yeah, no, hey, oh, uh, um, huh, ah, wow, err, umm* and others are primary ones.

Conclusion & perspectives. Despite an intrepid quest of linguists trying to prove, that the interjection does not belong to any part of speech, it keeps on developing and attract many parts of speech to be used assecondary interjections. The present study sums up the findings that despite Felix Ameka's referring interjections to the periphery of the language system [1, p. 101–118], they play a significant role in communication. One cannot imagine the actual discourse bereft of these units. They are witnesses of the scholars' futile attempts to elaborate a new approach to describe such a complex phenomenon conveying the notion without notional lexemes.

A classification of primary interjections is suggested: 1) addressor-oriented – interjections used to express the speaker's inner feelings: pleasure, resignation, realization, surprise, grief, pity, pain; and 2) addressee-oriented – interjections used to express his/her feelings for cooperation with the addressee: pleading, greeting, hesitation, continuation, introductory, summative.

As for the cooperation of interjections with exclamations in language system and discourse – the former are the open functional part of speech, which can constitute a subsystem of the conceptual system "Feeling/Emotion"; the other is the functional of interjections in various discourse registers.

The "universal" conclusion, that the interjection is a characteristic feature of the informal discourse needs the corpus analysis to reconsider it. Especially in professional discourses, where the secondary interjections may prevail.

References:

1. Ameka Felix. Interjections. The Universal Yet Neglected part of Speech / Journal of Pragmatics. – 1992. – Vol.18. – Issues 2-3. – P. 101–118.
2. Bazzanella Carla. Emotions, Language, and Context / Carla Bazzanella, Edda Weigand (ed). Emotion in Dialogic Interaction: Advances in the Complex. – Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2004. – P. 55–72.
3. Biber D. Longman Grammar of Spoken and Written English. – London: Longman, 1999. – XXVIII. 1204 p.
4. Bolinger Dwight. Intonation and Its Uses. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1989. – 477 p.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Linguistics. – Oxford: Blackwell, 2011. – 560 p.
6. Goddard C., Wierzbicka A. (Eds.). Meaning and Universal Grammar – Theory and Empirical Findings. Vol-s. I-II. – Amsterdam: Benjamins, 2002. – 337 p.
7. Joshi Manik. Learn English Exclamations: Popular Exclamatory Words and Sentences. – New York: Create Space Independent Publishing, 2013. – 60 p.
8. Jovanović Vladimir Ž. The Form, Position and Meaning of Interjections in English. FACTA UNIVERSITATIS Series: Linguistics and Literature. – 2004. – Vol. 3. – No 1. – Pp. 17–28.
9. Leech Geoffrey. Glossary of English Grammar. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 144 p.
10. Makkai Adam. Where Do Exclamations come from? / A. Makkai, Alan K. Melby (eds.). Linguistics and Philosophy: Essays in Honor of Rulon S. Wells. –Amsterdam: Benjamins, 1984. – P. 445–472.
11. Mel'chuk Igor A. Semantic Description of Lexical Units in an Explanatory Combinatorial Dictionary: Basic Principles and Heuristic Criteria / International Journal of Lexicography. – 1988. – Vol. 1. – Issue 3. – P. 165–188
12. Michaelis Laura H. Exclamative Constructions / Martin Haspelmath et al. (eds.). Language Typology and Language Universals. – Vol. 2. – Berlin. New York: Walter de Gruyter, 2008. – P. 1038–1049.
13. Mykhaylenko Valery V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies. – Ivano-Frankivsk: I-FKDGU, 2015. – 527 p.
14. Quirk R. et al. A Comprehensive Grammar of the English Language / R Quirk, S.G. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – London: Longman 1985. – 1779 p.
15. Schiffrin Deborah. Discourse Markers. – Washington DC: Georgetown University, 1987. – x. 364 p.
16. Stange Ulrike. Emotive Interjections in British English. – Amsterdam: Johm Benjamins, 2016. – 242 p.
17. Taavitsaintn Irma. Exclamation in Middle English / Jacek Fisiak (ed). Studies in Middle English Linguistics. – Berlin: de Gruyter, 1997. – P. 573–609.
18. Wierzbicka Anna. The Semantics of Interjections / Journal of Pragmatics. – 1992. – Vol. 18. – Issues 2-3. – P. 159–192.
19. Wilkins David p. Interjections as Deictics / Journal of Pragmatics. – 1992. – Vol. 18. – Issues 2-3. – P. 119–158.

Михайленко В. В. Кореляція «вигуку» та «оклику»: антропоцентичний аспект

Анотація. Ця стаття присвячена кореляції «вигуку» та «оклику» у системі мови та англомовному дискурсі. Справа в тому, що у системі мови – це дві різні одиниці і, навпаки, у разі функціонування у певному контексті, вони виступають взаємозамінними одиницями. Вочевидь, функціональна семантика «оклику» може спричиняти його граматикалізацію.

Ключові слова: вигук, оклик, антропоцентризм, дискурс, відкриті та закрити частини мови.

Михайленко В. В. Кореляция междометия и восклицания: антропоцентрический аспект

Аннотация. Настоящая статья посвящена корреляции междометия и восклицания в системе языка и англоязычном дискурсе. Дело в том, что в системе языка – это две разные единицы и, наоборот, при функционировании в определенном контексте, они выступают взаимозаменяемыми единицами. Очевидно, функциональная семантика восклицания может вызывать его грамматикализацию.

Ключевые слова: междометие, восклицание, антропоцентризм, дискурс, открытые и закрытые части речи.

УДК 811.111'42(043.5)

Михайлюк Н. П.,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры иностранных языков
профессионального общения
Международного гуманитарного университета

ТРАНСПОЗИТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АНГЛИЙСКИХ ВОЗВРАТНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

Аннотация. Статья посвящена проблемам межразрядной прономинальной транспозиции, которая предполагает замену форм одних разрядов местоимений формами других разрядов. В центре внимания находятся возвратные местоимения (рефлексивы). Описаны активные транспозиты, зафиксированные в произведениях англоязычной художественной литературы, где они становятся маркерами национальной и территориальной принадлежности, социального статуса персонажа, его культурного и образовательного уровня.

Ключевые слова: возвратное местоимение, рефлексив, прономинальная транспозиция, транспозит, художественная литература.

Постановка проблемы. Несмотря на появление многих новых направлений в современной лингвистике, исследования в области социолингвистики, на наш взгляд, по-прежнему сохраняют свою актуальность.

Одной из малоизученных областей, в частности, остаются прономинальные транспозиции в просторечии и различных диалектах Великобритании. Функционирование английских возвратных местоимений в целом и транспозиция рефлексивов в сферу действия местоимений других разрядов не было предметом специального исследования.

Анализ последних исследований и публикаций. Эпизодический интерес к прономинальной транспозиции проявляли И. Арнольд [1], С. Беркнер [2], К. Бруннер [3], И. Иванова и Л. Чахоян [4], М. Маковский [5], M. Schlauch [6] и другие, но эти наблюдения носили в основном фрагментарный или описательный характер. Факты и выводы относительно действия механизмов вышеупомянутой транспозиции, либо условий её осуществления, получили отображение в исследованиях В. Кухаренко [7], В. Мизецкой [8]. Анализируя транспозиционные особенности исследуемого класса местоимений, мы руководствовались правилами, изложенными в теоретических и практических грамматиках английского языка за¬рубежных и отечественных авторов [9; 10; 11].

Цель статьи – выявить и описать основные транспозиционные тенденции возвратных местоимений в просторечии и различных диалектов Великобритании на материале англоязычной художественной литературы. Результаты настоящего исследования могут представлять интерес, как для диалектологов, лингвистов и культурологов, так и для всех интересующихся английским языком и его разновидностями, поскольку они позволяют выявить системный характер данной разновидности прономинальной транспозиции и построить ее комплексное описание.

Изложение основного материала. Как показали наблюдения, сделанные при изучении англоязычных художественных текстов И. Грегори, С. Моэма, Дж. Пристли, М. Твена, Д. Хайда, Б. Шоу, в которых авторы стремились с максимальной точностью воспроизвести диалектные и просторечные особенности в репликах своих персонажей, в нестандартных формах речи весьма часто встречаются возвратные местоимения (рефлексивы), которые оказались весьма активными, выталкивая из обихода личные местоимения, причем не только их номинативные, но и объектные формы. Особенно сильными позиции рефлексивов отмечены в англо-ирландском диалекте. Так, они активно вытесняют достаточно устойчивый объектный падеж личных местоимений в конструкциях *It's me / That's me:*

The Man: An <u>is that yourself,</u> Mister Grasshopper [13, p. 88].

В пьесе «Остров Джона Булля» Б. Шоу скрупулезно фиксирует особенности англо-ирландского диалекта, в том числе и различные нестандартные употребления местоимений. Как видим, выходец из Ирландии в конструкции *that is you* использует рефлексив *yourself.*

Возвратные местоимения употребляются и в усилительно-выделительных конструкциях *It was [you] who…,* в которых стык образуют личные местоимения и относительное местоимение *who.*

При повышенной экспрессивности говорящие на англо-ирландском диалекте заменяют нормативную конструкцию другой, с рефлексивом, который поглощает оба местоимения на стыке главного и придаточного предложения *(you who→yourself),* образуя апокойническую конструкцию*:*

It was <u>yourself</u> started it [6 p. 173].

В разговорной речи рефлексивы вытесняют личные местоимения и в сравнительных конструкциях, что нередко передается в персонажной речи художественных, в том числе драматургических текстов.

Многие ученые, среди них и М. Шлаух, считают, что широкое использование конструкций с рефлексивом в англо-ирландском объясняется влиянием гаэльского (галльского) языка, в котором подобные структуры достаточно распространены [6].

Громоздкие трехчлены встречаются не только в усилительно- выделительных речевых фрагментах, они могут представлять собой эквивалент соотносимого с рефлексивом личного местоимения в номинативном падеже. Такое образование целиком укладывается в рамки традиционного подлежащего в нормативных конструкциях. Ср.: нестандартный (1) и нормативный (2) варианты:

<u>It's himself</u> was a liar, stretched out with an open head on him

He was a liar, stretched out with an open head on him [6, p. 174].

Примеры замены личного местоимения в функции подлежащего и дополнения рефлексивами были также зафиксированы в пьесах двух знаменитых ирландцев, *"The Gaol Gate"* леди Изабеллы Грегори и *"The Twisting of a Rope"* Дугласа Хайда, первого президента Ирландии:

1) Mary Cahel: Myself and this woman have no learning! [14];

2) Sheamus: Myself and my two brothers will put him out if you… [15];

3) Hanrahan: Then let one of yourselves twist a rope so, and… [16].

В рамках самих возвратных, достаточно транспозитивно активных местоимений, одни варианты оказываются более активными, чем другие.

Напомним, что парадигма рефлексивов отличается контаминацией: одни возвратные местоимения образованы от личных местоимений (*himself, themselves*), другие – от притяжательных (*myself, ourselves, yourself/ yourselves*).

В нестандартном английском дискурсе неправильные варианты рефлексивов с объектным падежом в основе вытесняют нормативные, образованные от притяжательных местоимений. Наиболее активным из подобных субститутов является местоимение *meself*, используемое вместо нормативного варианта *myself,* который можно обнаружить и в лондонском просторечии (кокни) и в отдельных диалектах, в том числе и в англо-ирландском. Примеры такой замены можно встретить в произведениях С. Моэма, Дж. Пристли и Б. Шоу:

1) "Well, it's good, you know. I've read it meself". The young man, though obviously cultured, had a slight Cockney accent… [17, p. 257];

2) "I'll keep my comments to meself…" [18, p. 377];

3) Tim (sobered): There you touch the national wakeness, Sir. (Piously). Not that I share it meself [13, p. 70].

На первый взгляд, *e* в *meself* можно расценить лишь как следствие искажения дифтонга *[ai]* в форме *myself* и его редукцию в просторечии *[i]*. Если придерживаться такой точки зрения, то в этом случае следовало бы указанную замену считать всего лишь фонетически вариативной, т.е. изофункциональной транспозицией. Однако, если согласиться с К. Бруннером [3, с. 117], а также с И. Ивановой и Л. Чахоян [4, с. 122] и признать, что произошла замена базового элемента прономинальным компонентом из другого местоименного разряда (*my→me*), то, очевидно, точнее было бы говорить о контаминированной межразрядно-изофункциональной транспозиции.

И в английских диалектах Уэльса, и в диалектах Западной Англии можно встретить замену возвратного местоимения *himself* формой *hisself* [12].

Аналогичную транспозицию встречаем в знаменитом романе М. Твена:

De Lord God Almighty fogive po' ole Jime, kaze he never gwyne to fogive hisself as long'she live! [19, p. 361]

где вытеснение элемента *him* элементом *his* можно рассматривать двояко: либо как вариативную замену (изофункциональная транспозиция) с ассимиляцией согласных *[m]* в *[s]* под влиянием последующего шипящего *[s]*, либо как замену элементов, входящих в различные разряды (контаминированная межразрядно-изофункциональная транспозиция).

Объяснение изменений в этом случае ассимиляцией нам представляется слишком упрощенным, поэтому подобную замену мы тоже считаем контаминированной межразрядно-изофункциональной транспозицией.

Выводы. В ходе проведенного исследования: 1) установлено, что рефлексивы являются достаточно активными транспозитами, которые вторгаются в сферу действия даже таких устойчивых местоимений, как личные. Даная транспозиция нередко приводит к образованию апокойнических конструкций, что характерно для разных субстандартных форм речи; 2) авторы художественных произведений нередко наблюдают подобные отклонения в правильном использовании местоимений в общении реальных людей и отражают их в речи персонажей своих произведений с целью создания особого колорита и определенных образов; 3) выявлены случаи контаминированной межразрядно-изофункциональной трансформации, которая свойственна ненормативному дискурсу; 4) сделан вывод, что межразрядная транспозиция большей частью характерна как для территориальных диалектов, так и для социолектов.

Сформулированы основные задачи дальнейшего изучения межразрядной транспозиции на примере других разрядов местоимений.

Литература:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп. М.: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Беркнер С.С. Проблемы развития разговорного английского языка в XVI –XX веках. Воронеж: Воронежский государственный университет, 1978. С. 60–65.
3. Бруннер К. История английского языка: В двух томах. Изд. 2-е. Пер. с англ. Под ред. и с предисл. Б.А. Ильиша. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 720 с.
4. Иванова И.П., Чахоян Л.П. История английского языка. М.: Высшая школа, 1976. 319 с.
5. Маковский М.М. Английская диалектология: Современные английские территориальные диалекты Великобритании. М.: Высшая школа, 1980. 191 с.
6. Schlauch M. The English Language in Modern Times. Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukove, 1959. 316 p.
7. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. 3-е изд., испр. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
8. Мізецька В.Я. Поняття морфологічної транспозиції і задачі стилістичної морфології / Матеріали міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес". – Чернівці: Рута, 2004. С. 189–190.
9. Вейхман Г.А. Новое в грамматике современного английского языка: учеб. пособие для вузов. 2-е изд., дополн. и испр. – М.: ООО «Издательство Астрель». 2002. 514 с.
10. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник. М.: Высш. школа, 1981. 285 с.
11. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London; New York: Longman, 1985. 1779 p.
12. A Handbook of Varieties of English. Morphology. Vol. 2. Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin-New York, 2004. 1226 p.

Источники илюстративного материала:

1. Shaw B. John Bull's other Island / A Fearless Champion of the Truth. M.: Progress Publishers, 1977. P. 67–161.
2. ady Gregory. The Gaol Gate. URL : https://books.google.com.ua/books?id=aKWMAgAAQBAJ&pg=PA47&lpg=PA47&dq=Mary+Cahel:++Myself+and+this+woman+have+no+learning&source=bl&ots=4592SdHuxz&sig=eCDdt_Pf37dXgkh62yHJtkItVw8&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwjTmKrQiKHZAhXFlSwKHVi6Af4Q6AEIPTAH#v=onepage&q=Mary%20Cahel%3A%20%20Myself%20and%20this%20woman%20have%20no%20learning&f=false (дата обращения 09.02.2018)
3. Hyde Douglas. Casadh an t-súgáin; or, The Twisting of a Rope. URL: https://books.google.com.ua/books?id=WHX0urla3JIC&pg=PA207&lpg=PA207&dq=Sheamus:+Myself+and+my+two+brouthers+will

+put+him+out+if+you+will+allow+us&source=bl&ots=OUjvyrHBbl&sig=fBiSac_inSEAmj9map0Bs3sVM1g&hl=ru&sa=X&ved= (дата обращения 09.02.2018)

4. Hyde Douglas. Casadh an t-súgáin; or, The Twisting of a Rope. URL: https://books.google.com.ua/books?id=fx0tOGYDZXQC&pg=PT933&dq=Hanrahan:+Then+let+one+of+yourselves+twist+a+rope+so,+and%E2%80%A6&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjcqszckZnZAhWJiiwKHW2jApYQ6AEILzAB#v=onepage&q=Hanrahan%3A%20Then%20let%20one%20of%20yourselves%20twist%20a%20rope%20so%2C%20and%E2%80%A6&f=false (дата обращения 09.02.2018)
5. Maugham S. The Colonel's Lady / Collected Short Stories. Vol. 1. London: Pan Books V. Heinemann Ltd, 1980. P. 247–265.
6. Priestley J.B. Angel Pavement. Moscow, 1974. 504 p.
7. Twain M. The Adventures of Huckleberry Finn /The Adventures of Tom Sawyer and Huckleberry Finn. M.: Foreign Languages, 1948. P. 207–491.

Михайлюк Н. П. Транспозитивний потенціал англійських зворотних займенників

Анотація. Стаття присвячена проблемам міжрозрядної прономінальної транспозиції, що передбачає заміну форм одних розрядів займенників формами інших розрядів. У центрі уваги зворотні займенники (рефлексиви). Описані активні транспозити зафіксовані в текстах англійськомовної художньої літератури, де вони стають маркерами національної приналежності, соціального статусу персонажів, їхнього культурного та освітнього рівнів.

Ключові слова: зворотний займенник, рефлексив, прономінальна транспозиція, транспозит, художній текст.

Mykhailiuk N. The Transpositive Potential of English Reflexive Pronouns

Summary. The article deals with the pronominal interclass transposition, which implies the use of the pronouns of a certain class instead of the pronoun of some other class. The transpositively active English reflexive pronouns and their variants have been singled out in fiction, where transposits become markers of national and territorial identity, the social status of the characters, their cultural and educational levels.

Key words: reflexive pronoun, pronominal transposition, transposit, fiction.

УДК 811,112,'2,367,335

Оксанич М. П.,
викладач кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МАРКЕРИ КОРЕЛЯЦІЇ У СЕРЕДНЬОНІМЕЦЬКОМУ СКЛАДНОПІДРЯДНОМУ РЕЧЕННІ

Анотація. У статті розглядаються функції корелятів у підрядних реченнях у середньоверхньонімецький період. З'ясовано, що для диференціації типів підрядності поряд з основним сполучником або замість нього в головному або в підрядному реченні використовуються корелятивні частки, такі, наприклад, як *so* та *do*. Встановлено, що синтаксис середньоверхньонімецької мови тривалий час характеризувався структурною варіативністю.

Ключові слова: корелят, сполучник, підрядне речення, головне речення, порядок слів, синтаксис.

Постановка проблеми. Усе різноманіття зв'язків між явищами, уточнення і диференціація в мисленні всіх різноманітних типів відношень дійсності, формування абстрактних уявлень робить необхідним утворення в мові адекватних форм для вираження складних процесів мислення [5, с. 64].

Розвиток і удосконалення граматичної будови мови виявляється у збагаченні й уточненні її синтаксичних засобів [1, с. 183]. Так, одним із шляхів збагачення мовних засобів слугує кількісне зростання запасу формальних засобів вираження цього зв'язку – сполучників [5, с. 64–65], які слугували основними маркерами підрядності в давньогерманських мовах [3, с. 159]. Замість багатозначних сполучників, наявність яких у реченні характеризує не стільки його тип та зміст, скільки його відносність стосовно іншого речення та абстрактних сполучників, значення яких не розчленоване та багатогранне, у середньоверхньонімецький період у мові починають з'являтися сполучники з вузьким, точним та чітко диференційованим значенням [5, с. 64–65]. Сполучники, які мали спочатку конкретне просторове, пізніше – часове значення, стають вираженням більш логічних (причинно-наслідкових) зв'язків. Замість безсполучникових речень розвиваються складні форми співставлення, протиставлення і логічної підрядності (підрядні причинові речення, підрядні наслідку, умови, мети тощо). Водночас для вираження більш складних граматичних відношень у великій кількості формуються нові прийменники та сполучники внаслідок так званої "граматикалізації" смислових слів шляхом послаблення і збагачення їх первинного конкретного лексичного значення й розвитку на цій основі нової граматичної функції [1, с. 183].

Проте у формуванні гіпотаксису брали участь не лише сполучники, але й займенники та займенникові прислівники, які виконували роль корелятів головного та підрядного речень [2, с. 221; 5, с. 60; 6].

Мета статті – з'ясувати засоби кореляції та функції і позицію корелятів у середньоверхньонімецькому складному реченні.

Виклад основного матеріалу. Першим кроком до уточнення зв'язку між елементами складнопідрядного цілого служать корелятивні частки в головному реченні, які, завдяки своєму значенню, допомагають диференціювати типи підрядності. Явище кореляції пов'язане з виникненням підрядного речення та уточненням багатозначних сполучників, наприклад *daz* та інших. У давньоверхньонімецькій мові випадки кореляції не розповсюджені. Особливого ж розвитку та необхідності використання вони досягають лише в новонімецький період. З таких корелюючих одиниць іноді розвиваються нові сполучники [5, с. 60]. Так, наприклад, частки *so, also* у сполученні з *daz* використовуються в складнопідрядних реченнях ***результату*** та ***підрядних реченнях з модальним значенням***, що пізніше призводить до утворення сполучника наслідку *so dass* у новонімецькій мові, але зародження цього сполучника почалося набагато раніше [5, с. 60].

Для підрядних ***допустових*** речень корелятами слугували прислівники *so* і *do.* У реченнях з семантикою ***причини*** корелятами слугували такі прислівники як *so, do, nu, denne.* ***Результат та мета*** маркувалися корелятами *so* і *also.* Окрім того, мета маркувалася ще займенниковими сполучниками *damite, darumb, dar(r)zuo.* Відношення ***поступки*** коррелятами не позначалися. Маркери *da, do* характерні для більшості складних речень з ***темпоральними*** підрядними. У поєднанні з аналогічним сполучним словом вони утворюють складні синтаксичні комплекси, де сполучник і корелят займають і в підрядному і в головному реченні ініціальну позицію, утворюючи анафоричні конструкції архаїчного типу [2, с. 221; 6].

Варто зазначити, що в середньоверхньонімецькій мові корелят *so* зустрічається частіше, ніж у давньоверхньонімецькій, але не є обов'язковим [5, с. 61; 8, с. 142]. Доволі часто корелят *so* трапляється у підрядних реченнях наслідку, рідше у підрядних додаткових реченнях [8, с.142]. У сучасній німецькій мові найуживанішим є корелят *so* [4, с. 198; 7, с. 196]. Найчастіше *so* посилається на прикметник або прислівник у головному реченні і розташовується перед ними [7, с. 196]. Проведений аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що у середньоверхньонімецький період підрядне речення з ***наслідковим зв'язком*** могло містити корелят *so*. Проаналізуємо приклади 1–3:

1) Wir entsliezen si ***so*** *wite* ***daz*** *wir dar fvre gan (Nibelungenlied, 2046,3). «Ми відкриємо її так потужно, що можна буде потрапити на свіже повітря».*

Приклад 1 демонструє розташування підрядного речення наслідку у постпозиції щодо головного речення. Сполучник *daz* поєднує підрядне речення з головним. При цьому спостерігаємо у головному реченні використання корелята *so*, який розташовується дистантно зі сполучником *daz.* Підмет підрядного речення *wir* розташовується контактно зі сполучником *daz*, присудок *gan* займає фінальну позицію.

2) In hofe Sigemundes der bvhurt wart ***so*** *starch* ***daz*** *man erdiezen horte palas vñ sall (Nibelungenlied, 0033,2-0033,4). «У дворі Сігезмунда лицарське змагання було таким великим, що було чутно як бушували палац та зал».*

У наведеному прикладі 2 підрядне речення наслідку, що введене сполучником *daz,* вжито в постпозиції до головної частини. При цьому у головній частині використаний корелят *so*. Він розташований дистантно зі сполучником *daz.* Підмет підрядного речення *man* розташований контактно зі сполучником *daz.* Проте присудок підрядного речення *horte* не демонструє фіксованого порядку слів, оскільки розташований у медіальній позиції підрядного речення.

Іноді корелят *so* може розташовуватися зі сполучником *daz* контактно у підрядному реченні [4, с. 198], як це демонструє приклад 3.

3) Ze naht vil tovgen zer kemenate din in miner tarnkappen des soltv sicher sin ***so daz*** *sich miner liste mach niemen wol verstan (Nibelungenlied, 0659,1-0659,3). «Вже сьогодні я увійду у свою кімнатку, сховавшись у своїй шапці-невидимці так, що моє мистецтво ніхто не зможе збагнути».*

Як і в попередньому прикладі 2, підрядне речення наслідку у прикладі 3 вжито в постпозиції до головного речення. Проте, на відміну від прикладу 2, де корелят *so* і сполучник *daz* розташовані дистантно, у прикладі 3 останні розташовані контактно. Підмет підрядного речення *niemen* у дистантному розташуванні зі сполучником *daz* не становить норми сучасної німецької мови, однак присудок *verstan* займає фіксовану фінальну позицію підрядного речення. Приклад 3 демонструє вільне розташування членів речення, яке не притаманне середньоверхньонімецькій мові.

У підрядних реченнях наслідку, згідно з нашим дослідженням, корелят *so* трапляється у 3,5% підрядних речень із загальної кількості (58) проаналізованих одиниць. При цьому 50% складають речення з дистантним розташуванням корелята *so* та сполучника *daz* та 50% з контактним розташуванням. Було виявлено, що у головному реченні корелят *so* вживається у досліджуваний період поодиноко і складає лише 1,85% із загальної кількості (58) проаналізованих одиниць.

Згідно з нашим дослідженням, корелят *so* трапляється також у підрядних ***додаткових*** реченнях, але рідше ніж у підрядних реченнях наслідку [8, 142], що засвідчують наступні приклади 4–6:

4) ***So*** *mac mich balde riwen* ***daz*** *ich ie wart geborn! (Nibelungenlied, 2380,2). «Так я можу розкаятися, що народився!»*

У прикладі 4 підрядне додаткове речення розташовується у постпозиції щодо головного речення та марковане сполучником *daz.* Головна частина містить корелят *so,* який займає ініціальну позицію і розташовується дистантно зі сполучником *daz.* Складений присудок підрядного речення *wart geborn* займає фінальну позицію. Підмет *ich* розташовується контактно зі сполучником *daz*. У прикладі 4 спостерігаємо у підрядному реченні сталий порядок слів, який тяжіє до норм сучасної німецької мови.

5) Tv man in bekant ***so daz*** *unser burge vride mvzen han (Nibelungenlied, 0164,2-0164,3). «Повідомте їм, що наші фортеці слід захищати».*

У прикладі 5 підрядне додаткове речення розташовується у постпозиції щодо головного речення та марковане сполучником *daz*. Головна частина містить корелят *so,* який розташовується контактно зі сполучником *daz*. Складений присудок підрядного речення *mvzen han* займає фінальну позицію. Підмет *unser burge* розташовується контактно зі сполучником *daz*. Приклад 5 засвідчує також фіксований порядок слів у підрядному реченні.

У проведеному нами дослідженні підрядних додаткових речень засвідчений поодинокий випадок вживання корелята *so* самостійно без поєднання зі сполучником *daz*, як у прикладі 6:

6) Ich rat iv an den triwen ***so*** *svlt ir zvo den Hvnen vil gewærliche varn (Nibelungenlied, 1504,3-1504,4). «Я вам вірно раджу, щоб ви поїхали до країни добре озброєними».*

У прикладі 6 головна та підрядна частина поєднані корелятом *so*. Підрядне речення розташовується у постпозиції щодо головного речення. Складений присудок підрядного речення *svlt varn* утворює рамкову конструкцію з інфінітивом у фінальній позиції та фінітним дієсловом *svlt* на другому місці. Підмет *ir* розміщується після фінітного дієслова *svlt* на третьому місці. Така структура підрядного речення є ідентичною структурі підрядного додаткового речення сучасної німецької мови. Відмінність лише в тому, що у сучасній німецькій мові підрядні додаткові речення не маркуються корелятом *so*. Вважаючи те, що приклад такої конструкції в досліджуваній нами пам'ятці є поодиноким, ми припускаємо, що поєднання підрядних додаткових речень корелятом *so* було у середньоверхньонімецький період залишковим архаїчним явищем давньоверхньонімецької епохи.

Серед досліджуваних додаткових підрядних речень, виявлених у тексті „Пісні про Нібелунгів", нами виокремлено 12,7% підрядних речень з дистантним розташуванням корелята *so* і сполучника *daz* та 0,5% становлять підрядні речення, в яких корелят *so* і сполучник *daz* розташовані контактно. Загальна кількість досліджуваних підрядних додаткових речень з маркером *daz* становить 408 одиниць, з них 52 одиниці (12,71%) використані з корелятом *so*. Випадки контактного розташування *so* і *daz* є поодинокими, але ми можемо припустити, що новонімецький сполучник наслідку *so dass* почав зароджуватися в середньоверхньонімецький період із контактного поєднання корелята *so* і сполучника *daz* у підрядних додаткових реченнях, що спростовує тезу про те, що корелят *so* використовувався в середньоверхньонімецький період лише в складнопідрядних реченнях наслідку.

Проведений аналіз виявив також наявність корелята *so* у підрядних ***умовних*** реченнях, як у прикладі 7:

7) ***Ob*** *Sivrit niht enlebte* ***so*** *wrde in vndertan vil der kunige lande (Nibelungenlied, 0879,3-0879). «Якби Зігфрід не був живим, то йому б підкорялись деякі королівські країни».*

У прикладі 7 підрядне умовне речення, марковане сполучником *ob*, розташовується у препозиції щодо головного речення. Присудок *enlebte* займає фінальну позицію, а підмет *Sivrit* розташовується контактно зі сполучником *ob*. Головне речення містить корелят *so*. Приклад 7 демонструє порядок слів, притаманний сучасній німецькій мові.

Під час ході дослідження були виявлені безсполучникові умовні речення з корелятом *so* в головній частині, як у прикладах 8–9:

8) Vñ wirdet er din man ***so*** *hastv minen willen mit grozen triwen getan (Nibelungenlied, 0617-30617,4). «Якщо ти з ним не одружишся, то ти виконаєш з усією вірністю мою волю».*

У прикладі 8 підрядне безсполучникове умовне речення марковане корелятом *so* у головній частині. Присудок підрядного речення *wirdet* займає медіальну позицію, яка є нетиповою для підрядних умовних безсполучникових речень у сучасній німецькій мові. Підмет *er* розташовується контактно з присудком *wirdet*. Таким чином, приклад 8 демонструє вільний порядок слів.

*9) Het er daz swert enhende **so** wær ez Hagenen tot (Nibelungenlied, 0995,3). «Якби він тримав у руках свій меч, то Хаген був би мертвий».*

У прикладі 9 безсполучникове підрядне умовне речення містить в головній частині корелят *so*. Присудок підрядного речення *het* займає ініціальну позицію, і розташовується контактно з підметом *er*, як це вимагають норми сучасної німецької мови. Отже, приклад 9 демонструє фіксований порядок слів підрядного речення.

Таким чином, порядок слів у прикладах 7 та 9 тяжіє до норм сучасної німецької мови, а у прикладі 8 є вільним.

Серед досліджуваних підрядних умовних речень нами виявлено 21,6% вживання корелята *so* із загальної кількості (116) проаналізованих одиниць. Серед них у 40% корелят *so* вживається в сполучникових підрядних реченнях та у 60% – у безсполучникових.

Випадки вживання корелятів зафіксовані також у підрядних ***причинових*** реченнях, як у прикладах 10–12:

*10) **So** heizet mir gewinnen tusint iwerr man **sit daz** ich der minen bi mir niht enhan (Nibelungenlied, 0162,2- 0162,1). «Так допоможіть мені перемогти тисячу чоловіків, тому що я один не можу їм протистояти».*

У прикладі 10 підрядне причинове речення марковане сполучником *sit daz*. У головній частині в ініціальній позиції розташований корелят *so*. Підмет підрядного речення *ich* розміщений контактно зі сполучником *sit daz*, а присудок *enhan* знаходиться у фінальній позиції, що відповідає нормам сучасної німецької мови.

Випадки вживання кореляту *so* у підрядних причинових реченнях у досліджуваній пам'ятці є поодинокими, проте частіше вживався корелят *do*. Проаналізуємо наступні приклади:

*11) **Do** si bereitet waren **do** was in vf den Rin bereitet vlizekliche ein starchez schiffelin (Nibelungenlied, 0375,1-0375,2). «Оскільки вони були готові, то на Рейні був споруджений сильний корабель».*

У прикладі 11 підрядне причинове речення марковане сполучником *do*. Воно розташоване у препозиції щодо головного речення. В головному реченні в ініціальній позиції розташований корелят *do*. Присудок підрядного речення *waren* займає фінальну позицію, а підмет *si* розташований контактно зі сполучником *do*. Така структура підрядного речення типова для сучасної німецької мови. Зафіксовані також випадки з корелятом *do* в головному реченні, а підрядне причинове речення знаходиться у постпозиції щодо головного, як у прикладі 12:

*12) **Do** mvste si beliben **als** ez solde sin (Nibelungenlied, 1165,3). «Вона мусила залишитись, оскільки інакше не могло і бути».*

У прикладі 12 у головному реченні корелят *do* розташований у ініціальній позиції. Підрядне речення марковане сполучником *als*. Складений присудок *solde sin* розміщений у фінальній позиції за нормами сучасної німецької мови.

Проаналізуємо кореляти в підрядних реченнях з ***темпоральними відношеннями***:

*13) **Do** giengens wirtes geste **da** man in sitzen riet (Nibelungenlied, 0036,1). «Гості слідували за господарем, коли їх запросили до столу».*

У прикладі 13 підрядне речення часу розташоване у постпозиції щодо головного речення і марковане сполучником *da*. Головне речення містить в ініціальній позиції корелят *do*. Присудок *riet* займає фінальну позицію. Підмет *man* розташований контактно зі сполучником *da*. Таким чином, спостерігаємо фіксований порядок слів підрядного речення.

Проаналізуємо приклад 14:

*14) **E daz** daz was geschehn do hete sich div schone ze wnsche wol gechleit (Nibelungenlied, 0355,2-0355,3). «Перш ніж це відбулося, красуню одягли у гарне вбрання».*

Приклад 14 демонструє підрядне речення часу у препозиції щодо головного речення. Маркером підрядного речення є сполучник *e daz*. Присудок *geschehn* займає фінальну позицію. Головне речення містить корелят *do* в ініціальній позиції.

Зафіксовані випадки вживання корелятів *da* та *do* в підрядних реченнях часу, як у прикладах 15–16:

*15) **Do** sy da nach in kamen **da** tet dem ingesind dy müde starcke we (Nibelungenlied, 1661,1-1661,2). «Коли вони прибули. То слуги скаржилися на втому».*

У прикладі 15 в головній частині розташований в ініціальній позиції корелят *da*. Підрядне речення марковане сполучником *do*, присудок *kamen* займає фінальну позицію.

*16) **So** lange wert div stille **daz** sin die kvniginne erdroz (Nibelungenlied 2285,4). «Тиша тривала так довго, поки вона не засмутила Етцеля».*

У прикладі 16 в ініціальній позиції головного речення розташований корелят *so*, який посилається на прикметник *lange*. Підрядне речення поєднане з головним сполучником *daz*. Присудок *erdroz* займає фінальну позицію. Отже, приклади 13–16 демонструють порядок слів, що є типовим для сучасної німецької мови. Приклади вживання корелятів *so*, *da* та *do* в підрядній частині складних речень з темпоральним зв'язком нами не зафіксовані.

Згідно з нашим дослідженням, у підрядних реченнях часу корелят *do* трапляється у 13,1% випадках, *da* – у 1,6% та *so* – у 1, 34%. Загальна кількість проаналізованих одиниць складає 373 підрядних речення часу.

Висновки. Таким чином, незважаючи на достатньо розвинену систему складного речення у середньоверхньонімецький період, у формуванні гіпотаксису брали участь кореляти, що уточнювали зв'язок між елементами складнопідрядного речення. Такі кореляти розташовувалися як у головному, так і в підрядному реченнях і диференціювали типи підрядності. Явище кореляції у середньоверхньонімецький період слугувало для уточнення значення багатозначних сполучників. Здійснений нами аналіз виявив, що найрозповсюдженішими корелятами у середньоверхньонімецький період були кореляти *do* та *so,* які вживалися переважно в підрядних додаткових, причинових часу та наслідку.

Отримані результати аналізу середньоверхньонімецької пам'ятки „Пісня про Нібелунгів" доводять, що синтаксис середньоверхньонімецької мови характеризувався тривалий час структурною варіативністю. Вибір моделей порядку слів підрядного середньоверхньонімецького речення, а також функції корелятів та їхній вплив на розвиток середньоверхньонімецького синтаксису можуть бути покладені в основу подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. – Ленинград: Наука, 1976. – 696 с.
2. Калмыкова Г.А. Диахронический аспект развития маркеров каузальных отношений в немецком языке. – Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика», № 3/2011. – С. 217–223.
3. Семененко Г.М. Порядок слів як засіб синтаксичного зв'язку в складнопідрядному реченні. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5 – С. 159–163.
4. Солонцова Л. П. Theoretische Grammatik zum ersten Mal: Einstiegkurs / Теоретическая грамматика немецкого языка: Учебник для студентов языковых специальностей на немецком языке. – Павлодар: ПГПИ, 2013. – 240 с.
5. Строева-Сокольская Т. В. Развитие сложноподчиненного предложения в немецком языке. – Л.: Ленингр. гос. ун-т, 1940. – 106 с.
6. Цабалова О.Р. Сложные синтаксические комплексы с придаточными предложениями обстоятельственного типа в текстах немецкого средневековья: На материале романа XV в. „Понтус и Сидония". – Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки. Москва. – 2010.
7. Erben J. Abriß der deutschen Grammatik. 7. Auflage. Berlin. – 1964.
8. Paul H. Deutsche Grammatik. – Halle: Niemeyer, 1954. – Band III, Teil IV. – 447 s.

Оксанич М. П. Маркеры кореляции в средненемецком сложноподчиненном предложении

В статье рассматриваются функции корелятов в подчиненных предложениях в средневерхненемецкий период. Установлено, что для диференциации типов подчинения вместе с основным союзом или вместо него в главном или придаточном предложении использовались кореляты, такие как, например, *so* и *do*. Синтаксис средневерхненемецкого языка долгое время характеризовался структурной вариативностью.

Ключевые слова: корелят, союз, подчиненное предложение, главное предложение, порядок слов, синтаксис.

Oksanich M. Correlates in a Middle High German complex sentence

Summary. The paper views the functions of correlates in a Middle High German complex sentence. To differentiate the types of correlation a conjunction or its substitutes, like correlative particles *so* and *do*, are used. The syntactic system of the researched period is characterized by structural variation.

Key words: correlate, conjunction, subordinate clause, matrix clause, word order, syntax.

УДК 811.133.1'371

Піскозуб З. Ф.,
доцент кафедри французької філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

АБСТРАКТНИЙ ІМЕННИК У ІЄРАРХІЧНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОПОЗИЦІЯХ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНОГО ТИПУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми абстрактних іменників французької мови через призму поняття абстракції, яка є релевантною рисою для характеристики субстантивів згідно з місцем, яке вони займають в ієрархічних лексичних опозиціях гіперо-гіпонімічного типу. Розглядається місце субстантиву відповідно до вертикального зрізу лексики через призму категорії референції, а також через горизонтальний зріз із погляду опозиції «абстрактне/конкретне».

Ключові слова: абстрактний іменник, поняття абстракції, референція, вертикальний зріз лексики, горизонтальний зріз лексики.

Постановка проблеми. Останні лінгвофілософські дослідження свідчать про наявність значних труднощів у плані характеристики абстрактних імен, оскільки ці мовні одиниці не утворюють однорідного лексичного чи семантичного класу. Щоб краще зорієнтуватися в проблемі інтегрування абстрактних імен у мовні процеси, на нашу думку, потрібно вдосконалити принципи їх аргументування й прагматичного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття абстракції є релевантним для характеристики субстантивів відповідно до місця, яке вони займають в ієрархічних лексичних опозиціях гіперо-гіпонімічного типу. Зазначимо, що запропонований Дж. Лайонсом [1] термін гіперо-гіпонімії дав поштовх до вивчення цього феномена, проте семантика різних варіантів цієї ієрархії по суті залишається недослідженою. Так, найчастіше розглядаються семантичні відносини конкретних слів усередині рядів. Характер цих відносин усередині гіперо-гіпонімічних рядів досліджують Є. Гінзбург і Г. Крейдліна [2]. Цю ж лінію продовжує Р. Розіна [3; 4]. В англомовній літературі найбільш загострену постановку цього питання знаходимо в А. Вежбіцької. У французькій лінгвістиці відомі праці Ж. Клейбера [5].

Що стосується поняття абстракції, то можна стверджувати, що вона є релевантною рисою для характеристики субстантивів згідно з місцем, яке вони займають в ієрархічних лексичних опозиціях гіперо-гіпонімічного типу. Родо-видові відносини розглядаються як важливий семантичний тип гіперо-гіпонімії.

Мета статті. Отже, у цій статті ми поставили собі за мету дослідити місце субстантиву відповідно до вертикального зрізу лексики через призму категорії референції, а також через горизонтальний зріз із погляду опозиції «абстрактне/конкретне». Узявши за основу трирівневу класифікацію Е. Роша (E. Rosch) [6], трактовану Ж. Клейбером [5], ми розглянули місце субстантиву згідно з вертикальним зрізом лексики. Так, субстантив типу *animal* за своєю суттю проявляє себе більш абстрактним, ніж субстантив *chien*, що фігурує на нижчому рівні цієї ж ієрархії.

Виклад основного матеріалу. Опозиція «абстрактне/конкретне» відповідає опозиції «загальне/точне» (чи специфічне). Якщо *animal* може розглядатися як абстрактний іменник порівняно з *chien*, то це тому, що поняття чи сутність субстантиву *animal* несе в собі менше властивостей чи рис, ніж поняття *chien*, тобто наявні родо-видові відношення. Це поняття має лише декілька спільних рис у групі властивостей, яка може класифікуватися як *animal*. Воно функціонує як схема, що репрезентує спільні характеристики структур, які вона категоризує. Абстракція полягає у відокремленні властивостей чи рис, в екстракції, яка, оперуючи їх кількісною редукцією, призводить до схематизації, володіючи більшою часткою виокремлених рис, ніж інші члени ієрархії.

Однак необхідно зробити декілька уточнень. По-перше, слід підкреслити, що лише кількісна різниця є недостатньою. Потрібно, щоб іменники знаходилися в одній лексичній ієрархії, оскільки з погляду схематичної абстракції не можна протиставляти *chien* і *chat siamois*, навіть якщо *chat siamois* має більше рис, притаманних йому як виду, ніж *chien*. По-друге, різниця рівня, установлена семантикою прототипу [5], також має свій вплив на абстракцію. Здається, що є сенс говорити про більшу абстракцію між базовими термінами й термінами, що знаходяться на вищому щаблі ієрархії (*chien – animal*), ніж між базовими термінами й термінами підрядними (*chien – berger*) [op. cit.]. Це зумовлено тим, що, з одного боку, є мало нових рис між базовими термінами й термінами підрядними, тоді як зростання кількості цих рис є набагато вагомішим у ситуації від «нижчого» терміну до базового. З іншого боку, крім цього суто кількісного аспекту, на передній план виходить природа рис: коли йдеться про фізичні предмети, риси, що додаються до «найвищих» (*superordonnées*) термінів для утворення базових термінів, дозволяють уявити собі референт, що відповідає базовому терміну, тоді як це є неможливим для «найвищого» терміна. Ця можливість репрезентації/нерепрезентації характерного референта категорії породжує нову опозицію «абстрактне/конкретне», пов'язану з ієрархією, яка протиставляє, з одного боку, «найвищі» абстрактні імена тому, що вони не можуть дати зображення, образ, який би представив цілу категорію. З іншого боку, базові й підрядні імена конкретні, оскільки вони можуть асоційовано представити один малюнок, який відображає цілу категорію. Очевидно, що ця абстракція не є більше кількісною ієрархічною абстракцією, про яку ми говорили, тому, що вона вже є пов'язана з опозицією «абстрактне/конкретне» горизонтального зрізу, тобто категоріальна абстракція досліджуваних іменників є не чим іншим, як абстракцією поняття іменника. Ця абстракція діє не на референти субстантивів, а на самі іменники як на об'єкт, що має сенс. Як наслідок, немає парадоксу в тому, щоб стверджувати, що субстантив *animal* є конкретним іменником, більш абстрактним, ніж *chien*. Статус конкретного характеризує тип окурентностей, до яких він застосовується, тоді як ступінь абстракції позначає значимість поняття чи сенсу. З іншого боку, нічого дивного немає в тому, щоб абстрактний субстантив проявляв себе абстрактнішим, ніж інший.

Так, абстрактний субстантив *sentiment* є абстрактнішим, ніж субстантив *haine*, тому що він його підпорядковує. Зауважимо, що коли береться до уваги означувальне іменника (*signifiant*), а не його інтенція чи смисл, то отримуємо зворотний результат: усі іменники в цьому зрізі, очевидно, є конкретними. Отже, трактування опозиції абстрактне/конкретне через вертикальний зріз лексики знайшло своє схематичне відтворення.

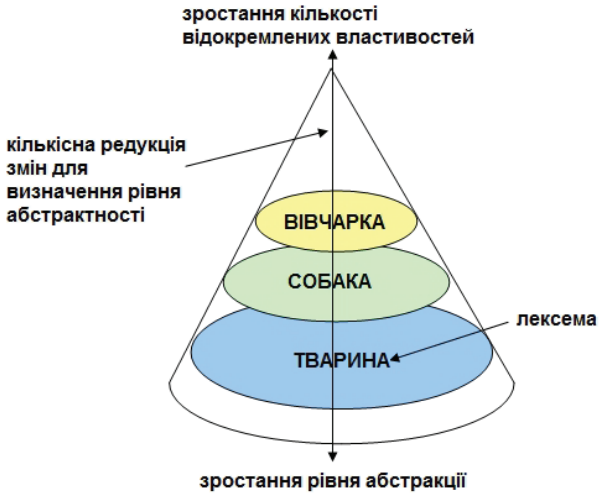

Зазначимо, що релевантність ієрархічної опозиції родовидового (гіперо-гіпонімічного) типу проявляється не лише на семантичному рівні, а й на рівні фонетики. Є. Курилович пояснює подібним чином проблему зсувів консонантів в індоєвропейських мовах. Наводячи як приклад формування мікрополя лексем для позначення собаки у французькій мові, він звертається до родо-видової парадигми слів *chien – basset*. Чим ширше функціонування концепта (*chien*), тим менша його значеннєва суть, і навпаки, чим менша просторова функціональність видового терміна *basset*, тим стабільніша його концептуальна суть. Такі логічні міркування переносяться на фонетику [7].

Вертикальному зрізу лексики протиставляється більш класичний горизонтальний зріз (приналежність до однієї категорії через протиставлення сусіднім категоріям).

Уже говорилося про кількісну редукцію рис для пояснення варіації ієрархічної абстракції. Якщо ж перейти до номінального горизонтального зрізу, то зауважимо, що тут ця редукція не змінює конкретний чи абстрактний характер окурентностей, які стосуються різних іменників тієї самої ієрархії. Так, з погляду типів референтів *animal* залишається конкретним, як і *chien*. Із цього можна зробити такий висновок: по-перше, характерні риси опозиції «конкретне/абстрактне», пов'язаної з горизонтальним зрізом, не проявляються під час сходження по гіперо-гіпонімічній або родо-видовій ієрархії, тобто характерні риси ієрархічної абстракції вертикального зрізу не є ті самі, які детермінують абстрактне/конкретне в горизонтальному зрізі. По-друге, релевантні риси є водночас досить загальними. Це є видові риси термінів, що знаходяться на вищому щаблі ієрархії, якими не володіють базові терміни чи терміни, що знаходяться на нижчому щаблі ієрархії. Крім того, ідеться про їх досить обмежену кількість. Стосовно ідентифікації цих рис зауважимо, що тут ідеться про властивості окурентностей, з якими іменник уживатиметься.

З онтологічного погляду опозиція «абстрактне/конкретне» в горизонтальному зрізі не безперервна. Вона є принципом категоріальної опозиції. Якщо опозиція видається безперервною, то, на думку Ж. Клєйбера, це тому, що вона володіє двома різними рівнями застосування (*матеріальний/нематеріальний* і *доступний/недоступний смисл*), і на кожному із цих рівнів можуть проявлятися різні варіації [8]. Абстрактне продовжує відповідати принципу редукції, насамперед, редукції якісного характеру. Якщо опозиція базується головним чином на нашому досвіді, то й онтологія, яка йому підпорядковується, базується головним чином на сприйнятті, очевидно, наївному. Розглянемо референційні ознаки матеріального/нематеріального у взаємозв'язку з опозицією «абстрактне/конкретне».

Першим рівнем застосування є рівень, де конкретне відповідає референту, сприйнятому як такий, що є матеріальним, а абстрактне – референту, що сприймається як нематеріальний. Власне цей критерій робить такі субстантиви, як *rocher, homme, plante* і т. д., конкретними, а *blancheur, tristesse, explosion, idée* і т. д. – абстрактними.

У нашій наївній онтології сприймача (перцептора) конкретний об'єкт сприймається як такий, що має матерію й форму, причому форма є лише наслідком першого. Сюди ще додається третя характеристика – темпоральний зріз. Ці ознаки сприймаються, на нашу думку, такими, що можуть повторюватися в часі, функціонуючи за власним алгоритмом.

Згідно з критерієм онтологічної незалежності для визначення статусу конкретного такі іменники, як *rocher, homme, chien, sable*, сприймаються одразу конкретними, тому що вони мають матеріальні окурентності як референт і тому що їхні референти мають своєрідне автономне існування («категорематичне»). Вони є сутностями, що представляють велику кількість перцептивних (колір, розмір, вага, товщина й т. д.) та інтеракціональних властивостей (їх можна бачити, торкатися, рухати й т. д.). Саме в протиставленні цим властивостям, які мають необхідність у матеріальній підтримці, з'являються референти цих іменників як таких, що мають автономне існування. Таке дефініторне поєднання не має нічого загадкового: референти цих конкретних іменників у взаємовідношеннях із властивостями й подіями передбачають онтологічну єдність матерії – форми – часу. Матеріальні референти є незалежними. Ці властивості не можуть існувати поза такими референтами і є синкатегорематичними, якою б не була граматична категорія, яка їх виражає.

Подібне можна стверджувати й про абстрактне. Іменники є абстрактними тому, що не мають ні матерії, ні форми, але є референційно залежними: другий критерій породжує перший. Якщо взяти *blancheur*, то це означає, що субстантив *blancheur* і прикметник *blanc* обидва є абстрактними термінами.

Тому можемо дещо узагальнити.

1. Конкретними є іменники, референти яких сприймаються як матеріальні.

2. Абстрактними є іменники, референти яких сприймаються як нематеріальні. З одного боку, маємо іменники типу *passion, tendresse, sentiment, connaissance, idée*, а з іншого – такі іменники, як *blancheur, explosion, rondeur*.

3. Усередині конкретних матеріальних іменників існування суттєвих відмінностей щодо форми й конституції матерії дозволяє розглядати той чи інший тип конкретного іменника як більш чи менш конкретний.

Очевидно, що такий поділ не є достатнім, оскільки є значні розбіжності всередині саме конкретних іменників. Крім того, є сукупність абстрактних іменників, які вимагають чіткішого аналізу, якщо ми хочемо зрозуміти, що ж відрізняє іменник

типу *passion* від іменника типу *blancheur*. Тому опозиція «матеріальне/нематеріальне» простягається до опозиції «доступний смисл/недоступний смисл».

Будь-який матеріальний референт є доступний смислу, проте й нематеріальний референт може бути доступний смислу. Наприклад, можна бачити колір тієї чи іншої речі, можна дотиком перевірити міцність тої чи іншої дерев'яної дошки, можна почути той чи інший шум, відчути запах. Без розмежування референтів із доступним і недоступним смислом неможливо виявити можливість для дієслів і прикметників мати конкретне чи абстрактне вживання, тобто референційну опору. Не можна також пояснити більш ніж регулярний перехід нематеріального іменника з доступним смислом в абстрактний, коли доступність смислу зникла: *une odeur de ragoût ma une odeur de scandale*.

Отже, узагальнимо таке: нематеріальні доступні смислу референти мають потребу в підтримці матеріальних конкретних референтів у тій мірі, в якій вони виражають властивості цих референтів, а також залежно від ситуацій і подій, в яких ці референти імпліковані. Нематеріальні доступні смислу референти є онтологічно залежними від матеріальних індивідів, абстрактними у функціональному сенсі. Слід також підкреслити, що недоступність смислу цих конкретних нематеріальних іменників типу blancheur, explosion походить безпосередньо від їхньої референційної здатності до вживання. Ці іменники нерозривно пов'язані з матеріальними вживаннями, із внутрішньою формою (маються на увазі первинні, когнітивні чинники) і з можливістю темпоральної повторюваності. Отже, вони не виходять із матеріального простору. Але як тільки ми переходимо до таких іменників, як *patience, tristesse, haine, idée, réflexion,* стан речей змінюється. Будучи референційно залежними чи синкатегорематичними, ці іменники, галузь застосування яких не є матеріальною, не доступні безпосередньо смислові. Їхні окурентності сприймаються, зрозуміло, лише опосередковано, через свої прояви.

Отже, розгляд опозиції «абстрактне/конкретне» крізь призму горизонтального зрізу лексики допоміг виявити зв'язок цієї дихотомії з опозиціями «доступний смисл/недоступний смисл» і «референційна залежність/референційна незалежність». Схематичне зображення горизонтального зрізу лексики буде таким:

Розглядаючи абстрактні іменники й зокрема іменники типу blancheur, explosion, з одного боку, та іменники типу *patience*, *tristesse, émotion* – з іншого, варто звернути увагу на особливий клас іменників такого типу:

- *moment, instant* – так звані «темпоральні іменники», які належать до темпорального простору, недоступного смислу;
- *triangle, carré* – іменники – геометричні фігури. Їхні референти не залежать від матеріальної опори, але є частиною простору. Це лише форми, репрезентація яких вимагає матеріальної опори.

Ці два типи субстантивів мають ту особливість, що вони не є онтологічно залежними, як, наприклад, іменники типу *patience*, бо кожен із них має індивідуальний, властивий лише йому принцип: темпоральні іменники мають темпоральну «форму», «геометричні» – просторову форму. У цьому сенсі вони можуть сприйматися як менш абстрактні, ніж іменники типу *patience*, тому що останні не мають ні форми, ні матерії й не накладаються ні на форму, ні на матерію їхньої референційної опори. Ряд таких іменників може бути продовжений. Наприклад, арифметичні імена чи імена типу *chose*, які не підпорядковуються опозиції «абстрактне/конкретне».

Дискусійним є питання про належність абстрактних іменників до групи імен, що означають міри й одиниці часу. З історичного й логічного погляду, віднесення їх до класу відокремлених іменників цілком закономірне й справедливе, адже йдеться не про предмети, до яких ми можемо доторкнутися. Однак якщо підійти до цих іменників із погляду сучасної прагматики, то можна відшукати певні мовні критерії, що спростовують це твердження й відділяють ці іменники від абстрактних, але які в той же час зближують їх із конкретними. Якщо, наприклад, узяти такі французькі відокремлені іменники, як «*bêtise*» (дурниця), конкретний іменник «*table*» (стіл) і іменники, що належать до одиниць виміру («*quart*» (четвертина)), то можна прослідкувати таке: відокремлений іменник «*bêtise*» не може сполучатися з дробовими «третина», «четвертина», тоді як конкретний іменник «стіл» та іменники «метр», «день» вільно сполучаються з ними.

Видається доцільним виокремити групу іменників, що означають міру й одиниці часу, із класу відокремлених іменників. Своєрідну поведінку й уживання цих іменників можна пояснити з подвійного погляду: по-перше, це дуже древні абстракції, що з часом почали осмислюватися мовою у зв'язку з особливостями їх семантики як щось більш конкретне з певними межами; по-друге, це осмислення пов'язане з їх надзвичайно частим уживанням як в усній, так і в писемній мовах, тобто фактор частотності вживання є одним із вирішальних у процесі віднесення іменника до того чи іншого класу.

Висновки. Наведені підгрупи абстрактних імен ще раз дали змогу переконатися, яким неоднорідним, складним і багатогранним є клас абстрактних імен. Кожна із цих підгруп вимагає детального дослідження, наприклад, арифметичні імена чи субстантив типу «*blancheur*», адже йдеться про імена, які нібито піддаються лічбі. Водночас ці імена «бунтують» проти участі в опозиції «абстрактне/конкретне», що надає їм абсолютно специфічного статусу.

Література:

1. Lyons J. Structural Semantics. Oxford, Basil Blackwell, 1963.
2. Гинзбург Е. Крейдлин Г. Родо-видовые отношения в языке (таксономические операторы). Научно-техническая информация. Серия 2. 1982. № 8. С. 24–31.
3. Розина Р. К противопоставлению конкретного и абстрактного в языке. Вопросы информационной теории и практики. 1983. № 48. С. 27–33.
4. Розина Р. Таксономические отношения в лексике (таксономические предложения как диагностическая конструкция). Научно-техническая информация. Серия 2. 1984. № 10. С. 33–36.
5. Kleiber G. La sémantique du prototype. Catégories et sens lexicale. P.: PUF, 1990. 199 p.

6. Rosch E. et al. Basic Objects in Natural Categories. Cognitive Psychology. 1976. № 8. P. 382–436.
7. Помірко Р. Іспанська мова та її діалекти. Варіантність слова. Львів: 1996. 261 с.
8. Kleiber G. Nominales. Essai de sémantique référentielle. P.: 1994. 247 p.

Пискозуб З. Ф. Абстрактное существительное в иерархических лексических оппозициях гиперо-гипонимического типа

Аннотация. Статья посвящена изучению проблемы абстрактных существительных французского языка через призму понятия абстракции, которая выступает релевантной чертой для характеристики субстантивов относительно места, которое они занимают в иерархических лексических оппозициях гиперо-гипонимического типа. Рассматривается место существительного относительно вертикального среза лексики с точки зрения категории референции, а также через горизонтальный срез с точки зрения оппозиции «абстрактное/конкретное».

Ключевые слова: абстрактное существительное, понятие абстракции, референция, вертикальный срез лексики, горизонтальный срез лексики.

Piskozub Z. Abstract noun in hierarchical lexical oppositions of hyper-hyponymic type

Summary. This article is dedicated to the research of the problem of abstract nouns in French through the lenses of the notion of abstraction which is a relevant property in characterization of substantives by the place they occupy in hierarchal lexical oppositions of hyper-hyponymic type. The place of substantive is analysed in correspondence with the vertical section of lexicon through the lenses of reference category and also through horizontal section from the standpoint of abstract/concrete.

Key words: abstract noun, notion of abstraction, reference, vertical section of lexicon, horizontal section of lexicon.

УДК 811.111'42

Пєшкова О. Г.,
викладач кафедри англійської мови
факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИЙОМІВ МОВНОЇ ГРИ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування наукового дискурсу щодо реалізації в ньому прийомів мовної гри. Особливу увагу приділено явищу теплої та холодної картини світу, причому перехід від однієї до другої в межах тексту наукового дискурсу може ілюструватися саме за допомогою мовної гри. Проаналізовано тексти англомовних дисертацій, а саме розділи «acknowledgements».

Ключові слова: мовна гра, науковий дискурс, тепла картина світу, холодна картина світу.

Постановка проблеми. Традиційно всі види дискурсу належать до однієї з двох основних груп: побутовий дискурс та інституційний дискурс. Інституційний дискурс являє собою спілкування в межах статусно-рольових відносин. У сучасному суспільстві можна виділити такі види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний і масово-інформаційний. Інституційний дискурс виділяється на основі двох системних ознак: мети й учасників спілкування. Основними учасниками інституційного дискурсу є представники інституту (агенти) і люди, які до них звертаються (клієнти). Учасники інституційного дискурсу дуже відрізняються за своїми рисами й особливостями поведінки. Є різні ступені відкритості дискурсу, наприклад, клієнти в межах наукового, ділового та дипломатичного дискурсів не відрізняються від агентів, у той час як клієнти політичного, юридичного, медичного, релігійного дискурсів демонструють значні відмінності від агентів цих дискурсів. Для кожного інституційного дискурсу характерне своє співвідношення між статусним і особистісним компонентами. Наприклад, вважається, що для педагогічного дискурсу доля особистісного компонента є доволі високою, хоча й відрізняється лінгвокультурною ознакою (у різних культурах допускається певний рівень свободи в стосунках учня/студента та викладача). У науковому дискурсі особистісний компонент, як вважається, виражений значно менше, хоча таке твердження є більш стереотипним, оскільки нові зміни до правил побудови текстів наукового дискурсу дозволяють більшу свободу, ніж це було прийнятно раніше.

Мета статті – виділити виміри в межах наукового дискурсу, які дозволять обґрунтувати функціонування мовної гри в текстах наукового дискурсу, незважаючи на той факт, що мовна гра не є явищем, характерним для текстів цього типу дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Науковий дискурс довго вважався універсальним і незмінним, при цьому вважалося, що він не є зумовленим культурними та суб'єктивними особливостями, а є об'єктивним і безособовим за своєю суттю, позбавленим персуазивності й очевидної емоційності. Сучасні лінгвісти відзначають важливість впливу на науковий дискурс етнокультурних і соціоісторичних чинників. Зростання кількості комунікантів, які походять із різних етнічних і культурних середовищ, але в той же час усі використовують англійську мову для реалізації своїх професійних цілей, має суттєвий вплив на англомовний науковий дискурс. Такі автори підсвідомо зберігають у своїх англомовних текстах певні стилістичні риси, притаманні науковим дискурсам у різних мовах, що певним чином послаблює сталість англосаксонських риторичних канонів на периферії наукової комунікації. Також слід відзначити певне тяжіння до спрощення мови на всіх рівнях, тож поширення використання прийомів мовної гри можна віднести до загальної тенденції з полегшення сприйняття текстів наукового дискурсу не лише спеціалістами, а і іншими учасниками наукового дискурсу.

Спираючись на термінологію Є.В. Бондаренко й А.Ю. Цофнаса, пропонуємо виділити в межах наукового дискурсу «холодний» і «теплий» виміри. «Холодна» картина світу (далі – ХКС) будується як незалежне від її суб'єкта пояснення дійсності. Головною функцією ХКС є опис світу як іманентної системи, яка не потребує для реалізації своєї структури нічого, крім елементів самого світу, системи, яка змінюється (чи не змінюється) завдяки власним законам, знання яких забезпечує прогнозування явищ цієї системи. Елементами ХКС можуть стати будь-які явища, але при цьому вони втрачають індивідуальність. Суб'єктом ХКС є відсторонена від своєї індивідуальності особистість, яка оперує логічним підходом до дійсності. Об'єкт ХКС – система явищ природи чи соціального життя, що має значення з погляду закономірності, типовості для реалізації законів буття. Результатом пізнання є об'єктивна картина світу, що реалізується у факті чи законі, які піддаються верифікації чи повторенню. Обов'язковим є співвідношення ХКС з об'єктивною істиною, яка доводиться або емпірично, або в межах наукової рефлексії [2, с. 39–40].

На основі всього вищезазначеного пропонуємо в межах наукового дискурсу виділити «холодний» вимір, який включає ситуації суто наукового спілкування, в яких мовець ставить за мету довести чи донести до слухачів істину. Мовець говорить про об'єктивний світ, оперуючи фактами, що можуть бути перевіреними, використовуючи спеціалізовану термінологію. Основною характеристикою «холодного» виміру наукового дискурсу вважаємо те, що мовець у цій ситуації намагається бути об'єктивним і відстороненим науковцем, а не суб'єктивною особистістю.

«Тепла» картина світу (далі – ТКС) є однією з прямих форм реалізації антропоцентричної парадигми сучасної культури. Суб'єктом ТКС є емпірична особистість із творчою свідомі-

стю, індивідуум із власним баченням дійсності. ТКС ураховує індивідуальність суб'єкта, його фізичні, соціальні, культурні, національні, вікові особливості. Об'єктом ТКС є оточуюча дійсність, яка має значення для його власних емоцій. При цьому особливо важливим стає унікальне, одиничне. Результатом діяльності суб'єкта ТКС є картина можливого світу. Факт і закон ХКС у ТКС протиставляються образу й значенню [2].

Таким чином, до «теплого» виміру наукового дискурсу пропонуємо відносити ситуації наукового спілкування, в яких мовець принаймні частково ідентифікує себе з пересічним неспеціалістом у заданій сфері (зокрема й коли мовець-учений виступає як популяризатор), дозволяючи собі вираження особистісних емоцій і переживань, як безпосередньо пов'язаних із науковою темою (суто наукові жарти в межах, наприклад, лекції), так і безпосередньо не пов'язаних із темою наукового пошуку (спогади про родину й друзів).

Реалізація мовної гри в науковому дискурсі дозволяє дійти висновку про те, що вербалізація саме цього явища часто є маркером переходу з одного виміру в інший або покажчиком знаходження мовця в «холодному» чи «теплому» вимірі.

У суто лінгвістичному сенсі ми використовуємо визначення поняття «мовна гра», надане О.П. Сковородниковим: «Мовна гра – творче, нестандартне (неканонічне) використання будь-яких мовних одиниць і/або категорій для створення влучних висловлювань, зокрема й комічного характеру, яке характеризується відхиленням від мовної/мовленнєвої, стилістичної, логічної норми». У той же час мовна гра є естетично мотивованою та використовується свідомо в межах ідіостилю автора [3, с. 54].

На думку О.П. Сковородникова, мовна гра нерозривно пов'язана з категорією комічного як семантична категорія, у складі якої є різновиди, що диференціюються за ступенем представленості в них пейоративно-оціночної модальності (гумор, іронія, сатира, сарказм), і балагурство, якому притаманний не оціночний, а розважальний характер. Таким чином, мовна гра є таким використанням риторичних засобів (засобів мовленнєвої виразності), яке націлене на створення дотепних, здебільшого комічних висловлювань, яким притаманні влучність, оригінальність і несподіваність, а факультативно – ексцентричність, епатажність у різних наборах і комбінаціях [3].

На перший погляд, мовна гра не може виступати рисою, характерною для текстів наукового дискурсу, адже комізм і ексцентричність не є поняттями, безпосередньо пов'язаними з науковим дискурсом як типом інституційного дискурсу. Можна виділити основні особливості наукового тексту порівняно з іншими видами текстових матеріалів. Насамперед, слід зазначити, що науковий текст має раціональний характер, він складається із суджень, умовиводів, побудованих за правилами логіки науки й формальної логіки [1]. Таким чином, будь-яке порушення норм логіки, навіть незначне, буде привертати увагу читача. Також важливою його особливістю є широке використання понятійного, категоріального апарату науки. На відміну від художнього тексту, він не базується на образі, не активізує почуттєвий світ читача, а орієнтований на сферу раціонального мислення. На відміну від публіцистичного тексту, він не передбачає спрощення й користується понятійним апаратом. Його призначення не в тому, щоб змусити повірити, а в тому, щоб довести, обґрунтувати, аргументувати істину, при цьому концепт ІСТИНА є основним для наукового дискурсу. У той же час використання в текстах наукового дискурсу прийомів мовної гри представляє не спрощення, а полегшення сприймання понятійного апарату науки.

Перехід із холодної до теплої картини світу в межах одного тексту наукового дискурсу може реалізовуватися як у науково-популярних текстах (для яких це видається більш логічним), так і в наукових текстах, що вважаються власне науковими. Це можна чітко простежити на прикладі аналізу такого розділу дисертаційних досліджень і статей, як Acknowledgements – висловлення вдячності автором. Цей розділ є невід'ємним компонентом наукового дискурсу: у дисертаціях він зазвичай є невеликим текстом на початку дисертації, а в статтях подається наприкінці тексту. Засоби вираження вдячності є доволі різноманітними, але за стилем висловлення розділ «acknowledgements» може суттєво відрізнятися від решти тексту дисертації. Мовна гра в цих текстах реалізується за рахунок жартів та іронічних висловлювань, об'єктами яких може бути сам дисертант, його звички та стиль життя під час роботи над дисертацією; науковий керівник (керівники); члени родини та друзі; колеги, консультанти, персонал наукових інститутів, дослідних організацій, волонтери, які брали участь у проведенні дослідження. Таким чином, припускаємо, що такі прийоми мовної гри являють собою перетин наукового дискурсу з різними типами побутового дискурсу.

"To Dr. Michael Burnett for his unfailing patience and suggestions, all those e-mails and phone calls to remind me to register for class, turn in whatever, supporting me when it looked like I simply was not going to finish this dissertation, and for being both a Mickey Mouse and a cat person!" [1]. У цьому прикладі дисертант порівнює наукового керівника з Міккі Маусом і кішкою та водночас робить самокритичну ремарку про те, що під час написання ним дисертації траплялися періоди, коли здавалося, що дисертація не буде закінчена. Однією з функцій використання мовної гри в таких випадках є привертання особливої уваги читачів і слухачів на публічному захисті до того факту, що дисертант відчуває полегшення завдяки завершенню роботи над текстом дисертації.

Висновки. Таким чином, можемо дійти висновку про те, що однією з функцій реалізації прийомів мовної гри у власне наукових текстах є привертання уваги читача/слухача до певних фактів (важливих не з наукового, а скоріше з побутового погляду). Перспективу вбачаємо в аналізі науково-популярних текстів на предмет функцій і частотності використання в них прийомів мовної гри.

Література:

1. Аликаев Р.С. Язык науки в парадигме современной лингвистики. Нальчик: Наука, 1999. 210 с.
2. Бондаренко Е.В. Время как лингвокогнитивный феномен в англоязычной картине мира. Харьков: Издательство ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. 376 с.
3. Сковородников А.П. Об определении понятия «языковая игра». Игра как прием текстопорождения: коллективная монография; под ред. А.П. Сковородникова. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2010. С. 50–62.
4. Джерела ілюстративного матеріалу:
5. Abington-Cooper M. An Evaluation of the LSU Agricultural Center's Agricultural Development Program, 1988–2004: a dissertation submitted to the Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the School of Human Resource Education and Workforce Development. Baton Rouge, 2005. 197 p.

Пешкова О. Г. Научный дискурс как объект реализации приемов языковой игры

Аннотация. В статье рассмотрены особенности функционирования научного дискурса на предмет реализации в нем приемов языковой игры. Особое внимание уделено явлению теплой и холодной картины мира, причем переход от одной к другой в рамках текста научного дискурса может иллюстрироваться именно за счет языковой игры. Проанализированы тексты англоязычных диссертаций, а именно разделы «acknowledgements».

Ключевые слова: научный дискурс, теплая картина мира, холодная картина мира, языковая игра.

Peshkova O. Scientific discourse as the object of implementing the instruments of language game

Summary. The present paper concerns the specificities of functioning of the scientific discourse as for implementing the instruments of language game in it. Special emphasis is made on the phenomenon of warm and cold world model with the transition from one of them to the other in the texts of scientific discourse being illustrated due to language game. The texts of English-speaking theses, in particular acknowledgements, have been analyzed.

Key words: cold world model, language game, scientific discourse, warm world model.

УДК 811.111'373.611'373.43

Погоріла А. І.,
старший викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СЛОВОТВІРНІ МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовано способи творення неологізмів англійської мови. Узагальнено погляди вчених щодо основних словотвірних конструкцій неологізмів і подано короткий аналіз кожного з них (скорочення (усічення, абревіатура та телескопія), афіксація, словоскладання, конверсія). Установлено, що скорочення є найпродуктивнішим способом творення неологізмів.

Ключові слова: неологізми, словотвір, скорочення, усічення, абревіатура, телескопія, афіксація, словоскладання, конверсія.

Постановка проблеми. Мова – живий організм, що постійно змінюється, оновлюється та функціонує як динамічна структура. Інтенсивний розвиток суспільства, науки, техніки, різноманітні зміни соціального життя спричинюють появу великої кількості нових реалій і понять, що потребують номінації, тому для позначення нових понять чи для надання нового значення вже наявним з'являються неологізми. Поява таких слів зумовлена позначенням нових понять і явищ об'єктивної дійсності. Поява та функціонування неологізмів є свідченням життя та розвитку мови, утіленням прагнення людини висловити багатство знань, виявом прогресу цивілізації. Поява нової лексики в сучасній англійській мові є свідченням активного процесу поповнення її словникового складу. Безумовно, важливою умовою появи нових слів є наявність продуктивних словотвірних моделей у мові. Цим і зумовлена актуальність дослідження, оскільки є необхідність визначити й обґрунтувати основні словотвірні механізми творення неологізмів у сучасній англійській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування мовлення є важливим предметом дослідження для лінгвістів, оскільки воно вказує на напрямки розвитку мови. Словниковий склад мови оновлюється та поповнюється новою лексикою, серед якої домінують неологізми. Численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів присвячені дослідженню появи та функціонування неологізмів (В. Гак, Ю. Жлуктенко, В. Заботкіна, Ю. Зацний), а також проблематиці словотвірного моделювання зокрема (І. Андрусяк, М. Болдирева, О. Кубрякова, А. Левицький, О. Позднякова та ін.).

Наявні наукові доробки лінгвістів не повністю окреслюють особливості творення неологізмів англійської мови, отже, є необхідність комплексного аналізу словотвірних механізмів творення неологізмів англійської мови.

Мета статті – окреслити мовні механізми, за допомогою яких утворюються неологізми англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Неологізми створюються, як правило, із певною функціональною метою, насамперед для того, щоб підсилити виразність і точність мовлення. С. Мангушев, здійснюючи дослідження неологізмів останніх років, стверджує, що «збагачення лексичного складу мови відбувається зазвичай за рахунок власних ресурсів мови» [7, с. 36].

О. Касаткіна-Кубишківна, Ю. Курята виокремлюють три основні способи утворення неологізмів в англійській мові:

1) за допомогою моделей власної системи словотворення;
2) шляхом запозичення слів з інших мов;
3) шляхом розширення об'єму значень наявних слів [5, с. 49].

Науковці-філологи до причини створення неологізмів відносять екстралінгвістичні та внутрішньолінгвістичні фактори. До екстралінгвістичних факторів відносять стан суспільства, зміст суспільної свідомості, рівень суспільних потреб, досягнення у сфері культури, а також у царині науки й техніки. Наявність масштабного мовного потенціалу оновлення мовних засобів окреслюють внутрішньолінгвістичні фактори. Дослідниця О. Сеньків зазначає, що «система словотвірних законів і правил має сильний вплив на творчу діяльність людей, які створюють нові слова» [8, с. 380]. Неологізми, на думку науковців, повинні не лише позначати нове явище чи феномен, а й підкорятися законам і правилам мови. Дослідниця О. Малярчук [6] стверджує, що в англійській мові на сучасному етапі активно діють закони аналогії та закон мовної економії, а також переважають тенденції до однотипності.

Проведений аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що важливою умовою появи неологізму є наявність у мові продуктивних словотвірних моделей, до яких відносять такі:

- скорочення (усічення, абревіатура та телескопія);
- афіксація;
- словоскладання;
- конверсія.

За останні десятиліття словниковий склад англійської мови поповнився чималою кількістю нових слів, що призвело до певної перенасиченості. Із метою раціонального використання мови, економії мовних зусиль з'явилися скорочення, чисельність яких невпинно збільшується. Виділяють чотири види скорочень – абревіатуру, акроніми, усічення та телескопію. Акроніми – це абревіатури, що набули статусу слів *(BANANA – Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything)* [4, с.55]. Акроніми набувають граматичних ознак стандартних слів, наприклад, множини: *GMOs – genetically modified organism (The EU last month adopted strict labelling for GMOS that will require them to be segregated from non-biotech crops* (Financial Times, Aug. 19, 2003)). Інколи акроніми створюються з метою виділитися, наприклад, організація, що бореться з курінням, створила акронім *ASH (Action on Smoking and Health)*. Особливість усічення полягає в тому, що такі слова обмежені рамками усного мовлення і є характерними для різних типів сленгу та публіцистичного стилю (*I went to detox again… and it's been five years since I came out and haven't had a drink or pill since.* Detox – detoxification – частина лікарні, де лікують наркозалежних людей). Телескопія – поява слів-гібридів,

що також відображає тенденцію до раціонального використання мовних ресурсів, їй притаманна певна неочікуваність і новизна понять (відома торгівельна марка *Adidas* з'явилася в результаті злиття імені Adi Dassler, засновника компанії з виготовлення спортивного одягу та взуття). Телескопію вважають новим явищем у творенні слів англійської мови. О. Бондаренко умовно називає явище телескопії «фонетико-графічним нагадуванням», завдяки якому підсилюється семантика новоутворення [2, с. 130]. Телескопічний неологізм *wordrobe* (the words and phrases that comprise a person's vocabulary) демонструє цілком зрозуміле поняття «словниковий гардероб людини», тобто слова, які вона використовує. Цей неологізм створений за аналогією з уже наявним словом, при цьому й графічна, і фонетична форма новотвору значно посилюють його семантичне значення, водночас не порушуючи його морфологічної будови. О. Бондаренко зазначає, що кількість неологізмів, утворених за допомогою телескопії, є значною, слова утворюються «злиттям уламків двох слів»; водночас є додаткове семантичне навантаження, яке створюється на основі графічної та фонетичної схожості з уже наявним у мові словом.

Ю. Зацний і А. Янков, проаналізувавши активність різних способів словотвору, говорять про значне зростання кількості афіксальних і складних неологізмів. У досліджуваний період, за підрахунками науковців, було утворено понад 65% усіх лексичних неологізмів, тоді як у 40–50-х рр. XX ст. за допомогою афіксації та словоскладання було створено лише 46–47% інновацій.

Г. Кеннон стверджує, що афіксація становить 24% всіх новотворів англійської мови. Т. Алгео зазначає, що за останні 25 років XX ст. у словотворенні неологізмів було використано 103 суфікси. Префіксальні новоутворення є менш чисельними, хоча кількість префіксів більша за кількість суфіксів [3, с. 24]. І. Заботкіна виокремлює 127 префіксів, які створювали неологізми, починаючи з 1963 р. Афіксальний спосіб творення неологізмів дає змогу висловити будь-яку думку, якою б складною вона не була, в межах одного слова, яке, на думку носіїв мови, володіє значно більшими змістовими й експресивними можливостями, ніж буквосполучення. «В основі творення багатьох похідних і складних слів англійської мови є несвідома переконаність у тому, що висловлене багатьма чи декількома словами поняття ніколи не буде таким же яскравим, переконливим, «містким», ніколи не передасть так повно та глибинно всю думку, як висловлене одним словом» [1, с. 32]. Наприклад, *no-goodnik – a person who is good for nothing; good-willnik – a person who doesn't wish you good.*

Останні десятиліття XX ст. засвідчують зростаючу роль словоскладання. У 60–70-х рр. словоскладання поступалось афіксації, у 80-х рр. воно перевершило афіксацію й складало 29,5% загальної кількості неологізмів [3, с. 29]. Ю. Зацний вбачає особливість англійської мови в тому, що є «можливість утворення похідних складних слів (композитів із композитів)» [4, с. 54]. Неологізми, утворені шляхом словоскладання, нагадують фрази, проте вони функціонують як слова: *fourth generation warfare, glass ceiling, glass floor* та ін. Неологізми, утворені шляхом словоскладання, здебільшого у своїй основі мають іменникові конструкції. Словоскладанню притаманні багатокомпонентні комбінації. За підрахунками В. Заботкіної, більш ніж 500 одиниць (12% усіх складних слів) складаються з тричленних компонентів: *explosive-detection machine, extended financial family, open-collar worker*.

Кількість конверсійних утворень за останні десятиліття зменшилася, у 60–70-х рр. минулого століття вони складали 11%, а на початку XXI ст. – близько 3%. Така тенденція, на думку Ю. Зацного й А. Янкова, пояснюється «більш активною роллю інших способів словотвору (словоскладання, афіксація, телескопія), а також тим, що за час свого функціонування конверсія «добре попрацювала», і тому значною мірою зменшилася кількість одиниць, що можуть бути базою для цього процесу» [4, с. 56]. Завдяки конверсії відбувається збагачення змісту поняття неологізму.

До малопродуктивних моделей творення неологізмів науковці відносять такі:

- ономатопію;
- редуплікацію.

Ономатопія (звуконаслідування) є одним зі способів творення неологізмів; завдяки звуку, імітації реальних явищ природи та дійсності відтворюються звуки, що спостерігаються в природі. Boozy (*drunk*) – імітація звуків, які вимовляє сп'яніла людина; *to buzz* (to phone) – імітація звуку телефонного зумера; *itty bitty* (small) – імітація звуків маляти; *rah-rah* (a short skirt worn by girls during parades) – передає шурхіт спідниць під час танців; *to pop* (to flap, to clap) – імітація звуку відкорковування пляшки.

Редуплікація – повторення слів, змістовних морфем, є способом творення граматичних форм, передачі нових чи видозмінених граматичних значень. Виділяють повну та часткову редуплікацію (*bling-bling economics, flash crash, squeeze-and-tease*).

Лінгвісти також виокремлюють таку словотвірну модель, як мовна компресія (злиття двох або більше частин слова в одне зі збереженням значення цілого), яка проявляється на фонетичному та морфологічному рівнях. Це явище в сучасній англійській мові досить поширене. Воно сприяє сконденсованості, семантичній насиченості мовлення, усуває інформаційну надлишковість мовлення [5, с. 48–49].

Висновки У процесі творення неологізмів мають місце численні словотвірні механізми. Залежно від суспільних потреб і вимог часу домінують відповідні мовні словотвірні конструкції. Оскільки має місце перевантаженість мовної системи лексичними одиницями, то вважаємо скорочення, а саме абревіатуру та телескопію, найбільш масовими механізмами творення неологізмів. Актуальною тенденцією утворення нових слів у наш час є скорочення наявних слів і словосполучень. Збільшення кількості скорочень можна пояснити тим, що складні слова та словосполучення зазвичай є громіздкими та незручними у використанні, тому доцільно передавати їх більш лаконічно, але це вже тематика наступної, більш ґрунтовної наукової розвідки.

Література:

1. Ахманова О., Краснова И. О методологи языкознания. ВЯ. 1974. № 6. С. 32–47.
2. Бондаренко О., Черневич А. Англійські неологізми: нове у використанні способів утворення. Збірник наукових праць. Вісник Запорізького національного університету («Філологічні науки»). 2010. № 1. С. 127–131.
3. Заботкина В. Новая лексика современного английского языка: учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 1989. 126 с.
4. Зацний Ю., Янков А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 360 с.

5. Касаткіна-Кубишківна О., Курята Ю. До проблеми перекладу неологізмів українською мовою. Наукові записки. Серія «Філологічна». Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька акад.», 2012. Вип. 25. С. 49–52.
6. Малярчук О. Особливості творення неологізмів-телескопізмів у сучасній англійській мові (на матеріалі лексикографічних джерел). Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 3. Дрогобич, 2015. С. 137–140.
7. Мангушев С. Роль и место словообразования в развитии современного английского язика. Вестн. Оренбург. гос. пед ун-та. № 3/4. Оренбург, 2010. С. 36–40.
8. Сеньків О., Летнянка О. Неологізми-скорочення в англомовних версіях міжнародних соцмереж. Молодий вчений. 2016. № 6 (33). С. 379–386.
9. Algeo T. Where do all the new words come from. American Speech. 1980. Vol. 55. No 4. P. 264–277.
10. Cannon G. Historical changes and English word-formation: New vocabulary items. N.Y., 1986.

Погорила А. И. Словообразовательные механизмы создания неологизмов английского языка

Аннотация. Проанализированы способы творения неологизмов английского языка. Обобщены мнения ученых касательно основных словообразовательных конструкций неологизмов, дан краткий анализ каждого из них (сокращение (усечение, аббревиатура и телескопия), аффиксация, словосложение, конверсия). Установлено, что сокращение является самым продуктивным способом создания неологизмов.

Ключевые слова: неологизмы, словообразование, сокращение, усечение, аббревиатура, телескопия, аффиксация, словосложение, конверсия.

Pohorila A. Word-formative mechanisms of creation of neologisms in the English language

Summary. The ways of creating English neologisms have been analysed in the article. The general views of the scientists as to the basic word-building constructions of neologisms have been summarized, and a brief analysis of each of them has been provided, namely the abbreviation (clipping, abbreviation and telescopy), affixation, word-formation and conversion. It has been established that abbreviation and reduction are the most productive ways of creating neologisms.

Key words: neologisms, word formation, shortening, clipping, abbreviation, telescopes, affixation, word composition, conversion.

УДК 811.134.2'42

Попова Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОРЕЛЯЦІЯ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН І ТЕОРІЇ ПРОТОТИПІВ У МОВНІЙ І КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ІСПАНІЇ

Анотація. Статтю присвячено вивченню ролі семантичних змін у динаміці розвитку прототипного ядра національно-маркованих концептів іспанської концептосфери, визначено головні рушії семантичного генезису лексем – репрезентантів концептів у мовній картині світу, які спрямовують вектори якісного розвитку прототипного ядра й зумовлюють оновлення його базових категорій.

Ключові слова: семантичні зміни, прототипне ядро, національно-марковані концепти, концептосфера, мовна картина світу, базові категорії.

Постановка проблеми. Вивчення ролі семантичних змін у динаміці розвитку прототипного ядра національно-маркованих концептів і визначення рушійних механізмів еволюції концептосфери уможливлює створення прогностичних моделей і формування ефективних стратегій суспільного розвитку. Необхідність такого дослідження зумовлена підвищенням зацікавленості науковців у створенні теорії кореляції універсальних і національно-специфічних рис людської свідомості, що мала б практичне застосування в епоху інтегративного розвитку суспільства й узгоджувала б суперечності між самобутніми культурами. Створення відповідної теорії вимагає наявності результатів комплексного синхронно-діахронного дослідження національних концептосфер.

Метою статті є визначення рушійних чинників семантичного генезису, зумовленого гнучкістю мисленнєвих категорій, і встановлення ступеня співвідношення між зміною семантичного значення та розвитком прототипного ядра іспанських національно-маркованих концептів.

Об'єктом дослідження є семантичні зміни лексем – репрезентантів національно-маркованих концептів у мовній картині світу Іспанії, а предметом є способи категоризації знань про навколишній світ, що зумовлюють ці зміни.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з розвитком когнітивної лінгвістики історична семантика не могла залишитися осторонь, зважаючи на те, що вивчення концептів (ментальних одиниць, які формують національну концептоферу народу) є можливим лише через дослідження мовних одиниць, що їх вербалізують у мовній картині світу. Дослідженню мовної, а через її призму й концептуальної картини світу на окремих синхронних зрізах шляхом семантико-когнітивного аналізу концептів присвячено чималу кількість праць, зокрема дослідження О. Балашової, О. Борисова, О. Городецької, О. Кагановської, К. Карпової, І. Островської, М. Раєвської, Р. Скорнякової, Н. Соловйової, Х. Луке Дурана, В. Хіменес Експосіто й ін.

Проте залишається нез'ясованим остаточно питання про те, наскільки важливим є діахронний розвиток концептів для їхнього сприйняття й розуміння людським мисленням. Частина праць українських і пострадянських науковців присвячена архетипу концепту, де він визначається як постійна й незмінна складова частина будь-якої ментальної одиниці (див. праці Ю. Степанова, Н. Коч, Т. Козлової). Але людська свідомість є природним механізмом, здатним до категоризації та систематизації будь-яких знань, уявлень суспільного й індивідуального досвіду про навколишній світ. Цей підхід розвивається в діахронному вивченні окремих концептів у працях К. Боброві, С. Богатирьової, В. Долженкової, С. Настенко, Г. Поліної, Т. Шваб, І. Перес Родрігес де Вери, С. Монсерат Буендіа, М. Грігеля, Дж. Клепарські, Х. Фернандеса Хаена.

Національна концептосфера народу є багаторівневою системою з безліччю самоподібних системних утворень, які відрізняються ступенем абстрактності, наповнюваності та кількістю асоціативних зв'язків [3, с. 199]. Через базові концепти, які в мовній картині світу вербалізуються конкретною лексикою, виражаються більш абстрактні структури, які мають ширші асоціативні зв'язки, більш розширену понятійну та ціннісну складову частину.

Базуючись на теорії прототипів, розробленій Д. Герартцом, причинами семантичних змін мовних одиниць, які вербалізують національно-марковані концепти, можна вважати частотність використання одних базових категорій порівняно з іншими [7, с. 7]. Ті, котрі значно частіше асоціюються у свідомості іспанців із певним фрагментом їхнього життя та світовідчуття, мають значно більше шансів отримати додаткові асоціативні вектори, розширити свій аксіологічний складник і понятійне наповнення. Тому їхнє прототипне ядро еволюціонує значно швидше завдяки більшій мінливості концепту й ширшим зв'язкам з іншими концептуальними полями. Зміна семантики мовних одиниць може передувати або ж бути наслідком концептуальних змін.

Так, наприклад, одним із найбільш яскравих базових елементів, котрі в іспанців асоціюються зі славетним минулим Іспанської монархії, тобто національно-маркованим концептом *monarquía hispánica,* є *bandera*. Ця лексема слугувала основою для формування в іспанській мові похідних слів, таких, як *abanderar, abanderado, abanderamiento*. Оскільки *bandera* невід'ємно асоціюється з людиною, яка несе прапор, дієприкметник *abanderado* також набуває рис базової категорії, завдяки чому швидко субстантивується та розширює своє семантичне значення. У «Diccionario Histórico de la Lengua Española» фіксуються такі його значення: 1) *el que lleva la bandera o estandarte* (наводяться приклади з писемних текстів 1786 р.); 2) *oficial destinado a llevar la bandera o insignia de un cuerpo armado* (приклади 1770–1914 рр.); 3) *persona que lleva la bandera en las procesiones, regocijos u otros actos públicos* (приклади 1725–1945 рр.); 4) *portavoz, representante o un paladín de una causa, movimiento u organización* (приклади 1837–1949 рр.); 5) *cabllero que poseía grandes feudos y que tenía derecho a llevar bandera cuadrada con sus armas en los ejércitos del Rey, sosteniendo a sus expensas a los arqueros y ballesteros que reunín entre sus vasallos cuando se publicaba la guerra* (приклади 1833 р.) [6, с. 7]

Іншою причиною семантичних змін із погляду історичної когнітивної семантики може бути наявність у національній концептосфері кількох концептів, представлених у мовній картині світу різними значеннями однієї лексеми, як, скажімо, лексема *flamenco*. Ця мовна одиниця має такі значення: 1) *dialecto del neerlandés que se habla en Bélgica*; 2) *cante o baile flamenco*; 3) *ave de pico, cuello y patas muy largos, plumaje blanco en cuello, pecho y abdomen, y rojo intenso en cabeza, cola, dorso de las alas, pies y parte superior del pico* [5]. Семантика національно-маркованого концепту «фламенко» від значення «народного співу» й «пристрасного танцю» розширилася до «способу прояву почуттів» і «символу національної ідентичності» іспанців.

Причиною зміни семантичних значень мовних одиниць може також бути розмитість меж концептуальних полів, котрі постійно взаємодіють у багаторівневій системі інформації, тим самим формуючи нові відтінки значення. Наприклад, іспанський національно-маркований концепт *pícaro – personaje de baja condición, astuto, ingenioso y de mal vivir, protagonista de un género literario surgido en España en el siglo XVI,* у XV столітті характеризується такими категоріальними ознаками, як *rudo, tosco, obligado a aceptar cualquier trabajo que le dan por su pobreza, encargado de llevar bultos o recados de un lugar a otro, colocándose él en determinados lugares públicos donde pudiera ser contratado*. Лексемами, що апелюють до цього концепту в мовній картині світу XV–XVI ст., є іменники *ganapán, mozo, hombre*.

Пізніше значення лексеми розширюється до *criado, escudero o pinche de cocina*: <...> *respondióme que si quería salir limpio de polvo y paja juntase a la ociosidad de María el trabajo de Marta; a saber: que con ser pícaro añadiese serlo de cocina, del mandil, del rastro o de la soguilla, que era como poner una salvaguardia a la picardía* [4, с. 26].

Термін *pícaro de cocina* швидко набуває загального значення. У судових документах Філіпа II згадується *pícaro de la cocina del rey*, а в праці «Arte de cocina» (1611 р.) Франсіско Мартінеса Монтіньо пікаро описується як *parásitos de la abundancia, sucios y de endiabladas mañas, un mal que debería evitarse* [9, с. 44]. Тобто спочатку концепт характеризується такими ознаками, як *malicioso, dañoso, bajo, doloso, ruin, tramposo, desvergonzado,* а згодом він набуває ознак *listo, espabilado, astuto, taimado, vivo, capaz de sortear con éxito situaciones difíciles* і широко асоціюється з героєм літературного жанру, що виник в Іспанії в XVI ст. – пікарескним романом. Розмитість периферійної частини концепту згодом розширює семантику лексеми, вбираючи ознаки *ligeramente erótico, divertido*. Далі лексема *pícaro* позначає також *un niño, que hace travesuras*, характеризуючи його як *pillo, travieso* [*8, с.* 577].

Подекуди семантичне значення розвивається завдяки відсутності можливості визначити базову прототипну категорію. Справа в тім, що зважаючи на багатогранність явищ навколишнього світу, не всі базові когнітивні ознаки можуть включатися в прототипне ядро національно-маркованого концепту. Так, концепт *pelota vasca* входить до більш об'ємного й ієрархічно складнішого концепту *juego*, прототипне ядро якого містить у собі концептуальну ознаку *наявності супротивника з іншого боку*. Проте в цьому іспанському національному виді спорту, який лише нещодавно був включений до Олімпійських ігор, супротивники знаходяться з одного боку корту, а пропущений м'яч ударяється в стіну або залізну решітку, створюючи звук, який дає можливість судді, навіть не дивлячись на корт, ставити очки командам, чуючи відповідний звук. Майданчик для гри разом зі стінами та відповідними поділками називається *frontón*. Він може бути професійним або непрофесійним. Вуличні фронтони дають можливість грати в баскську пелоту навіть без наявності супротивника, оскільки м'яч, ударяючись об стіну, відскакує й повертається до гравця. У цьому фреймі – сценарії з фіксованим набором стереотипних ситуацій [1, с. 26] – відбувається розширення семантичного поля концепту *juego* завдяки існуванню асоціативних зв'язків із концептом *deporte*, у якому наявність супротивника не є базовою ознакою прототипного ядра.

Як бачимо, ієрархія ментальних структур і когнітивні механізми асоціації, на яких базується порівняння, аналогія, метафоричне та метонімічне перенесення, зумовлює утворення нових значень. Такий семантичний генезис національно-маркованих концептів є неможливим без комплексних фреймів, представлених низкою вербалізованих у мовній картині світу пропозицій, котрі інтегруються в концептуальні структури вищих ієрархічних рівнів, зокрема мегаконцепти [2, с. 71].

Висновки. Таким чином, семантичні зміни є рушійною силою еволюції прототипних ядер національно-маркованих концептів, що забезпечується гнучкістю мисленнєвих категорій. Головними рушіями семантичного генезису є наявність більш прототипних і менш прототипних категорій у структурі концепту; існування в національній концептосфері різних концептів, вербалізованих однаковою мовною одиницею; дифузність категоріальних меж і труднощі у визначенні базових концептуальних ознак, пов'язаних із багатогранністю навколишнього світу. Розширення, звуження, ушляхетнення та пейоризація лексем – репрезентантів національно-маркованих концептів у мовній картині світу Іспанії в межах національно-стереотипних фреймових сценаріїв підштовхують прототипне ядро концептів до якісних змін шляхом оновлення набору базових категорій. Подальші перспективи дослідження ми вбачаємо в здійсненні комплексного синхронно-діахронного аналізу національно-маркованих концептів із метою визначення векторів розвитку національної концептосфери Іспанії.

Література:

1. Минский М. Фреймы для представления знаний. М.: Энергия, 1979. 153 с.
2. Настенко С. Семантико-когнітивна структура універсальних концептів іспанської поезії XII–XX століть. Наукові записки Національного університет «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 51. С. 70–72.
3. Попова Н. Моделювання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація. Проблеми семантики слова, речення та тексту / гол. ред. Н. Корбозерова. К.: КНЛУ, 2013. Вип. 31. С. 197–207.
4. Anónimo. La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades. Burgos: Edición de Búrgos, 1554. 43 c.
5. Diccionario de la Lengua Española (DLE), Edición tricentenario. URL: http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/cdh. http://dle.rae.es/?id=I2kiw28.
6. Diccionario Histórico de la Lengua Española / ed. Julio Casares. Madrid: RAE, 1951. P. 7. URL: http://web.frl.es/DH.html.
7. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. Diacronia / Ed. F. Gafton. Issue 4. Iasi: Universitatea «Alexandru Ioan Cuza», 2016. 16 p. URL: Published online: http://www.diacronia.ro.
8. Labernia P. Novísimo diccionario de la lengua castellana con la correspondencia catalana, el mas completo de cuantos han salido á luz. Tomo II. Madrid: Espasa, 1867. P. 577.
9. Tejera Osuna I. El libro del pan. Madrid: Alianza, 1993. 216 p.

Попова Н. Н. Корреляция семантических изменений и теории прототипов в языковой и концептуальной картине мира Испании

Аннотация. Статья посвящена изучению роли семантических изменений в динамике развития прототипного ядра национально-маркированных концептов испанской концептосферы. В исследовании определены главные двигатели семантического генезиса лексем – репрезентантов концептов в языковой картине мира, которые направляют векторы качественного развития прототипного ядра и вызывают обновление его базовых категорий.

Ключевые слова: семантические изменения, прототипное ядро, национально-маркированные концепты, концептосфера, языковая картина мира, базовые категории.

Popova N. Semantic changes and theory of prototypes correlation in the Spanish language and conceptual world views

Summary. The article deals with determining the role of semantic changes in the developing dynamics of nationally-marked concepts prototype core in the Spanish conceptual sphere. The main engines of the semantic genesis of the words representing concepts in the world language view were detected. They were proved to direct the vectors of prototype core qualitative development and provoke the updating of its basic categories.

Key words: semantic changes, prototype core, nationally-marked concepts, concept sphere, world language view, basic categories.

УДК 81'37'367.622.14=134.2

Сечіна С. І.,
аспірант кафедри романської філології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ІМЕННИКІВ – РЕПРЕЗЕНТАНТІВ КОНЦЕПТУ *ІДЕНТИЧНІСТЬ* В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантики багатозначного іменника *igualdad* в іспанській мові. Було здійснено реконструкцію когнітивної структури та змодельований лексичний прототип: його номінативно-непохідне значення й інваріант.

Ключові слова: когнітивна структура, багатозначність, номінативно-непохідне значення, прототипова семантика, лексичний прототип, іспанська мова.

Постановка проблеми. Поняття прототипу, яке спочатку виникло в психології (роботи Е. Рош), останнім часом активно використовується в описі мовних категорій і мовних значень. Прототиповий підхід визначають як одне із сучасних методологічних відкриттів когнітивної лінгвістики та застосовують для вивчення семантичних структур багатозначних слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поява когнітивної семантики дозволила переосмислити низку традиційних проблем і здійснити нове потрактування й опис лінгвістичних об'єктів. До одного з найбільш важливих завдань, що цікавлять когнітивну семантику, відносять дослідження прототипів як способу мовної категоризації (А. Вежбицька, М. Болдирєв, О. Кубрякова, Р. Фрумкіна).

Когнітивні дослідження полісемії не відкидають тих значних досягнень, які були зроблені в межах семасіології. Тому семантичне моделювання багатозначності є етапом, що передує її когнітивному моделюванню й дає можливість отримати нові дані про багатозначність у мовно-когнітивному аспекті. У межах когнітивного підходу для вивчення багатозначності семантичний зв'язок значень полісеманта пояснюється наявністю концептуальних зв'язків на невербальному рівні. У роботах дослідників залежно від дослідженого ними матеріалу використовуються різні терміни, що позначають ті концептуальні структури, які об'єднують значення багатозначного слова, наприклад, прототипова схема, образ-схема, сценарій, прототип, фрейм, концептуальна схема.

В основу нашого дослідження було покладено сучасні теорії мовної концептуалізації й категоризації, просторової організації лексичних множин, концепцію прототипів і рівнів категоризації, орієнтованість на системний, багатоаспектний шлях дослідження значення полісемантичних іменників у ментальному лексиконі та в лексико-семантичній системі іспанської мови.

Мета статті полягає в пошуку змістовного ядра, яке об'єднує всі значення полісеманта й окреслює межі значення багатозначного іменника igualdad.

Виклад основного матеріалу. Лексичний прототип є змістовним ядром багатозначної лексеми та включає номінативно-непохідне значення (найближчий лексичний прототип), оскільки саме воно приходить першим у голову носієві мови під час осмислення значення будь-якого полісеманта, та інваріантну частину, що містить компоненти абстрактного характеру. Інваріант – це результат осмислення всіх значень багатозначного слова. Він формується на основі пам'яті про реальні актуалізації лексико-семантичних варіантів слова (далі – ЛСВ) і осмислюється як платформа для створення метафоричних значень.

Функціонування лексичних прототипів полягає в тому, що для формування актуальних значень (ЛСВ) носій мови обирає відповідні лексичні прототипи й схеми їх виведення на основі задуманих ЛСВ з урахуванням умов різних конситуацій. На рівні свідомості саме лексичний прототип забезпечує засіб зберігання великого обсягу змісту лексеми. Узагальнену, абстрактну форму зручно зберігати в довготривалій пам'яті й використовувати для вираження широкого кола семантично пов'язаних предметів і явищ, а також для вираження нового поняття.

В якості ілюстрації когнітивного методу дослідження багатозначної лексеми пропонуємо аналіз іменника *igualdad*, який входить до дальньої периферії концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ.

Початковим етапом дослідження є формулювання першого номінативно-непохідного (далі – НН) значення на основі найбільш частотних семантичних компонентів дефініцій різних словників.

В якості перших значень іменника *igualdad* словники наводять такі дефініції: *1) conformidad de algo con otra cosa en naturaleza, forma, calidad o cantidad; 2) correspondencia y proporción que resulta de muchas partes que uniformemente componen un todo; 3) principio que reconoce la equiparación de todos los ciudadanos en derechos y obligaciones* [5]; *4) mismo trato entre todas las personas, al margen de razas, sexo, clase social y otras circunstancias diferenciadoras* [7]; *5) hecho o situación en la que 2 o más personas o cosas son iguales en su forma, en sus características o en su cantidad; 6) principio según el cual todas las personas tienen los mismos derechos, y por tanto han de ser tratadas de la misma manera; situación en que todas las personas tienen, no sólo legalmente sino de hecho, las mismas posibilidades; 7) calidad de igual* [8].

Компонентний аналіз наведених дефініцій дає такі результати. Чотири із семи словників визначають функціональну гіперсему іменника *igualdad* <u>*misma*</u>. Усі словникові дефініції вказують на те, що *igualdad* – це принцип, згідно з яким усі люди мають однакові права незалежно від свого походження чи соціального статусу, а тому заслуговують на однакове ставлення, права та можливості. Компонент *igual* міститься в трьох дефініціях, *todas las personas* – у чотирьох, *derechos* – у двох.

Далі можна сформулювати проміжне номінативно-непохідне значення іменника *igualdad* як *principio de conformidad y proporción de partres que son mismas en naturaleza, forma, calidad, cantidad y/o uniformemente componen un todo.*

Аналіз інших ЛСВ здійснюється в межах установленого проміжного номінативно-непохідного значення: *igualdad – simetría de algo en comparación con otra cosa de la misma cantidad* [5]. Оскільки перший ЛСВ передає значення про однаковість у кількості, досліджувана лексема виражає також *la equivalencia de dos cantidades* [8].

Метонімічне значення іменника *igualdad* належить до *sentimiento de justicia, equidad o justicia distributiva, que consisten en dar a cada uno lo suyo*. Тому *igualdad* використовується для позначення соціальної рівності, балансу між справедливістю та чесністю судових рішень, неупередженістю [там само].

У чотирьох виділених метафоричних значеннях полісемантичний іменник *igualdad* виражає рівне ставлення до всіх людей у їхніх правах, обов'язках і можливостях:

Igualdad es un símbolo de semejanza en todos los humanos, sin un solo detalle que los distinga ni altere en ningún sentido [4]. В основі метафори лежить використання значення igualdad як hecho en la que 2 o más personas o cosas son iguales en su forma, en sus características o en su cantidad. Цей ЛСВ побудований на основі таких компонентів: *ser iguales, forma, características, cantidad*. Альтернативним для НН значення *ser iguales* у цьому ЛСВ є абстрактний іменник *semejanza*.

Igualdad es un **tratamiento equitativo** de las personas en sus derechos [там само]: в основі цієї метафори лежить принцип equiparación de todos los ciudadanos en derechos y obligaciones. Цей ЛСВ утворений на основі таких компонентів: 1) абстрактний іменник *equiparación*, який у новому значенні трансформувався в якісний прикметник *equitativo*; 2) словосполучення *todos los ciudadanos → las personas*; 3) *derechos*.

La **igualdad de género** es una bandera que se levanta en favor de que las mujeres, históricamente postergadas en cuestiones laborales y políticas, accedan de una vez a lugares tradicionalmente reservados para los hombres [6]. Значення утворене на основі таких компонентів, як *mismo trato, entre todas las personas, al margen de sexo*. Специфіка цього ЛСВ полягає в перетворенні абстрактного іменника *igualdad* на конкретний, виражений лексемою *bandera*.

Генерування загального змісту цієї метафори відбувається на основі образу igualdad як el mismo trato entre todas las personas. У цьому разі когнітивний образ, який утворюється у свідомості мовної особистості, має відповідати мовному контексту.

Завдяки подібності образів і значень у свідомості формується інша метафора, la igualdad de oportunidades, яка означає una idea de justicia social que propugna que un sistema es socialmente y digno justo cuando todas las personas tienen las mismas posibilidades de acceder al bienestar social y poseen los mismos derechos políticos y civiles [там само]. Для цього ЛСВ релевантними є такі компоненти: *posibilidades, mismos, derechos, tener, todas las personas.*

Остання, п'ята метафора відображає значення *igualdad* як *proporción y armonía entre los elementos dispares que integran un conjunto [4]. Цей ЛСВ корелює з порівнянням igualdad* як співвідношення багатьох елементів, що однорідно складають одне ціле. Спільним для цього й НН значень є компонент *proporción*; також характерним є заміна потенційних компонентів НН на слова, близькі за значенням: *partes – elementos, componer – integrar, un conjunto – un todo*.

Визначення семантичного ядра слова передбачає також уточнення його значення з урахуванням синонімів. Результати зіставлення лексичного прототипу іменника *igualdad* і синонімів відповідно до даних словника RAE представлені у вигляді таблиці. У лівому стовпчику наведені значення аналізованого слова, у правій частині таблиці – дефініції синонімів. Після кожного значення наводяться виділені курсивом прототипічні компоненти, які лежать в його основі. Нижче кожного синонімічного значення в правій колонці наведені тільки диференціальні компоненти, виділені напівжирним курсивом, оскільки дослідження не розраховане на повний компонентний аналіз синонімів.

У кінці таблиці, у лівій колонці, представлені всі прототипічні семантичні компоненти аналізованого слова, а в правій частині зведені диференціальні компоненти синонімічних значень.

Зіставлення змісту лексичного прототипу igualdad і синонімів

Номінативно-непохідне значення igualdad	
Igualdad principio de conformidad y proporción de partres que son mismas en naturaleza, forma, calidad, cantidad y/o uniformemente componen un todo. Correspondencia, proporción, mismas, componer, un todo, forma, cantidad	**Equivalencia** igualdad en el valor, estimación, potencia o eficacia de dos o más cosas o personas [5] **valor, estimación, potencia, eficacia**
	Consonancia relación de conformidad o correspondencia que tienen algunas cosas entre sí [5] **relación de conformidad, correspondencia, entre sí**
	Analogía relación de semejanza entre cosas distintas; razonamiento basado en la existencia de atributos semejantes en seres o cosas diferentes [5] **semejanza entre cosas distintas, atributos semejantes**
	Simetría correspondencia exacta en forma, tamaño y posición de las partes de un todo [5] **correspondencia exacta, tamaño, posición**
	Afinidad proximidad, analogía o semejanza de una cosa con otra; similitud o coincidencia de caracteres, opiniones, gustos, etc., que existe entre dos o más personas [5] **proximidad, analogía, similitud, coincidencia, de caracteres, opiniones, gustos, dos o más personas**
Прототипічні компоненти: **correspondencia, proporción, mismas. componer, un todo, forma, cantidad**	всі диференціальні компоненти синонімічних значень: **valor, estimación, potencia, eficacia, relación de conformidad, correspondencia, entre sí, semejanza entre cosas distintas, atributos semejantes, correspondencia exacta, tamaño, posición, proximidad, analogía, similitud, coincidencia, de caracteres, opiniones, gustos, dos o más personas**

Здійснений аналіз дозволяє надати уточнене формулювання лексичного прототипу igualdad: *principio de conformidad y proporción de partres que son mismas en naturaleza, forma, tamaño, posición, calidad, cantidad y/o uniformemente componen un todo; relación de semejanza entre cosas distintas.*

Висновки. Аналіз багатозначного іменника *igualdad* виявив когнітивні структури, які лежать в основі його полісемії, і змістовне ядро (лексичний прототип). Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні іспанських багатозначних дієслів, що входять у номінативне поле концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ, на основі прототипової семантики.

Література:

1. Болдырев Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов: ТГУ, 2000. 123 с.
2. Песина С. Когнитивный прототип vs лексический прототип. Иностранные языки: Материалы конференции. СПб: Изд-во РГПУ им. А.И. Герценаю, 2004. С. 116–118.
3. Rosh E. Universals and cultural specifics in human categorization. Cross-Cultural Perspectives on Learning / R. Brislin, S. Bochner and W. Lonner, eds. New York, 1975. 231 p.
4. Diccionario de modismos (frases y metáforas). URL: https://archive.org/details/diccionariodemod00cabauoft.
5. Diccionario de Real Academia Española. URL: http://dle.rae.es/?id=Kwjexzi.
6. Significado de Igualdad. URL: http://significado.net/igualdad/#ixzz57bAOlyAP].
7. Diccionario de la lengua española. URL: http://www.wordreference.com/definicion/igualdad.
8. The free dictionary. URL: https://es.thefreedictionary.com/igualdad.

Сечина С. И. Семантическая структура многозначных существительных – репрезентантов концепта ИДЕНТИЧНОСТЬ в испанском языке

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантики многозначного существительного *igualdad* в испанском языке. Была осуществлена реконструкция когнитивной структуры и смоделирован лексический прототип: его номинативно-непроизводное значение и инвариант.

Ключевые слова: когнитивная структура, многозначность, номинативно-непроизводное значение, прототипическая семантика, лексический прототип, испанский язык.

Siechina S. Semantic structure of the polysemantic nouns-representatives of the concept IDENTITY in Spanish

Summary. The article has been devoted to the study of the semantics of the polysemantic noun *igualdad* in the Spanish language. The reconstruction of the cognitive structure (its literal meaning and invariant) and the simulated lexical prototype were carried out.

Key words: cognitive structure, polysemy, literal meaning, prototypical semantics, lexical prototype, Spanish.

УДК 811.111:81'42(73)

Ставцева В. Ф.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови і перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

ІНСТИТУЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕДІА-ДИСКУРСУ США

Анотація. Статтю присвячено дослідженню інституційних характеристик медіа-дискурсу США. У статті визначаються критерії диференціації персонального й інституційного типів дискурсу, виявляються дистинктивні риси медіа-дискурсу США як типу інституційного спілкування. Особлива увага приділяється аналізу його базових функцій: інформативній, експресивно-оцінній, маніпулятивній.

Ключові слова: базові функції, дистинктивні риси, інституційні характеристики, критерії диференціації, медіа-дискурс.

Постановка проблеми. Виникнення нового типу дискурсу, що отримує в лінгвістичних розвідках назву «медіа-дискурс», зумовлено стрімким розвитком інформаційних і комунікаційних технологій, появою та поширенням всесвітньої мережі Інтернет, тенденцією глобалізації. Виступаючи одним із основних засобів поширення інформації в сучасному світі, медіа-дискурс щораз більше привертає увагу лінгвістів [2; 3; 6; 11] у зв'язку зі своєю багатоаспектністю та оригінальністю, неабиякою комунікативною значущістю і впливовістю, варіативністю форм і засобів актуалізації і т. і.

Великий інтерес мовознавців викликає англомовний медіа-дискурс США, представлений сукупністю усних і письмових текстів, створених журналістами, що поширюються в країні за допомогою ЗМІ та мережі Інтернет. Провідна роль країни в розробленні й подальшому процесі розвитку та вдосконалення сфери інформаційних і комунікаційних технологій сприяла особливій ролі англійської мови у сфері медіа-комунікації. Пріоритетні позиції США, її лідерство у світовому співтоваристві всіляко привертають увагу до медійного дискурсу країни. Хоча означений тип дискурсу активно вивчається нині лінгвістами, у наукових розвідках ще й дотепер відсутній аналіз його інституційних характеристик, що й визначає **мету** статті. Її **завдання** полягають у з'ясуванні підходів до визначення понять «медіа-дискурс» і «медіатекст», виявленні критерієв розмежування персонального й інституційного типів дискурсу та дистинктивних ознак англомовного медіа-дискурсу США як типу інституційного спілкування, аналізі основних функцій, що вказують на його цільове призначення та інституційні характеристики.

Виклад основного матеріалу. Медійний дискурс, або медіа-дискурс, вважається лінгвістами відносно новою формацією. У лінгвістці існує щонайменше два підходи до визначення поняття медійного дискурсу. Згідно з першим підходом, під медіа-дискурсом розуміють специфічний мовленнєво-мисленнєвий вид діяльності, характерний для інформаційного мас-медійного простору [2, с. 21]. З огляду на це, медіа-дискурс відрізняють від інших типів дискурсу (публіцистичного, наукового, політичного, релігійного тощо). Різниця між різними типами дискурсу визначається модифікацією їх параметрів: застосуванням різних мовних практик, різних одиниць (як мовних, так і немовних) і комунікативних ситуацій їх актуалізації.

Згідно з другим підходом, медіа-дискурсом вважається будь-який тип дискурсу, що реалізується в медіа-просторі та продукується ЗМІ [11, с. 28]. Саме тому говорять про політичний, науковий, релігійний та інші медіа-дискурси, вказуючи, що реалізація цих типів дискурсу здійснюється а медіа-просторі та потребує набору відносно стійких правил формування, інтерпретації та трансляції масової інформації [10, с. 47]. У нашій науковій розвідці ми дотримуємося другої точки зору, розуміючи під англомовним медіа-дискурсом США сукупність процесів і результатів мовленнєво-мисленнєвої діяльності журналістів та інших фахівців галузі в мас-медійному просторі країни.

Медіа-дискурс не є гомогенним явищем. Він представлений друкованими ЗМІ, теле- та радіомовленням, Інтернет-контентом. За каналом подачі та сприйняття інформації розрізняють усний, писемний, а також комбінований (усний і писемний) типи медіа-дискурсу. Дискретними одиницями англомовного медіа-дискурсу США, згідно з якими можна поділити його на цілісні, завершені фрагменти, є медіатексти.

Під медіатекстом Т.Г. Добросклонська розуміє вербальний мовленнєвий твір, створений для здійснення опосередкованої комунікації у сфері засобів масової інформації, який характеризується чітко вираженою прагматичною спрямованістю [2, с. 24]. Дослідник вважає медіатекст продуктом інформаційних і комунікаційних технологій, що характеризується особливим типом реальності – медіа-реальності, особливим символічним простором – медіа-простором, особливим часом – медіа-часом, особливою системою орієнтирів і координат, що відтворює модель ситуації чи події, зображеної крізь призму індивідуального сприйняття автора медіатексту [2, с. 25].

Під медіатекстом розуміють також дискретне повідомлення медіа-дискурсу, викладене в будь-якому жанрі медіа (телечи радіопередачі, газетній статті, відеокліпі тощо) [8, с. 41]. Медіатекст є одночасно і універсальною семантичною єдністю, і знаковою структурою, що соціально функціонує, і об'єктом масової комунікації, і зафіксованим сегментом об'єктивної реальності, і результатом творчої діяльності

Найважливішою рисою медіатексту, що відрізняє його від тексту взагалі, є багатовимірність, гетерогенний характер, позначений поєднанням різнорідних вербальних, візуальних, аудіовізуальних та інших компонентів в єдиному змістовому просторі. Також відмінною рисою медіатекстів вважається їх мовна специфіка, зумовлена адресованістю масовій аудиторії.

Як і текстам, медіатекстам притаманні змістова та логічна завершеність, цілісність, ситуативність, наявність комунікативно-прагматичного задуму. Поєднання вербальних і невербальних одиниць медіатекстів сприяють їх сприйняттю та запам'ятовуванню. Візуальні, аудіальні та аудіовізуальні компоненти медіатекстів (ілюстрації, зображення, шрифт, колір, відеоряд, звук, композиція тощо) у поєднанні з вер-

бальними компонентами також визначають ефективність їх сприйняття та запам'ятовування.

Медіа-дискурс США є різновидом інституційного спілкування. Теоретичною базою концепції інституційного дискурсу виступають роботи французьких науковців М. Фуко та П. Бурдьє. На думку М. Фуко, «інституційний дискурс установлює режим комунікації і порядок мислення, дисциплінує розум та відчуття, ідентифікує й структурує об'єкти через встановлення норми та ненорми» [9, с. 125]. П. Бурдьє трактує інституційний дискурс «як габітус, що генерує соціальні практики й оцінне сприйняття», і розглядає його як «символічний капітал, який функціонує в соціальному просторі» [1, с. 136].

Критерії розмежування персонального й інституційного типів дискурсу були запропоновані російським лінгвістом В. І. Карасиком [5, с. 30–33]. Персональний тип дискурсу є особистісним, він зводиться до передачі повсякденної інформації, його зміст і форма не регламентуються нормами та конвенціями суспільних інститутів [5, с. 31]. Інституційний тип дискурсу маркований статусно-рольовими відносинами його учасників, набором типових для даної сфери комунікації ситуацій, цілей і умов, цінностей, моделей мовленнєвої поведінки, тематичних репертуарів мовців [5, с. 32]. Його реалізація відбувається в суспільних інститутах. Цей тип дискурсу може бути звернений як до індивідуального, так і до масового адресата. Так, наприклад, В. І. Карасик виокремлює такі типи інституційного дискурсу: адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, масово-інформаційний та політичний [4, с. 196].

Інформація, актуалізована англомовним медійним дискурсом США, адресується не вузькому колу реципієнтів, а широкому загалу – представникам американської нації. Це визначає основні завдання вказаного типу дискурсу: сприяти розв'язанню соціально значущих питань країни, активно впливати на її мешканців, переконувати їх у справедливості певної ідеї, формувати в них правильне ставлення до тієї чи іншої проблеми, події, спонукати до її вирішення, пропагувати прогресивні ідеї тощо. На думку О.С. Онишко, медіа-дискурс покликаний передавати інформацію про актуальні проблеми суспільств, соціальні, політичні, етнокультурні та інші події та явища. Він відіграє важливу політичну й ідеологічну роль, впливає на діяльність соціальних інститутів, сприяючи не тільки розповсюдженню соціально значущої інформації, але й слугуючи засобом суспільного виховання, агітації та пропаганди [8, с. 40].

Англомовний медіа-дискурс США здійснює своєрідну посередницьку діяльність. У ньому відбуваються процеси конвертації інформації (конструювання знання), перехід знання з одного рівня (інституційного) на інший (повсякденний), зрощення інформації будь-якого типу (політичної та розважальної, подій та реклами) тощо. Тобто в медіа-дискурсі, як комунікативно-когнітивній, мовленнєво-мисленнєвій діяльності, суб'єкти масової комунікації формують норми опису й тематизації дійсності. Проте не лише тема визначає зміст і спосіб опису тієї чи іншої інформації в медіапросторі, але й сам вибір теми зумовлено означеним типом дискурсу як «режимом продукування знання» [7, с. 12].

Реагуючи на будь-які суспільні процеси, що відбуваються в країні, медіа-дискурс США вказує на її розвиток чи стагнацію, позитивні чи негативні зміни в конкретний період часу. Водночас медійний дискурс ефективно впливає на культурний та соціальний контекст формування особистої думки та прийняття індивідуального рішення представників американської нації, несе в собі відбиток нормативної заданості певних соціальних відносин, пропонує та закріплює поняття *норма / відхилення, позитивне / негативне, припустиме / неприпустиме* [8, с. 47].

Аналізований тип дискурсу інтегрований у соціальні, особистісні та професійні стосунки американців, він проникає в усі типи їх інституційного й повсякденного спілкування, стаючи засобом формування їх суспільної думки, певних світоглядних позицій і настанов. До дистинктивних ознак англомовного медіа-дискурсу США як типу інституційного спілкування відносять: 1) групову співвіднесеність (адресант поділяє погляди своєї групи); 2) публічність (відкритість, орієнтованість на масового адресата); 3) дісенсну орієнтованість (створення протиріччя з наступною дискусією); 4) інсценування та масову спрямованість (вплив на кілька груп одночасно) [8, с. 40–41].

Основними функціями англомовного медіа-дискурсу США, що визначають його цільове призначення та інституційні характеристики, науковці вважають інформативну, експресивно-оцінну функції, а також функцію здійснення впливу та маніпулятивну функцію [6, с. 150–152]. Інформативна функція означеного типу дискурсу виявляється в його здатності інформувати масового адресата про соціально значущі події, актуальні суспільні проблеми тощо.

Інформація, актуалізована англомовним медіа-дискурсом США, не тільки описує факти, але й відображає думки, настрої, містить коментарі, роздуми авторів про ті чи інші події, осіб тощо. У зв'яку з цим говорять про експресивно-оцінні засоби та характеристики аналізованого типу медіа-дискурсу, а також його експресивно-оцінну функцію [6, с. 48–49]. Експресивність, як підсилення виразності, пов'язана, як правило, з оцінкою тієї чи іншої інформації, описаної в медіа-дискурсі. Це дозволяє його авторам висловити власну думку, показати своє ставлення до неї, надати характеристику певним фактам, подіям, особам, формуючи водночас відповідне ставлення до них в адресата та впливаючи тим самим на нього.

Маніпулятивна функція англомовного медіа-дискурсу США виявляється в його здатності впливати на суспільну свідомість, змінювати її, формуючи бажані точки зору, «вектори» сприйняття подій, осіб, фактів масовим адресатом. Недаремно пресу, ЗМІ називають «четвертою владою» (англ. fourth estate). Подібний вираз вказує на вплив, який вони мають у суспільствах. Водночас ЗМІ не володіють реальною владою, оскільки не мають законного права примушувати громадян до здійснення певних дій. Здатність до маніпулювання й керування суспільною думкою виявляється в їх впливі на інтелектуальну та емоційну сфери людини. Засобами реалізації маніпулятивного впливу в англомовному медіа-дискурсі США виступають не тільки різноманітні зображально-виражальні засоби, але й особливості його стратегічної організації, комунікативні стратегії й тактики тощо.

Висновки. Отже, поява та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій приводить до виникнення особливої форми інституційної комунікації, що отримує назву медіа-дискурс. Підвищений інтерес лінгвістів до дослідження англомовного медіа-дискурсу США зумовлений не тільки своєрідністю його лінгвальних, комунікативно-прагматичних, жанрово-стилістичних та інших особливостей, але і його роллю в житті та розвитку однієї з провідних країн світу й усього світового співтовариства загалом. Призначенням англомовного медіа-дискурсу США як типу інституційного спілкування є передача політичної,

соціокультурної та іншої інформації задля пропагування певних ідей, вирішення тих чи інших суспільних проблем, здійснення впливу, формування певної громадської думки. Основними функціями аналізованого дискурсу, зумовленими його інституційним характером, є інформативна, експресивно-оцінна, маніпулятивна, а також функція здійснення впливу. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у детальному аналізі комунікативно-прагматичних характеристик англомовного медіа-дискурсу США, з'ясуванні особливостей його стратегічної організації.

Література:

1. Бурдье П. Дух государства: генезис и структура бюрократического поля. Поэтика и политика: сб. статей. СПб, 1999. С. 125–166.
2. Добросклонская Т.Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации. Вестник Московского университета. 2006. № 2. С. 20–33.
3. Желтухина М.Р. Политический и масс-медиальный дискурсы: воздействие – восприятие – интерпретация. Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. М.: МАКС Пресс, 2003. Вып. 23. С. 38–51.
4. Карасик В.И. О категориях дискурса. Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты. Волгоград: Перемена, 1998. С. 185–197.
5. Карасик В.И. Структура институционального дискурса. Проблемы речевой коммуникации. Саратов: изд-во Сарат. ун-та, 2000. С. 25–33.
6. Макгауен Т.В. Прецедентні імена в сучасному американському медіадискурсі: лінгвокогнітивний і функціональний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Черкаси, 2012. 228 с.
7. Москаленко А.З. Основні функції і принципи преси. К.: Наукова думка, 1998. 96 с.
8. Онышко Е.С. Комуникативно-прагматические характеристики американского медиадискурса. Вестник СамГУ. Серия «Филологические науки». 2004. № 1. С. 39–48.
9. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. М.: Прогресс, 1977. 488 с.
10. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language. L.: Pearson Education, 2001. 265 p.
11. Fairclough N. Media Discourse. L.: Arnold, 1995. 214 p.

Ставцева В. Ф. Институционные характеристики медиадискурса США

Аннотация. Статья посвящена исследованию институционных характеристик медиадискурса США. В статье также определяются критерии диференциации персонального и институционного типов дискурса, выявляются дистинктивные черты медиадискурса США как типа институционного общения. Особое внимание уделяется анализу его базовых функций: информативной, экспрессивно-оценочной, манипулятивной.

Ключевые слова: базовые функции, дистинктивные черты, институционные характеристки, критерии диференциации, медиа-дискурс.

Stavtseva M. Institutional Characteristics of the USA Media Discourse

Summary. The article is devoted to the investigation of institutional characteristics of the USA media discourse. Criteria of differentiation of personal and institutional types of discourse are determined in the article. Distinctive features of the USA media discourse as a type of institutional communication are also revealed in it. Special attention is paid to the analysis of its basic functions: informative, expressive-evaluative, manipulative.

Key words: basic functions, distinctive features, institutional characteristics, criteria of differentiation, media discourse.

UDC 811.111'42:004.738.5

Talavira N. M.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at Department of Germanic Philology,
Nizhyn Gogol State University
Pavlenko M. H.,
Master's Student of Faculty of Foreign Languages,
Nizhyn Gogol State University

LINGUISTIC REPRESENTATION OF NORMS OF APOCALYPTIC AND NORMAL SOCIETIES IN INTERNET NEWS DISCOURSE: THE VANTAGE THEORETIC APPROACH

Summary. The article focuses on the description of the categorization of norms of apocalyptic and normal societies in terms of the Vantage Theory, which comprises the Dominant and the Recessive Vantages. The former vantage of the apocalyptic society is represented by the focal features DESTRUCTION, DISASTER, DEATH, and DAMAGE in the spheres of economy, terrorism, health service, labour market, personal security, and health damage. Constructions which modify the semantic features and denote removal of the action, or considering the action as illegal belong to the latter vantage. The Dominant Vantage of the normal society is made up by the focal features ESTABLISHED STANDATD, ACCEPTABLE BEHAVIOUR, and TYPICAL PROCESS in the sphere of politics. Constructions, that indicate violation of norms, represent the Recessive Vantage. The article proves that modern societal norms are represented with evident apocalyptic features.

Key words: Internet new discourse, apocalyptic society, normal society, norms, the Vantage Theory.

Introduction. Since news media have been developing at an even higher rate, keeping people updated on all what takes place and engaging them in discussions of all types of world affairs [1, 47], growing interest of scholars in an in-depth study of news texts is considered to be naturally determined. Acknowledging the immense technological achievement, Internet has become a great source of people's knowledge about the world [2, 1–3]. Nowadays, journalists often appeal to the apocalyptic motives while writing news. Such motives have become most noticeable in media discourse [3, 112]. For this reason studying apocalyptic tendencies in society representation is increasingly becoming important in modern discourse studying. Besides, ways of describing categories, in this case the category of apocalyptic and normal societies, seem disputable. Since categories appear to be fuzzy in nature and some members of the category may be more central than others [4, 253], a new linguistic approach – the Vantage Theory – has been applied.

A lot of **research** has been dedicated to the relations between media discourse and society: influence of media on society attitude [Teun van Dijk, 2006; James Curran, 2003], presentation of people and issues in media discourse [Allan Bell, 1991; Teun van Dijk, 1988], media discourse as representation of reality [Потапенко, 2009; Niklas Luhmann, 2000]. Moreover, there have been described culture-specific concepts: MULTICLTURALISM, DEMOCRACY, BUSINESS [Бєлова, 2008]; AMERICAN VALUES [Клинкова, 2009]; RECESSION [Баран, 2015]; TERRORISM [Жулавська, 2011]. As far as research into the description of society is concerned, there is not much attention given to the analysis of representation of norms of apocalyptic society in the Internet news discourse.

The **aim** of the paper is to reveal linguistic representation of norms relating to apocalyptic society and those belonging to normal society in terms of the Vantage Theory in the Internet news discourse.

The **object** of the study is society in modern Internet news discourse.

The **subject** of the research is the linguistic representation of norms of apocalyptic and normal societies in the modern Internet news discourse.

The presentation of the main research material. Media discourse is regarded as reality constructed by communication media, which mediate the process of production, preservation, distribution, and usage of information of social value [5, 7–8]. There are distinguished the following media discourse types: newspaper, cinema, television, radio, and Internet [5, 11]. Considering the modern tendency of advances in science and technology, Internet discourse has developed as a new phenomenon in linguistics [6, 6]. Internet discourse maintains its features, and also has its own peculiarities [ibid]: a complicated and compound system that comprises multitude of subdiscourses [2, 14]. Being a specific form of media discourse, news discourse is regarded as a multidimensional linguistic phenomenon, which has conversational character, functions in real-time mode, reflects all the changes of social life, and is realized in written form [7, 74]. Consequently, news, as a form of media text, is a representation of reality [1, 53]. Taking into consideration the character of media discourse, the object of representation in news texts may be society and its characteristics. Norms are viewed as significant features of society which guide and control proper and acceptable behaviour of society members [8]. Nomination of norms may be realized by means of words, sentences, and constructions, the latter are treated as fixed pairings of form and meaning [9, 200].

Considering tendencies of wars, catastrophes, and natural disasters, investigating the linguistic means of representation of apocalyptic society is considered to be relevant. Thus, we distinguish two categories: normal and apocalyptic society. However, many categories are proved to be fuzzy in nature, since they neither are clearly defined and nor have definite boundaries [4, 253]. The problem is that such categories fail to trace movement of entities to other categories [5, 46]. Dynamic representation of the categories can be demonstrated by a quite new linguistic approach – the Vantage theory (VT) [ibid]. To explain the shift of normal society to the apoc-

alyptic one we apply VT, which was suggested by the American anthropologist and linguist Robert MacLaury. According to VT, the process of constructing a category consists of two levels. On the first level, we select the focus (idealized image – A) of a category and the inherently mobile similarities to the focus (S). Similarities are other stimuli that are perceived as similar to the focus. They expand range as long as they are not considered different from the focus. Then, on the second level, similarities are fixated, allowing for new information to be added. That new information is the attention to differences (D) at the expense of attention to similarities. Once differences become more prominent, the category receives its margin or boundaries [10, 24-25]. Table 1 models the process.

Table 1

Levels of categorization

Levels	Fixed Coordinates	Mobile Coordinates	Entailments
1	A	S	focus, range
2	S	D	breadth, margin

So, the category is viewed as two vantages, called dominant and recessive. The Dominant Vantage starts with the focus and the stronger attention to similarity endows it with a wider range. In the Recessive Vantage, the role of similarity weakens to make way for difference and the vantage is endowed with a margin. The Recessive Vantage arises through a reversal of the coordinates [10, 26].

In order to elucidate the notion of 'apocalypse' and its derivative "apocalyptic" and to define the focus of the category the words were analysed and described in terms of their semantic components. As demonstrated by the analysis of dictionary definitions, the focal features of the category "apocalyptic" are DESTRUCTION, DISASTER, DEATH, and DAMAGE [8]. Thus, constructions representing norms of the society with the semantic components such as DESTRUCTION, DISASTER, DEATH, and DAMAGE were singled out in the news stories from the English web site "BBC-News" [11] and studied by means of semantic analysis. Norms which represent the apocalyptic society belong to the spheres of economy, terrorism, health service, labour market, personal security, and health damage.

DESTRUCTION on a massive scale in economy is represented by the nominative units *"catastrophe"* and *"vcollaps"*, in the definitions of which the semes *"destructive"* and *"breakdown"* [8] appeal to the DESTRUCTION category. In the example: *"He was Britain's Minister for Europe under Tony Blair and said the vote to leave the EU was a "catastrophe'"* [BBC-News, 06.09.2016] the noun *"catastrophe"*, which the process of leaving EU was compared to, intensifies the threats of changes, that may cause a lot of destruction to the whole society, since the seme "*destructive*" directly indicates it. Destruction in health service may be represented by the nouns denoting interruption of work *"disruption", "strike", "cancellation",* and the verbs indicating stoppage of work "*disrupt*", "*postpone*". For example: *"Health Secretary… described this month's strike as "devastating news", predicting it would lead to the cancellation of 100,000 operations and one million appointments"* [BBC-News, 02.09.2016]. In the abovementioned sentence destruction is reflected by the nouns *"strike", "cancellation"* and the adjective *"devastating" (causing a lot of harm or* ***damage*** [8]). The noun *"cancellation",* intensified by the numerals *"100,000"* and *"one million",* indicates destructive processes in the system of health service, which are not typical of normal society.

Analysing the lexical means which appeal to the semantic feature DISASTER, the following nominative units, denoting types of criminal offence, were observed: the nouns *"crime", "abuse", "exploitation"* in the constructions with the noun *"child"* and the adjective *"sexual"*. For instance: *"Crimes such as domestic violence, child abuse and sexual exploitation are usually dealt with by police teams known as Public Protection Units"* [BBC-News, 05.09.2016]. The nominative unit *"crime"* represents a great harm or disaster to a member of the society. It is demonstrated by the seme *"offence"* and intensified by the adjective *"grave"* [8]. In addition, the semes *"harmful"* and *"unfair"* in the definitions of the nominative units *"abuse"* and *"exploitation"* [12] testify their connection to DISASTER.

Analysing the linguistic representation of the semantic feature DEATH the following lexical units, appealing to sudden unnatural death, are singled out: the nouns *"attack", "killing", "murder", "injury",* the verbs *"die", "kill", "stab"* and the adjectives *"frenzied", "savage"*. It may be illustrated by the following example: *"She had more than 140 injuries and been stabbed 61 times"* [BBC-News, 05.09.2016]. The noun *"injury"* intensified by the numeral *"140"* expresses great harm to a person that may cause death. Besides, the verb *"stab"* in the construction with the numeral *"61"* makes the attack more severe.

The semantic feature DAMAGE is conveyed through the nominative units denoting health damage: the nouns *"sickness"* and *"disability"*. The semes *"disorder"* and *"damage"* in the definitions of the nouns appeal to the semantic feature. The following examples illustrate the point: *"In the south west of England, just one in 13 people blamed sickness or disability for leaving work. However, that figure rises to one in seven..."* [BBC-News, 05.09.2016].

The Recessive Vantage is represented by the linguistic units which modify the focal features: DESTRUCTION, DISASTER, DEATH and DAMAGE. In order to study the words which underscore specific features of the linguistic unit and make them different (D) from the focus constructions were analysed contextually, i.e. constructions together with their associated linguistic units. The linguistic units denote mainly removal of the action, or considering the action as illegal or abnormal. Consequently, a society which removes threats to its functioning is returning to normal state. In the Recessive Vantage context detaches construction farther from the focus and moves them closer to the normal society category.

The analysed constructions which belong to this group represent the spheres of terrorism, law, government, health service, and personal security. The notion of terrorism, which refers to the focal feature DESTRUCTION, may be represented by the nouns *"terrorism", "terror",* and the proper noun naming a terrorist group *"Islamic State Group"*. However, the nouns may be combined with the verbs *"prosecute for", "jail for", "sentence to", "convict of", "accuse of", "charge with", "prevent from"* which appeal to imposing a punishment, e. g. *"Choudary, of Ilford, east London, and Rahman, from Palmers Green, north London, were convicted last month of inviting support for IS – an offence contrary to section 12 of the Terrorism Act 2000 – between 29 June 2014 and 6 March 2015"* [BBC-News, 06.09.2016]. In this context terrorism, conveyed by the proper noun *"IS",* is condemned and regarded as crime, since it is used in the construction with the verb *"convict of"*. Thus, the construction is detached from the focus contextually, as far as the society opposes terrorism.

The focal feature DEATH is reflected by the linguistic units denoting sudden unnatural death: the nouns *"murder", "killing",*

"manslaughter", the verbs *"strangle", "murder"* and the construction *"cause deaths"*, but the constructions *"charge with", "serve a life sentence", "appear in court"* consider these norms illegal. For example: *"A 30-year-old man from Manchester, charged with attempted murder, has been remanded to appear at crown court on 29 September"* [BBC-News, 04.09.2016]. Though the noun *"murder"* appeals to the semantic feature DEATH, the verb *"charge with"* moves it farther from the focus defining murder as an illegal action, i.e. a criminal is likely to be punished for it. The words denoting sudden unnatural death may enter the constructions with the verb appealing to confinement: *"arrest", "hold", "imprison", "remand", "charge with, sentence to", "be found guilty", "serve"*, e.g. *"He is serving a life sentence for murdering Sian O'Callaghan in 2011"* [BBC-News, 07.09.2016]. In the example the construction *"serve a life sentence"* implies that the murderer is not dangerous for a society any more. This fact detaches the described linguistic units from the focus.

Contextual analysis of the focal feature DAMAGE allows to distinguish the linguistic units denoting minor physical harm: the noun *"injury"*, the verbs *"injure", "brake", "cut", "fracture"*. For example *"The 17-year-old boy suffered a minor head injury and the other two girls were both treated for minor injuries"* [BBC-News, 04.09.2016]. Though the noun *"injury"* indicates harm or damage done to a person's body, the adjective *"minor"* (in the meaning *"not very large, important or serious"* [12]) makes it different from the focus.

The linguistic units appealing to the focal feature DISASTER are represented by the nouns denoting economic activity: "*business*", "*fall*", "*recovery*", e.g. *"Last month's recovery in services wiped out a shock fall in July following the Brexit vote"* [BBC-News, 06.09.2016]. In the construction *"a shock fall, fall"* in the meaning of *"a decrease in size, quantity, degree, or value"* [Merriam-Webster: e-ref] is described as a disaster for the economy, since the economic activity may be suddenly reduced. Besides, the adjective *"shock"* intensifies the threat, representing it as *"severe"* [8]. On the other hand, the construction *"wipe out"* indicates the action removal. It detaches the construction from the focus and shifts it to the normal features.

In its turn, the category of Normal Society comprises the following focal features due to the dictionary definitions: ESTABLISHED STANDARD, ACCEPTABLE BEHAVIOUR, and TYPICAL PROCEDURE [8]. The constructions which have been singled out in the news stories represent the sphere of politics. ESTABLISHED STANDARD in politics may be conveyed through the linguistic units denoting government control: the nouns *"rule", "regulation", "law"*, the adjective *"eligible"* and the construction *"have the right"*. In the example *"They include 178 refugee children who have the right to come to the UK under an EU rule known as the Dublin III regulation because of their close family links in the country"* [BBC-News, 02.09.2016] the nouns *"rule"* and *"regulation"* refer to the set of rules for standard conduct in a society. In addition, the construction *"have the right"* appeals to the semantic feature ESTABLISHED STANDARD through its semes (*a right* is *a moral or legal* ***claim*** *to have or get something or to* ***behave in a particular way*** [12]). ACCEPTABLE BEHAVIOUR in politics is represented by the verbs denoting attention incensement: *"focus", "consider", "oblige", "strengthen", "matter"*, for example *"Scottish Conservative leader Ruth Davidson urged the first minister to ditch the "threat" of a second referendum and focus on governance"* [BBC-News, 06.09.2016]. In the sentence above the verb *"focus"* indicates bringing into attention the way the country is ruled and emphasizes its importance in politicians' behaviour. TYPICAL PROCEDURE is reflected by the constructions denoting political processes: *"draw up legislation", "draw up plans", "set out plans", "apply rules", "ratify agreement", "change the procedure", "unveil funds", "set out", "elect smb", "run the referendum"*. For example *"Ms Sturgeon has already ordered ministers to start drawing up legislation for a second independence referendum"* [BBC-News, 06.09.2016] the noun *"legislation"* represents usual procedure of *"making rules that have the force of authority"* [8], which appeal to this focal feature.

The Recessive Vantage of this category is demonstrated by the constructions which indicate violation of the norm which appeals to the focal features of the category: ESTABLISHED STANDARD, ACCEPTABLE BEHAVIOUR, and TYPICAL PROCEDURE. In this case the constructions go closer to the apocalyptic society category, since the norms are broken. Though only few evidences of norms moving to apocalyptic were introduced in the BBC news stories the normal feature ACCEPTABLE BEHAVIOUR is represented in the modern society description. The analysed constructions appeal to the sphere of politics. The semantic component ACCEPTABLE BEHAVIOUR is reflected by the linguistic units denoting government actions: *"persuade", "promise", "prioritise", "reassure", e.g. "... this is the first sign that one of the referendum's winning side's promises may not be kept"* [BBC-News, 05.09.2016]. The construction *"to keep promises"*, which may be treated *"to do what you have promised to do"* [12], appeals to the normal behaviour. But the negation in the construction denotes violation of the promise [8]. That's why the construction evades from the focus to its margin moving to apocalyptic features.

As was stated previously, the Recessive Vantage of apocalyptic category explains the shift from apocalyptic to normal societies. In the context of the Recessive Vantage of the normal society the movement is inverse: from normal to apocalyptic. As a result, the Recessive Vantages of both categories superimpose on one another.

Conclusions. The linguistic analysis of representation of society in modern Internet news discourse in Vantage Theoretic perspective gives the opportunity to elucidate the peculiarities of verbalization of societal norms. The Dominant Vantage of Apocalyptic category is represented by such semantic features as DESTRUCTION, DISASTER, DEATH, and DAMAGE. The constructions of this category refer to the spheres of economy, terrorism, health service, labour market, personal security, and health damage (6 spheres). They corroborate the tendency of norms maintaining apocalyptic features. The Recessive Vantage is encoded by the constructions which modify the focal features. The linguistic units denote threat removal, or considering the action as illegal. The Dominant Vantage of the Normal category is constructed by the semes ESTABLISHED STANDARD, ACCEPTABLE BEHAVIOUR, and TYPICAL PROCEDURE, represented by the linguistic units appealing to the sphere of politics (1 sphere). The Recessive Vantage of this category is represented by the constructions denoting violation of normal action in the sphere of politics. As the research suggests, the numbers of spheres, to which the apocalyptic constructions belong, exceeds the number of spheres, which represent the normal society, the following conclusion may be drawn: modern societal norms in news discourse are represented with evident apocalyptic features. Since norms are not single societal features representation of other characteristics of society in terms of Vantage theory raises questions for **further study** of society description.

References:

1. Elbadri M. News on the Web in Arabic and English: A discourse analysis of CNN's: Dissertation in fulfilment of the requirement for the Degree of Doctor of Philosophy. Wien, 2010. 273 p.
2. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2001. 272 p.
3. Бабире О. Концепт «апокаліпсис» у текстах на екотематику. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. № 46(1). С. 112–124.
4. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics. Edinburg: Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
5. Потапенко С. Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти: монографія. Ніжин: Вид-во Ніжинськ. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.
6. Ахренова Н. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дисс. … уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19. Москва, 2009. 20 с.
7. Матюшенко О. Диференційні ознаки сучасного англомовного дискурсу новин як конвергентної соціальної комунікації в електронних ЗМІ. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. 2015. № 3(81). С. 74–77.
8. Merriam-Webster Dictionary. URL: http://www.merriam-webster.com.
9. Goldberg A. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. Chicago: The University of Chicago Press, 1995. 278 p.
10. Głaz A. Extended Vantage Theory in Linguistic Application: the Case of the English Articles. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. 295 p.
11. Home BBC News. URL: http://www.bbc.com/news.
12. Oxford Learner's Dictionaries. URL: http://www.oxfordlearnersdictionaries.com.

Талавіра Н. М., Павленко М. Г. Лінгвальна репрезентація норм апокаліптичного та нормального суспільств у медійному Інтернет-дискурсі з точки зору теорії перспектив

Анотація. Стаття присвячена описові особливостей категоризації норм апокаліптичного та нормального суспільств згідно з теорією перспектив, яка представлена *основною* та *другорядною* перспективами. Зазначено, що основна перспектива апокаліптичного суспільства репрезентована фокальними ознаками ДЕСТРУКЦІЯ, ЗАГРОЗА, СМЕРТЬ та ШКОДА у сферах економіки, тероризму, медичних послуг, ринку праці, особистої безпеки та шкоди здоров'ю, тоді як до другорядної належать конструкції, які модифікують головні ознаки і позначають усунення загрози та визнання дії незаконною. Основна перспектива нормального суспільства включає семантичні ознаки ВСТАНОВЛЕНИЙ СТАНДАРТ, ПРИЙНЯТНА ПОВЕДІНКА, ЗВИЧАЙНИЙ ПРОЦЕС у політичній сфері. Конструкції, що позначають порушення норм, репрезентують другорядну перспективу. Доведено, що в зображенні норм сучасного суспільства переважають тенденції апокаліптичності.

Ключові слова: Інтернет-дискурс новин, апокаліптичне суспільство, нормальне суспільство, норми, теорія перспектив.

Талавира Н. М., Павленко М. Г. Лингвистическая репрезентация норм апокалиптического и нормального обществ в Интернет-дискурсе средств массовой информации в терминах теории перспектив

Аннотация. Статья посвящена описанию особенностей категоризации норм апокалиптического и нормального обществ согласно теории перспектив, представленной *основной* и *второстепенной* перспективами. Основная перспектива апокалиптического общества выражена фокальными характеристиками ДЕСТРУКЦИЯ, УГРОЗА, СМЕРТЬ и ВРЕД в сферах экономики, терроризма, медицинских услуг, рынка труда, личной безопасности и вреда здоровью. К второстепенной перспективе относятся конструкции, которые изменяют главные характеристики и указывают на устранение опасности и признание действия незаконным. Основная перспектива нормального общества состоит из фокальных компонентов УСТАНОВЛЕННЫЙ СТАНДАРТ, ПРИЕМЛЕМОЕ ПОВЕДЕНИЕ, ОБЫЧНЫЙ ПРОЦЕСС в политике. Конструкции, выражающие нарушение норм, представляют второстепенную перспективу. Доказано, что современное общество представлено с ярко выраженными апокалиптическими тенденциями.

Ключевые слова: новостной Интернет-дискурс, апокалиптическое общество, нормальное общество, нормы, теория перспектив.

УДК 811.111'23'42

Фоменко О. С.,
доцент кафедри мови та стилістики
Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАЗВА КРАЇНИ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: БІРМА ЧИ М'ЯНМА

Анотація. У статті досліджуються топоніми (назви країн) як маркери національної ідентичності та процес зміни назви як стратегія окреслення / збереження ідентичності. Розглянуто дискусійні питання, пов'язані з іменуванням країн, а також відмінності щодо використання різних назв іншими країнами й провідними світовими інформаційними агентствами та засобами масової комунікації.

Ключові слова: топонім (назва країни), національна ідентичність, хоронім, ендонім, екзонім.

George: What is Holland?
Jerry: What do you mean, what is it?
It's a country right next to Belgium.
George: No, that's the Netherlands.
Jerry: Holland IS the Netherlands.
George: Then who are the Dutch?
– "Seinfeld"

Постановка проблеми. У грудні 2011 року Державний секретар Сполучених Штатів Америки Гілларі Клінтон відвідала М'янму – країну на південному сході Азії, яка впродовж тривалого часу була закритою для Західного світу через військову диктатуру. Візит Гілларі Клінтон став першим за півстоліття і другим в історії міжнародних відносин між країнами візитом до М'янми держсекретаря США. Історична подія широко висвітлювалася у ЗМК, які писали про зміну політики американського уряду щодо М'янми, зокрема про підтримку Сполученими Штатами реформ у країні, та висловлювали сподівання щодо можливого повороту військової республіки в бік демократії. Окрім цих питань, мас-медіа присвятили цілі публікації ще одній темі, яку журналісти-міжнародники зазвичай обходять увагою – назві країни.

Сполучені Штати Америки не визнали легітимність військової хунти, що керувала країною упродовж декількох десятиліть і яка в 1989 році змінила її назву з *Бірма* (Eng. *Burma*) на *М'янма* (Eng. *Myanmar*). На знак солідарності з опозицією країни Держдепартамент США не визнав нову назву та продовжує використовувати стару. Візит держсекретаря Сполучених Штатів до М'янми став приводом для обговорення назви країни в ЗМК в історичному, політичному та лінгвістичному аспектах [1; 2; 3; 4]. Мас-медіа також писали про складний вибір, що стояв перед Гілларі Клінтон: або образити уряд країни-господаря і використати назву, яку вони не визнають, або всупереч політиці США вживати нову назву [3]. Держсекретар Клінтон знайшла вихід із ситуації: кілька разів вжила топонім *Burma*, а загалом намагалася уникати назви, замість якої використовувала дейктичний вираз «ця країна» (Eng. "*This country*") [3; 4].

Візит Гілларі Клінтон до М'янми, окрім важливого значення для дипломатичних відносин між двома країнами, мав неабияку культурну значущість. Він привернув увагу світової спільноти до важливої функції власної назви як маркера ідентичності країни. Коли рік потому, у листопаді 2012 року, М'янму з офіційним візитом відвідав Президент США Барак Обама, мас-медіа так само уважно слідкували за цією подією і, зокрема за тим, як американський президент називатиме країну. За інформацією британського видання *The Guardian*, Президент Обама розмірковував щодо уникнення назви країни, але зрештою вирішив використати обидва топоніми. Високопосадовці країни позитивно оцінили цей крок американського президента, що, на їхню думку, засвідчив визнання Сполученими Штатами уряду М'янми. Проте Адміністрація Білого дому швидко це спростувала і пояснила мовленнєву поведінку Барака Обами лише дотриманням «дипломатичного етикету» [1]. Вищезгадані випадки підтверджують слова П'єра Бурдьє [5, с. 236] про здатність власних назв виконувати функцію символічного капіталу, а також про важливість пойменування для визнання самого факту існування об'єкта номінації.

Один із найвпливовіших дослідників феноменів нації та націоналізму Ентоні Д. Сміт вважав наявність назви однією з найголовніших ознак нації, яку визначив як пойменовану сукупність людей зі спільною історичною територією, спільними міфами та історичними спогадами, масовою, публічною культурою, спільною економікою і спільними юридичними правами та обов'язками для всіх членів [6]. Уряди новостворених держав усвідомлюють важливе значення назви для ідентифікації країни, і тому зазвичай одним із перших кроків нової країни стає пошук або зміна назви.

Мета статті – дослідити топоніми (назви країн) як маркери національної ідентичності в мові та процес зміни назви як стратегію окреслення / збереження ідентичності, розглянути дискусійні питання, пов'язані з іменуванням країн, а також відмінності щодо використання різних назв країни іншими країнами й провідними світовими інформаційними агентствами та ЗМК.

Матеріалом дослідження є англомовні хороніми – колишні та сучасні назви країн, а також назви, щодо легітимності й використання яких тривають дискусії. Джерелом матеріалу слугували англомовні ЗМК різних країн світу.

Назви місць становлять значний інтерес для дослідження взаємозв'язку мови та культури, тому що знаходяться на перетині трьох фундаментальних сфер лінгвокультурного аналізу – мови, мислення і навколишнього середовища. Топоніми містять інформацію як про структуру й зміст фізичного середовища людини, так і про те, як вона сприймає, концептуалізує і класифікує це середовище [7, с. 209]. Завдяки багатій семантиці, значному евокативному потенціалові та тісному зв'язку з конкретним місцем топоніми здатні викликати численні психологічні й емоційні асоціації – з конкретним часом і простором, з певними історичними подіями, особистостями та суспільною діяльністю, із самою людиною й окремими періодами її життя

[8, с. 103]. Топоніми здатні створювати почуття належності до конкретної спільноти та відчуття «домівки» [9, с. 503], і тому мають важливе значення для ідентичності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці назви місць є об'єктом ономастики, яка вивчає походження, історію і функціонування власних назв [10]. Протягом тривалого часу мовознавці займалися переважно збиранням, класифікацією і вивченням етимології топонімів – діяльністю, яка за своїм характером нагадувала колекціонування, через що дослідників порівнювали з колекціонерами-ботаніками [11, с. 140]. Такі важливі проблеми, як політична боротьба за пойменування місця або взаємозв'язок власної назви з ідентичністю людини, залишалися поза увагою лінгвістичної науки до середини 1980-х років, коли з'явилися дослідження, які кинули виклик традиційним підходам до вивчення топонімів (Коен і Кліот, 1981; Азаряху ,1986, 1988; Фергюсон, 1988 та ін.). Так, праці Маоза Азаряху (1986, 1988) про іменування вулиць крізь призму політичної ідентичності заклали основи критичного підходу до вивчення назв внутрішньоміських об'єктів і, зокрема, меморіальної функції власних назв [12, с. 456]. Інші дослідники (Бассетт, 1994; Герман, 1999; Граундз, 2001) вивчали, як колонізатори нищили, маргіналізували або привласнювали не лише мови, а й цілі топонімічні системи колонізованих корінних народів. Об'єктом цих досліджень зазвичай були не самі власні назви, а політика іменування. Зокрема, досліджували, як саме за допомогою власної назви народи намагаються контролювати, обговорювати та захищати процес ідентифікації країни, який є частиною ширших політичних процесів, таких, як боротьба за визнання легітимності або прагнення до більшої помітності [12, с. 456–457].

У середині 1990-х років відбувся «критичний поворот» у вивченні назв місць, коли різко зросла кількість досліджень, що розглядали топоніми крізь призму влади [13, с. 237]. Однією із найвпливовіших була праця С. Коена та Н. Кліота [14] про іменування місця як стратегію побудови нації і формування держави, а також про символічну роль назви як спосіб вираження ідеологічних цінностей. У роботі топонім розглядався як символічний елемент ландшафту, який може відображувати як абстрактні, так і конкретні, як загальнонаціональні, так і локальні цінності.

У дослідженнях дискурсивного конструювання національної ідентичності крізь призму критичної лінгвістики та критичного аналізу дискурсу (Водак *et al*. 1999, 2009) топоніми розглядаються як маркери просторової орієнтації, що належать до арсеналу мовних засобів (лексичних одиниць і синтаксичних прийомів) із семантикою однаковості або відмінності [15, с. 35]. На прикладі Австрії дослідники визначили різні мікростратегії дискурсивного конструювання національної ідентичності, яка є динамічною і залежною від контексту [15, с. 3–4]. На матеріалі з різних сфер діяльності людини (публічна, напівпублічна і напівприватна) було виокремлено мовні засоби та дискурсивні стратегії, за допомогою яких, з одного боку, окреслюється унікальність австрійської національної ідентичності в дискурсі та, з іншого, її відмінність від інших ідентичностей.

Фінські лінгвісти У. Хакала, П. Сіоблом і К. Сату-Пайві [16] дослідили роль топонімів як носіїв ідентичності та культурно-історичної спадщини міста крізь призму сприйняття його мешканців. На першому етапі дослідження було визначено, наскільки кожна назва міста (муніципалітету) відображує його культурно-історичну спадщину, і як це надалі можна використати для створення бренду міста. Матеріалом дослідження слугували назви громад (муніципалітетів), які були змінені, а також назви, яким загрожувала зміна у зв'язку з об'єднанням громад. На другому етапі дослідження автори провели широкомасштабне опитування жителів громад південно-західної частини Фінляндії, результати якого підтвердили, що назва міста має важливе значення для переважної більшості респондентів. Більшість учасників опитування також відповіла, що зміна назви міста означатиме втрату його історії. Окрім важливого значення назви міста для мешканців, дослідження довело існування прямого зв'язку між багатством асоціацій назви з культурно-історичною спадщиною народу і важливістю його назви для жителів. Дослідження підтвердило дані попередніх розвідок про негативне ставлення мешканців до зміни назви міста. Наприклад, ще в 1924 році рішення повернути столиці Норвегії *Kristiania* середньовічну назву міста, *Oslo*, викликало негативну реакцію і значний опір з боку громадськості [цит. по 9].

Питання співвідношення націоналізму та ідеології іменування залишається центральним у топономастиці XXI століття. Окрім цієї проблематики, з'явилися нові напрями розвідок назв місць, зокрема вивчення взаємозв'язку топонімів зі створенням гендерно-, расово- та споживацько-маркованих культурних ландшафтів (Берг і Кернз, 1996; Бойд, 2000, 2007; Роуз-Редвуд, 2008). Також здійснюються дослідження комодифікації (меркантилізації) назв місць (Eng. *commodification of place names*), яка відбувається, коли нові приватні власники іменують або перейменовують колишні державні об'єкти, перетворюючи їх на товар [17].

Попри існування різних підходів до вивчення власних назв, ономастичні дослідження продовжують залишатися на периферії лінгвістичної науки. Велика кількість мовознавчих розвідок зосереджена на вивченні особливостей використання власних назв у художній літературі, дослідженням топонімів займаються переважно географи та топографи, а частина досліджень присвячена розгляду популярних імен для новонароджених та схожій проблематиці [18, с. 90]. Сучасні ономасти активно вивчають також функціональні аспекти власних назв.

Виклад основного матеріалу. Власні назви, зокрема назви місць, відіграють ключову роль для окреслення національної ідентичності у свідомості людини. Австрійський дослідник Пітер Джордан [19, с. 210–213] вважає, що топоніми виконують чотири основні функції для позначення зв'язку людини / спільноти з певним місцем або територією, а саме: 1) відображують важливі для спільноти географічні характеристики місця; 2) позначають територію спільноти; 3) структурують територію в уяві людей та 4) підтримують емоційні зв'язки між людьми та місцем, що сприяє формуванню пов'язаної з територією ідентичності.

Зміна назви супроводжує важливі зміни в житті спільноти і є ефективною стратегією окреслення нової ідентичності. «Націоналізацію топонімів» вважають символічною мірою, що супроводжує процеси націєтворення і формування державності на теренах Європи з часів здобуття незалежності Грецією у 1830 році, коли турецькі, слов'янські й італійські назви місць зазнали «еллінізації» [12, с. 460]. «Перейменування минулого» [*ibid.*] є одним зі способів офіційного перегляду історії та найінтенсивніше відбувається під час зміни політичного режиму або інших радикальних змін у суспільстві.

За останні півстоліття назви змінили десятки африканських й латиноамериканських країн – колишніх колоній європейських

держав, новостворені балканські держави, а також колишні країни СРСР. Низка хоронімів – назви колишніх колоній містили етноніми, які експліцитно вказували на колишнього колонізатора, наприклад: *British Honduras, Spanish Guinea, New Spain, Netherlands East Indies, French Sudan, Dutch Guiana, Anglo-Egyptian Sudan*. З метою позбавитися цих асоціацій вищезгадані країни було перейменовано на *Belize, Equatorial Guinea, Mexico, Indonesia, Mali, Suriname, Sudan* відповідно [20]. Інші постколоніальні держави також змінили старі назви на нові, які не викликали негативних асоціацій з минулим.

Після розпаду СРСР у колишніх радянських країнах відбулися процеси декомунізації та дерусифікації, які проходили паралельно з протилежними процесами, спрямованими на посилення національної ідентичності. На пострадянському просторі дерусифікація топонімічних систем найінтенсивніше відбувається в Казахстані в межах ширшого процесу «казахизації», спрямованого на відродження національних, культурних і мовних цінностей, посилення ролі казахської мови та зростання впливу казахомовних кадрів у сфері державного управління. За роки незалежності країни було перейменовано десятки сотень об'єктів – від районів, міст і невеликих населених пунктів до закладів освіти, культури, охорони здоров'я і спорту [21]. Процес дерусифікації топонімічної системи країни триває і сьогодні. Окрім подальшого перейменування русифікованих географічних і культурних об'єктів, у Казахстані обговорюють питання щодо зміни назви країни на *Казак* елі (Eng. *Kazak eli*], що казахською мовою означає «країна казахів» або «казахський народ». Підставою для перейменування країни стало бажання позбавитися суфіксу *–стан* (Eng. *–stan*), який викликає негативні конотації через асоціацію з сусідніми країнами – Узбекистаном, Киргизстаном та Афганістаном [22].

Мета масштабної реформи декомунізації в Україні передбачає «очищення публічного простору від тоталітарної символіки, відхід від радянського минулого та його переосмислення» [23]. Процес перейменування радянських назв, що відбувається в Україні з часу проголошення незалежності в 1991 році, активізувався під час Революції гідності та після прийняття Верховною Радою України у 2015 році закону про декомунізацію. У 2016 році було перейменовано міста *Дніпропетровськ* і *Кіровоград* на *Дніпро* та *Кропивницький*, а також змінено назви численних населених пунктів і вулиць країни, зокрема на території Криму. Згідно з Постановою «Про перейменування окремих населених пунктів та районів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» від 12 травня 2016 року [24] сотням населених пунктів півострова повернули споконвічні кримськотатарські назви або дали нові назви, переважно кримськотатарською мовою. Попри те, що постанова набере чинності не раніше моменту повернення тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя під загальну юрисдикцію України, у липні 2016 року найбільший у світі картографічний сервіс *Google* змінив назви населених пунктів на мапі півострову на нові. Але вже наступного дня, після критики з боку підконтрольного Росії керівництва Криму, населеним пунктам півострову було повернено старі, радянські назви [25]. Водночас, усупереч Резолюції ООН «Про територіальну цілісність України» [26], а також ігноруючи той факт, що жодна міжнародна інституція не визнала незалежність Криму та Севастополя, для створення кримських карт *Google* використовує розпорядження підконтрольної Росії влади Криму. Зокрема, у 2014 році українські ЗМК писали про те, що колишня вулиця Карла Маркса у Сімферополі була позначена на карті як *Катерининська*, а будівля кримського парламенту, що має офіційну назву Верховна Рада АРК – як *Державна рада Республіки Крим* [25]. Ці приклади підтверджують існування тісного зв'язку між назвами та ідентичністю, а також невід'ємність процесу іменування від політичних процесів.

Перейменування ворожого або незнайомого топонімічного простору іншої країни може відбуватися під час воєн або збройних конфліктів. Так, у 2003 році через два тижні після вторгнення коаліційних сил до Іраку – військової операції США і країн-союзників з метою повалення уряду Саддама Хусейна, Центральне командування Збройних сил США змінило назву найбільшого міжнародного аеропорту країни, *Saddam International Airport, на Baghdad International Airport.* Військові бази й табори Сполучених Штатів, розташовані на території країни, отримали назви, що надихають, на кшталт «Camp Freedom», «Camp Liberty», «Camp Justice» та «Camp Arkansas» [12, с. 454]. Американські військові також створили альтернативні, неофіційні карти Багдаду, на яких поверх офіційних назв вулиць та інших об'єктів міста арабською написали нові назви англійською мовою, що полегшувало орієнтацію в незнайомому місті та нагадувало про домівку. Зокрема, на мапі Багдаду з'явилися назви *California Street, Virginia Avenue, Main Street, Canal Road, South Street, Route Irish* та багато інших. Попри те, що військові пояснили свої дії ностальгією за домівкою, таку поведінку можна вважати проявом культурного імперіалізму [27].

Зміна назви країни може торкатися лише англомовного екзоніма. Окрім вже згадуваної М'янми, до стратегії перейменування екзоніма з метою збереження ідентичності вдавалися інші країни. Так, у 2011 році за часів президентства Міхеіла Саакашвілі Міністерство закордонних справ Грузії звернулося до дружніх країн із проханням відмовитися від російськомовного екзоніма *Грузия* і відповідних назв іншими мовами й натомість використовувати ендонім *Сакартвело*. Пропонувалося також змінити англомовну назву країни *Georgia*, яку плутають з американським штатом Джорджія (Eng. *Georgia*), на *Sakartvelo*. На той час лише одна країна, Південна Корея, відгукнулася на прохання Грузії. Шість років потому, у вересні 2017 року, після візиту спікера Сейму Литовської Республіки Вікторaса Пранцкетіса до Грузії, Литва стала другою країною, яка прийняла рішення змінити офіційну назву литовською з *Gruzia* на *Sakartvelo* [28].

Відомі випадки, коли зміна англомовного екзоніма торкалася лише правопису, транслітерації або використання назви з означеним артиклем або без артикля. Як правило, англомовні назви країн, окрім відомих винятків, уживаються без артикля, який зазвичай є маркером території, що входить до складу іншої країни. Після здобуття територією незалежності її назву вживають без артикля, наприклад: *Krajina, Sudan, Transkei ma Ukraine*.

Рішення про зміну англомовного екзоніма може ініціюватися як самою країною, як у випадку М'янми та Грузії, або бути рішенням іншої країни, яка змінює написання або транслітерацію екзоніма власною мовою. Наприклад, у 2006 році Рада географічних назв США ухвалила рішення про зміну транслітерації англомовної назви української столиці з *Kiev* на *Kyiv* [29]. Причиною зміни було бажання використовувати таку саму назву країни, якою користуються українці та міжнародні організації, зокрема НАТО та ООН.

Як це не парадоксально, але створенням або змінами назв місць переважно займаються люди, далекі від лінгвістики. У випадку М'янми з метою перейменування країни військовий уряд утворив спеціальну комісію, до складу якої увійшло лише чотири академіки, а решта членів були військовими та державними службовцями, які не мали професійних лінгвістичних знань [4]. Головним завданням комісії була зміна англомовного правопису назви країни та деяких інших географічних об'єктів з метою позбавитися варіантів правопису, що залишилися з часів британської колонізації та не відповідали звучанню назв бірманською мовою [30]. У середині країни існували два ендоніма – офіційна назва *М'янма* (Eng. *Myanma*, без кінцевої літери -r), і неофіційна – *Bama*, від якої британці утворили екзонім *Burma*. Комісія вважала ойконім *Myanmar* більш інклюзивним, тому що, на відміну від назви *Burma*, він не асоціювався лише з одним народом багатонаціональної країни [2]. Окрім офіційної назви країни англійською мовою, комісія також перейменувала її столицю з *Rangoon* на *Yangon* [30].

Попри те, що уряд США не визнав нову назву М'янми, провідні американські мас-медіа *The International Herald Tribune, The New York Times, The Wall Street Journal, CNN* і розташовані в США інформаційні агенції *The Associated Press і Reuters* відразу почали використовувати нову назву. Інші мас-медіа, зокрема BBC та *The Financial Times, ще довго називали країну Burma*, але з 2012 (*The Financial Times*) [31] та з 2014 року (*BBC*) [32] використовують нову назву.

Якщо поглянути на видавничі стандарти ЗМК щодо використання дискусійних назв, то побачимо, що політика того чи іншого видання не завжди збігається з державною політикою країни. Наприклад, видавничі стандарти впливового британського журналу *The Economist* мають окрему статтю «Зміни назв», яка містить рекомендації щодо використання топонімів у спірних випадках. Загальне правило полягає в тому, щоб поважати рішення країни та, якщо країна чітко зазначила, якій назві надає перевагу, уживати саме цю назву [33, с. 39]. Рекомендації також містять перелік правильних і застарілих англомовних назв країн, що утворилися після розпаду СРСР, наприклад, *Belarus* (not *Belorus* or *Belorussia*), *Kazakhstan*, *Moldova* (not *Moldavia*), *Tajikistan*, *Turkmenistan* [33, с. 40]. Видавничі стандарти впливової американської газети The New York Times [34, с. 604] рекомендують авторам матеріалів використовувати нову назву країни *Myanmar*, а як неформальний прикметник вживати слово *Burmese*. Водночас у разі потреби авторам рекомендують делікатно нагадувати читачам стару назву країни.

У сучасних англомовних ЗМК можна зустріти обидві назви М'янми – нову та стару. У багатьох випадках автори публікацій одночасно використовують обидві назви, наприклад, у виразах *"Myanmar formerly / once known as Burma", "Myanmar also known as Burma"* або *"Myanmar long known as Burma"* [2]. Незважаючи на це, нова назва країни, *Myanmar*, поступово витісняє стару назву *Burma*.

Висновки й напрями подальших досліджень. Розглянуті приклади підтверджують ключову роль топонімів (назв країни) для окреслення національної ідентичності у свідомості людини. Зміна назви є поширеною стратегією збереження цієї ідентичності. Взаємозв'язок між власною назвою та ідентичністю потребує подальшого вивчення, зокрема, розроблення теоретичної та методологічної бази дослідження ролі назви у конструюванні національної ідентичності, удосконалення способів збирання матеріалу, а також тісної співпраці лінгвістів з істориками, психологами, соціологами, географами, що дозволить краще зрозуміти роль власних назв в окресленні національної ідентичності.

Література:

1. Burke J. Burma v Myanmar – what's in a Name? Obama Plays it Safe during Historic Visit. The Guardian. 2012. 19 November. World Wide Web. URL: https://www.theguardian.com/world/2012/nov/19/burma-myanmar-obama-name-visit (viewed on February 10, 2018).
2. Schumacher-Matos E. Linguistics and Fiction in A Country Called Burma. NPR Ombudsman. 2011. 30 November. World Wide Web. URL: https://www.npr.org/sections/ombudsman/2011/11/30/142968821/linguistics-and-fiction-in-a-country-called-burma (viewed on February 5, 2018).
3. Who, What, Why: Should it be Burma or Myanmar? BBC News. 2011. 2 December. World Wide Web. URL: http://www.bbc.com/news/magazine-16000467 (viewed on February 10, 2018).
4. Zin M. Burma Or Myanmar: The Name Game. Foreign Policy. 2012. 5 July. World Wide Web. URL: http://foreignpolicy.com/2012/07/05/burma-or-myanmar-the-name-game/ (viewed on February 10, 2018).
5. Bourdieu P. Naming as symbolic power. Polity Press, 1991. 291 p.
6. Smith A. National identity. London: Pinguin books, 1991. 227 p.
7. Thornton T. Anthropological studies of Native American place naming. American Indian Quarterly. 1997. V. 21. P. 209–228.
8. Basso K. Speaking with Names: Language and Landscape among the Western Apache. Cultural Anthropology. 1988. V. 3. P. 99–130.
9. 9. Helleland, B. Place Names as Identity Markers // Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, August 17-22, 2009, York University, Toronto, Canada, York University Toronto Canada, 2009. P. 501–510.
10. American Name Society. World Wide Web. URL: http://www.americannamesociety.org/ (viewed on February 15, 2018).
11. Wright J. The study of place names: recent work and some possibilities. Geographical Review. 1929. V. 19. P. 140–144.
12. Rose-Redwood R. Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. Progress in Human Geography. / R. Rose-Redwood, D. Alderman, M. Azaryahu. 2010. V. 34 (4). P. 453–470.
13. Myers G. Naming and placing the other: power and the urban landscape in Zanzibar. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. 1996. V. 87. P. 237–246.
14. Cohen S., Kliot N. Place names in Israel's ideological struggle over the administered territories. Annals of the Association of American Geographers. 1992. V. 82. P. 653–680.
15. Wodak R. The Discursive Construction of National Identity. 2nd ed. / R. Wodak, R. De Cillia, M. Reisigl, K. Liebhart et al. Edinburgh: University Press, 2009. 288 p.
16. Hakala U. Toponyms as carriers of heritage: implications for place branding. Journal of Product & Brand Management / U. Hakala, P. Sjöblom, K. Satu-Paivi. 2015. Vol. 24. Issue 3. P. 263–275.
17. Puzey G. Developing a Gramscian Approach to Toponymy. Names and Their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences. (25–29 August 2014). / G. Puzey, J. Vuolteenaho. Glasgow. Glasgow. University of Glasgow, 2016. Vol. 2. Toponomastics II. P. 66–77.
18. Clankie S. The role of names and naming in linguistics. Language Diversity in a Globalized World: 13th Conference on British and American Studies (March 7, 2017). Cambridge Scholars Publishing, 2017. P. 90–98.
19. Jordan P. Place Names as Ingredients of Space-Related Identity. Geographical Names as Part of the Cultural Heritage. Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie. Vienna, Institut für Geographie und Regionalforschung der Universität Wien, Kartographie und Geoinformation. 2009. V. 18. P. 33–39.

20. Фоменко О. Про деякі особливості неймінгу в національному брендингу. Нова філологія. зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. № 46. С. 216–220.
21. Алейников М. Ономастические и топонимические изменения в современном Казахстане как проявление политики казахизации. Мир науки, культуры, образования. 2014. № 2 (45). С. 369–372.
22. Казахстан хочуть перейменувати для покращення іміджу. BBC Україна. 2014. 11 лютого. URL: https://ua.korrespondent.net/world/3304137-kazakhstan-khochut-pereimenuvaty-dlia-pokraschennia-imidzhu (дата звернення: 15.02.2018 р.).
23. Інститут національної пам'яті. URL: http://www.memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0 (дата звернення: 15.02.2018 р.).
24. Постанова Верховної Ради України «Про перейменування окремих населених пунктів та районів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». Відомості Верховної Ради України. 2016. № 23. С. 478.
25. Де-декомунізація Криму від Google. Крим. Реалії. 2016. 30 липня. URL: https://ua.krymr.com/a/27890209.html (дата звернення: 15.02.2018 р.).
26. Territorial integrity of Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014. World Wide Web. URL: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 (viewed on February 10, 2018).
27. Lost in Baghdad? Take Main Street to Virginia Avenue. The Sydney Morning Herald. 2003. 15 July. World Wide Web. URL: http://www.smh.com.au/articles/2003/07/14/1058034941240.html (viewed on February 5, 2018).
28. Lithuania willing to call Georgia "Sakartvelo". Baltic News Network. 2017. 27 September. World Wide Web. URL: http://bnn-news.com/lithuania-willing-to-call-georgia-sakartvelo-172350 (viewed on February 5, 2018).
29. Відтепер слово «Київ» англійською писатиметься інакше. Voice of America. 2006. 20 жовтня. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2006-10-21-voa2-86831492/219982.html (дата звернення: 5.02.2018 р.).
30. Houtman G. Mental culture in Burmese crisis politics. ILCAA Study of Languages and Cultures of Asia and Africa Monograph Series. Institute for the Studies of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1999. N. 33. P. 43–54.
31. Aglionby J. What's in a name? Myanmar or Burma? Financial Times. 2012. 6 January. World Wide Web. URL: https://www.ft.com/content/d4254180-c51b-3aaa-8b64-3a5d40752a09 (viewed on February 22, 2018).
32. Myanmar country profile. BBC News. 2018. 11 January. World Wide Web. URL: http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-12990563 (viewed on February 20, 2018).
33. The Economist Style Guide: 11th Edition Economist Books Staff. The Economist, 2015. 288 p.
34. Siegal A., Connolly W. The New York Times Manual of Style and Usage: The Official Style Guide Used by the Writers and Editors of the World's Most Authoritative Newspaper. Three Rivers Press, 2015. 353 p.

Фоменко Е. С. Название страны как маркер национальной идентичности: Бирма или Мьянма

Аннотация. В статье исследуются топонимы (названия стран) как маркеры национальной идентичности и процесс изменения названия как стратегия определения / сохранения идентичности. Рассмотрены дискуссионные вопросы, связанные с именованием стран, а также различия по использованию различных названий другими странами и ведущими мировыми информационными агентствами и средствами массовых коммуникаций.

Ключевые слова: топоним (название страны), национальная идентичность, хороним, эндоним, экзоним.

Fomenko O. Name of the country as a national identity marker: Burma or Myanmar

Summary. The article studies toponyms (names of countries) as national identity markers and a process of changing the name as a strategy of defining / preserving identity. Controversial issues related to the naming of countries, as well as differences from the use of different names by other countries and leading world news agencies and mass communication, are considered.

Key words: toponym (name of country), national identity, choronym, endonym, exonym.

УДК 8.811.112.2

Чепурна З. В.,
старший викладач кафедри теорії, практики
та перекладу німецької мови
Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського

ВЛАСНА НАЗВА ЯК СКЛАДНИК НІМЕЦЬКОГО ОНОМАСТИЧНОГО ЛЕКСИКОНУ

Анотація. У статті розглядається основний об'єкт лексико-семантичної системи мови – слово як сукупність лексико-семантичних варіантів в їхніх смислових зв'язках і відношеннях між собою. Слово виступає в мові як лексико-семантична одиниця. Аналіз семантичного аспекту мовного знака не як ізольованої одиниці, а як тісно пов'язаної з іншими одиницями лексико-семантичної системи, дозволяє більш повно виявити характер взаємовідношень семантичних компонентів значень кожної одиниці, а також визначити її місце в лексико-семантичній системі мови. У статті представлено загальну характеристику власних назв з точки зору деяких лінгвістів, закцентовано увагу на особливостях вживання антропонімів як однієї з категорій власних назв та більш детально розглянуто явище псевдонімії.

Ключові слова: власна назва, семіологічна функція, онім, апелятив, дейктичні слова, конотація.

Постановка проблеми. Надзвичайну актуальність даної теми зумовлює відсутність чіткого погляду на ряд важливих питань ономастики. Цими питаннями займалися багато науковців, серед них О. Суперанська, А. Уфімцева, В. Шмідт, С. Хантіміров, Є. Розен, Д. Розенталь, М. Тєлєнкова та інші.

Тематика запропонованого дослідження цілком актуальна. Це зумовлено насамперед загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення та аналіз фразеологічних одиниць, які мають відношення до історичного минулого, культури, етносу, народної ментальності та духовно-практичної діяльності людини.

Метою статті є аналіз власних назв як складників німецького ономастичного лексикону.

Виклад основного матеріалу. Фразеологія займає особливе місце в системі кожної сучасної мови. За допомогою фразеологізмів, до яких належать і власні назви, відкриваються великі можливості передавати засобами мови всю багатогранність процесів, які мають місце в житті.

У мові з точки зору семіологічної функції можна виділити різні класи знаків: загальні назви або апелятиви (дієслова, іменники, прикметники, прислівники), власні назви або оніми (назви осіб, предметів, місць тощо), дейктичні слова – клас слів, які виконують вказівну та заміщувальну функції (займенники, вказівні прислівники, деякі прислівники місця, часу та ін.), слова-зв'язки (прийменники, сполучники). Перші два класи є лексично значущими. Два інших класи слів виражають лише граматичне значення і є неповнозначними: дейктичні слова беруть участь у номінативній і синтагматичній діяльності, а слова-зв'язки представлені лише в синтагматичній діяльності [1, с. 73].

Апелятивна лексика утворює в кожній мові найбільший клас словесних знаків. Основна особливість цієї категорії слів полягає в тому, що для них, на відміну від трьох інших класів слів, характерна наявність двох чисто лінгвістичних функцій мовного знака – сигніфікативної, за допомогою якої інтегруються поняття, та номінативної, за допомогою якої диференціюються назви класів предметів. Водночас апелятив як в одній, так і в іншій своїй функції має здатність узагальнено репрезентувати якості предметів та явищ матеріального світу [2, с. 12].

Основна кількість власних назв належить до спеціальної лексики, яка складає великий лексичний масив, що вміщує, окрім власних назв, термінологію та номенклатуру різних галузей знань, виробництва, торгівлі, тощо [3, с. 6].

Сутність власних назв традиційно намагаються встановити, порівнюючи їх із загальними назвами. Між власними і загальними назвами є спільні і відмінні ознаки. Спільним у них є те, що вони номінативи – слова, які називають різні предмети навколишньої дійсності [4, с. 255].

В. Шмідт зауважує, що власні назви (Nomina propria) посідають у словниковому складі мови особливе місце, відрізняються від загальних назв чи апелятивів (Nomina appellativa), які означають всі явища об'єкти і предмети певного класу, тим, що відносяться завжди до певного індивідуума чи предмета (об'єкта) та виокремлюють їх з цього класу. Тоді як в основі інших слів вокабуляра лежать загальні поняття (Allgemeinbegriffe), власні назви містять лише так звані «індивідуальні» поняття [5, с. 249].

Комплекс відмінностей власних імен від загальних розглядає О. Суперанська [3; 7 с. 15]. Власні назви виконують ряд функцій, аналогічних функціям загальних назв. З огляду на специфічну інформацію, яку несуть власні назви, їм властиві також особливі ономастичні функції. Основна похідна функція онімів у мові, на думку Є. Розен , – називати конкретний об'єкт, бути його і лише його іменем. У цьому головна відмінність цього розряду лексики від апелятивів, які позначають не одиничний об'єкт, а всі об'єкти даного роду. На відміну від апелятивів, оніми лише називають об'єкт, виділяючи його цим способом з-поміж усіх об'єктів даного роду [6, с. 27–28], не вдаючись при цьому до їхніх якісних характеристик.

О. Суперанська виділяє такі функції власних назв у мовленні: комунікативну (повідомлення, репрезентація); апелятивну (спонукання, вплив); експресивну (характерна для дуже відомих імен, які знаходяться на етапі переходу в загальні); дейктичну (перенесення імені відбувається на об'єкт) [7, с. 272–273]; трансцендентну (надприродні, магічні властивості імені) [3, с. 16].

Протягом багатьох років основним та принциповим залишається питання про наявність/відсутність у власних назвах лексичного значення. Відомо, що всім словам, незалежно від функцій, які вони виконують, завжди притаманне певне значення – лексичне. Слів без жодного значення в мові не існує, але в різних структурно-функціональних типах властиве

їм значення виявляється не однаково, тобто має відмінний зміст. Лексичне значення – це відображення предмета реальної дійсності, яке стає фактом мови внаслідок утворення постійного зв'язку змісту з формою, у якій воно реалізується, входить до структури мовної одиниці як ознака, спільна для всіх мовних ситуацій. Значення входить у структуру слова як його зміст (внутрішня сторона), стосовно якого звучання виступає як матеріальна оболонка (зовнішня сторона) [8, с. 133]. Хоча семантика власної назви давно привертала увагу вчених, проте й досі ні в мовознавстві, ні у філософії немає єдиної точки зору щодо семантичної та функціональної природи власної назви. У лінгвістичній науці існують різні, нерідко протилежні погляди.

О. Суперанська зазначає, що «теорія, згідно з якою власні назви не мають власного значення, справедлива лише в тому випадку, якщо значенням називати зв'язок із поняттям, а не лексичну значущість слова» [7, с. 89], а власні назви, як відомо, мають послаблений зв'язок із поняттями апелятивів, від яких вони походять [7, с. 124].

Інша група вчених вказує на «більше значення» власних назв, порівняно із загальними назвами. Прихильниками такої точки зору є О. Есперсен, Є. Курилович, М. Бреаль, Г. Світ, Е. Брандт та інші. Датський лінгвіст О. Есперсен вважає, наприклад, що власні назви конотують більшу кількість ознак, ніж загальні. Якби власні назви були позбавлені значення, доводив О. Есперсен, було б не можливо зрозуміти і витлумачити перехід власної назви у загальну.

Досить правомірною видається думка тих вчених, які вважають, що власні назви мають значення і в мові, і в мовленні (Л. Щерба, М. Ніконов, М. Комлєв). Мовне значення онімів складається з родової апелятивної назви «чоловік», «жінка» (для антропонімів); «країна», «місто», «річка» та ін. (для топонімів). У контексті та мовленнєвій ситуації утворюється мовленнєве значення власних назв.

Останнім часом досить поширеною стала лінгвокраїнознавча теорія слова, представники якої переконливо доводять необхідність включення екстралінгвістичної інформації у значення мовного знака (Є. Верещагін, В. Костомаров), оскільки вважають, що не існує «чистої семантики», яку можна було б вивчати суто лінгвістичними методами без опори на фонові знання та відповідно до фрагменту дійсності. Згідно з цією теорією, структура значення власних назв розглядається як сукупність лексичного поняття, тобто класифікуючої та номінативної частин та лексичного фону, тобто інформацій, які так чи інакше характеризують згаданий предмет чи явище. Супроводжуючи людину протягом усього життя та відображаючи всі сторони діяльності, пов'язані з людиною, власна назва необхідна для комунікації. Відображення дійсності закріплюється в її фонових знаннях, які утворюють лексичний фон. Лексичний фон відображає культурні, національні, соціальні, історичні знання людини про саму себе, про навколишній світ, які в структурі значення власної назви знаходять своє вираження в семантичних долях, тобто вони несуть суттєву національно-історичну та етнокультурну інформацію.

Отже, лексичне значення власної назви утворюють ті образи, поняття, асоціації, які виникають у комуніканта в процесі комунікації, тобто їхнього функціонування в мові і мовленні. Значення імені – фактор його відомості, фактор суспільно-історичний. Окрім власне лексичного компонента, до значення власної назви входять екстралінгвальні чинники, а саме: естетичний, морально- і соціально-оцінний [8, с. 266].

Твердження, що власні назви не пов'язані з поняттями є досить суперечливими. Власні назви – це особливі білатеральні утворення, які складаються з двох компонентів – знак та значення, адже таке поширене ім'я, як *Hans* вказує на певний етнос, національність, стать позначуваної ним особи, а також на вік, соціальну маркованість, на живу внутрішню форму на репрезентативний смисл тощо. Під час промовляння власних назв у свідомості людини виникає певне поняття, при їх сприйнятті ми завжди отримуємо певну інформацію. Поняття, закріплені у власних назвах, є відображенням предметів, властивостей і зв'язків реальної дійсності, а тому співвіднесеність власної назви з предметом, властивістю, процесом, розвитком значення слова закономірна.

Сукупність усіх власних назв становить ономастичний простір. Одні власні назви відомі всім мовцям (*Київ, Дніпро, Шевченко, Чумацький шлях*), інші – лише частині мовців. Загальні назви є безперечно центральним шаром лексики, а власні назви є її потужною периферією з дуже різною сферою поширення. Загалом же у мові на одну загальну назву припадає до кількох сотень власних назв. У кожній мові власні назви мають свої специфічні ознаки. Специфіку українських власних назв відображає і сам їхній набір, і характерні фонетичні трансформації власних імен, і розмаїття пестливих іменних форм (що не характерне, наприклад, для німецької мови), і комплекти словотворчих засобів з їх продуктивністю тощо.

Серед *антропонімів*, наприклад, виокремлюють *псевдоніми* – ім'я, яке використовує людина замість справжнього в тій чи іншій публічній діяльності. У західній культурі псевдонімами найчастіше послуговуються діячі мистецтв. У східних культурах (особливо китайській і японській) ухвалення нового імені при зміні соціального статусу в деякі епохи було практично обов'язковим для будь-якої сфери діяльності – аналогом такого роду обов'язкових псевдонімів у західній культурі можна вважати обов'язкову зміну імені у священників і ченців, особливо у православній церкві, проте називати церковні імена священнослужителів псевдонімами не прийнято.

Власне псевдонім не має на меті відмову свого носія від ідентичності й тому у багатьох випадках витісняє справжнє ім'я: нікому, окрім фахівців, не потрібно знати, що Сандро Боттічеллі насправді звали Алессандро Філіпепі, а Мерлін Монро – Норма Бейкер. Серед основних причин використання псевдонімів такого типу:

1) прагнення змінити дуже довге ім'я коротшим, таким, що запам'ятовується;

2) прагнення взяти ім'я, що «говорить», відповідає обраному роду діяльності, особистій, творчій або суспільній позиції, естетичним перевагам епохи: так, середньовічний медик Парацельс вибрав псевдонім, що посилає до імені знаменитого римського лікаря Цельса, а українська поетеса Лариса Петрівна Косач публікувалась під псевдонімом Леся Українка;

3) прагнення взяти ім'я, що не виділяє людини за національною ознакою, не фіксує загальної уваги на її походженні (так, поляки Вільгельм Аполлінарій Костровіцький і Юзеф Теодор Конрад Корженевський стали французьким поетом Гійомом Аполінером і американським прозаїком Джозефом Конрадом);

4) прагнення «розійтися» в іменах з іншою особою, що діє в цій сфері і має таке саме або схоже ім'я: так, серед причин, що спонукали письменника Іллю Маршака стати Михайлом Ільїним, не останню роль відіграло небажання

опинитися у тіні свого старшого брата Самуїла Маршака, а літературознавець і перекладач Елеонора Гальперіна зазначила пізніше в опублікованому листуванні, що використовувала пізніше псевдонім Нора Галь для того, щоб її не плутали з тією, яка почала публікуватися дещо раніше – літературознавцем Євгенією Гальперіною.

Особливим випадком є *колективні псевдоніми*, покликані позначати єдиним ім'ям загальну діяльність групи осіб: Кукрінікси, Ніколя Бурбаки.

Крім псевдонімів як таких, існує (головно, у літературі і мистецтві) ряд суміжних явищ, при розширеному розумінні яких також можна віднести до псевдонімів, зокрема:

Криптонім: підпис під твором замість імені автора, що не допускає можливості ототожнити його з тією чи іншою конкретною особою; іншими словами – ім'я, розраховане на те, щоб приховати справжнього автора твору.

Криптонімом користуються зазвичай при обнародуванні ризикованих у тому чи іншому відношенні творів («Роман з кокаїном» М. Агеєва, «Історія Про» Поліни Реаж) і/або в тих випадках, коли ці твори в тому чи іншому відношенні відрізняються від тієї творчої діяльності, з якою вже тісно пов'язують справжню діяльність автора (криптонім Б. Акунін, взятий відомим філологом-японістом і перекладачем Григорієм Чхартішвілі при публікації своїх детективних романів). У разі успіху криптоніми часто розкриваються і перетворюються на звичайні псевдоніми або гетероніми.

Гетеронім – ім'я, яке використовується автором для частини своїх творів, виділених за якою-небудь ознакою, на відміну від інших творів, що підписуються власним ім'ям або іншим гетеронімом. Так, Зінаїда Гіппіус виступала з віршами під власним ім'ям, тоді як критичні статті публікувала під тим, що «говорить» гетеронімом Антон Крайній. Віртуозно користувався гетеронімами португальський поет Фернандо Пессоа, який використав декілька десятків підписів для своїх творів різного жанру: багато хто з використаних ним авторів був забезпечений власною біографією, і, таким чином, перейшли в категорію літературних масок. Гетеронімія часто зустрічається в масовій літературі, коли твори одного й того самого автора, які належать до різних жанрів або циклів, підписуються різними іменами для зручності читача.

Літературна маска – вигаданий автор, якому приписують той чи інший твір.

Аллонім – ім'я іншої реально існуючої особи, або особи, яка існувала раніше, яке використовується автором замість власного імені при позначенні авторства твору. Аллоніми часто використовувалися авторами пізньої Античності та Середньовіччя для того, щоб ім'ям більш раннього й авторитетнішого автора додати більшого авторитету своєму твору. Наразі аллонім зустрічається досить рідко, хоча в масовому книговиданні відомі приклади підроблених книг комерційно успішних авторів (наприклад, Карлоса Кастанеди), написаних невідомими особами.

Суміжне з явищем псевдонімії – обов'язкове або напівобов'язкове використання в деяких соціокультурних групах (кримінальний світ, молодіжні субкультури) власних імен або прізвиськ, які не співпадають з офіційними. До цієї групи належать *нікнейми*, які використовують замість імен при спілкуванні в Інтернеті.

Висновки. Ми розглянули загальну характеристику власних назв з точки зору деяких лінгвістів, закцентували нашу увагу на особливостях вживання антропонімів як однієї з категорій власних назв та більш детально зупинились на явищі псевдонімії. Розпочата тема має досить цікавий спектр для продовження дослідження.

Література:

1. Уфимцева А. Слово в лексико-семантической системе языка. М.: Наука, 1968. 272 с.
2. Хантимиров С. Ойконимы как компонент топонимики и лексико-семантической системы немецкого языка: дисс. … канд. филол. наук: 10.02.04. Уфа, 1998. 144 с.
3. Суперанская А. Эволюция имени собственного в Европе. Вопросы филологии. 2002. №3. С. 5–16.
4. Курилович Е. Положение имени собственного в языке. Очерки по лингвистике: сб. ст. / пер. с польского, французского, английского, немецкого. М.: Изд-во иностр. лит., 1962. С. 252–265.
5. Schmidt W. Deutsche Sprachkunde. Berlin: Volk und Wissen VEB, 1968. 365 s.
6. Розен Е. Немецкая лексика: история и современность. М.: Высшая школа, 1991. 96 с.
7. Суперанская А. Общая теория имени собственного. М.: Наука, 1973. 366 с.
8. Розенталь Д., Теленкова М. Словарь-справочник лингвистических терминов. М.: Просвещение, 1976. 543 с.

Чепурная З. В. Имя собственное как составляющая немецкого ономастического лексикона

Аннотация. В статье рассматривается основной объект лексико-семантической системы языка – слово как совокупность лексико-семантических вариантов в их смысловых связях и отношениях между собой. Слово выступает в языке как лексико-семантическая единица. Анализ семантического аспекта языкового знака не как изолированной единицы, а как тесно связанной с другими единицами лексико-семантической системы, позволяет более полно выявить характер взаимоотношений семантических компонентов значений каждой единицы, а также определить ее место в лексико-семантической системе языка. В статье представлена общая характеристика имен собственных с точки зрения некоторых лингвистов, акцентируется внимание на особенностях употребления антропонимов как одной из категорий имен собственных и более подробно рассмотрено явление псевдонимии.

Ключевые слова: имя собственное, семиологическая функция, оним, апеллятив, дейктичные слова, коннотация.

Chepurnaya Z. The proper name as a component of the German onomastic lexicon

Summary. The main object of the lexical-semantic system of language is considered in the article – the word as a set of lexical-semantic variants in their semantic connections and relations between themselves. The word appears in the language as a lexical-semantic unit. Analysis of the semantic aspect of the linguistic sign not as an isolated unit, but as closely related to other units of the lexical-semantic system, makes it possible to more fully reveal the nature of the relationship of the semantic components of the values of each unit, and also to determine its place in the lexico-semantic system of language. The article presents a general characterization of names from the point of view of some linguists, focuses on the features of the use of anthroponyms as one of the categories of proper names, and the phenomenon of pseudonym is considered in more detail.

Key words: proper name, semiological function, onim, appellative, deictitious words, connotation.

УДК 811.111[36+37+42]:82–31:111–4(091)(Т52)(Л91)(Г93)(Р67)

Четова Н. Й.,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

ЛІНГВОКОГНІТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ *УЯВНИЙ ПРОСТІР* В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА, К.С. ЛЬЮЇСА, У.К. ЛЕ ҐУЇН ТА ДЖ.К. РОЛІНҐ)

Анотація. Стаття присвячена виявленню специфіки індивідуально-авторського сприйняття і зображення уявного простору шляхом реконструкції змісту та структурних особливостей змістового шару художнього концепту УЯВНИЙ ПРОСТІР в англомовному фентезі на матеріалі творів Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Ґуїн та Дж.К. Ролінґ.

Ключові слова: фентезі, уявний простір, художній концепт, змістовий шар, фрейм.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістичної науки на вивчення когнітивних аспектів мови і пов'язаних з ними специфічних процесів мислення, пізнання та концептуалізації дійсності.

Метою статті є виявлення специфіки індивідуально-авторського сприйняття та зображення уявного простору шляхом реконструкції змістового шару художнього концепту (ХК) УЯВНИЙ ПРОСТІР в англомовному фентезі.

Об'єктом дослідження є ХК УЯВНИЙ ПРОСТІР, предметом виступають змістовий шар та його конституенти, вербалізовані в англомовному фентезі.

Матеріалом дослідження слугують найяскравіші твори англомовного фентезі: «Гобіт» та «Володар Перстенів» Дж.Р.Р. Толкіна, «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса, цикл романів про Земномор'я У.К. Ле Ґуїн та серія романів про Гаррі Поттера Дж.К. Ролінґ.

Методика та методологія дослідження. Об'єктом дослідження є концепт, який класифікується як художній (С.О. Аскольдов [1]), тобто такий, що отримує свою репрезентацію у художньому творі й втілює авторське осмислення явищ дійсності. Реконструкцію змістового шару художнього концепту здійснено за методикою, запропонованою В.Г. Ніконовою [6], що уможливило моделювання структури шару у вигляді фрейму як системи складників.

У ході дослідження використано методологію ***лінгвопоетологічного аналізу***, яку представлено: *інтерпретаційно-текстовим* аналізом – для виділення контекстів, у яких реалізовано уявний простір (УП); *контекстуальним* аналізом – для опису того оточення, у якому беруть участь мовні одиниці на позначення УП, та методи ***лінгвістичного аналізу***, з-поміж яких застосовано: аналіз *словникових дефініцій* – для визначення семної структури вербалізаторів УП; метод *лінгвістичного спостереження* – для інтерпретації структурних, семантичних і функціональних властивостей вербалізаторів УП; *системно-функціональний* аналіз – для систематизації та класифікації вербалізаторів УП; *семантичний* аналіз – для визначення змісту й обсягу семантики УП; *компонентний* аналіз із залученням *лексикографічного опису* – для визначення семного складу слів, задіяних у контекстах, де актуалізовано УП, виокремлення тематичного слова й ідентифікації найменувань конституентів концепту УП в аналізаних творах фентезі; метод *польового структурування* – для систематизації засобів вираження УП у вигляді лексико-семантичного поля; ***концептуальний аналіз*** представлено методом *фреймового* аналізу – для презентації інформації, структурованої у змістовому шарі ХК УЯВНИЙ ПРОСТІР, у вигляді фрейму.

Виклад основного матеріалу. Архітектоніка концептів активно досліджується в рамках когнітивних наук – когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології. У цих дисциплінах концепт визначається як «багатовимірне ментальне утворення <…>, у якому виокремлюються декілька якісно відмінних складових (шарів, вимірів та ін.)» [3, с. 7]. У наведеній характеристиці архітектоніки концепту увага фіксується на багатовимірності, внутрішній складності та пошаровості. Застосування методики поетапної реконструкції художнього концепту, запропонованої В.Г. Ніконовою [6], уможливило визначення художнього концепту та моделювання його структури, зокрема змістового шару.

Змістовий (концептуальний (термін Дж. Юле) – такий, що містить інформацію, у спрощеному вигляді представлену в тлумачних словниках [9, с. 113]), – шар художнього концепту містить інформацію, репрезентовану за допомогою пропозиційних структур, що містять базову, типову, універсальну, логічно впорядковану інформацію [2, с. 87; 8, с. 71].

З метою представлення змісту досліджуваного художнього концепту необхідно проаналізувати текстові функціонування його мовних репрезентацій, які надають уявлення про актуальність тих чи інших ознак концепту [4, с. 271–272].

Топоніміка уявного світу в жанрі фентезі є надзвичайно важливою для відображення авторського світобачення, адже саме їй належить функція створення реального або ірреального світу. У цьому випадку такі слова-маркери сигналізують про уявний простір. Аналізуючи простір, зазвичай до уваги беруть два терміни – «топос» і «локус», що істотно різняться за позначуваними величинами. Термін «локус» уведено у філологію Ю.М. Лотманом для позначення віднесеності героя твору до функціонального поля його дій [5, с. 10]. Даний термін актуалізує такі просторові характеристики, як «місце», «ділянка». Таким чином, під «локусом» розуміється будь-який, включений автором у художній текст навмисно або підсвідомо, простір, що має межі. В.Ю. Прокоф'єва визначає «топос» як «значиме для художнього тексту "місце розгортання сенсів", яке може корелювати з певним фрагментом (або фрагментами) реального простору» [7, с. 89]. За аналогією до поділу Ю.М. Лот-

маном просторів на відкриті та закриті, локусом, як правило, називають закриті просторові образи, топосом – відкриті.

У поетичній мові Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Ґуїн та Дж.К. Ролінґ знайшли відображення майже всі складові уявлення про простір.

Аналіз творів на предмет текстової реалізації ХК уявний простір, який здійснено відповідно до їх хронологічної появи, слугує детермінації базової інформації, закодованої в ньому. Нижченаведені приклади свідчать про надзвичайно різноманітні мовні втілення уявного простору.

У легендаріумі Дж.Р.Р. Толкіна згадане в реченні *There are countless things still to see in Middle-earth, and great works to do.* (RK, p. 150) Середзем'я є тим вигаданим світом, у якому відбуваються події оповіді. Зазначена в реченні *Moria! Moria! Wonder of the Northern world!* (FR, p. 253) Морія є підземною країною Середзем'я. Її обширна мережа тунелів включала глибокі шахти, величезні зали, сполучені тунелями. Тут протягом багатьох тисяч років жили гноми династії Дуріна. Більш моторошним за підземелля Морії є Мінас-Моргул: *And on a time evil things came forth, and they took Minas Ithil and abode in it, and they made it into a place of dread; and it is called Minas Morgul, the Tower of Sorcery.* (FR, p. 258). Назва споруди означає «Вежа темного чаклунства», раніше знана також під своїм первісним ім'ям «Мінас-Ітіль» (синд. *Minas Ithil* «Місячна Вежа») чи під повною назвою «Мінас-Ітіль у Моргульській долині». В уривку *It is said that their lords were men of Númenor who had fallen into dark wickedness; <...>* (TT, p. 301) йдеться про Нуменор – величезний острів (або континент), найбільшу державу людей Арди. В реченні *For this assuredly is the palantír of Orthanc from the treasury of Elendil, set here by the Kings of Gondor.* (TT, p. 199) зазначається про Ґондор – велике південне королівство нуменорців у Середзем'ї, та Ортханк – одну з його веж, висічену з цільного шмата каменя. У реченні *The Eye of Barad-dûr will be looking impatiently towards the Wizard's Vale, I think; and towards Rohan. The less it sees the better.* (TT, p. 194) простір представлено одразу трьома поняттями: Барад-дур – головна фортеця Саурона, яка виконує роль ворогової столиці; Долина Чародія та Роган – держава біля північних кордонів Ґондора, її союзник. Стежка Мертвих в *I will ride east by the swiftest way, and I will take the Paths of the Dead* (RK, p. 52) ще один із проявів вигаданого простору.

Крім штучного уявного простору, у творах багато й природних уявних ландшафтів. Наприклад, у реченні *All is dark now and the Bridge of Nimrodel is broken down.* (FR, p. 353) згадується річка Німродель, води якої цілющі для втомлених. Уривок *Neither he nor Frodo knew anything of the great slave-worked fields away south in this wide realm, beyond the fumes of the Mountain by the dark sad waters of Lake Núrnen; <...>* (RK, p. 201) розкриває певні відомості про озеро Нурнен. Одинока Гора, представлена у реченні *And it is a deal of a way even from the other side of them to the Lonely Mountain in the East where Smaug lies on our treasure.* (H, p. 54), є назвою одночасно гори та розташованого під нею королівства гномів.

У «Хроніках Нарнії» К.С. Льюїса згадана у реченні таємна країна Нарнія – *And of course they were talking about Narnia, which was the name of their own private and secret country. <...> They had got there of course by Magic, which is the only way of getting to Narnia.* (CN, p. 426) – це вигадана країна, у якій відбуваються події твору і яка вирізняється тим, що в ній живуть міфічні створіння, тварини можуть говорити, а магія є властивістю багатьох істот. Письменник досягає реальності зображуваної країни шляхом змалювання її як цілком дійсної за допомогою опису природного середовища: *"Narnia," answered the Horse. "The happy land of Narnia – Narnia of the heathery mountains and the thymy downs, Narnia of the many rivers, the plashing glens, the mossy caverns and the deep forests ringing with the hammers of the Dwarfs."* (CN, p. 208). Однак природність дещо відрізняється від справжньої, оскільки в тексті зазначені або цілком вигадані природні об'єкти, або такі, яким притаманні певні надприродні ознаки. Серед таких об'єктів знаходимо: уявні ріки: *"I think that river we've just crossed is called the Winding Arrow."* (CN, p. 269), *He must be on the high moorlands that stretch away to the North beyond the River Shribble.* (CN, p. 749), вигадані озера: *Three palaces, and one of them that beautiful one down on the lake at Ilkeen.* (CN, p. 251), чарівний ліс: *Their next visit was to the Seven Brothers of Shuddering Wood.* (CN, p. 350), гірські масиви та вершини уявних локацій: *He particularly noticed one blue height that divided into two peaks at the top and decided that it must be Mount Pire.* (CN, p. 247), *Then they saw that they were once more on the Mountain of Aslan, high up above and beyond the end of that world in which Narnia lies*. (CN, p. 660), *Those are the big mountains between Archenland and Narnia.* (CN, p. 283), печери, заселені міфічними істотами: *It's just the sort of place that might lead to a dragon's cave.* (CN, p. 595), незвичні долини: *Those gardens, and the Valley of the Thousand Perfumes!* (CN, p. 225), поляни, де зустрічаються фавни та німфи: *The place where they had met the Fauns was, of course, Dancing Lawn itself, <...>* (CN, p. 354) тощо.

Штучне середовище у «Хроніках Нарнії» реалізується автором через уведення в текст різноманітних населених пунктів з уявними локацією, походженням, мешканцями та іншими надзвичайними ознаками, серед яких міста та замки: *Wherever they went in the little town of Beruna it was the same.* (CN, p. 408), *On the second morning I shall be at the gates of King Lune's castle of Anvard in Archenland.* (CN, p. 258), *This road leads to the burgh and castle of Harfang, where dwell the gentle giants.* (CN, p. 589) та ін.

У циклі про Земномор'я У.К. Ле Ґуїн, зокрема в уривку *<...> many a Gontishman has gone forth to serve the Lords of the Archipelago in their cities as wizard or mage, or, looking for adventure, to wander working magic from isle to isle of all Earthsea.* (WE, p. 1) згадується про Земномор'я – вигаданий світ сотень островів і тисяч острівців посеред малозвіданного безіменного океану, у якому розготається сюжет циклу романів. Решта уявної топоніміки цього світу теж дость різноманітна. У циклі зустрічаються як штучні уявні топоси та локуси великих масштабів – землі, країни-імперії – як у реченнях *In those days the Kargad Empire was strong. Those are four great lands that lie between the Northern and the Eastern Reaches: Karego-At, Atuan, Hur-at-Hur, Atnini.* (WE, p. 6) та *<...> her mother, they said in the village, was from Osskil or some such foreign land.* (WE, p. 20), так і порівняно малих масштабів – міста, містечка тощо – як у наступних прикладах: *Through that bitter sea they brought their cargo safe, coming the second day out of Berila into port at Neshum, the trade-city of Eastern Osskil.* (WE, p. 104), *There at the landgate between carven dragons the guards of the City of Gont, <...>* (WE, p. 24). Природні уявні простори представлені різноманіттям таких ландшафтних об'єктів, як: острови: *If you wish, I will send you to Roke Island, where all high arts are taught.* (WE, p. 24), *These creatures are found only on four southern isles of the Archipelago, Roke, Ensmer, Pody and Wathort.* (WE, p. 48); моря: *They rowed on past the mouth of the Sea of Ea <...>* (WE, p. 104); гори: *He had spoken*

to the Mountain of Gont, calming it, and had stilled the trembling precipices of the Overfell as one soothes a frightened beast. (WE, p. 25), *The snow-crowned mountains of Havnor sank away behind them southward, blurred by the mists of early winter.* (WE, p. 104) тощо. У циклі про Земномор'я частими є випадки, коли його авторка в одному контексті майстерно поєднує одразу декілька різновидів природного та штучного топосів та локусів, як в уривку *Along towards Sunreturn when the first heavy snows began to fall in the heights of Gont they came to Re Albi, Ogion's home. It is a town on the edge of the high rocks of Overfell, <...>. From it one can see far below the deep harbor and the towers of the Port of Gont, and the ships that go in and out the gate of the bay between the Armed Cliffs, and far to the west across the sea one may make out the blue hills of Oranea, easternmost of the Inward Isles.* (WE, p. 18) задля створення максимального ефекту нереальності світу романів.

У творах Дж.К. Ролінґ про Гаррі Поттера уявний простір актуалізується у вигляді магічного світу, згадку про який знаходимо в реченні *He supposed this was all part of entering the magical world, but it had been a lot more comfortable saying "Voldemort" without worrying.* (PS, p. 107); чи світу чаклунів, як у реченні *I think he'd have seen it as a real symbol of belonging to the Wizarding world.* (DH, p. 491). Цей уявний світ магії існує поряд з реальним, адже події семикнижжя відбуваються в Англії у школі чарів та чаклунства Гоґвортс.

Розкриття уявного простору у творах Дж.К. Ролінґ є дещо відмінним від попередніх авторів, оскільки письменниця зосередила свою увагу на зображенні здебільшого штучного середовища. Серед уявних локацій, які актуалізують ХК уявний простір, знаходимо: вигадані населені пункти: *The villagers of Little Hangleton still called it "the Riddle House," even though it had been many years since the Riddle family had lived there.* (GF, p. 1), *But over in the neighboring town of Great Hangleton, <...>* (GF, p. 3), громадські заклади: школу: *He pulled out the letter and read: Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry.* (PS, p. 51), банк: *They didn' keep their gold in the house, boy! Nah, first stop fer us is Gringotts. Wizards' bank.* (PS, p. 63), крамницю: *Peeling gold letters over the door read Ollivanders: Makers of Fine Wands since 382 b.c.* (PS, p. 82), паб: *Rita Skeeter and her photographer friend had just emerged from the Three Broomsticks pub.* (GF, p. 318–319), в'язницю: *They guard the wizard prison, Azkaban.* (DH, p. 667), міністерство: *"But what does a Ministry of Magic do?" – "Well, their main job is to keep it from the Muggles that there's still witches an' wizards up an' down the country."* (PS, p. 65) та ін., які, як і в попередніх авторів, відрізняються від реальних своїми уявними локацією, походженням, відвідувачами та іншими своєрідними ознаками.

Актуалізація природного простору у творах про Гаррі Поттера проявляється через поодинокі описи природних об'єктів з певними особливостями, як у випадку з фантастичним лісом: *"The forest? <...> We can't go in there at night – there's all sorts of things in there – werewolves, I heard."* (PS, p. 249), *More giant spiders were climbing the side of the building, liberated from the Forbidden Forest, into which the Death Eaters must have penetrated.* (DH, p. 639) та ін.

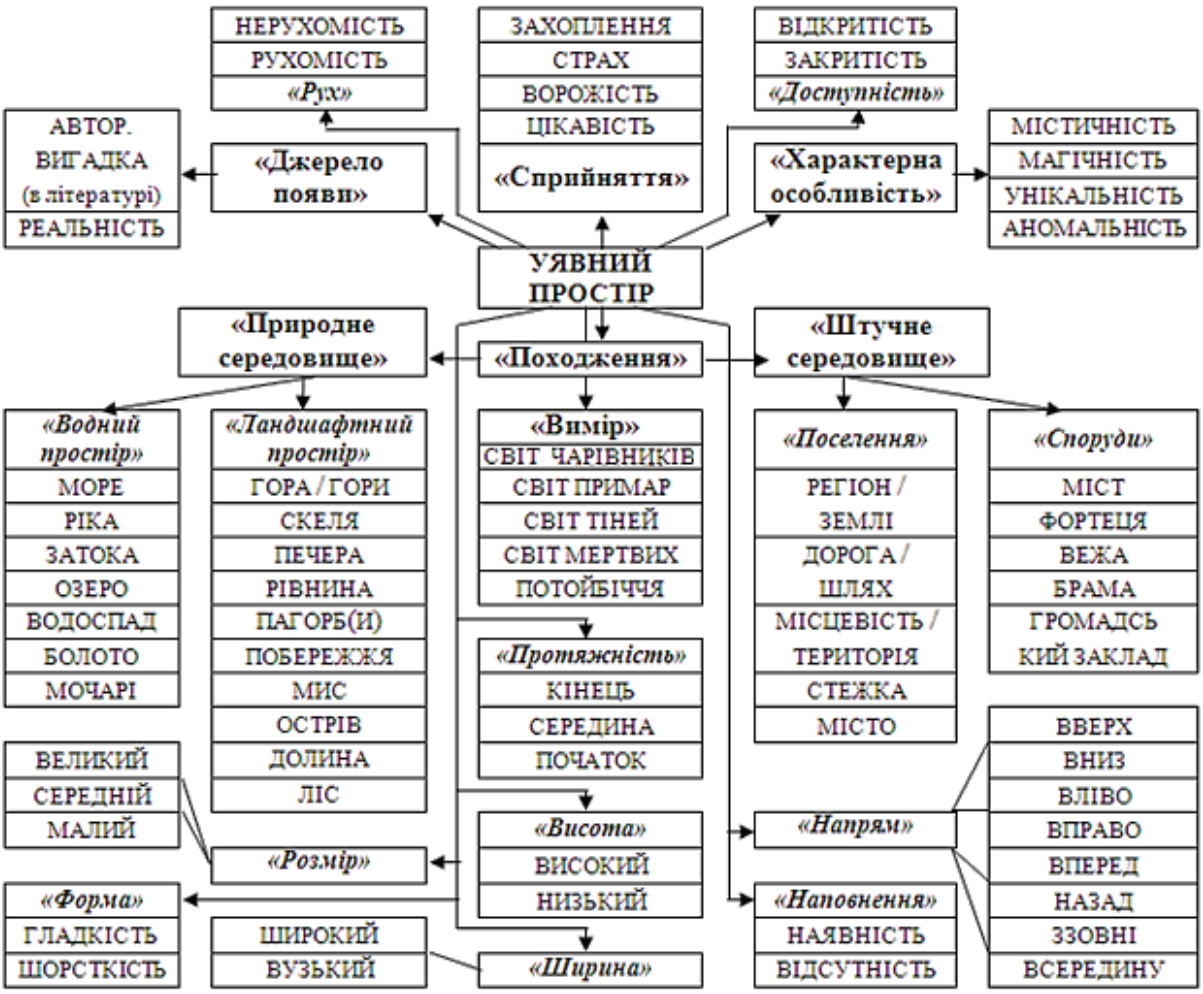

Рис. 1. Фрейм змістового шару художнього концепту УЯВНИЙ ПРОСТІР

Отже, проаналізовані в ході дослідження назви просторових об'єктів, які слугують зображенню світу фентезійних творів Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Ґуїн та Дж.К. Ролінґ, сприяли реконструкції уявного простору.

Загальний просторовий зв'язок між «мікропросторами» (топосами та локусами) організовано в карти, зокрема у «Володарі Перстенів» та «Чарівнику Земномор'я», які додають реальності та правдоподібності уявному світу. Місцевості, представлені у творах, та конкретні місця, повз які проходить шлях героїв, описано надзвичайно точно, часто з описом представників рослинного й тваринного світів, ґрунту, а також сторін світу. Уявлення про «макропростір» Середзем'я, Земномор'я, Нарнії та світу чаклунів можливо отримати шляхом реконструкції описів, поданих у ході розгортання сюжету, та узагальнення даних про «мікропростори», а також на основі ілюстративних карт. Назви просторових об'єктів слугують маркерами просторових відношень. Однак, незважаючи на своєрідність світів Середзем'я, Нарнії, Земномор'я та світу чарівників семикнижжя про Гаррі Поттера, їх не можна вважати абсолютно уявними світами, повністю відмінними від відомої нам реальності. Вони є радше видозміненими, модифікованими варіантами нашого світу. Відмінність полягає лише в топографії та топоніміці фентезійних світів, у різновидах істот і рослин, що їх населяють, та в чинності певних законів, невластивих нашому світові (наявність магії, безсмертя тощо). Отримана та впорядкована в ході аналізу інформація про уявний простір фентезійних творів уможливлює побудову фрейму змістового шару ХК УЯВНИЙ ПРОСТІР (рис. 1).

Висновки. Передаючи зміст вербалізованого у творах Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Ґуїн та Дж.К. Ролінґ ХК УЯВНИЙ ПРОСТІР, виявлено базові знання про простір, актуалізований в уявній реальності: уявний простір засновано на реальному, зі збереженням усіх типологій, однак його відмінність в аналізованих творах полягає в наявності вигаданих представників рослинного та тваринного світів, інших вимірів і характеризується унікальністю й аномальністю через чинність невластивих реальності законів, через що сприймається з цікавістю, захопленням, острахом і ворожістю.

Отже, категорія простору відіграє одну з найважливіших ролей у процесі категоризації світу, що зумовлює її особливий статус у лінгвістичних дослідженнях. «Поліфонія» простору аналізованих творів свідчить про прагнення письменників максимально реально, правдоподібно зобразити уявний світ, а його реалістичність – про надзвичайну майстерність авторів у створенні нової міфології вигаданих світів – світів із власним простором та часом, останній з яких становить перспективу подальших досліджень.

Література:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология / под ред. В.П. Нерознака. М.: Academia, 1997. С. 267–279.
2. Быдина И.В. Концепт «Творчество» в идиостиле Виктора Сосноры. Культурные аспекты в языке и тексте: сб. науч. тр. Белгород: Изд-во БелГУ, 2005. С. 86–93.
3. Воркачев С.Г. Концепт как «зонтиковый термин». Язык, сознание, коммуникация. М., 2003. Вып. 24. С. 5–12.
4. Крючкова Н.В. Методы изучения концептов. Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы: труды и материалы междунар. науч. конф., посвящ. 200-летию Казанского университета (Казань, 4–6 октября 2004 г.). Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. С. 271–272.
5. Лотман Ю.М. Проблема художественного пространства в прозе Гоголя. Учен. зап. Тарт. гос. ун-та. Тарту. 1968. Вып. 209. С. 5–50.
6. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. К., 2008. 558 с.
7. Прокофьева В.Ю. Категория пространства в художественном преломлении: локусы и топосы. Вестник Оренбург. гос. ун-та. 2005. № 11. С. 87–94.
8. Тарасова И.А. Идиостиль Георгия Иванова: когнитивный аспект. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2003. 280 с.
9. Yule G. The Study of Language. 4th ed. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010. 320 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. H – Tolkien J. R. R. The Hobbit. London: Harper Collins Publishers, 2006. 390 p.
2. FR – Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 424 p.
3. RK – Tolkien J.R.R. The Return of the King. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 440 p.
4. TT – Tolkien J.R.R. The Two Towers. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 352 p.
5. CN – Lewis C.S. The Chronicles of Narnia. London: Harper Collins Publishers, 2010. 768 p.
6. WE – Le Guin, Ursula K. A Wizard of Earthsea. NY: Bantam Books, 1968. 184 p.
7. PS – Rowling J.K. Harry Potter and the Philosopher's (Sorcerer's) Stone. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 1998. 310 p.
8. GF – Rowling J.K. Harry Potter and the Goblet of Fire. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2000. 734 p.
9. DH – Rowling J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2007. 760 p.

Четова Н. Й. Лингвокогнитивная реализация художественного концепта ВООБРАЖАЕМОЕ ПРОСТРАНСТВО в англоязычных художественных произведениях жанра фэнтези (на материале произведений Дж.Р.Р. Толкиена, К.С. Льюиса, У.К. Ле Гуин и Дж.К. Ролинг)

Аннотация. Статья посвящена выявлению специфики индивидуально-авторского восприятия и изображения воображаемого пространства путем реконструкции содержания и структурных особенностей содержательного слоя художественного концепта ВООБРАЖАЕМОЕ ПРОСТРАНСТВО в англоязычном фэнтези на материале произведений Дж.Р.Р. Толкиена, К.С. Льюиса, У.К. Ле Гуин и Дж.К. Ролинг.

Ключевые слова: фэнтези, воображаемое пространство, художественный концепт, содержательный слой, фрейм.

Chetova N. The linguo-cognitive realisation of the literary concept of IMAGINARY SPACE in the English fantasy (based on the literary works of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, U.K. Le Guin and J.K. Rowling)

Summary. The article is devoted to the revealing of the writers' individual perception and interpretation of the imaginary space by means of the reconstruction of the content and structural peculiarities of the substantial layer of the literary concept of IMAGINARY SPACE in the English fantasy represented by the literary works of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, U.K. Le Guin and J.K. Rowling.

Key words: fantasy, imaginary space, literary concept, substantial layer, frame.

УДК 81'28; 81'286

Мамедова Ш. Г.,
докторант Нахичеванского филиала
Национальной академии наук Азербайджана

ГЛАГОЛ КАК ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ ЕДИНИЦА В НАХИЧЕВАНСКИХ ДИАЛЕКТАХ И ГОВОРАХ

Аннотация. В статье исследуется использование глагола в Нахичеванской группе диалектов и говоров как фразеологической единицы. Отмечается, что глагол проявляет свою многозначность как в литературном языке, так и в Нахичеванской группе диалектов и говоров. Статья отличается оригинальностью с точки зрения изучения глагола в Нахичеванской группе диалектов и говоров как фразеологической единицы.

Ключевые слова: диалект, говор, глагол, фразеологические единицы, слово.

Постановка проблемы. Глагол (фи'л) занимает важное место среди частей речи как в мировых языках, так и в азербайджанском языке. Многие ученые-лингвисты выразили свои мнения о глаголе (фи'л), который является арабским словом и обозначает состояние или действие предмета. В. Гумбольдт называет глагол «сердцем» предложения [4, с. 199]. Академики И. Давидов и Ф. Буслаев считали глагол центром предложения [2, с. 252]. В. Виноградов отметил, что глагол богаче других речевых частей: «По сравнению со всеми другими грамматическими категориями, семантическая структура глагола более богата. Эта особенность глагола зависит от характеристик его грамматической структуры» [3, с. 339].

Из-за разнообразия формы, структурной монополярности, многозначности других особенностей, и самое главное, факта, что действует как элемент профиля литературного языка, глагол богаче, чем другие речевые части в турецком, а также в азербайджанском языке.

Цель статьи – исследовать использование глагола в Нахичеванской группе диалектов и говоров как фразеологической единицы.

Изложение основного материала. Роль глагола в историческом развитии языка была больше, чем других частей речи. Так как в других частях речи встречаются слова, которые вошли в наш язык. А глаголы исключения, потому что слова, обозначающие действие, всегда выражались на азербайджанском языке. Таким образом, на азербайджанском языке не встречаются заимствованные глаголы, в частности простые глаголы. Заимствованные глаголы встречаются среди производных и сложных глаголов. Простые глаголы сохранили свои национальные особенности. Например: умножать, делить, открыть, купить, смеяться, вспоминать, писать, стереть, увидеть, смотреть, бежать и т. д. Чем глагол упрощеннее по фонетической структуре, тем ближе по значению к своей первоначальной форме. Концепция времени, вида, формы, количества могут найти свое комплексное выражение в каждом простом глаголе. Азербайджанский язык, его исторические материалы тоже утверждают односложность корней глаголов. А двусложные глаголы родились позже. По мнению П. Мелиоранского, в тюркских языках корни глаголов были односложными. А двусложные глаголы появились позже [9, с. 62]. На азербайджанском языке односложные простые глаголы служат выражению более полезных понятий для жизни и семантически отличаются. Так как глаголы такого типа богаче по своему значению, многозначности, омонимичности, синонимичности и в общем лексическим и семантическим особенностям. Например, глагол «***бить***» («вурмаг») на азербайджанском языке является односложным глаголом и отличается многозначностью. У этого глагола есть 30 значений в нашем языковом словаре, которые близки и далеки друг от друга [14, т. 4, с. 491–493]. Эти значения являются метафорическими и образуют фразеологическую единицу. Пример, который мы приводили выше – глагол «вурмаг» являлся одним из глаголов участвующих в формировании фразеологических единиц. Именно глагол , является основным компонентом фразеологической единицы, частью которой является и сам глагол.

Народный разговорный язык и фольклор были одними из основных источников формирования фразеологических единиц в нашем языке. Учитывая национальность глаголов, диалекты и говоры азербайджанского языка играли важную роль в формировании фразеологических единиц на основе глаголов.

Как в литературном языке, так и в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов, глаголы богаты по своему значению, многозначности, омонимичности, синонимичности и в общем лексическим и семантическим особенностям. Это богатство выявляет роль глаголов в формировании фразеологических единиц. Как в литературном языке, так и в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов, этот глагол может означать разные значения в различных фразеологических единицах. Например, в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов глагол «вурмаг» означает разные значения в ниже приведенных фразеологических единицах: – *яшмах вурмах* – скрыть лицо, прикрыть его чем-нибудь; *пял вурмах* – предпятствовать; *гава вурмах* – ковроткачество; *гяхра вурмах* – бродить (Шахбуз); пейвас вурмах – делать вакцинацию (Шарур); *сядама вурмах* – вредить; *мырт вурмах* – болтать (Нахичевань); *тин вурмах* – отравление углем (Ордубад) и т. п. Как видно из примеров, глагол *вурмах* дает восемь разных значений в различных восьми фразеологических единицах.

Глагол ***«резать»*** (кесмяк) отображается на 25 значениях в толковом словаре азербайджанского языка [14, т. 2, с. 694–696]. В примерах, приведенных из языкового словаря Нахичеванской группы диалектов и говоров, можно увидеть красочность значений глагола *«резать»*(кесмяк): *ахадини кесмяк* – бить (Шарур); *вейран кесмяк* – делить речку (Ордубад); кясамат кясмяк – угрожать (Нахичевань) и т. д.

Глагол «***вермяк***» (дать) – один из глаголов в современном азербайджанском языке, который также отличается своей многозначностью. Сегодня на нашем языке этот глагол является многозначным глаголом. Так как в толковом словаре азербайджанского языка глагол «вермяк» имеет 15 значений [14, т. 4, с. 471–472]. Это многозначность проявляется в языко-

вом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров: *алымыны вермяк* – упрекать (Шарур); *вермяк* – угрожать, заставить (Ордубад); *зот вермяк* – раздражать (Шарур); *джош вермяк* – возбуждать (Джудфа); *веряна вермяк* – предать (Шарур) и т. д.

В толковом словаре азербайджанского языка глагол «***гяльмяк***» (прийти) имеет 29 значений [14, т. 2, с. 231–232]. Этот глагол также отличается своей многозначностью, как и другие глаголы. Мы сталкиваемся со многозначностью глагола «***гяльмяк***» (прийти) в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов: *ейрети гяльмяк* – выглядеть странно (Шарур); *гавиги гяльмяк* – сожалеть (Шахбуз); *урчах гяльмяк* – столкнуться (Шахбуз); *усана гяльмяк* – уставать (Шарур); *тов гяльмяк* – угрожать (Ордубад); *хина гяльмяк* – хныканье (Ордубад); *долах гяльмяк* – обманывать (Нахичевань); *дов гяльмяк* – сопротивляться, противостоять (Нахичевань); *дютдулу гяльмяк* – обманывать (Нахичевань); *арсая гяльмяк* – расти (Шарур), *пеш-пеш гяльмяк* – подарить подарок (Нахичевань); *каф гяльмяк* – обманывать (Шарур) и т. д.

Одним из глаголов, отличающихся многозначностью, является ***«чыхартмаг»*** (вытаскивать). В толковом словаре азербайджанского языка этот глагол имеет 17 значений [14, т. 1, с. 473–474]. Многозначность глагола ***»чыхартмаг»*** тоже проявляется в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров: *хангяма чыхартмаг* – создать переполох (Шахбуз); *шингырых чыхартмаг* – шуметь (Ордубад); *шур чыхартмаг* – шуметь (Ордубад, Шарур); *шорун чыхартмаг* – потерять вкус (Нахичевань) и т. д.

Глагол ***«дюшмяк»*** (упасть) также привлекает внимание как многозначный глагол. В толковом словаре азербайджанского языка этот глагол имеет 38 различных значений [14, т. 1, с. 723–727]. Глагол ***«дюшмяк»*** отличается своей многозначностью в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров: *аразан дюшмяк* – опаздывать (Шазбуз); *од дюшмяк* – обижаться (Шарур); *тисбиррия дюшмяк* – попасть в затруднения, страдать (Ордубад), *чул дюшмяк* – устать (Нахичевань); *дяхиль дюшмяк* – умолять (Нахичевань); *дуюх дюшмяк* – предчувствовть (Нахичевань) и т. д.

Не смотря на то, что глагол ***«галмаг»*** (оставаться) является простым глаголом, все же он отличается своей омонимичностью.Глагол ***«галмаг»*** имеет 38 различных значений в толковом словаре азербайджанского языка [14, т. 3, с. 25–26] и много значений в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов: *кяраванги галмаг* – запутаться, колебаться (Джулфа); *савыя галмаг* – быть бесплодным (Шахбуз); *хапан галмаг* – оставаться пустым (Шахбуз); *синсия-синсия галмаг* – плакать (Шахбуз, Нахичевань);

Глагол «***данышмаг»*** (говорить), который имеет 7 различных значений в толковом словаре азербайджанского языка [14, т. 1, с. 532–533], дает нижеприведенные значения в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров в качестве части фразеологической единицы: *данга-данга данышмаг* – выхваливаться (Шахбуз, Нахичевань); *харза-хадян данышмаг* – болтать, бормотать (Нахичевань) и т. п.

Как видно из приведенных примеров, большинство простых глаголов отличается многозначностью в толковом словаре азербайджанского языка, в том числе языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров. Эта многозначность играет важную роль в формировании различных фразеологических единиц. Однако есть такие глаголы, которые выступают в качестве фразеологической единицы, хотя их не так уж много.

Ахтух чекмяк – страдать (Нахичевань), *алымыны етегине бюкмяк* – упрекать (Шарур), *альгычыгы гостермяк* – показать силу (Джулфа), *гавартепбек* – шуметь (Шахбуз, Шарур), *кесим сатмах* – угрожать (Шарур), *дан демах* – бросать вызов (Ордубад), *гачарага салмаг* – изгонять (Шахбуз), *линги йере салмаг* – сидеть (Шарур), *логаз гошмах* (Нахичевань, Шарур), *логаз дошемяк* (Нахичевань), *логаз елемяк* (Шахбуз) – издеваться, *илим-илим итмяк* – исчезнуть без следа (Нахичевань), *шятал гатмаг* – предотвращать (Джулфа), *вайына отурмаг* – скорбеть (Нахичевань), *синджи сахламаг* – обращать внимание (Джулфа), *тыр токмяк* – бормотать (Шарур), *зулю гетмяк* – устать (Шахбуз), *фыры галхмаг* – разозлиться (Шарур), *ширая чекмяк* – обманывать (Шарур), *шовул-щовул бахмаг* – удивляться (Джулфа), *дабаналмах* – быстро идти (Шарур, Нахичевань) и т. д.

В вышеприведенных примерах глагол выступает в качестве фразеологической единицы в словосочетаниях. Глагол в виде слова формирует фразеологическую единицу в толковом словаре азербайджанского языка, в том числе языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров. Семантическое богатство получается из формирования образных значений. Основным признаком фразеологической единицы является образность. В результате становления простых, производных и сложных слов образными, преобразовались также фразеологические единицы в виде словосочетаний. Этот процесс является важной характеристикой и фразеологических единиц в виде слов.

Примером фразеологических единиц в виде слов в языковом словаре Нахичеванской группы диалектов и говоров могут служить следующие слова:

«Боразаннамах» (Нахич.) – говорить неуместно;
«Бурмах`» I (Ордубад) – кастрировать;
«Дараллмах`» I (Ордубад) – жадничать;
«Дынытдамах» (Джулфа) – внимательно смотреть;
«Докмек» I (Нахич.) – удивляться;
«Душгюннемек`»(Нахич.) – ослабевать;
«Филитдемек» (Шарур) – ссорить;
«Хяпримек» (Шарур) – стареть;
«Илишмек`» I (Джулфа, Ордубад) – прийти;
«Габармах» (Шарур) – быть наглым;
«Гатмах`» III (Шахбуз) – добавить;
«Гысдырмах`» (Нахич.) – тайком дать;
«Хырсыздамах» (Джулфа) – побеждать;
«Осмахлатмах» (Шарур) – взять слово из уст;
«Силимсимех`» (Ордубад) – терпеть трудности.

Как видно из вышеприведенных примеров, глагол не только участвует в формировании фразеологических единиц в виде словосочетаний, но и в виде слов.

Выводы. Диалекты и говоры отличаются от литературного языка по фонетическим и орфоэпическим, лексическим и фразеологическим, морфологическим и синтаксическим особенностям. Словарный состав диалектов и говоров играет важную роль в обогащении словарного состава литературного языка. Учитывая тот факт, что история формирования диалектов и говоров относительно старше литературного языка, изучение глагола, который сохранил свою национальную оригинальность и древность, в качестве фразеологической единицы в Нахичеванской группе диалектов и говоров, предоставляет ценный материал для исследований по этой теме.

Литература:

1. Байрамов Г. Основы фразеологии азербайджанского языка. Баку: Изд. Маариф, 1978.
2. Виноградов В. Из истории изучения руского синтаксиса. М., 1958.
3. Виноградов В. Русский язык. М., 1972.
4. Гумболъдт В. Избранные труды по языкознанию. М., 1984.
5. Гурбанов А. Современный азербайджанский литературный язык: в 2 т. Т. 1. Баку: Нурлан, 2003.
6. Диалектологический словарь азербайджанского языка. Баку: Восток-Запад, 2007.
7. Кулиев А. Нахичеваниские говоры, Наличие слова. Анкара: агентство «Культура», 2010.
8. Кязимов Г. Современный Азербайджанский язык. Морфология. Баку: Изд. Наука и образование, 2010.
9. Мелиоранский П. Араб филолог о турецком языке. СПб, 1900.
10. Мирзаев Г. Глагол в азербайджанском языке. Баку: Изд. Маариф, 1986.
11. Мирзалиева М. Фразеология турецких языков. Т. 1. Баку: Нурлан, 2009.
12. Нахчыванская группа диалектов и говоров азербайджанского языка. Баку: Академия наук Азербайджанской ССР, 1962.
13. Современный азербайджанский язык: в 4 т. Т 4. Синтаксис. Баку: Восток-Запад, 2007.
14. Толковый словарь Азербайджанского языка: в 4 т. Баку: Восток-Запад, 2006.
15. Ширалиев М. Нахичеванский диалект (общий обзор). Новости Академии наук Азербайджанской ССР. 1949. № 5.

Мамедова Ш. Г. Дієслово як фразеологічна одиниця в Нахічеванських діалектах і говорах

Анотація. У статті досліджується використання дієслова в Нахічеванській групі діалектів і говорів як фразеологічної одиниці. Відзначається, що дієслово проявляє свою багатозначність як у літературній мові, так і Нахічеванській групі діалектів і говорів. Стаття вирізняється оригінальністю з точки зору вивчення дієслова в Нахічеванській групі діалектів і говорів як фразеологічної одиниці.

Ключові слова: діалект, говір, дієслово, фразеологічні одиниці, слово.

Mamedova Sh. The verb as a phraseological unit in the Nakhichevan group of dialects and vernaculars

Summary. The article studies the use of the verb in the Nakhchivan group of dialects and vernaculars as a phraseological unit. The verb shows its polysemantism both in the literary language, and Nakhchivan group of dialects and vernaculars. This article differs with its originality from the point of view of studying the verb in Nakhchivan group of dialects and vernaculars as a phraseological unit.

Key words: dialect, accent, verb, phraseological units, word.

УДК 811.512.162

Шукюрзаде Ш. Д.,
докторант отдела истории азербайджанского языка
Института языкознания имени Насими
Национальной академии наук Азербайджана

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ СЛОВА ОБЩЕТЮРКСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ЯЗЫКЕ НАСИМИ

Аннотация. В статье рассматриваются словарные особенности поэтического языка произведений Имадеддина Насими, написанных им на азербайджанском языке. В частности, тюрко-азербайджанские слова рассматриваются по следующим группам: соматическая лексика, слова, обозначающие природные явления, бытовая лексика, термины родства, а также глаголы, сохранившие свою активность в современном азербайджанском языке.

Ключевые слова: язык Насими, слова тюркского происхождения, соматическая лексика, слова обозначающие природные понятия, бытовая лексика, глаголы.

Постановка проблемы. Творчество Имадеддина Насими, как видного представителя азербайджанской литературы, является источником неустанных поисков с точки зрения словарного богатства и выразительности. Среди проблем, которые ставятся в связи с творчеством этого великого мыслителя, важное место занимают вопросы словаря поэта. Азербайджанский язык – лишь один из языков, на котором творил поэт. Он также свободно владел персидским и арабским языками и писал на них свои стихи.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы словарного состава творчества видного поэта XIV – XV веков И. Насими ставились как отечественными, так и зарубежными учеными. В частности, особенности языкового и грамматического состава языка поэта исследовались Н. Гаджиевой, А. Шарифом, А. Джафаром, А. Сафарли и другими исследователями [4; 5; 8; 9]. Общие вопросы творчества изучали А. Щербак, У. Эндрюс, Н. Блэк, М. Калпаклу и другие ученые [6; 7; 10]. Вместе с тем представляет определенный интерес с точки зрения истории азербайджанского языка словарный состав его в указанный период, причем в творчестве человека, свободно владевшим несколькими восточными языками.

Как уже отмечалось, основную часть лексики языка Насими составляют слова азербайджанского языка общетюркского происхождения. В статье эти слова исследуются в двух направлениях: имена общетюркского происхождения; глаголы общетюркского происхождения. С этой целью мы обратились к текстам произведений Насими, а также разработкам в указанном направлении ряда исследователей, указанных в списке литературы.

Изложение основного материала. Имена общетюркского происхождения. Исследование этих слов ведется по тематическим группам. В языке Насими имена делятся на соматические слова, отражающие имена различных животных и растений, географические названия, астрономические и прочие природные явления, названия предметов быта.

Соматическая лексика. Часть слов азербайджанского языка тюркского происхождения в языке Насими составляют слова-названия частей тела человека: *yürək* (сердце), *alın* (лоб), *ağız* (рот), *yüz* (лицо), *ayaq* (нога), *saç* (волосы), *baş* (голова), *yanaq* (щека, щеки), *diş* (зубы), *dəri* (кожа), *ilik* (спинной мозг), *bəlğəm* (мокрота), *əmcək* (груди), *diz* (колено), *dırnaq* (ноготь), *böyrək* (почки), *buxaq* (подбородок), *qaş* (бровь), *dil* (язык), *barmaq* (палец), *göz* (глаз), *bud* (бедро, ноги), *qulaq* (ухо), *əl* (рука), *ət* (мясо, тело), *dodaq* (губа), *bəbək* (зрачок), *boyun* (шея), *qan* (кровь), *qıl* (волосинка), *sümük* (кость), *dalaq* (селезенка), *öd* (желчь), *öfkə* (селезенка, паштет), *bağırsaq* (кишки), *sinir* (нерв).

Как показывает исследование, соматическая лексика в языке Насими в основном стабильна, лишь некоторые слова в современном азербайджанском языке изменились по своей фонетической форме, типа *yürək*, (в современном азербайджанском языке имеет форму ürək, yüz). Употребление «у» в начале слова было характерным фонетическим явлением в письменных памятниках азербайджанского языка XIV – XV веков, что наблюдается и поныне в диалектах и говорах. Соматическая лексика в азербайджанском языке сегодня также широко применяется в качестве медицинских терминов в литературном языке.

Природная лексика тюркского происхождения в языке Насими богата, она охватывает следующие группы слов: 1. Слова, обозначающие названия животных, птиц и насекомых. 2. Слова, обозначающие астрономические понятия. 3. Слова, обозначающие значения природных явлений и географических понятий; бытовая лексика.

Слова, обозначающие названия животных, птиц и насекомых: *at* (лошадь, конь), *it* (собака), *qaplan* (пантера), *donuz* (свинья), *ayı* (медведь), *sığır* (олень, корова), *eşşək* (осел), *qurd* (волк), *oğlaq* (козленок), *quş* (птица), *qarğa* (ворона), *göyərçin* (голубь), *laçın* (беркут), *tilki/tülkü* (лиса), *bayquş* (сова), *quzğun* (сокол-хищник), *çibin* (муха), *murçiy/mirçəy* (муха), *örümçəy/hörümçək* (паук), *qarınca/qarışqa* (муравей).

Приведенные слова в современном азербайджанском языке употребляются без особых изменений, лишь некоторые из них сегодня приобрели иную фонетическую форму: *gögərçin* – сегодня *göyərçin*, *örümçək – hörümçək*; эти слова, в отличие от литературного языка, в диалектах и говорах сохранили форму XIV – XV веков (т. е. так, как мы наблюдаем в языке Насими). А в некоторых словах, как, например, в слове *çibin*, произошло семантическое изменение. Однако сегодня в диалектах и говорах азербайджанского языка, вопреки литературному языку, слово *çibin* употребляется и в значении *муха*.

Астрономическая лексика тюркского происхождения: *ay* (луна), *gün* (день, солнце), *günəş* (солнце), *yer* (земля), *göy* (небо), *səhər* (утро). Эти слова, как географические термины, в современном азербайджанском языке вошли в литературное употребление.

Слова, обозначающие названия природных явлений и географические понятия: *yağış* (дождь), *yağmur* (ливень), *yel* (легкий ветер), *çay* (река), *yaz* (весна), *qış* (зима), *dağ* (гора), *dəniz* (море). Эти слова в современном азербайджанском языке,

как географические термины, более активны, в языке Насими же употребляются в функции определения, как поэтические фигуры типа *yüzün yazi* (весна твоего лица, т. е. красота твоего лица), *eşq dənizi* (море любви, т. е. большая, огромная любовь).

Бытовая лексика – слова, обозначающие названия предметов обихода; их можно разделить на три группы: слова, обозначающие названия блюд и напитков; слова, обозначающие названия различных предметов быта; слова-термины родства.

Слова, обозначающие названия блюд и напитков: *su* (вода), *yağ* (масло), *bal* (мед).

Слова, обозначающие названия различных бытовых предметов и понятий: *pərdə* (занавес), *ətək* (юбка), *qonşu* (сосед), *iş* (работа), *od* (огонь), *saray* (дворец), *xırman* (молотильня, ток), *don* (платье), *qutu* (каробка), *yastıq* (подушка), *inci* (жемчуг), *şal* (платок), *çıraq* (светильник), *ev* (дом), *ocaq* (очаг, родной дом).

Приведенные слова сегодня без фонетико-семантических изменений продолжают свою активность в азербайджанском языке, например, слово *inci* (жемчуг) сегодня употребляется и как женское имя собственное.

Слова, обозначающие термины родства: *ata* (отец), *ana* (мать). Нужно отметить, что слова *ata* и *ana* в языке Насими очень часто выступают в философском значении: *doqquz ata* – это девять планет галактики, *yeddi ana* – это семь слоев неба.

Глагол. В языке Насими глагол можно делить на три группы:

Глаголы, употребляемые в современном азербайджанском языке безо всяких семантических и фономорфологических изменений;

Глаголы, потерявшие активность в литературном языке, но сохранившиеся в диалектах и говорах азербайджанского языка;

Глаголы, потерявшие активность в литературном языке и существующие как архаизмы.

Глаголы, употребляемые в современном азербайджанском языке, не изменившиеся ни семантически, ни фономорфологически. Их можно разделить по значению на следующие группы:

Глаголы движения: *gəlmək* (прийти), *getmək* (уходить), *oynamaq* (играть, танцевать), *çıxmaq* (выходить), *gəzmək* (ходить, гулять), *geymək* (одевать), *girmək* (войти), *endirmək* (спускать), *dalmaq* (заниматься), *aramaq* (искать), *çapmaq* (скакать), *görmək* (видеть), *asılmaq* (висеть) и др.

Глаголы действия: *tökmək* (лить, вливать), *taxmaq* (надевать), *qurmaq* (делать, строить), *satmaq* (продавать), *söndürmək* (гасить), *doğramaq* (резать, нарезать), *yıxmaq* (свалить), *yandırmaq* (сжигать), *əmmək* (сосать), *çalmaq* (играть на чем-то), *dəlmək* (сверлить), *yaratmaq* (делать, творить), *yarmaq* (рубить), *yığmaq* (собирать) и др.

Глаголы состояния: *üşümək* (мерзнуть), *yıxılmaq* (падать, упасть), *oynamaq* (танцевать), *gülmək* (смеяться), *uçmaq* (летать), *oturmaq* (сидеть), *durmaq* (вставать), *düşmək* (падать), *ölmək* (умирать), *asılmaq* (висеть), *yıxılmaq* (падать), *durmaq* (просыпаться), *oyanmaq* (проснуться) и др.

Глаголы мышления: *inanmaq* (верить), *bilmək* (знать), *tanımaq* (узнавать), *sanmaq* (полагать, предполагать), *unutmaq* (забыть, забывать), saymaq (считать), *uymaq* (доверяться) и др.

Глаголы речи: *demək* (сказать), *söyləmək* (рассказывать), *danışmaq* (говорить, рассказывать), *eşitmək* (слушать), *dinləmək* (слушать) и др. Почти все глаголы (кроме архаизмов) продолжают функционировать в современном азербайджанском языке.

Производные глаголы. Номинативные суффиксы глаголообразования в языке Насими – это *-la*, *-lə*, которые также проявляют себя во всех тюркских языках, в том числе и в азербайджанском: *arzulamaq* (мечтать), *bağlamaq* (завязать), *bağışlamaq* (дарить), *başlamaq* (начинать), *oğurlamaq* (воровать), *söyləmək* (рассказывать), *diləmək* (мечтать, хотеть), *dinləmək* (слушать), *ağlamaq* (плакать), *anlamaq* (понимать, осознавать) и др.

Сложные глаголы. В языке Насими сложные глаголы по семантике все имеют поэтическое значение и поэтому их можно включать в состав фразеологизмов, которые служат поэтическому обогащению языка поэта. По структуре они делятся на две группы: 1. Сложные глаголы, образованные при участии аналитических глаголов *olmaq* (быть), *etmək*, *eyləmək* (делать), *qılmaq* (делать, быть); 2. Сложные глаголы, образованные путем примыкания различных имен к глаголам.

С участием аналитического глагола *olmaq*: *su olmaq* (быть влюбленным), *qan olmaq* (сильно повздорить), *bədr olmaq* (уподобляться луне), *baş olmaq* (ранить сердце), *heyran olmaq* (восхищаться), *əsir olmaq* (быть пленным), *divanə olmaq* (сойти с ума от любви) и др.

С участием аналитического глагола *eyləmək*: *meyil eyləmək* (склоняться к…), *vəfa eyləmək* (быть преданным, верность), *lütf eyləmək* (оказать милость), *torpaq eyləmək* (убивать) и др.

В языке Насими наблюдаются определенные глаголы, которые активно выступают вторым компонентом в составе сложного глагола с поэтическим значением: *oda düşmək* (несправедливо попасть в беду), *ayağına düşmək* (умолять), *fitnəyə düşmək* (несправедливо быть оклеветанным), *sevdaya düşmək* (влюбиться), *ala düşmək* (быть оклеветанным), *könlü düşmək* (влюбиться) и др.

Большая группа сложных глаголов с фразеологическим значением в языке Насими по грамматической структуре образуется путем управления отдельными существительными в различных падежах.

Сложные глаголы с существительным в именительном падеже: *fal açmaq* (гадать), *bel bağlamaq* (надеяться), *əl yumaq* (заканчивать), *əl vermək* (быть подходящим), *baş qoymaq* (жертвовать собой), *daş atmaq* (бросать камень в чей-то огород), *göz dikmək* (зариться на чужое) и др.

Сложные глаголы с существительным в дательном падеже: *dünyaya gəlmək* (родиться), *oda yaxmaq* (сгорать, в поэтическом значении), *yelə vermək* (истратить жизнь впустую), *ocağa atmaq* (бросать в огонь), *başına çaxmaq* (попрекать), *cuşa gəlmək/ xuruşa gəlmək* (приходить в экстремальное состояние) и др.

Сложные глаголы с существительным в винительном падеже: çiçəyi açılmaq: -i – здесь аффикс принадлежности, одновременно слово *açılmaq* есть непереходный глагол. (смеяться от души, радоваться), dili tutulmaq: -i – здесь аффикс принадлежности, одновременно слово *tutulmaq* есть непереходный глагол (замолчать, быть не в состоявнии говорить, что-то промолвить), *dünyanı qucaqlamaq* (охватить весь мир, к примеру, очень хотеть быть богатым) и др.

Сложные глаголы с существительным в исходном падеже: *əldən qoymaq* (отдаляться, отдалить), *aradan çıxmaq* (ускользнуть), *əldən qaçırmaq* (упускать), *gözdən getməmək* (быть на виду) и др.

Глаголы, сохранившиеся в основном в диалектах и говорах. В языке Насими эти глаголы нашли широкое применение: *ərimək* (в диалектах и говорах в значении *utanmaq* (стесняться), в том же значении наблюдается в языке Насими). В языке Насими *usanmaq* имеет значение *yorulmaq* (уставать), которое наблюдает-

ся ныне в диалектах и говорах азербайджанского языка; *umtmaq* в языке Насими имеет значение ожидать, что сегодня наблюдается в диалектах и говорах; глагол *yetmək* в языке Насими имеет значение быть достаточным; глагол *gilləmək* в языке Насими имеет значение бросать, выбрасывать, который сегодня в диалектах и говорах употребляется в том же значении; глагол *arıtmaq* (чистить) в языке Насими наблюдается в том же значении; глагол *çaxmaq* в языке Насими имеет значение ударять, бить, извлекать огонь; глагол *aramaq* у Насими употребляется в значении искать; глагол *varmaq* у Насими в значении *getmək*, *uzaqlaşmaq* (уходить, отдаляться), глагол *dalmaq* в значении *girmək*, *daxil olmaq* (выходить), глагол *əsrimək* в значении *sərxoş olmaq* (быть опьяненным), глагол *üşənmək* в значении *qorxmaq* (испугаться, бояться), глагол *çözmək* в значении *açmaq* (открывать, прояснять), глагол *tayınmaq* в значении *çaşmaq* (заблуждаться, потерять направление).

Глаголы этой группы сегодня имеют активное употребление в диалектах и говорах, в литературном языке их можно встретить в составе определенных глагольных словосочетаний, типа *arayıb-axtarmaq* – искать, *xəyala dalmaq* – мечтать, *ifrata varmaq* – преувеличивать, переборщить.

Заключение. В целом можно прийти к выводу о том, что в поэтическом словаре Насими выражено все богатство азербайджанского языка периода, в который он жил и творил. Однако месневи, касиды, газели (общее количество 265), рубаи и туюги (общее количество 167), написанные на азербайджанском языке [5: с.7], отражают в себе также особенности языковых процессов указанного периода. Помимо этого, имело значение также и то, что автор в совершенстве владел еще некоторыми восточными языками, что вместе с диалектными особенностями говора местности, где проживал поэт (Халеб, предположительно, родился же в Шемахе), наложило свой отпечаток на словарный состав его поэтического языка.

Литература:

1. Асланов В. Исследования по истории азербайджанского языка. Баку: Элм, 2003. 197 с. (на азерб. языке).
2. Имадеддин Насими. Произведения: в 3 томах. Составление научно-критического текста и введение проф.Дж.Кахраманова. Каллиграф текста Г.А.Дарабади. / Имадеддин Насими. Баку: Эльм, 1973. 317 с. (на азерб. языке).
3. Кулизаде З. Хуруфизм и его представители в Азербайджане. Баку: Элм, 1970. 264 с.
4. Гаджиева Н. Синтаксис сложноподчиненного предложения в азербайджанском языке (в историческом освещении). М.: Изд. АН СССР, 1963. 218 с.
5. Шариф А. Великий еретик (К 600-летию со дня рождения Сеид Имадеддина Насими. Народы Азии и Африки. М.: Изд. АН СССР, 1974. № 1. С. 137–142.
6. Щербак А. Сравнительная морфология тюркских языков. Глагол. / под. ред. С.Н. Иванова. Л.: «Наука», Ленингр. отд-ние 1977. 191 с.
7. Andrews W, Black N., Kalpaklı M.. Ottoman lyric poetry: an anthology. University of Washington Press, 2006. P. 211–217.
8. Сафарли А. Введение. И. Насими. Избранные произведения. Баку: Маариф, 1985. 145 с.
9. Джафар А. Метрика поэзии Насими. Имадеддин Насими: сборник статей. Б.: 1973. 121 с.
10. Burrill K. R. F. The quatrains of Nesimî, fourteenth-century Turkic Hurufi. Columbia University publications: Near and Middle East studies, Series A.. Paris: Mouton, 1973. Vol. 14. P. 19.

Шукюрзаде Ш. Д. Азербайджанські слова загальнотюркського походження в мові Насімі

Анотація. У статті розглядаються словникові особливості поетичної мови творів Імадеддіна Насімі, написаних ним азербайджанською мовою. Зокрема, тюрко-азербайджанські слова розглядаються за такими групами: соматична лексика, слова, що позначають природні явища, побутова лексика, терміни спорідненості, а також дієслова, які зберегли свою активність у сучасній азербайджанській мові.

Ключові слова: мова Насімі, слова тюркського походження, соматична лексика, слова, які позначають природні поняття, побутова лексика, дієслова.

Shukurzade S. Turkic-Azerbaijani words in the language of Nasimi.

Summary. The article deals with the dictionary features of the poetic language of the works of Imadeddin Nasimi, written by him in the Azerbaijani language. In particular, the Turkic-Azerbaijani words are examined in the following groups: somatic vocabulary, words denoting natural phenomena, everyday vocabulary, terms of kinship, and verbs that have retained their activity in the modern Azerbaijani language.

Key words: in the language of Nasimi, words of Turkic origin, somatic lexicon, words denoting natural concepts, household vocabulary, kinship terms, verbs.

УДК 82:81'42 (045)

Ярема О. Б.,
доцент кафедри англійської філології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

КРОСДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯВИЩА АЛЮЗІЇ

Анотація. Статтю присвячено виявленню основних характеристик явища алюзії з позиції літературознавства, лінгвокультурології та лінгвостилістики. Алюзія, як мультидисциплінарний об'єкт дослідження, може трактуватись як елемент інтертекстуальності, лінгвокультурний код чи стилістичний прийом. Основною рисою алюзії разом з її функціональною навантаженістю є створення додаткового глибинного змісту, який потребує правильного декодування.

Ключові слова: алюзія, вертикальний контекст, референція, інтертекст.

Постановка проблеми. Характеризуючи будь-яке мовне явище, неможливо обмежитися його дослідженням лише в межах однієї науки. Комплексне обґрунтування принципів функціонування алюзії, дослідження її ознак часто спрямовує дослідника до залучення суміжних дисциплін. Вибір міждисциплінарного інтегративного інструментарію залежить насамперед від напряму дослідження.

Алюзію активно використовували британські письменники, ще із XVII ст., але лише у XX ст. це явище отримує наукове тлумачення, починаючи з пошуку дефініції й закінчуючи відмінностями із суміжними явищами референцій. Характерна риса неолінгвістики – це також залучення до мовознавства таких дисциплін, як літературознавство, культурологія, психологія та інших Алюзія, зі свого боку, як складний конструкт, який вміщує семантичну, стилістичну, прагматичну сторони, доступний для вивчення у варіативних площинах. Завдяки цим властивостям алюзія в новітніх дослідженнях часто стає об'єктом суміжних дисциплін. Крім того, підхід кожного дослідника до явища алюзії характеризується різним спрямуванням. Усе зазначене вище зумовлює необхідність перегляду та узагальнення попередніх досліджень явища алюзивності у філологічному аспекті, що й формує мету нашого дослідження.

Алюзія і література. Міжтекстовий зв'язок і референції, що виражаються у формі алюзій, найчастіше знаходять відображення в текстах літератури. Мимовільно чи цілеспрямовано в нових текстах інкорпоруються елементи попередніх творів, міфів або біблійних сюжетів. Підключеність автора до літературного простору або певної його частини віддзеркалюється в поетиці письменника з метою вираження нерозривності його зв'язку з літературним процесом і культурним досвідом. За І.П. Ільїним, це так звана реакція на попередні тексти [1, с. 206]. Навіть будучи унікальними у своїй авторській манері письма, літературні митці активно залучають алюзивні елементи. Підтвердженням цього є тексти британських модерністів, зокрема Дж. Джойса, В.Б. Єйтса, Т.С. Еліота, В. Овена й інших.

Традиційно у філологічних колах алюзію в літературознавчому аспекті трактують як: прояв літературної традиції [2, с. 8]; витримка з претексту без посилання на автора [3, с. 110];. коротке, відокремлене посилання на первинний текст, який асоціюється з впізнаваним автором [4, с. 525]; літературний акт посилання на будь-який попередній текстуальний референт [5, с. 187]; як компонент філологічного вертикального контексту [6, с. 33]; літературний прийом для одночасної активації двох текстів [7, с. 108]; відкрите або приховане посилання на інший упізнаваний твір [8, с. 290].

Часто в наукових працях учених можна натрапити й на термін «літературна алюзія» (З. Бен-Поро, К. Перрі, О.М. Дронова, Г. Мацачек), який відносять до референцій, що трапляються в літературних творах або посилаються лише на текстовий матеріал. Вважаємо доцільним таке визначення трактувати у вузькому плані як один із видів алюзії, оскільки не всі вони є літературними.

Літературні алюзії – це посилання на претексти художнього літературного спрямування. Тут автор зазначає, що джерело їх походження може виявитися доступним не кожному члену культурної та мовної спільноти. Нелітературні алюзії, за В. Ірвіном, посилаються на факти, явища, об'єкти, що не належать до літературного надбання [9, с. 289]. Натомість на позначення посилань лише на текстовий / словесний матеріал доцільніше використовувати термін «текстова алюзія» як словесний натяк на відомий адресату твір, тобто на вихідний текст [3, с. 81].

У сучасних філологічних дослідженнях джерельна база алюзій значно розширилася, починаючи від тематичної специфіки алюзій і закінчуючи часовою співвіднесеністю денотатів. Значною мірою це не лише класичні, а й сучасні сюжети, герої та події [10, с. 17]. Узагальнювально про явище алюзії в цьому плані висловився Е. Майнер, трактуючи алюзію як умисне включення впізнаваних елементів з інших джерел – попередніх або сучасних, текстових чи екстратекстових. Метою залучення алюзії може бути вираження авторського знання про літературну й культурну дійсність, звернення до спільного з читачем досвіду або збагачення тексту подальшим значенням [11, с. 38–39].

Досліджуючи алюзію, теоретики літературознавства залучають до розгляду питання інтенцій автора, асоціативних зв'язків між текстами або референтами, проблематику інтерпретаційного аналізу та ступеня вираження алюзії. Суперечки, викликані полярністю поглядів науковців щодо ознак інтенційності алюзії та її «відкритості» в тексті, позначаються на розмаїтті дефініцій цього явища. Проте саме ознака інтенцій автора при вживанні алюзій у літературних текстах – одна з ключових характеристик її ідентифікації. Деякі судження, однак, може викликати той факт, що не завжди автор має намір здійснити натяк на певний об'єкт, подію чи текст, а читач натомість розпізнає «неіснуючу» алюзію.

Отже, широке тлумачення алюзії в літературознавстві, що виникає внаслідок виокремлення різними дослідниками основних ознак цього явища, усе ж зводиться до того, що алюзія повинна володіти інтенційністю, зворотним зв'язком і спрямованістю. Корелюючи із соціально-історичним контекстом і культурним досвідом, алюзія функціонує як закодоване

повідомлення. Розгляд цієї властивості спирається на лінгвокультурний напрям трактування, який розглядатимемо далі.

Алюзія і лінгвокультурологія. Образне мислення національної спільноти, її менталітет й етномовна специфіка фіксуються в культурних кодах. Ці коди вважаються вторинними знаковими системами і в сукупності формують картину світу певної спільноти. Алюзія, будучи елементом цієї системи як компресована одиниця, що містить відомості про досвід минулих століть, є вербальним утіленням культурних надбань й одним зі способів передачі культурних кодів, вираженням етномовної семантики. При декодуванні алюзії в новому тексті читач повинен звертати увагу не лише на походження алюзії та джерело її претексту, а й на пов'язану з ним культурну дійсність.

Як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження, алюзія пов'язана з такими поняттями, як прецедентні тексти, фонові знання і лінгвокультурний код. Н.Ю. Новохачова справедливо зазначає, що в алюзії завжди відображається загальнокультурний компонент – спільність культур адресанта й адресата, кожен із яких являє собою особистість, котра формується в умовах тієї культурної парадигми, яка функціонує в цьому суспільстві [12, с. 12]. Фонові знання, як основа для дешифрування алюзії, повинні бути спільними для автора та читача, а володіти ними вони мають ще до моменту комунікації [13, с. 84], тобто до моменту аналізу читачем тексту й, зокрема, алюзії.

Фоновими знаннями, за визначенням, називають сукупність знань, що охоплює соціальну, історичну, культурну інформацію, яка існує поза понятійним значенням слова [14, с. 25].

Н.С. Валгіна констатує, що фонові знання можна класифікувати на основі їх змісту, тобто автор виокремлює житейські, донаукові, наукові та літературно-художні знання. У тексті наявні елементи, які слугують своєрідними транспонентами цих фонових знань і реалій, виражаються у вигляді прецедентних текстів, що представлені в авторському тексті як ремінісценції [15, с. 7–8]. Відповідно, якщо розглядати ремінісценції в широкому значенні, то до цього поняття входять і досліджувані нами алюзії.

Прецеденти загалом, які поділяються на прецедентні феномени, а далі – на тексти, висловлювання й імена, є взірцем, стереотипом або моделлю для актуалізації типового змісту, зафіксованого в цій моделі, а також притаманного певній лінгвокультурній спільноті [16, с. 145]. Алюзії, які основані на прецедентах, як результат, відображають ціннісні орієнтації культурної спільноти або певної нації. Вони можуть бути вербалізовані та передаватися за допомогою прецедентних імен або висловлювань, і невербалізовані – ґрунтуватися на прецедентних ситуаціях і текстах.

Прирозгляді алюзії як закодованої лінгвістичної одиниці вагомим є визначення кількості елементів алюзивної одиниці. Оскільки одиниця лінгвокультурного коду може складатись з будь-якої кількості слів, то ця ознака переноситься й на алюзію. Проте вербалізована алюзивна одиниця будь-якої довжини може втілювати лише одну одиницю культурного коду, тобто образу [17, с. 494]. На синтаксичному рівні денотатами алюзії є прецедентні тексти, а на лексичному – прецедентні імена, хронотопи, концепти – як універсальні, так і національно-культурні [18, с. 102].

Із цього випливає, що алюзія, як культурологічна одиниця, ґрунтується на прецедентних текстах і містить певний код. Цей кодовий елемент – своєрідний ключ до розпізнавання стереотипної моделі або еталона, до якого відсилає алюзія. Водночас розпізнавання алюзивного коду неможливе без залучення фонових знань читача, відомості й «хрестоматійності» прецедентних текстів, які є основою для функціонування алюзії в новому середовищі. Компресуючи в деякому висловлюванні чи імені прецедентну ситуацію, відому певній спільноті, алюзія, подібно до вершини айсберга, вважається відправною експлікованою точкою культурного прецеденту. Завдяки цьому коду алюзія виступає як прихований натяк, оскільки вся повнота змісту прихована у вихідному тексті чи висловлюванні, а також модифікована в новому прагматичному контексті.

Алюзія і стилістика. Стилістична спрямованість у дослідженні алюзії часто виходить на перший план у межах лінгвістичних напрацювань багатьох дослідників. У словниках лінгвістичних і літературознавчих термінів фігурує визначення алюзії саме як стилістичного прийому зображення мови.

Алюзія в стилістичній конвергенції виступає тропеїчним стилістичним прийомом із високим експресивним потенціалом. Максимальний ефект експресивності проявляється при поєднанні з іншими засобами мовної виразності, зокрема порівнянням, гіперболою, метафорою, метонімією, парономазією, паронімами, порівнянням, грою слів, каламбуром тощо, у яких вона знаходить своє вираження, утворюючи так звані «поетичні формули» [18, с. 102].

Середовищем удалого функціонування алюзії, як стилістичного прийому з повнотою використання всього арсеналу стилістичних засобів, є художня література як мова, що вирізняється з-поміж інших стилів експресивністю та поетичністю. За І.С. Христенко, алюзія – це фігура референційного типу, денотатами якої є дві ситуації – референта, що виражена на поверхні тексту, і ситуація, яка мається на увазі й ґрунтується на фонових знаннях читача [19]. Цілеспрямоване використання певного елемента попереднього тексту у вигляді прихованого або явного натяку, згадки задля виклику відповідних асоціацій, направлених на виявлення зв'язку двох контекстів, веде як до збагачення змісту нового тексту, так і до зміни об'єму значень самої алюзії [20, с. 28].

Окрім поєднання двох текстових реалій, за допомогою алюзивних референцій відбувається також посилення емоційного плану вираження тексту. З одного боку, перебуваючи в текстовому просторі, алюзія увиразнює естетико-художній складник тексту, з іншого – у композиції зі стилістичними фігурами збільшується й відсоток ефективності та ідентифікації власне самої алюзії. Функціонування алюзії, на переконання О. М. Дронової, окрім збільшення інтертекстуальної щільності тексту, провокує створення в читачів візуальних і чуттєвих образів, пов'язаних із предметно-логічним змістом. Прийоми вивчення таких образів входять у завдання лінгвостилістики й вивчення особливостей стилю письменників і функціональних стилів загалом [21, с. 10]

Іншими словами, стилістичні функції алюзії полягають у тому, що вона допомагає автору виразити своє ставлення до світу за допомогою зіставлення двох або декількох реальностей чи текстів (текстових систем) [18, с. 102]. Зважаючи на подані визначення та твердження М.І. Кіосе, алюзія – одночасно стилістичний прийом і його результат. Стилістичний прийом алюзії (натяк, непряма вказівка) дуже розповсюджений і відіграє велику роль у створенні збагачених образами текстів різних жанрів, сприяючи підвищенню їх емоційно-оцінного змісту [10, с. 19].

Тому з позиції лінгвостилістики алюзія виступає засобом збагачення емоційно-естетичної сторони тексту. Стилістичної вагомості алюзії додає також її співвіднесеність з іншими тропами, у кореляції з якими алюзія досягає найвищого піку експресивного потенціалу.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Теоретичні передумови дослідження алюзії неможливі без розгляду цього явища в межах інтертекстуальності й інтердисциплінарності. Вибудувавши власний критичний погляд на доволі дискусійне явище алюзії та аналітично проаналізувавши основі концепції з галузей літературознавства, стилістики та лінгвокультурології, можна зазначити, що асоціативне поле, яке приховане за алюзивним укрупленням, розширює прагматичні межі нового контексту, а сама алюзія постає як складне подвійне інтертекстуальне утворення відносно прецедентного тексту й претексту. Перспективами ж подальших розвідок може слугувати дослідження одного з аспектів алюзії у різножанрових текстах.

Література:

1. Ильин И.П. Стилистика интертекстуальности. Теоретические аспекты. Проблемы современной стилистики. М.: [б. и.], 1989. С. 186–207.
2. Brower R.A. Alexander Pope. The poetry of Allusion. Oxford, 1959. 368 p.
3. Москвин В.П. Интертекстуальность: понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили. 2-е изд.. М.: Книж. дом «ЛИБРОКОМ», 2013. 168 с.
4. Machacek G. Allusion PMLA. Vol. 122. No. 2, Mar. 2007. P. 522–536.
5. Galperin I.R. Stylistics Moscow: Higher school Publishing House, 1977. 372 p.
6. Машкова Л.А. Аллюзивность как категория вертикального контекста Вестник Московского университета. Серия 9 «Филология». 1989. № 2. С. 25–33.
7. Ben-Porat Z. The Poetics of Literary Allusion PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature. 1976. P. 105–128.
8. Perri C. Knowing and Playing: The Literary Text and the Trope Allusion. American Imago. Vol. 41. 1984. P. 117–128.
9. Irwin W. What is an Allusion? The Journal of Aesthetics and Art Criticism. 2001. Vol. 59, Issue 3. P. 287–297. DOI: 10.1111/1540-6245.00026.
10. Киосе М.И. Лингво-когнитивные аспекты аллюзии: на материале заголовков английских и русских журнальных статей: дисс. … канд. филол. наук: 10.02.20. М., 2002. 281 с.
11. Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics / eds. A. Preminger and T.V.F. Brogan. Princeton, 1993. P. 38–40.
12. Новохачева Н.Ю. Стилистический прием литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков: автореф. дисс. … канд. филол. наук: 10.02.01 М.: Изд-во РГБ, 2006. 31 с.
13. Томахин Г.Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения. Иностранные языки в школе. № 4. 1980. С. 84–89.
14. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. М., 1979. 320 с.
15. Валгина Н.С. Теория текста. М.: Логос, 2003. 280 с.
16. Гудков Д.Б. Прецедентные феномены в текстах политического дискурса. Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования учеб. пособие. М.: Изд-во МГУ, 2003. С. 141–161.
17. Папшева А.В. Применение категории «код» в лингвокультурологии. Известия Самарского научного центра Российской академии наук. № 3 (2). Самара, 2010. С. 492– 494.
18. Александрова И.Б. Стилистические функции и лингвистические механизмы аллюзии и реминисценции в поэзии постмодернизма. URL: http://www.philol.msu.ru/~rlc2010/abstracts/rlc2010_abstracts_sec03.pdf.
19. Христенко И.С. К истории термина «аллюзия». Вестник МГУ. Серия 9 «Филология». 1992. № 4. С. 38–44.
20. Потылицына И.Г. Дискурсивный аспект аллюзивной интертекстуальности английского эссе: дисс. … канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2005. 213 с.
21. Дронова Е.М. Стилистический прием аллюзии в свете теории интертекстуальности (На материале языка англо-ирландской драмы первой половины XX века) : автореф. дисс. … канд. филол. наук: 10.02.04. Воронеж, 2006. 19 с.

Ярема О. Б. Кроссдисциплинарность явления аллюзии

Аннотация. Статья посвящена выявлению основных характеристик явления аллюзии с позиции литературоведения, лингвокультурологии и лингвостилистики. Аллюзия как мультидисциплинарный объект исследования может трактоваться как элемент интертекстуальности, лингвокультурний код или стилистический прием. Основной чертой аллюзии вместе с ее функциональной нагрузкой является создание дополнительного глубинного содержания, которое требует правильного декодирования.

Ключевые слова: аллюзия, вертикальный контекст, референция, интертекст.

Yarema O. Cross-disciplinary character of allusion

Summary. The article is devoted to the identification of the main characteristics of the phenomenon of allusion from the standpoint of literary criticism, linguistic culture and linguistic stylistics. Allusion as a multidisciplinary research object can be interpreted as an element of intertextuality, a linguistic-cultural code or a stylistic method. The main feature of the allusion, together with its functional load, is the creation of the content additional depth that needs to be properly decoded.

Key words: allusion, vertical context, reference, intertext.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 00.83

Ажогіна Н. В.,
асистент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченко

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМЕНТАРЯ ЯК ОБ'ЄКТА НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Анотація. У статті зроблено спробу проаналізувати підходи до визначення коментаря як жанру науково-професійного дискурсу. Особлива увага приділяється його функціонуванню у сфері наукових комунікацій. Для цього пропонується застосувати новітні розробки з точки зору виділення специфіки коментаря до наукового тексту на основі його обговорення для подальших досліджень науковців.

Ключові слова: коментар, комунікація, лінгвістика, науковий текст, дискурс.

Постановка проблеми. Суть даного дослідження полягає у тому, що в умовах глобалізації, часопросторових вимірів розвитку наукового знання, поступу пізнавально-комунікативного процесу, нагальною є потреба в адекватному сприйнятті й розумінні інструментів спілкування на всіх рівнях наукового дискурсу – від наукових спільнот до окремих учених, засобів науково-професійної комунікації, – коментарів до спеціалізованих текстів, розрахованих на їх розповсюдження і багатоаспектне тлумачення у науковій спільноті. Завдяки поширеності і впливу англійської мови, яка затвердилася у ролі своєрідної «лінгва франка» науки, техніки та інтелектуально-академічної сфери, коментар, як жанр мовленнєвої комунікації, відіграє роль індикатора актуальності наукових пошуків.

Мета роботи. Залишається нез'ясованою методика застосування коментаря як мовного коду, його організації у науковому дискурсі. Для нашого дослідження важливим є те, що мовна комунікація у науковому дискурсі відбувається не за допомогою окремих, ізольованих одиниць (семантичних, стилістичних і т.п.), а у формі цілісних висловлювань чи повідомлень. Такими у ракурсі дослідження виступає коментар як вияв мовленнєвих актів, що допомагає розглядати функціональну значущість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій У загальному лінгвістичному тлумаченні коментар виступає формою ремарки, переважно пов'язаної з додатковою інформацією, зауваженням або твердженням. Це вписується у загальну систему наукової комунікації на узагальнюючому рівні, де коментар є необхідним елементом дискурсу [33, с. 64]. За визначенням Collins Birmingham University International Langue Database, коментар існує у вигляді стислого викладу інформації, що передбачає роз'яснення, дискутування відносно важливих моментів наукового тексту [1, с. 35]. Вимагає подальшого дослідження віднесення коментаря, що необхідно спирається на систему дослідження у цій галузі (М. М. Бахтін, Ф. С. Бацевич, В. І. Карасик, О. В. Яшенкова та інші). З точки зору нашого дослідження, такий процес розташовується у межах генологічних досліджень. Ф. С. Бацевичем здійснено ґрунтовний аналіз елементів мовленнєвих жанрів з точки зору теоретичних аспектів лінгвістичної генології, де, на нашу думку, оцінка коментаря до наукового тексту повинна знайти своє адекватне місце [7, с. 66, с. 102]. Коментар до спеціалізованого наукового тексту відноситься до розробленої цими вченими типології мовленнєвих жанрів, де видом дискурсу є науковий [33, с. 94]. За О. М. Ільченко, такий жанр має на меті оцінку наукового знання [24, с. 147]. На нашу думку, цей жанр не є ретельно дослідженим, особливо це стосується процесу розміщення коментаря у системі елементів наукового дискурсу. Звернення до такої тематики обумовлене сучасним інтересом лінгвістики до вивчення особливостей різних мовленнєвих жанрів у контексті наукового дискурсу. Фактичним є те, що сьогодні у межах класифікації різновидів наукового стилю комунікації: науково-популярний, науково-діловий, науково-технічний, науково-публіцистичний, навчально-науковий, місце коментаря не є визначеним [28, с. 33]. У системі термінологічних тезаурусів коментар до спеціалізованого наукового тексту не зайняв певного місця. Залишається нез'ясованою методика застосування коментаря як мовного коду, його організації у науковому дискурсі. Для нашого дослідження важливим є те, що мовна комунікація у науковому дискурсі відбувається не за допомогою окремих, ізольованих одиниць (семантичних, стилістичних і т.п.), а у формі цілісних висловлювань чи повідомлень. Такими у ракурсі дослідження виступає коментар як вияв мовленнєвих актів, що допомагає розглядати функціональну значущість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування дискурсу. Новітність дослідження полягає у розумінні прагмалінгвістичного аспекту мовленнєвих жанрів наукового стилю на англомовному матеріалі текстів. Об'єктом даного дослідження виступає система мовленнєвих актів, у межах яких здійснюється наукова комунікація. Предметом його є місце і роль коментаря до наукового тексту у системі наукового дискурсу, а у його межах – виокремлення останнього як жанру мовлення. Мета статті полягає в огляді підходів до вивчення коментаря у системі лінгвістичних досліджень. Стан розробленості наукової проблеми базується на розробках, здійснених вітчизняними і зарубіжними науковцями. Різні аспекти коментування у специфічних видах дискурсу досліджувалися з позицій теорії комунікативного мовлення (М. М. Бахтін, М. Б. Бубер). У ракурсі методології створення і застосування коментаря як мовленнєвого жанру, виступають комунікативно-когнітивні дослідження, лінгвістика тексту, дискурсу теорія тощо. У даному випадку для застосування наукової методології щодо визначення коментаря є можливим звернення до методу дискурс-аналізу, у межах якого актуалізується жанрова специфікація останнього [33, с. 33]. Дуже вдалим у цьому напрямі є підхід Ф. С. Бацевича до тлумачення дискурсу як «тексту у тексті», у межах якого коментар (на нашу думку) виступає зконцентрованою формою вираження його змісту й організації [4, с. 26].

Виклад основного матеріалу. У системі елементів процесу комунікації коментар як інструмент науково-професійного дискурсу займає визначене місце як письмова ланка у зворотному зв'язку між адресатом і адресантом [33, с. 47; 21, с. 44]. Дослідження проблем дискурсу є актуальним напрямом у сучасному мовознавстві (Н. Д. Арутюнова, Р. Барт, Ф. С. Бацевич, А. Д. Бєлова, А. Блас, М. Бунге, Юрген Габермас, Т.А. ван Дейк, В.І. Карасик, Ю.М. Караулов, О. С. Кубрякова, Ю. М. Лотман, М. Л. Макаров, К. Маккьюїн, Г. Г. Почепцов, Ю. Є. Прохоров, І. Райтнер, О. Д. Селіванова, К. С. Серажим та ін.). Залишається актуальною розробка його типології, визначення жанрів, структури тощо. За думкою В. І. Карасика, стратегії наукового дискурсу реалізуються в його жанрах, зокрема у науковій статті (з точки зору видів текстів) тощо. І тут, на нашу думку, коментар займає особливе місце як жанр, що виконує роль здійснення стратегій наукового дискурсу [12, с. 15]. У лінгвістиці розглядалися й аналізувалися лише окремі відгалуження дискурсів, пов'язаних з науковою і професійною діяльністю, зокрема, науковий (Р. Барт, М. С. Глазман, С. А. Жаботинська, О. О. Ільченко, Г. В. Кицак, М. М. Кожина, Дж. Лакофф, Г. В. Чалбишева та інші). З точки зору розвитку підходів до тлумачення особливостей наукового дискурсу велику цінність мають праці Н. Д. Арутюнової, О. М. Гніздечко, Т. ван Дейка, О. Т. Ішмуратової, В. В. Красних, Дж. Кресс, Е. В. Михайлової, О. Д. Олійник, О. В. Попадюк, Г. Г. Почепцова, І. А. Синиці, О. В. Тріщук, Р. А. Ходжа, Г. В. Челбишевої, В. Е. Чернявської, Т. В. Яхонтової, С. М. Ягодзінського та ін. Для нашого дослідження є важливим звернення до процесу комунікативного спілкування, у межах якого стається процес взаємодії думок і висловлювань спеціалістів, фахівців у певній галузі. Коментар як жанр наукового дискурсу об'єднує авторів у певну спільноту професійно параметрізованих комунікантів, до якої входить і сам відправник повідомлення [12, с. 15]. Такий жанр комунікативного спілкування спеціалізує авторів на розвиткові елементів науково-професійного дискурсу. Проте коментар до наукового тексту як вияв мовленнєвого жанру, не є досить розробленим. В основному, увага приділялася його місцю у професійному дискурсі, публіцистичному (В. І. Карасик, М. Л. Степко та ін.). Важливими роботами для розуміння особливостей функціонального стилю мови науки та виділення його характеристик, компонентів (жанру коментаря, зокрема), є роботи науковців О. І. Багрій, Е. Г. Різель, М. П. Кульгав, С. Д. Береснєва, О. С. Троянської, Н. М. Разінкіної та ін. Подібно функціональному стилю, кожен тип дискурсу володіє своїм, тільки йому притаманним набором жанрів. У вивченні стилю наукової літератури також досягнуті значні успіхи, цій проблемі присвячені численні роботи відомих лінгвістів (Н. М. Разінкіна, Є. С. Троянська та ін.). Однак, на нашу думку, жанровій своєрідності наукових текстів приділялося надзвичайно мало уваги. Проблема специфічної організації жанрів наукової літератури заслуговує найпильнішої уваги дослідників лінгвістів [18, с. 7]. У такому ракурсі коментар до наукового тексту виступає важливим складовим чинником розвитку жанрової лінгвістичної стилістики. У системі досліджень особливостей англомовних наукових текстів і розвитку поля їх тлумачення, розуміння, інтерпретування велике значення мають роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. І. Багрій, О. М. Ільченко, Л. М. Кім, В. І. Клинг, І. М. Колегаєвої, О. В. Тріщук, Т. В. Радзієвської, Н. М. Разінкіної, О. С. Троянської, Т. В. Яхонтової та ін.). На нашу думку, є доречним розмістити коментар до таких текстів у межах композиційної схеми у розділі «Обговорення» (Discussion) [30, с. 55; 24, 208-209, 319]. Сьогодні коментар може стати основним елементом електронної дискусії з приводу обговорення наукової інформації. Функціонування коментаря як жанру в англомовному науково-професійному дискурсі має, на нашу думку, бути здійсненим у процесах когнітивно-прикладного характеру. При цьому контури таких підходів не є завершеними, і це дає змогу розширити напрями пошуків шляхів адекватного сприйняття, розуміння і формування мовленнєвого середовища. Саме у такому ракурсі коментар набуває форму дискурсу як типу комунікативної діяльності; розвитку мовленнєвих жанрів [4, с. 26]. Коментар як жанр мовленнєвої комунікації відіграє роль референційного аспекту повідомлення – перформативного дискурсу, коли внаслідок доповнення змінюються усталені елементи організації наукового тексту (у вигляді, зокрема, наукових статей). При цьому коментар набуває характеру мовного коду, що фіксує, зокрема, ступінь алгоритмізованості вживання мовних засобів: стаття-коментар-стаття (науковий текст). Слідуючи дослідженням Дж. Остіна стосовно типів комунікативних мовленнєвих актів, коментар можливо віднести до групи репрезентантів, коли функціонують певні повідомлення – судження, що входять в інтерактивну систему. І. А. Синиця розвиває систему підходів з приводу діалогічної природи наукового тексту, де саме коментар, на нашу думку, має фіксоване місце у системі мовленнєвих контактів «адресат-адресант» [Синиця 2004, 56]. На необхідності систематизації постійних взаємопереходів-модифікацій мовленнєвих актів у наукових жанрах, коли опублікований текст породжує відповіді у вигляді коментарів, у тому числі, наголошує Т. В. Яхонтова [Яхонтова 2009, 51].

Висновки. Вимагає подальшого дослідження процес створення і розповсюдження коментаря до наукового тексту як жанру науково-професійного дискурсу; в його межах багатоаспектно інтерпретується авторський матеріал; досліджуються особливості застосування коментаря як жанру мовленнєвої діяльності; є необхідними подальші пошуки шляхів розвитку коментаря до наукового тексту з точки зору його лінгвістичних особливостей. Перспективним уявляється процес подальшого розвитку структурованих оцінок цього жанру, оскільки підвищується вплив розповсюдження наукових статей на спрямованість пошуків наукових спільнот, у колі спілкування яких коментар набуває важливого значення; є необхідними дослідження у середовищі мовленнєвої тріади: науковий текст (стаття) – коментар – науковий текст (стаття), де повинні бути достеменно виявлені параметри, що стосуються змін у змісті й організації писемного матеріалу. Це дає змогу спроектувати наукові пошуки на їхній інтенсивний розвиток; стимулювати творчість вчених-авторів таких текстів; розширити межі мовленнєвої комунікації.

Література:

1. Collins COBUILD English language dictionary [developed and comp. in the Engl. Dep. At the Birmingham University]. Ed. In chief John Sinclair. London; Glasgow: Collins; Stuttgart: Klett, 1987. 1703 p.
2. Багрій О.І. Наукова дискусія: дискурсивні та прагмаритричні характеристики (на матеріалі англомовних статей середини XX-початку XXI сторіч.: дис. … кандидата філологічних наук: 10.02.04 – германські мови. Київ, 2009, 354 с.
3. Бацевич Ф.С. Категорії комунікативної лінгвістики: спроба визначення. Мовознавство. 2003. № 6. С. 26–34.
4. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Академія, 2004. 344 с.

5. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.
6. Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика: Спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. Мовознавство. 2009. № 1. С. 29-37.
7. Беньяминова В.Н. Жанры англоязычной научной коммуникации (композиционно-речевые формы. К.: Наукова думка, 1988. 124 с.
8. Галицька О.Б. Сучасний німецькомовний науковий дискурс з лінгвістичних проблем: основні характеристики та фреймова організація: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціалізація 10.02.09. «германські мови». К., 2008. 20 с.
9. Гніздечко О.М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей). Сучасне європейське та американське лінгвознавство: дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2005. 203 с.
10. Дейк Т.А. ван. Язык, познание, коммуникация: сб. работ / Сост. В.В. Петрова; пер. с англ. зыка под ред. В.И. Герасимова. М.: Прогресс. 1989. 310 с.
11. Англійська мова для науковців. К.: Наукова думка, 1996. 345 с.
12. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. трудов. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
13. О диалогичности письменной научной речи: учебное пособие / М. Н. Кожина, О.М. Ільченко. Пермь: Из-во Пермского университета, 1986. 92 с.
14. Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса: Редакционно-издательский отдел обл. управления по печати, 2001. 124 с.
15. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. М.: Сов. Энциклопедия, 1999. 682 с.
16. Лук'янець В.С. Сучасний дискурс: оновлення методологічної культури: монографія. НАН України, Інститут філософії ім. Г. Сковороди. К., 2000. 303 с.
17. Олійник А.Д. Прагмалінгвістичні аспекти сприйняття й перекладу науково-технічних текстів. Аграрна освіта і наука. Том. 8. № 5-6. 2007 р. С. 133-137.
18. Павлюк Л.С. Текст і комунікація: Основи дискурс аналізу: пособие. Львів: ПАІС, 2009. 76 с.
19. Попадюк О.В. Особливості критичного дискурс-аналізу наукового тексту. Збірник наукових праць НАУ «Острозька академія», № 12. 2009. С. 56-59.
20. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Рефл.-бук.; К.: Вакпер, 2006. 656 с.
21. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка: учебник. М.: Высшая школа, 1989. 182 с.
22. Радзієвська Т.В. Текст як засіб комунікації. К.: Наукова думка, 1993. 192 с.
23. Разинкина Н.М. Развитие языка англоязычной научной культуры. М.: Наука, 1978. 257 с.
24. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвістичне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія / За ред. В. Різуна. К., 2002. 392 с.
25. Синиця І.А. Діалогічність у науковому тексті. Мовознавство. 2004. № 2, 3. С. 56–64.
26. Степко М.Л. Лексические приемы манипулирования в жанре комментария публицистического дискурса. Проблемы прикладной лингвистики: Сб. статей Международной научно-методической конференции. Пенза, 2007. С. 56-59.
27. Тріщук О.В. Науково-інформаційний дискурс як соціокомунікативне явище: монографія. К.: НТТУ «КПІ», 2009. 392 с.
28. Троянская Е.С. Полевая структура научного стиля и его жанровых разновидностей. Общие и частные проблемы функциональной стилистики. М., 1986. 345 с.
29. Челбышева А.В. Прагмалингвистический аспект речевых жанров научного стиля (на материале немецких и русских текстов подъязыка стиля: автореф. дис. … кандидата филологических наук 10.02.19 – теория языка. Ростов на Дону, 2006. 24 с.
30. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста: учебное пособие для студентов старших курсов, магистрантов и аспирантов вузов. СПб.: Из-во СПбГУЭФ, 2005. 127 с.
31. Чернявская В.Е. Интертекстуальность как текстообразующая категория вторичного текста в научных коммуникациях (на материале немецких научно-критических текстов рецензий. Ульяновск: Из-во СВНУ, 1996. 107 с.
32. Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. научных трудов. ВГПУ. Волгоград: Перемена, 1999. 272 с.
33. Яхонтова Т.В. Структурно-композиційні особливості сучасної англомовної наукової статті. Мовознавство. 2009. С. 51–57. С. 123.
34. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукових комунікацій: монографія. Львів: Вид-во ЛНУ імені І. Франка, 2009. 420 с.
35. Яхонтова Т.В. Структурно-композиційні особливості сучасної англомовної наукової статті. Мовознавство. 2009. № 6. С. 51–57. С. 234.
36. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник. К.: Академія, 2010. С. 210. 231 с.

Ажогина Н. В. Лингвистические исследования комментария как объекта научных материалов

Аннотация. В статье сделана попытка проанализировать подходы к определению комментария как жанра научно-профессионального дискурса. Особое внимание уделяется его функционированию в сфере научных коммуникаций. Для этого предлагается применить новейшие разработки с точки зрения выделения специфики комментария к научному тексту на основе его обсуждения для дальнейших исследований ученых.

Ключевые слова: комментарий, коммуникация, лингвистика, научный текст, дискурс.

Azhogina N. Commentary linguistic researches as an object of scientific materials

Summary. The attempt to analyze approaches of commentary's study is realized in this article. Special attention is devoted to its function in the sphere of scientific communication. The novelty of this field is suggested for indication the specific role of commentary on the basis of scientific text's discussion.

Key words: commentary, communication, linguistics, scientific text, discourse.

УДК 81.808.

Вусик Г. Л.,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного університету

ГЕНДЕРНА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ СУБТЕКСТУ АДРЕСАНТА В ОГОЛОШЕННЯХ ПРО ЗНАЙОМСТВО

Анотація. Статтю присвячено опису гендерної стереотипізації субтексту адресанта в оголошеннях про знайомство. Орієнтуючись на наявні в суспільстві гендерні стереотипи, автору оголошення про знайомство простіше створити власний позитивний образ, який приверне увагу адресата, а адресатові, у свою чергу, зручніше робити свій вибір.

Ключові слова: гендер, оголошення, адресант, гендерні стереотипи.

Постановка проблеми. За свідченням дослідників [1], [8], перші тексти з пропозицією про знайомство датуються XVII ст. Їх поява відзначена в спеціалізованих рекламних виданнях, які зважилися на безпрецедентний на той момент крок у масовій комунікації – публікацію т. зв. інтимної міжособистісної реклами. У 1693 р. з'являється перша редакційна вставка, де видавець ручився за повну конфіденційність. Історія замовчує, наскільки ефективними виявилися перші оголошення про знайомство і чи вдалося їх подавцям щасливо влаштувати власне життя. Важливим є те, що вони відкрили ту завісу, яка до того часу штучно стримувала бажання чоловіків і жінок. З появою Інтернету, а також онлайн-агентств і мобільних сервісів знайомств, істотно змінилися методи пошуку партнера та способи залицяння. З 1995 р. в Інтернеті стали з'являтися не тільки сайти знайомств, а й соціальні мережі, завдяки яким багато хто знаходив партнерів, не виходячи з дому.

Актуальність дослідження полягає в тому, що воно дозволяє отримати нову інформацію про те, як у мові відображаються проблеми сучасної людини, зокрема пов'язані із задоволенням потреб у романтичних або партнерських відносинах, потреби бути визнаним і високо оціненим як представник своєї статі і як носій певних особистісних характеристик.

Мета статті – визначити, які лінгвістичні засоби дозволяють авторові, з одного боку, створити привабливу для адресата самопрезентацію, стимулювати його на комунікативний відгук; з іншого боку, сформулювати свої вимоги до адресата (реципієнта) оголошення про знайомство, щоб отримати відповідь, адекватну своїм очікуванням.

У зв'язку з цим ми повинні розглянути оголошення про знайомство, по-перше, як текст самопрезентації, тобто підведення власного образу під певні стереотипи, що оцінюються в суспільстві позитивно; по-друге, як контактновстановлюваний текст, за яким може продовжитися / не продовжитися акт комунікації.

Виклад основного матеріалу. Шлюбні оголошення – аж ніяк не сучасний винахід, вони беруть свій початок ще у XVII ст.

Особливого успіху в поширенні шлюбних листівок досягли німці: у Пруссії в середині XVIII ст. можна було зустріти досить багато оголошень, що мали швидше прагматичний, меркантильний характер, ніж романтичний. Бюргери практично не цікавилися зовнішніми даними та віком своїх майбутніх обраниць, на перше місце вони ставили заможність і кількість приданого. Стиль шлюбних оголошень і побажань показував цілі того, хто оголошував, та його уявлення про найбільш відповідну партнерку, оскільки в ті часи шлюбні оголошення давали переважно чоловіки (від жінок пропозиції надходили через батьків або родичів). Тих, хто подавав оголошення, цікавило насамперед економічне становище майбутнього чоловіка, тому звичною частиною шлюбних оголошень були довідки про вартість майна, розмір приданого, наявність нерухомості. Гострі соціальні відмінності тих років не дозволяли подавати шлюбні оголошення бідним верствам населення. Вимоги до особливостей характеру можливого партнера стали з'являтися в оголошеннях значно пізніше. У ранніх же шлюбних оголошеннях нерідко зустрічався неприкритий торг. Особливо досягли успіху в цій справі англійці. Тоді періодично зустрічалися оголошення про те, що не втратив молодих поривів лорд (герцог, маркіз), готовий дати своє ім'я молодій недосвідченій дівчині в обмін на можливість народити спадкоємця. Американці, що розбагатіли на золотій лихоманці, намагалися дати ім'я своїм дочкам, розміщуючи оголошення такого змісту: *молода особа, що має мільйони, готова надати їх лорду, герцогу, маркізу в обмін на титул* [4].

Однак за минулий час оголошення про знайомство зазнали деяких змін і набули такого вигляду, у якому постають зараз: середньостатистичне оголошення повинне містити обов'язкові структурні компоненти та відповідати жанроутворювальним ознакам.

У пропонованому дослідженні, аналізуючи оголошення про знайомство, під терміном «мовний жанр» ми розуміємо жанр більш спонтанний, який заздалегідь не продумується і має просту композицію.

У процесі дослідження було виділено понад десять різних цілей. За основу були взяті цілі, запропоновані для вибору клієнтам одного з популярних сайтів знайомств: 1) дружба і спілкування; 2) листування; 3) відносини; 4) флірт; 5) шлюб, створення сім'ї; 6) заняття спортом; 7) подорожі; 8) секс; 9) зустріч, побачення [8].

Шлюбне оголошення втілює фрагменти гендерної картини світу носіїв мови та відбиває гендерні стереотипи, які існують у суспільстві.

У процесі дослідження була проведена суцільна вибірка лексичних одиниць, що стосуються опису зовнішності, внутрішніх якостей і статусно-рольових характеристик чоловіків і жінок. Семантичне поле «Зовнішність» представлене в 98,5% одиниць і включає кілька підгруп: «фігура», «волосся», «очі», наприклад: *Врач-терапевт в возрасте 48 лет, уравновешенная, доброжелательная, обоятельная женщина; Красивая, стройная брюнетка* [9].

Інша характерна риса самоописів жінок – вказівка на сексуальність, наприклад: *Дівчина сексуальна, без шкідливих звичок…* [8].

Самовизначення жінок у таких випадках орієнтоване на стереотип «Жінка повинна бути сексуальною і привабливою».

З іншого боку, серед оголошень про знайомство авторів-жінок частими виявилися дані про колір волосся або очей,

що здавна вважалося ознакою краси, наприклад: *Высокая (178 см) девушка 24 лет, оригинальной внешности – карие глаза и светлые волосы* [9].

Опис зовнішності чоловіків зустрічається набагато рідше. Досить частим є опис статури, наприклад: *46 лет, 176 см, не расположен к полноте* [8].

Автори-жінки поряд з привабливістю підкреслюють такі типово жіночі якості, як хазяйновитість, домовитість, наприклад: *Хазяйновита дівчина шукає хлопця для серйозних відносин* [9].

Оскільки традиційні уявлення про жіночу моральність залишаються незмінними, жінки частіше за все прагнуть відповідати культурним стандартам – стереотипу-образу «чистої», ідеальної героїні, коханої та супутниці життя, наприклад: *Хочу любимого с утра будить и дарить свое тепло. Также очень хочу быть единственной и неповторимой* [8].

Чоловічий образ в оголошеннях – це набір рис, пов'язаних із самостійністю, ініціативністю та активністю, наприклад: *Про себя: имею работу и стабильную зарплату. Скромный и любящий* [9].

Варто зазначити, що останнім часом в оголошеннях, які подають автори-чоловіки, спостерігається тенденція важливості здорового способу життя, наприклад: *Я обычный мужчина из села, у меня есть велосипед и хазяйство* [9].

Проаналізуємо характеристики, які, з погляду авторів оголошень про знайомство, відповідають ідеалу / антиідеалу обранця або обраниці.

Серед них стереотипними є такі лексичні засоби, представлені іменними частинами мови:

1) розуміння кохання як сильного і глибокого почуття відображається в таких метафоричних позначеннях адресата, як: *доля, половинка, супутник життя, наприклад: Моя доле, знайдися* [додаток 4].

2) іменні прикметники типу: *мила, єдина, дорога, наприклад: Красивая девочка ищет свого единственного* [9].

3) Автори-чоловіки в текстах оголошень про знайомство вказують бажані якості адресата, пов'язані із зовнішньою привабливістю та сексуальністю, наприклад: *У відносинах ціную взаєморозуміння, вміння поступатися і гармонію в сексі, де я без комплексів припускаю абсолютно все, крім садомазохізму. Шукаю жінку зі стрункою фігурою, витонченою талією і широкими стегнами (більше ніж 90 см). Вся краса жіночої фігури укладена саме в цих параметрах* [8].

Отже, гендерна стереотипізація субтексту адресанта дзеркально співвідноситься з характеристиками адресата. Так, в образі жінки у чоловіків перше місце посідають зовнішні дані, потім – особистісні якості і статусно-рольові характеристики. Образ чоловіка у жінок включає типово чоловічі якості, статусно-рольові параметри. Однак не завжди варто покладатися на стереотипи. Адресату оголошення про знайомство необхідно індивідуально підходити до кожного оголошення, бо, залежно від обставин, стереотипи можуть відігравати й негативну роль [5].

Висновки. Аналізуючи текстовий матеріал, ми розглянули оголошення про знайомство з позицій гендерної лінгвістики.

Усупереч тому, що багато оголошень присвячено самопрезентації автора, на нашу думку, оголошення про знайомство не можуть бути категорично співвіднесені лише з мовним жанром самопрезентації та займають проміжне положення між автохарактеристикою і рекламним текстом. Це виражається у схожій композиції, цілеспрямованому впливі на аудиторію, присутності гендерного фактора і наявності ілюстративного матеріалу. Крім того, орієнтуючись на наявні в суспільстві гендерні стереотипи, автору оголошення про знайомство простіше створити власний позитивний образ, який приверне увагу адресата, а адресатові, у свою чергу, зручніше робити свій вибір.

У процесі дослідження ми послідовно вирішили всі визначені завдання, проаналізувавши мовний матеріал із зазначених позицій, і отримали на основі лінгвістичних даних уявлення про образ «середньостатистичного» сучасного адресанта оголошення про знайомство.

Перспективу дослідження може скласти спеціальне звернення до таких джерел матеріалу, як оголошення людей, що перебувають у місцях позбавлення волі; вивчення оголошень про знайомство в соціальних мережах; вивчення мовного супроводу ситуації знайомства на матеріалі художніх текстів.

Література:

1. Болдушева О.А., Григорова Н.А., Задояный В.И. Лингвистические особенности оформления СМС-сообщений. URL: http://larisashiryai.narod.ru/olderfiles/1/Lingvisticheskie_osobennosti_SMS_teksta.doc.
2. Брачная газета 1910 года. URL: http://kycok.wordpress.com/2008/12/01/.
3. Булычев И.И. Образы маскулинности и феминности в формате гендерной картины мира. Теоретический журнал «CREDO NEW». 2004. № 1. URL: http://credonew.ru/content/view/384/56/.
4. Вусик А.Л. Гендерные особенности брачных объявлений: исторический аспект. Общество. Гендер. История: сборник статей и тезисов докладов IX международной научной конференции. Июнь 2016. Липецк: Изд-во «Гравис», 2016. С. 16–17.
5. Вусик А.Л. Брачные объявления как эффективный инструмент межличностной рекламы. Язык. Право. Общество: сборник статей IV Междунар. науч.-практ. конф. (г. Пенза, 11–13 октября 2016 г.) / под ред. О.В. Барабаш, Т.В. Дубровской, А.К. Дятловой, Н.А. Павловой. Пенза: Изд-во ПГУ, 2016. С. 177–181.
6. Где и когда появились первые брачные объявления? URL: http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-29453/.
7. Ольшанский И.Г. Тексты брачных объявлений как источник гендерной самоидентификации. Гендер: язык, культура, коммуникация: доклады 2 международной конференции. М.: МГПУ, 2002. С. 243–247.
8. Сайт знакомств Mamba. URL: http://www.mamba.ru.
9. Сайт знакомств Scade. URL: http://scade.com.

Вусик А. Л. Гендерная стереотипизация субтекста адресанта в объявлении о знакомстве

Аннотация. Статья посвящена описанию гендерной стереотипизации субтекста адресанта в объявлениях о знакомстве. Ориентируясь на имеющиеся в обществе гендерные стереотипы, автору объявления о знакомстве проще создать собственный положительный образ, который привлечет внимание адресата, а адресату, в свою очередь, удобнее делать свой выбор.

Ключевые слова: гендер, объявления, адресант, гендерные стериотипы.

Vusyk H. Gender stereotyping of the subtexts of the addressee in the declaration of acquaintance

Summary. The article is devoted to the description of the gender stereotyping of the subtext of the addressee in announcements about acquaintance. Focusing on gender stereotypes available to the public, the author of the announcement of acquaintance is easier to create his own positive image, which will attract the attention of the addressee, and the addressee, in turn, is more convenient to make his choice.

Key words: gender, ads, addresser, gender stereotypes.

УДК 378.1

Кондрашова А. В.,
викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ У ВИКЛАДАННІ ESP

Анотація. Стаття присвячена основним складнощам, які виникають у викладачів курсів English for Specific Purposes. Наголошується на необхідності уважної та детальної розробки курсу з урахуванням потреб та вимог студентів. Підкреслюється ефективність застосування технік побудови лінгвістичних корпусів при опануванні лексичною базою певної тематики. Обґрунтовується ефективність командного підходу у викладанні курсу – комбінації зусиль предметного викладача та викладача англійської мови.

Ключові слова: English for Specific Purposes, лексичний матеріал, корпус текстів, командний підхід у викладанні.

Постановка проблеми. Проблема викладання іноземної мови нині дуже актуальна, адже зміни в характері освіти все більше орієнтують на вільний розвиток, творчу ініціативу, конкурентоздатність та мобільність майбутніх спеціалістів. Останні дослідження показали, що появу English for Specific Purposes (англійської мови за професійним спрямуванням, далі – ESP) спричинили вимоги електронної епохи, революція у мовознавстві та концентрація уваги на потребах студентів. Вимоги студентів у появі кардинально нової, якщо можна так сказати, революційної лінгвістики, були основною причиною розвитку програм ESP. Величезна експансія наукової, технічної та економічної діяльності підвищила попит на вивчення курсів англійської мови спеціального вжитку. Революційні лінгвісти зосередили увагу на тому, якою мовою послуговуються в реальних ситуаціях. На їхню думку, англійська мова повинна змінитися в певних контекстах. Ефект розвитку ESP призвів до посилення тиску на викладачів англійської мови. Визнається, що традиційні англійські вчителі, як правило, розглядають англійську як загальну ціль, як спеціалізовану дисципліну та демонструють вороже ставлення до відокремлених напрямків мови, наприклад до англійської мови для науки та техніки, англійської для бізнесу та економіки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує декілька представлень інтерпретації потреб студента. Розглянемо ту, що запропонував Х. Віддовсон [1, с. 45]. Він стверджує, що одна з них – це потреба в цілеспрямованому визначенні мети навчання і пов'язане з цим ставлення до навчання. Інша – потреба орієнтаціїї на процес, пов'язана з цим стратегія навчання (засоби навчання, що викристовуються). Порівняно з традиційними лінгвістами, революційні вчені зосередили увагу на методах, за яких мови використовуються в реальних ситуаціях. Д. Уолс зазначив, що більшість досліджень лексики та ESP були зосереджені на мові, а не на педагогіці [2, с. 30]. Більшість дослідників вважають, що зазвичай структура курсу побудована таким чином, що потреби студентів переадресовують до певної лексичної бази, наприклад: англійська для державних службовців, для поліцейських та для посадовців тощо. Незалежно від потреб студента, програми ESP повинні зосереджуватися на різних стратегіях навчання, схемах, мотиваціях та інтересах. Матеріали ESP відіграють важливу роль у розробці успішної програми ESP. П. Набабан [3, с. 78] зазначив, що найбільш важливими елементами для розробки навчальних програм ESP є окремі напрямки роботи та особливості студентів. Навчальні матеріали ESP повинні ґрунтуватися на програмі, яка охоплює всі потреби студентів у своїх поточних дослідженнях та майбутніх професіях. Зміст може бути визначений аналізом необхідності та доцільності того чи іншого матеріалу. Відомі дослідники (М. Холидей, А. Макінтош, П. Стревенс [4, с. 56]) відзначають, що розробка курсу відповідно до потреб студентів є пріоритетом для пошуку матеріалів ESP. Відповідно до пропозицій Дж. Мунбі для матеріалів ESP, специфікація навчальної програми безпосередньо визначається з урахуванням комунікативних вимог студентів [5, с. 31]. Потреби студентів повинні бути першими критеріями розробки курсу. Після того, як зміст буде визначений, проаналізований та організований, вчителі матимуть ефективні навчальні матеріали, щоб викладати впевнено, професійно та достовірно. Викладання лексики ESP є однією з найважливіших компонентів навчальної практики для впровадження успішних програм. Вибір лексичного навантаження є найважливішим раннім завданням, що служить основою для структури навчальної програми.

Метою статті є: визначити та описати ефективні методи опанування лексичного матеріалу, виявити основні проблеми при викладанні ESP, обґрунтувати важливість складання та застосування корпусів текстів при викладанні ESP, Підкреслити ефективність командного методу викладаня курсу ESP.

Виклад основного матеріалу. Процедура розробки курсу ESP полягає у визначенні змісту навчальної програми щодо лінгвістичних елементів за основними критеріями, до яких належать частота, діапазон та охоплення [5, с. 61]. Основними принципами оперування лексичними засобами є аналіз мовних компонентів та виділення їхніх лексичних одиниць. Мовний зміст планується відповідно до семантичних вимог студентів. П. Набабан зазначив, що компонент лексики є центральним ядром численних програм ESP [3, с. 81]. Стратегії вивчення лексики ESP та її засвоєння мають бути основним акцентом на заняттях. Доречним та ефективним способом досягнення цієї мети стала корпусна лінгвістика, а саме її основа – корпус текстів. Під корпусом текстів розуміють будь-яке зібрання усних або письмових текстів з метою вивчення мови [6, с. 270]. У вузькому значенні під корпусом розуміють зібрання текстів в електронній формі, що презентує певну мову [8, с. 20]. У контексті власне корпусної лінгвістики корпус визначають як велику колекцію зразків письмових та усних текстів, доступних в електронній формі, зібраних науково обґрунтованим способом для презентації

певного різноманіття або вживання мови [8, с. 3]. Побудова корпусу є ефективним засобом для засвоєння тематичного словника ESP. Крім цього слід зазначити, що побудова електронного корпусу текстів вимагає розуміння основ програмування, тому студентів можна активно долучати до процесу обробки текстів за їхньою спеціальністю. Словниковий запас є основною перешкодою для студентів технічних спеціальностей при вивченні ESP. Корпусні дані можуть допомогти учням подолати труднощі з опанування лексики. Дані корпусу відіграють вирішальну роль у розробці списків слів на позначення понять, необхідних для опанування професії. Деякі дослідники пропонують використовувати посібники, що базуються на корпусі. Це може сприяти покращенню навичок читання для студентів технічних спеціальностей. Крім того, дані корпусу можуть бути використані для написання інструкцій. Дослідники корпусної лігнвістики зазначають, що декілька рядків відповідностей при отриманні запиту можуть допомогти виявити граматичні особливості, колокації та семантичні зв'язки окремих лексичних одиниць.

Основою ESP курсу має стати інтеграція даних корпусу в аудиторну діяльність. Ще один ефективний аспект опанування лексичного матеріалу – застосування структурного аналізу у навчанні. Стратегії вивчення слів є ефективною тактикою для оволодіння лексикою ESP. Встановлення зв'язку між правописом та вимовою може значно розширити можливості розпізнавання та читання спеціальної лексики, оскільки англійська мова є алфавітною мовою. Розшифровка та розпізнавання слів є важливими факторами, що покращують розуміння і швидкість читання. Знання основних префіксів, коренів, суфіксів та словотворення допомагають учням розшифрувати спеціальні слова. Розподіл невідомого слова на його структурні компоненти та розуміння значення цих стуктур називається структурним аналізом. Дослідники зазначають, що вивчення різноманітних афіксів може успішно сприяти структурному аналізу лексики ESP студентами технічних спеціальностей. Знаючи лише декілька коренів, префексів і суфіксів, студенти можуть визначити значення багатьох слів. Крім того, ефективне навчання формуванню слова може допомогти студентам запам'ятовувати лексичний матеріал.

Нестача викладачів є ще одним суттєвим викликом в реалізації програми ESP. Проблема полягає в тому, що деякі вчителі мови відчувають свою некомпетентність при викладанні курсів лексики ESP. Дж. Евер та Е. Хьюз у своїй статті зазначають, що традиційна, класична підготовка викладача може спричинити антинаукові упередження, які неможливо приховати від студентів [9]. Командне викладання є ефективним методом подолання дефіциту викладачів англійської мови спеціального вжитку та може також допомогти вчителям мовлення розвивати позитивне ставлення до диверсифікованих дисциплін.

Було проведено опитування серед студентів 3–5 курсів факультету теплоенергетичного факультету Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» таких спеціальностей: інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки та інформаційні системи та технології. Студенти мали відповісти на декілька питань, а саме:

1. What are the learning resources for your acquisition of English computer terminology?

2. What is the main purpose for you to learn English computing terminology?

3. What are your learning difficulties while learning English computing terminology?

4. Who would you consider to be the most appropriate teachers for English computing terminology?

5. Do you think weekly teaching hours for English computing terminology courses should be increased?

6. Please describe what you have learned and the learning difficulties you have encountered during the English computing terminology classes, and your expectations for the course.

Результати опитування показали, що співпраця мовних вчителів та предметних викладачів була б найкращим методом навчання для студентів. Ще одним позитивним аспектом навчання в команді є покращення навчальної мотивації студентів для опанування лексики ESP. Результати опитування показали, що викладання в команді переважало інші підходи до навчання для студентів-програмістів. Крім того більшість студентів зазначила, що кількість годин англійської мало би бути збільшено, щодо перекладу термінології, більшість студентів наголошувала на тому, що зазвичай комп'ютерна термінологія не потребує перекладу, вони розуміють значення, а український варіант не потрібен. Предметні вчителі можуть навчити їх знанням програмування, тоді як вчителі мови можуть навчити їх точної вимови. Незважаючи на те, що навчання в команді є тенденцією у викладанні курсів лексики ESP, існують перешкоди для успішної реалізації програми ESP за допомогою кооперативного навчального підходу. Багато дослідників визнають, що основною причиною нездатності працювати разом у тому ж класі викладачам мови та предметним викладачам полягає в тому, що вони воліють зберігати автономію у власному предметі.Однак, викладачі англійської мови спеціального вжитку та вчителі профільних предметів повинні відмовитися від деякої автономії, заради інтересів студентів. Співпраця викладачів мови та профільних предметів має відбуватися на засадах рівності та взаємоповаги, а також з усвідомленням важливості внеску кожного з учасників. А. Коксхед зазначає, що для досягнення ефективності курсу ESP слід визначити пріоритетність розміру корпусу, що може складати від мільйонів слів тексту до однієї статті журналу, та вибору відповідного словника з різних доменів [10]. Лінгвісти повинні присвячувати більше часу створенню словників для різноманітних спеціальностей урізних галузях ESP.

Висновок. Таким чином, взаємодія між викладачами предмету та вчителями мови, вибір відповідного змісту та ставлення до студентів – усе це суттєво впливає на навчальні програми для лексики ESP. Навчальні матеріали ESP повинні ґрунтуватися на програмі, яка охоплює усі потреби студентів у своїх поточних дослідженнях та майбутніх професіях. Зміст може бути визначений аналізом доцільності. Розробка курсу має базуватися на потребах студентів, тоді як специфікація навчальної програми безпосередньо визначається з урахуванням комунікативних вимог студентів. Потреби студентів повинні бути першими критеріями розробки курсу ESP.

Словниковий запас є основною перешкодою для студентів технічних спеціальностей при вивченні ESP. корпусні дані можуть допомогти студентам подолати труднощі з опанування лексики. Ще один ефективний аспект опанування лексичного матеріалу – застосування структурного аналізу у навчанні. Командне викладання є ефективним методом подолання дефіциту викладачів англійської мови спеціального вжитку.

Література:

1. Widdowson H. On the limitations of linguistics applied. Applied Linguistics.URL: http://dx.doi.org/10.1093/applin/.
2. Swales J.M. Genre analysis: English in academic and research settings. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1990. 274 p.
3. Nababan P.W. E. S. P. Materials Preparation in a Foreign Languages Situation. URL: https://catalogue.nla.gov.au/Record/5566661.
4. Halliday M. A. K., McIntosh A., & Strevens, P. The linguistic sciences and language teaching. London: Longmans. 1964. 322 p.
5. Munby J. Communicative syllabus design. Cambridge: Cambridge University Press. 1978. 232 p.
6. Лендау С. І. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / пер. з англ.О. Кочерга. К.: К. І. С., 2012. 480 с.
7. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови: монографія. К.: Інститут української мови НАНУ, 2005. 219 с.
8. Dash N. S. Corpus linguistics and language technology: with reference to Indian Languages. New Dehli: Mittal Publications, 2005. 445 p
9. Ewer, J. E., Hughes-Davies E. Further notes on developing an English program for students of science and technology. ELT Journal, 1972. № 26(3), P. 269-273. URL: http://dx.doi.org/10.1093/elt/XXVI.3.269
10. Coxhead A.Vocabulary and English for Specific purposes research. New York: Routledge, 2000. 270 p.

Кондрашова А. В. Эффективные методы презентации лексического материала в курсе ESP

Аннотация. Статья посвящена основным трудностям, которые возникают у превподавателей курсов English for Specific Purposes. Отмечается необходимость внимательной и детальной разработки курса с учетом потребностей и требований студентов. Подчеркивается эффективность применения техник построения лингвистических корпусов при овладении лексической базой определенной тематики. Обосновывается эффективность командного подхода в преподавании курса – комбинации усилий предметного преподавателя и преподавателя английского языка.

Ключевые слова: English for Specific Purposes, лексический материал, корпус текстов, командный подход в преподавании.

Kondrashova A. The effective teaching method in ESP vocabulary courses

Summary. The article is dedicated to the main challenges that English for Specific Purposes course teachers faced with. There is a need for a careful and detailed development of the course, taking into account the needs and requirements of students. It is emphasized the effectiveness of the use of techniques for constructing linguistic corpus when mastering the lexical base of a certain subject. The effectiveness of the team approach in course teaching is substantiated - a combination of efforts of the subject teacher and the teacher of the English language.

Key words: English for Specific Purposes, lexical material, corpora data, team approach in teaching.

УДК 378.147

Лазаренко Л. М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Приазовського державного технічного університету
Барабаш І. В.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Приазовського державного технічного університету

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті представлено аналіз досвіду застосування інтерактивних методів при навчанні англійській мові в технічному ВНЗ у межах експериментального проекту. Визначаються основні положення інтерактивних методик, розглядається їхній потенціал для підвищення мотивації студентів і поліпшення формування іншомовної комунікативної компетенції. Наводиться опис ключових елементів запропонованої експериментальної системи навчання, до яких належать: гнучка система формування груп, комунікативна спрямованість навчально-методичного комплексу, застосування сучасних технічних засобів навчання, командний підхід як принцип організації взаємодії викладачів у проекті.

Ключові слова: інтерактивні методи, комунікативна компетенція, мотивація, навчально-методичний комплекс, робота викладачів у команді.

Постановка проблеми. Протягом останніх років іноземна мова як навчальний предмет стала однією з найбільш затребуваних дисциплін при підготовці фахівців у немовних вишах. Сучасні загальноєвропейські вимоги до якості освіти в умовах глобалізації вимагають і певних змін у методиці викладання іноземних мов у системі вищої освіти України. Використання у викладанні іноземної мови сучасних технологій та інтернет-ресурсів, застосування у процесі навчання мультимедійних засобів дозволяють якісно підняти рівень викладання і, як наслідок, рівень мовної компетенції студентів. Володіння іноземною мовою відкриває перед студентами багато нових перспектив, як-от: можливість самостійного пошуку інформації іноземною мовою, робота та стажування за кордоном, участь у міжнародних проектах, активна робота в інформаційних мережах, отримання другої освіти за кордоном, волонтерська діяльність та багато інших.

Крім того, іноземна мова як навчальний предмет, що моделює різні ситуації спілкування, сприяє формуванню у студентів комунікативних навичок, надзвичайно важливих для їхньої успішної соціальної адаптації та самореалізації, і не лише в іншомовному середовищі [8, с. 307].

Останнім часом на перший план впевнено вийшли інтерактивні методи навчання іноземним мовам. Звідси виникає необхідність створення інноваційного освітнього середовища, яке базується на найбільш передових технологіях. У вишах вже розпочалося їхнє активне впровадження, проте цей процес досі має фрагментарний характер, що дає можливість говорити про недостатньо ефективне використання інтерактивних технологій [2, с. 287].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній зарубіжній та вітчизняній методиці, педагогіці і психології навчання приділяється велика увага застосуванню інтерактивних технологій для формування іншомовної комунікативної компетенції (ІКК) в системі професійної підготовки фахівців на всіх рівнях. Перш за все слід відзначити праці таких науковців як І. Зімня, Ю. Пассов, І. Бім, В. Сафонова, Дж. Савіньон, Д. Хаймс, Д. Равен, які розглядають завдання розвитку ІКК у навчальному процесі. ІКК вони трактують як складне, багатокомпонентне поняття, яке містить у собі цілий набір субкомпетенцій, таких як мовна, соціолінгвістична, соціокультурна, дискурсивна і стратегічна. Складність поняття ІКК обумовлена багатоплановою специфікою процесу спілкування. Відповідно, виникає завдання пошуку ефективних методик, які б дозволяли продуктивно формувати в учнів усе розмаїття комунікативних компетенцій.

На думку сучасних методистів, інтерактивні технології найкращим чином відповідають поставленому завданню. Проблеми їх запровадження на різних етапах процесу навчання розглядали в своїх наукових працях О. Бугрій, Н. Заячківська, О. Комар, Л. Козак, О. Пометун, Г. П'ятакова, О. Січкарук, І. Яцик, Л. Якимова. До інтерактивних методів навчання відносять різноманітні технології. З описаних у наукових працях методів найбільш поширені на практиці такі: метод проектів, метод проблемного викладу, метод мозкового штурму (brainstorming), метод аналізу ситуацій (case-study), метод критичного мислення, ділові й рольові ігри та інші. Автори досліджень зазначають, що принципова відмінність цих новітніх технологій від традиційних в освітньому середовищі полягає у можливості створити якісно новий, творчий рівень взаємодії всіх учасників навчального процесу, що дозволяє досягати вагомих навчальних, професійних і соціально значущих результатів. Проте нові активні методики вимагають від викладача вміння принципово по-новому організовувати навчальний процес і використовувати навчально-методичний комплекс, а також коригувати стиль взаємодії з учнями в аудиторії.

Метою статті є аналіз досвіду застосування інтерактивних методів на заняттях з англійської мови в межах експериментального навчального проекту, який проводився у групах студентів першого курсу факультету інформаційних технологій Приазовського державного технічного університету.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивний метод – це метод, спрямований на ширшу взаємодію учнів не стільки з викладачем, скільки між собою, і націлений на їхню макси-

мальну активність у процесі навчання. Інтерактивне навчання являє собою спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, коли навчальний процес проходить таким чином, що всі учні виявляються залученими у процес пізнання, мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають [4]. Сутність цієї методики полягає у тому, що сам процес оволодіння іноземною мовою має бути своєрідною моделлю процесу спілкування [7, с. 299]. Інтерактивні методи містять у собі всі складові реального спілкування, яке розуміється в широкому плані як групова взаємодія, що здійснюється у процесі групоутворення для розкриття творчих можливостей кожного учня в навчальному процесі [3, с. 12]. Інтерактивні методи передбачають використання різних аспектів спілкування: взаємодію всіх учасників навчального процесу, наявність спільної мети, контроль і координацію дій. На перший план висувається важливий психологічний фактор – потреба в самоактуалізації і самореалізації, прояв творчого та інтелектуального потенціалу учнів, урахування індивідуальних особливостей учасників навчального процесу.

Важлива складова цього методу – використання викладачем широкого спектру інтерактивних завдань, які формують навички та вміння основних видів мовленнєвої діяльності. Ці завдання мають бути творчими, відповідати інтересам і віку учнів, проводитися у невеликих групах (бажано з кількістю студентів не більше 12), аби викладач мав змогу краще здійснювати моніторинг навчальної діяльності та контролювати дисципліну. Для встановлення і підтримання оптимальних міжособистісних відносин на занятті необхідно володіти певною системою навичок, знань і умінь, які називають комунікативною компетентністю. Це поняття включає розуміння емоційного стану учасників взаємодії, знання правил поведінки в різних комунікативних ситуаціях, вміння вибирати адекватну форму спілкування тощо

Реалізація комунікативного підходу цілковито змінює рольові функції викладача в навчальній аудиторії. Він є одночасно і організатором навчального процесу, і спостерігачем, і джерелом інформації, і консультантом, і посередником. У міру того як учні перетворюються з «об'єкта» на «суб'єкт» управління, викладач перетворюється на «менеджера», тобто людину, яка спрямовує навчальну діяльність студентів у потрібне русло і допомагає їм розв'язувати навчальні завдання. Стає неактуальним авторитарний тип викладача, разом з тим значно зростає його вплив на аудиторію, хоча сама особистість викладача стає більш непомітною. Завдяки доброзичливій, творчій атмосфері на занятті у студентів природним чином долається страх спілкування іноземною мовою.

Головною функцією викладача стає функція організатора групової взаємодії. Такі спроби вже спостерігалися у колишніх психолого-педагогічних дослідженнях, які стосуються проблем міжособистісного спілкування та умов створення конструктивних відносин у процесі навчання іноземним мовам. Багато позитивного можна знайти у використанні інтенсивних методик Г. А. Китайгородської (яка підкреслювала саме творчу роль викладача при навчанні) і болгарського психіатра Г. Лозанова, який використав метод психокорекції у викладанні іноземних мов (суггестопедія).

Викладачі кафедри іноземних мов ДВНЗ «Приазовського державного технічного університету» протягом останніх років активно працювали над розробкою інтерактивних методів, ставлячи собі за мету навчити студентів оволодінню усіма видами мовленнєвої діяльності, а не лише професійним читанням (як раніше), в межах програмних вимог вищої технічної школи. Протягом 8 років здійснювався проект з поглибленого вивчення англійської мови студентами першого курсу факультету інформаційних технологій. Студенти першого курсу були обрані не випадково. Психологи відзначають, що активний педагогічний вплив викладачів на студентську групу має відбуватися на молодших курсах, коли структура групи, її норми і цінності перебувають у стадії становлення. З іншого боку, триває період соціально-психологічної адаптації, тобто засвоєння норм студентського життя, включення студентів у систему міжособистісних відносин групи.

На процес адаптації впливають нові форми навчання та контролю діяльності. Крім того, як свідчать дослідження Б.Г. Ананьєва, в цьому віці виявлено оптимуми сенсорно-перцептивних, мнемічних, психомоторних і особливо мовленнєво-розумових функцій. Всі психофізичні оптимуми збігаються з цим важливим етапом становлення людини як особистості і як громадського діяча, який вперше у своєму житті формує власне середовище розвитку [1]. Беззаперечним є те, що ці чинники мають бути враховані у системі навчання у вищій школі.

На кафедрі іноземних мов була сформована ініціативна група викладачів, перед якою стояли такі завдання: розробка програмних документів, вибір навчально-методичних матеріалів, розв'язання проблем технічного оснащення і різних організаційних питань (розклад, проведення семінарів для викладачів тощо).

Результати вхідного контролю традиційно демонструють, що рівень володіння іноземною мовою абітурієнтів, які обирають технічні спеціальності, відповідає рівням А 1–2, рідко В 1 (відповідно до загальноєвропейських стандартів). Тому було прийнято рішення сформувати навчальні групи 3-х рівнів: Elementary (початковий – А 1–2), Pre-Intermediate (перехідний – А 2, В 1) та Intermediate (середній – В 1–2), виходячи з результатів діагностичного тесту, розробленого колективом кафедри (малюнок 1). Важливим дидактичним прийомом була можливість переходу студентів з рівня на рівень (вище або нижче) відповідно до їхніх навчальних показників. Такий перехід завжди супроводжувався найсерйознішим аналізом не тільки успішності конкретного студента, а й можливих психологічних ризиків зміни партнерів і викладача.

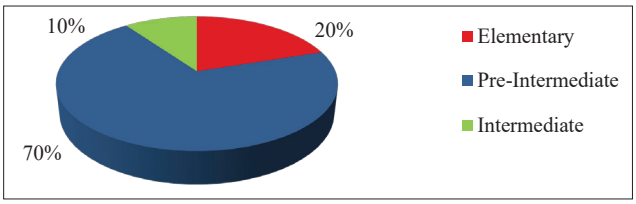

Мал. 1. Розподіл студентів у підгрупах за рівнями мовної компетенції

Важливо відзначити, що в межах кожного рівня передбачалася своєрідна ієрархія «менш сильна / сильніша підгрупа», що давало можливість гнучкіше здійснювати переведення студентів з підгрупи до підгрупи за результатами поточної успішності. Таким чином можна було створювати більш оптимальні умови для академічного зростання кожного студента і давати можливість викладачам ефективніше планувати навчальний процес. Усі викладачі, які беруть

участь у проекті, відзначають психологічні та методичні переваги роботи в однорідних за рівнем групах. Дані анкетування, проведеного серед студентів, показали, що 88% позитивно оцінюють рівневий підхід до формування груп і можливість переходу до груп іншого рівня.

В основу навчально-методичного комплексу був покладений оксфордський підручник "New English File" з повним пакетом методичного оснащення 3-х рівнів – "Elementary", "Pre-Intermediate" та "Intermediate" – для викладачів і студентів, який, на думку кафедри, відповідає вимогам останніх розробок у методиці викладання англійської мови і є одним із рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Для навчання студентів роботі з технічною літературою в галузі інформаційних технологій були обрані курси "Basic English for Computing", "Oxford English for Computing", "Workshop IT" і "Workshop Engineering" видавництва Oxford University Press, які, крім професійного читання, орієнтують на розвиток усного мовлення.

Важливою складовою навчально-методичного комплексу є матеріали для самостійної роботи студентів:

- завдання з комунікативного аудіювання ("Tactics for Listening" видавництва Oxford University Press) [6, с. 207];
- автентичні тексти і діалоги з комплексом завдань, спрямованих на вдосконалення навичок сприйняття на слух у межах поурочної тематики;
- завдання з реферування текстів за фахом.

Як нововведення в оцінці знань був запроваджений параметр самооцінки студентів у розроблених викладачами кафедри тестах.

Одним із позитивних нововведень стало використання інтерактивної електронної дошки як засобу підвищення ефективності процесу навчання за рахунок наочності і динамічності подачі матеріалу. З'явилася можливість значною мірою удосконалювати мовленнєві вміння студентів і в цілому підвищувати мотивацію учнів [7, с. 298].

Із самого початку існування проекту для забезпечення максимальної об'єктивності оцінки сформованих навичок і умінь за всіма видами мовленнєвої діяльності була введена бальна система оцінювання, за якої рейтингова оцінка студента за семестр визначалася сумою набраних ним балів (малюнок 2).

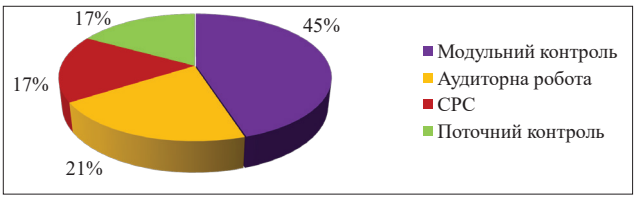

Мал. 2. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Сумарно співвідношення результатів роботи студентів в аудиторії та самостійно після занять і результатів модульного і поточного контролю становило приблизно 40% : 60%, що стимулювало студентів працювати на результат, не знижуючи при цьому значущості поточної роботи.

Проект з поглибленого вивчення іноземної мови дав позитивні результати. Значно підвищився рівень успішності і якості знань студентів. У них з'явилося бажання і можливість продовжити навчання у вищих навчальних закладах Європи та США. Студенти стали більш розкуті у спілкуванні, позитивні по відношенню один до одного і до викладачів. Студенти-учасники проекту продемонстрували вільне володіння усним мовленням під час зустрічі з представниками Бельгії на семінарі «Майстер-клас». Підсумовуючи, можна сказати, що студенти, які пройшли навчання у межах проекту, стали більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Для викладачів кафедри проект також відкрив широкі можливості для професійного зростання. До того ж проект зажадав від них якісно нового стилю узгодженої роботи – роботи в команді, що значно підвищило відповідальність та ініціативність кожного викладача і всього колективу в цілому.

Висновки. Досвід роботи у проекті підтвердив правильність обраної системи навчання іноземній мові з використанням інтерактивних методів, які дозволили сформувати достатньо високий рівень іншомовної компетентності студентів, сприяли їхньому позитивному особистісному розвитку та творчому ставленню до вивчення іноземної мови і навчальному процесу в цілому. Розроблена система навчання в межах проекту наразі використовується та вдосконалюється викладачами кафедри при подальшій роботі зі студентами інших факультетів, а також на заняттях з професорсько-викладацьким складом кафедр університету.

Література:

1. Ананьев Б.Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоения знани. Вестник высшей школы. 1972. № 7. С. 17–26.
2. Ефимов П.П., Ефимова И.О. Интерактивные методы обучения – основа инновационных педагогических технологий. Инновационные педагогические технологии: материалы междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). Казань: Бук, 2014. С. 286–290.
3. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранного языка. М.: ВШ, 1982. 141 с.
4. Белоногова А.А., Суханова И.А. Необходимость использования интерактивных методов в процессе обучения. Успехи современного естествознания. 2012. № 5. С. 91.
5. Бакаєва Г.Є, Борисенко О.А., Зуєнок І.І., Іваніщева В.О., Клименко Л.Й., Козимирська Т.І., Кострицька С.І., Скриптик Т.І., Тодорова Н.Ю., Ходцева А.О. Програма з англійської мови для професійного спрямування. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.
6. Барабаш И.В. Виды коммуникативного аудирования. Международная научно-техническая конференция «Университетская наука – 2013»: сб. тезисов докладов в 3-х томах. Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2013. 207 с.
7. Барабаш И.В. Обучение иноязычному общению в рамках коммуникативного похода. Международная научно-техническая конференция «Университетская наука – 2010»: сб. тезисов докладов в 3-х томах. Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2010. С. 298–300.
8. Лазаренко Л.Н. О некоторых аспектах подготовки к профессинальному общению студентов технического университета средствами иностранного языка. Международная научно-техническая конференция «Университетская наука – 2010»: сб. тезисов докладов в 3-х томах. Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2010. С. 307–308.
9. Золотарева Е.Н. Интерактивная электронная доска как средство повышения эффективности процесса обучения иностранным языкам. Международная научно-техническая конференция «Университетская наука – 2012»: сб. тезисов докладов в 3-х томах. Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2012. 280 с.

Лазаренко Л. Н., Барабаш И. В. Применение интерактивных методов обучения при формировании иноязычной коммуникативной компетенции у студентов неязыковых специальностей

Аннотация. В статье излагается анализ опыта применения интерактивных методов при обучении английскому языку в техническом вузе в рамках экспериментального проекта. Определяются основные положения интерактивных методик, рассматривается их потенциал для повышения мотивации студентов и улучшения формирования иноязычной коммуникативной компетенции. Приводится описание ключевых элементов предложенной экспериментальной системы обучения, к которым относятся: гибкая система формирования групп, коммуникативная направленность учебно-методического комплекса, применение современных технических средств обучения, командный подход как принцип организации взаимодействия преподавателей в проекте.

Ключевые слова: интерактивные методы, коммуникативная компетенция, мотивация, учебно-методический комплекс, работа преподавателей в команде.

Lazarenko L., Barabash I. Application of interactive teaching methods for building up foreign language communication competence of non-linguistics students

Summary. The article presents analysis of application of interactive methods in English teaching within the framework of the experimental project held at a technical university. Basic principles of interactive methods are described, their potential for growth of learner motivation and better formation of foreign language communication competence is considered. The main elements of the proposed experimental teaching system are described. They include flexible group forming, communicative teaching complex, modern teaching aids and team approach as a model of the teachers' cooperation in the project.

Key words: interactive methods, communication competence, motivation, teaching complex, teachers' team work.

УДК 811.111'42:39

Лютянська Н. І.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТНОЦЕНТРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті виявлено мовні засоби вербалізації етноцентричної інформації на матеріалі англомовного мас-медійного дискурсу. Разом із визначенням поняття «етноцентризм» зазначено його особливості як у британському, так і в американському мас-медійному дискурсі.

Ключові слова: етноцентричний, мас-медійний, дискурс, міжкультурна комунікація, міжетнічна взаємодія.

Постановка проблеми. Сучасні дослідження національно-культурної специфіки мовних явищ, що відображають особливості сприйняття й мислення представників певних етносів, зумовлені тенденцією зближення світових культур. Інтеракцією представників цих культур є діалогічний процес під назвою міжкультурна комунікація, що характеризується різноманіттям форм вираження, зокрема міжетнічною взаємодією.

Одним із наукових напрямів міжкультурної комунікації є мовознавчі дослідження, що пов'язані із вивченням дискурсу, який є центральним процесом і результатом комунікативної діяльності (М.О. Акішина, М.Л. Макаров, Л.Л. Славова, І.С. Шевченко, R. Scollon, T.A. Van Dijk, R. Wodak). У час швидкого поширення інформації важливого значення набуває мас-медійний дискурс, що зумовлює інтерес науковців до його дослідження (Т.Г. Добросклонська, М.Р. Желтухіна, С.І. Потапенко, D. Matheson, S. Nawaz, A. O'Keeffe). Останній вербалізує міжособистісну взаємодію як серед представників одного, так і різних етносів у вигляді комунікативної ситуації.

Приналежність учасника комунікації до певного етносу визначає результат міжетнічної взаємодії, часто завершуючись непорозуміннями, що переростають у конфлікти. Крім того, відмінності у культурах та цінностях є фактором, що впливає на успішність процесу комунікації. Ще одним явищем, яке викликає міжетнічні непорозуміння є етноцентризм, що представлений у мас-медійному дискурсі.

Метою статті є визначення мовних засобів вербалізації етноцентричної інформації в англомовному мас-медійному дискурсі, зокрема у британському та американському його варіантах.

Виклад основного матеріалу. Поняття «етноцентризм» ототожнюють із загальною неприязню до представників інших аут-груп (від англ. "out-group") [8, с. 303]. Крім того, етноцентризм визначають як індивідуальну психологічну схильність особи, що має як позитивні, так і негативні наслідки [11]. З одного боку, етноцентризм є засобом виховання патріотизму [11, с. 389], а з іншого – призводить до виникнення непорозумінь між представниками різних культур [11].

Згідно з результатами проведеного дослідження, британському мас-медійному дискурсу характерні надання виняткових властивостей окремим культурам та критика представників інших аут-груп. Розглянемо деякі приклади. Нижченаведений уривок передає побоювання британців щодо зміни світового порядку, в якому панівну позицію займають країни Азії: *"**The global order is being transformed as wealth and power spread into the new emerging economies.** Incrementally but remorselessly, **"The Asian Century" is taking shape**. **The implications for our prosperity, security and influence will be immense.***

***The question for Britain is whether we have the imagination, boldness and urgency needed to succeed.** The stakes could not be higher: our private wealth, our public services and our international standing are all at risk. We either respond by embracing innovative change or live with the consequences of our inertia"* [17]. У ньому фіксується судження британців про країни Азії, що швидко розвиваються (*new emerging economies*), на основі власних економічних стандартів Великої Британії (*our prosperity, security and influence*). Етноцентрична інформація у даному уривку стосується британців та представників азійських країн. При цьому словосполучення з етнонімом *"The Asian Century"* передає зміни у світовій економіці.

У наступному ж уривку передається етноцентрична інформація щодо сприйняття німців британцями. У свідомості останніх виникає негативне ставлення до німців, що пов'язане з подіями Другої світової війни: *"**The Germans** are "bewildered" by **Britain's** fixation with the Second World War according to a prominent historian who says it is time to move on from the obsession".*

Хоча й німці готові налагодити співпрацю з британцями, останні не мають такого наміру: *"Neil MacGregor, director of the British Museum, says **Germany** has a "huge admiration" for **Britain** and that it wants to build a proper relationship with the UK.*

*But he adds that **the Germans** are bewildered that **Britain** "does not want to know" about the new, modern Germany.*

*<…> But they are very dismayed that when they come to Britain they are greeted with Nazi salutes! Bewildered that **Britain** doesn't want to appear to know about **Germany** now, but wants to freeze the relationship as it was 70 years ago"* [19]. Згідно з вищенаведеним уривком німці асоціюються у британців з прихильниками нацизму (*greeted with Nazi salutes*). Знову етноцентрична інформація стосується власне британців та представників інших етносів, у цьому випадку німців.

Інший уривок з британського видання містить вербалізацію уявлень малазійців про самих себе. У ньому йдеться про коментар колишнього прем'єр-міністра про своїх співвітчизників. Причиною останнього є їхня некомпетентність: *"**Malaysians** are "stupid", according to **the country's former Prime Minister**, and they do not know how to run an airline.*

Mahathir Mohamad reportedly made the remarks following the news that the beleaguered Malaysia Airlines is to have its first foreign chief executive.

Malaysian news site Malaysiakini reported Mr Mohamad as saying: "Malaysians are stupid. They don't know how to manage aviation", after the announcement from the Malaysian government that Christoph Mueller, the current chief executive of Ireland's Aer Lingus, will take the helm at the national carrier" [20]. Уривок передає етноцентричну інформацію щодо представників власного етносу. Прикметник *stupid* та заперечна конструкція *don't know how to manage aviation* вербалізують уявлення малайзійського прем'єр-міністра про своїх співвітчизників.

Британський мас-медійний дискурс передає етноцентричну інформацію, що впливає на міжетнічну взаємодію. Етноцентрична інформація вербалізує судження власне британців щодо представників інших етносів, з якими вони взаємодіють. Крім того, британський мас-медійний дискурс поширює й етноцентричну інформацію, що стосується інших етносів.

Американський мас-медійний дискурс має умови для поширення *етноцентричної інформації*, оскільки представникам окремих культур та етносів надаються виняткові властивості.

Етноцентризм в американському мас-медійному дискурсі передає загальну неприязнь членів окремої групи до представників інших груп, або аут-груп. Наприклад, у нижченаведеному уривку йдеться про скандал, що виник навколо власника баскетбольної команди Дональда Стерлінга. Він розкритикував свою подругу за те, що вона привела своїх друзів афро-американців на одну з ігор команди та розміщувала фотографії з ними у соціальних мережах: *"In a recording first obtained by TMZ, Los Angeles Clippers owner* ***Donald Sterling chastised his then-girlfriend, V. Stiviano, who is herself of both African-American and Mexican descent****, for bringing African-American guests to games, and posting photos of herself with people of color, including Magic Johnson, to her Instagram account"*.

Неприязне ставлення власника команди до афро-американців передається і у наступному уривку: ***"It bothers me a lot that you want to broadcast that you're associating with black people. Do you have to?"*** *Sterling complains"* [18]. У даному випадку йдеться про критику з боку представника ін-групи (власника команди) до представників аут-групи (афро-американців).

Ще одним прикладом зневажливого ставлення до представників аут-груп є поданий нижче уривок: *"****An African American San Diego police officer*** *is suing the police Department, alleging that he* ***suffered harassment and job retaliation after complaining about the use of a racist cartoon*** *during a training session.*

Sgt. Arthur Scott, 43, a 10-year veteran of the department, complained about ***the cartoon, which depicted Frank McCarter, the department's first black officer, as "ape-like"****. The cartoon appeared around 1909 in the San Diego Sun newspaper.*

The cartoon was displayed to show the political atmosphere in San Diego, when McCarter was an officer, including when he assigned to patrol a Chinese neighborhood in downtown. ***The cartoon includes racist images of Chinese and the word "chinks"*** [16]. Згідно з ним судовий позов був поданий темношкірим поліцейським (*An African American San Diego police officer*). Приводом до цього стали образливі малюнки расистського характеру (*a racist cartoon*), що передають неприязне ставлення до представників окремих етносів та рас. При цьому опис зображеного темношкірого поліцейського *"ape-like"* та інших осіб *"chinks"* вербалізує зневагу до них з боку представників ін-групи.

Американський мас-медійний дискурс передає етноцентричну інформацію щодо представників аут-груп, зокрема йдеться про представників темношкірого населення Сполучених Штатів Америки та їх взаємодію з білошкірою частиною населення країни.

Висновки. Отже, англомовний мас-медійний дискурс, що передає комунікативні ситуації міжетнічної взаємодії, поширює етноцентричну інформацію. Серед мовних засобів, що сприяють цьому, – лексичні одиниці з негативною конотацією. При цьому етноцентрична інформація стосується як британців або американців, так і етносів, що взаємодіють з ними.

Перспективою наступних досліджень є подальше вивчення впливу етноцентричної інформації у мас-медійному дискурсі на утворення етнокультурних стереотипів та формування нової етнічної ідентичності.

Література:

1. Акішина М.О. Мотив як провідне поняття в дослідженні англомовного поетичного дискурсу XXI століття». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. – Херсон: ХДУ, 2015. – Випуск 24. – С. 88–92.
2. Добросклонская Т.Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации. Вестник МГУ. Сер. 10: Журналистика. – 2006. – № 2. – С. 20–23.
3. Желтухина М.Р. Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: О проблеме речевого взаимодействия тропов в языке СМИ (Текст): монография. – М. : Ин-т языкознания РАН; Волгоград: Изд-во ВФ МУПК. – 2003. – 656 с.
4. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
5. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти. – Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя. – 2009. – 391 с.
6. Славова Л.Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». К. – 2015. – 36 с.
7. Шевченко І.С. Етюди про інтердискурсивність. Записки з романо-германської філології. – Одеса: КП ОМД. – 2015. – Вип. 1 (34). – С. 189–95.
8. Berry J.W. Multicultural and ethnic attitudes in Canada: an overview of the 1991 National Survey / J.W. Berry, R. Kalin. Canadian journal of behavioral science. – 1995. – Issue 27. – P. 301–320.
9. Matheson D. Media discourses: analysing media texts. – London: Open University Press, 2005. – 206 p.
10. Nawaz S. Media discourse and their implicit ideologies / S. Nawaz, H.A. Bilal, M. Kalsoom, Z. Fayyaz, H. Nayyar. Asian journal of sciences and humanities. – May 2013. – Vol. 2, No.2. – P. 328–337.
11. Neuliep J.W. Development of a US and generalized ethnocentrism scale / J.W. Neuliep, J.C. McCrockey. Communication research reports. – 1997. – Issue 14. – P. 385–398.
12. O'Keeffe A. Media and discourse analysis. The Routledge handbook of discourse analysis. – London: Routledge. –2011. – P. 441–454.
13. Scollon R. Intercultural communication: A discourse approach / R. Scollon, S.W. Scollon, R.H. Jones. – Chichester: Wiley-Blackwell. – 2012. – 336 p.
14. Van Dijk T.A. Discourse, power and access. Studies in critical discourse analysis. – London: Routledge. – 1993. – P. 84–105.
15. Wodak R. Methods of critical discourse analysis / R. Wodak, M. Meyer. – London: Sage Publications Ltd. – 2001. – 200 p.
16. Black sergeant sues San Diego Police Department over racist cartoon (Electronic resource) The Los Angeles Times. – 28 January 2015. – URL: http://touch.latimes.com/#section/600/article/p2p-82655323/

17. Britain must work with, rather than against, the forces of globalization. (Electronic resource) The Independent. – 8 April 2014. – URL: http://www.independent.co.uk/voices/comment/britain-must-work-with-rather-than-against-the-forces-of-globalisation-9244975.html
18. Clippers owner Don Sterling's racist rants raise issues of players' rights (Electronic resource). The Washington Post. – 28 April 2014. – URL: http://www.washingtonpost.com/news/act-four/wp/2014/04/28/clippers-owner-don-sterlings-racist-rants-raise-issues-of-players-rights/
19. Don't mention the war! How the Germans are "bewildered" by British fixation with the Second World War [Electronic resource] // The Daily Mail. – 23 September 2014. – URL: http://www.dailymail.co.uk/news/article-2766219/Don-t-mention-war-How-Germans-bewildered-British-fixation-Second-World-War.html#ixzz3E8Y121ho
20. 'Malaysians are stupid' and don't know how to run an airline, says former prime minister (Electronic resource) / The Independent. – 7 December 2014. – URL: http://www.independent.co.uk/news/world/asia/malaysians-are-stupid-and-dont-know-how-to-run-an-airline-says-former-prime-minister-9908697.html

Лютянская Н. И. Языковые средства вербализации этноцентрической информации в англоязычном масс-медийном дискурсе

Аннотация. В статье изучены языковые средства вербализации этноцентрической информации на материале англоязычного масс-медийного дискурса. Вместе с определением понятия «этноцентризм» указаны его особенности, как в британском, так и в американском масс-медийном дискурсе.

Ключевые слова: этноцентрический, масс-медийный, дискурс, межкультурная коммуникация, межэтническое взаимодействие.

Liutianska N. Language means of spreading ethnocentric information in the English media discourse

Summary. This article deals with language means of spreading ethnocentric information in the English media discourse. The definition above mentioned notion is given along with its specifics in the British as well as American media discourse.

Key words: ethnocentric, media, discourse, intercultural communication, interethnic interaction.

УДК 378.016:81' 25

Межуєва І. Ю.,
доцент кафедри перекладу
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Єльцова С. С.,
старший викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВНЗ

Анотація. У статті розглядається один із творчих підходів до викладання іноземної мови для спеціальних цілей – «метод кейсів». Метод кейсів активно використовується викладачами іноземної мови в навчальному процесі, оскільки дозволяє наблизити навчання до реальних життєвих ситуацій і таким чином підвищити мотивацію тих, кого навчають. У роботі висвітлені відмінні особливості цього методу, а також надані практичні рекомендації.

Ключові слова: методика викладання іноземних мов, кейс-метод, кейс-стаді, професійна сфера, іншомовна підготовка, компетенція, комунікація, коучинг.

Постановка проблеми. Однією з найбільш ефективних методик викладання англійської мови є метод кейс-стаді, основна ідея якого полягає в розвитку мовних навичок студентів на основі вивчення реальних професійно-значимих ситуацій. У нашій статті ми спробуємо торкнутися низки питань, пов'язаних із кейсовим методом, орієнтованим на поліпшення якості професійної іншомовної підготовки студентів, розглянемо суть і специфіку «методів кейсів» і коучингового підходу в освіті, етапи зразкової процедури «моделювання» й обговорення «кейса».

Актуальність цього дослідження обумовлена загостренням протиріч між зростанням ролі іншомовної комунікативної компетентності у сфері міжнародної інтеграції і слабкою мотивацією студентів немовних ВНЗ до вивчення іноземної мови; необхідністю інтенсифікувати іншомовну підготовку і дефіцитом нормативно відпущеного часу для аудиторної і самостійної роботи; потребою практики в теоретичному обґрунтуванні і методичному забезпеченні процесу формування іншомовної комунікативної компетентності студентів, що можливо на основі активних і інтерактивних методів навчання, зокрема, кейс-метода, і недостатньою розробкою цього питання в педагогічній науці.

Аналіз останніх досліджень. Під час аналізу наукових і науково-методичних джерел з досліджуваної проблематики, а також враховуючи власний досвід зі створення інтерактивних кейсів для навчання «мови професії» в немовному ВНЗ, нами було виявлено, що фактично будь-який викладач на підставі власного досвіду і накопичених матеріалів може самостійно змоделювати кейс. Використання методу кейс-стаді на заняттях іноземної мови дає можливість з'єднати воєдино теоретичну підготовку і практичні уміння студентів, необхідні для творчої діяльності в професійній сфері.

Кейс-стаді – досить відомий метод навчання. Його поширеність пояснюється тим, що цей метод підходить для вирішення навчально-професійних завдань і накопичення кейсів за фахом, що, безумовно, мотивує студентів на освоєння майбутньої професії.

Перші кейси булі опубліковані в 1925 році в Звітах Гарвардського університету про бізнес. Сьогодні існують дві школи кейс-стаді – Гарвардська і Манчестерська. На думку Павла Петриченка в Україні найбільшим розробником бізнес-кейсів є Києво-Могилянська бізнес-школа.

Мета статті – розглянути низку питань, пов'язаних з кейсовим методом, орієнтованим на поліпшення якості професійної іншомовної підготовки студентів немовного ВНЗ, а також розглянути практичні шляхи його застосування.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних властивостей сучасного суспільства можна назвати швидкість змін, які пронизують усі сфери життя. Ще деякий час тому, опанувавши будь-які знання або яку-небудь технологію у виробництві або управлінні, можна було спиратися на це впродовж багатьох років. У сучасному світі важливим стає не поточне володіння спеціальними навичками, а здатність ці навички за необхідності швидко освоювати. Таку здатність забезпечують також «методи кейсів», суть яких полягає в умовно створеному професійному середовищі.

У наш час відповідно до істотного зміщення акцентів у вищій професійній освіті активно розробляються і впроваджуються в педагогічну практику інноваційні освітні технології, моделі, методи і інструменти. Компетентнісно-орієнтовані державні освітні стандарти вищої освіти України нового покоління значно впливають на зміст і реалізацію освітнього процесу, перекладаючи їх на інтерактивну і діяльнісну основу [7]. Оновлення освітнього процесу в класичному ВНЗ відбувається, зокрема, і на основі особистісно-орієнтованого і персоніфікованого навчання, а саме позиційно-ситуаційного і проектного навчання (кейсові технології і методи, інформаційно-цифрові і комунікаційні технології), проблемно-дослідницького, діалогічного і модульного навчання (когнітивні технології) та ін.

Кейс як інтелектуальний продукт має свої джерела. Теза про те, що життя є джерелом кейсів навряд чи у когось викликає сумнів. Заслуговує на обговорення лише те, якою мірою вона зумовлює вміст і форму кейса. Суспільне життя у всьому своєму різноманітті виступає джерелом сюжету, проблеми і базою фактів для кейса.

Іншим джерелом виступає освіта. Вона визначає цілі і завдання навчання і виховання, які інтегровані в кейс-метод.

Наука – це третє джерело кейса. Вона задає дві ключові методології, які визначаються аналітичною діяльністю і системним підходом, а також безліччю інших наукових методів, які інтегровані в кейс і процес його аналізу.

Співвідношення основних джерел детермінації кейса може бути різним. У реальній практиці конструювання кейсів найчастіше спостерігається домінування одного з джерел. Даний підхід може бути покладений в основу класифікації кейсів через вплив їх основних джерел. Тут можна виділити практичні кейси, які відображають абсолютно реальні життєві ситуації; навчальні кейси, основним завданням яких виступає навчання; науково-дослідні кейси, орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності.

Кейс-метод у викладанні англійської мови може бути використаний з урахуванням специфіки предмета. В рамках немовного вузу можна виділити два рівні підготовки студентів з дисципліни іноземна мова. Перший рівень – це загальна мовна підготовка. Другий рівень – це професійна мовна підготовка, яка передбачає оволодіння професійною термінологічною базою і професійними особливостями мови. Щоб сформувати у студентів необхідні уміння і навички в тому або іншому виді діяльності під час спілкування іноземною мовою, а також лінгвістичну компетенцію на рівні, визначеному програмою і стандартом, необхідна активна усна іншомовна практика для кожного учасника освітнього процесу. Метод кейс-стаді є чудовим способом формування професійної комунікативної компетенції позамовним оточенням.

У студентському середовищі все частіше можна почути думку про те, що в Україні вже настав час, коли молоді люди починають розуміти, що наявність компетенцій набагато важливіша за те, що написано в дипломах. Наслідуючи прагнення оптимізувати процес професійної іншомовної підготовки студентів, ми виділяємо п'ять основних ключових компетенцій для майбутньої професійної діяльності:

1) професійна компетенція (володіння професійно-орієнтованими знаннями, уміннями і навичками; здатність здійснювати ефективну професійну діяльність; здатність до постановки цілей, їх осмислення і досягнення;

2) компетенції у сфері інформаційно-цифрових технологій (володіння знаннями, уміннями і навичками в області інформаційно-цифрових технологій для вирішення нестандартних ситуацій у професійній діяльності; здатність здійснити миттєвий пошук і аналіз необхідної інформації);

3) комунікативна компетенція: уміння спілкуватися іноземною мовою з урахуванням усвідомлення своєї культурної приналежності, розуміння культурних відмінностей і уміння взаємодіяти з представниками інших культур (здатність здійснювати професійну діяльність іноземною мовою; усвідомлювати і враховувати особливості іншомовних бізнес-культур; робити доповідь і презентацію іноземною мовою);

4) ділова компетенція: дух ініціативи та підприємливості (здатність проявляти лідерські якості; уміння потужно працювати «в команді»; реалізовувати креативні ідеї у професійній діяльності);

5) когнітивна компетенція: здатність до самоосвіти, прагнення і готовність реалізовувати свій потенціал.

Таким чином, на основі проведеного аналізу був зроблений висновок про необхідність проведення планомірної роботи з розвитку вказаних вище компетенцій засобами іноземної мови за допомогою особистісно-орієнтованих і персоніфікованих освітніх технологій на основі як активних, так і інтерактивних методів навчання.

Ми вважаємо, що одним із найбільш адекватних методів формування і розвитку названих вище компетенцій є кейсовий метод, оскільки це інтерактивний метод навчання, який використовується для вирішення освітніх завдань [5]. Суть цього методу полягає в осмисленні, критичному аналізі і рішенні конкретних практико-орієнтованих проблем (кейсів) з метою формування у студентів професійної іншомовної підготовки. Кейс-метод дозволяє враховувати професійну підготовку студентів, їхні інтереси, когнітивну активність, вироблений стиль мислення і поведінки, що дає можливість широко використовувати його для навчання іноземної мови у рамках майбутньої професії.

Проте в прагненні дотримуватися особистісно-орієнтованого підходу і персоніфікації навчання у ВНЗ помилково, на наш погляд, покладатися тільки на потенціал кейсового методу як єдиного ефективного. Основоположник гуманістичної педагогіки К. Роджерс підкреслював необхідність пізнання студентами своїх власних потреб і індивідуальних особливостей, а також важливість їх співвідношення з можливістю і необхідністю реалізувати себе в тих ролях, які під дією соціуму представляють актуальну цінність для нього [4]. А для цього необхідно наповнити зміст навчання у ВНЗ не лише важливими з професійної точки зору, але і життєвими проблемами студентів, створити такі учбові ситуації, в яких ті, що навчаються могли б взаємодіяти зі значимими для них особисто проблемами і питаннями, які вони хотіли б вирішити. У такому разі навчання буде втілювати ідеї сучасного коучингового підходу в освіті.

Коучинг у вищій школі є принципово новим напрямом у педагогічній теорії і практиці. У його основі лежить «постановка і максимально швидке досягнення цілей шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу того, хто навчається, а так само його самоактуалізації і діалогічної позиції самого процесу навчання» [7].

Основні особливості коучингу як тенденції, що нещодавно з'явилася в освіті, – це ефективна психологічна і навчальна технологія, що призводить до особистісного розвитку. Коучинг можна використовувати в якості інструменту, що підвищує саморозуміння, як метод, що прояснює особові цілі, засоби і шляхи їх досягнення, а також власні життєві концепції і світогляд.

Висновки. Отже, на основі аналізу психологічно-педагогічної та навчально-методичної літератури, що містить український та зарубіжний досвід в галузі досліджуваної проблематики, а також власного досвіду з моделювання і впровадження інтерактивних кейсів було виявлено, що кейс-метод сприяє:

1) поліпшенню професійної іншомовної підготовки студентів: нарощуванню професійного вокабуляру; придбанню знань про специфічні мовні кліше, вживані в тій або іншій ситуації; знайомству з професійними жаргонізмами; формуванню професійної культури спілкування і т. ін.

2) розвитку когнітивних здібностей студентів: придбання нових знань і розвиток загальних уявлень; розвиток у тих, хто навчається, самостійного критичного і стратегічного мислення, вміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору; придбання навичок аналізу складних і неструктурованих проблем; придбання навичок розробки дій і їх здійснення.

3) розвитку стратегічних здібностей студентів: можливість працювати в команді; розвиток здорового глузду, почуття відповідальності за прийняте рішення, уміння спілкуватися; можливість знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми.

Підбиваючи підсумок, хотілося б звернути увагу на те, що метод «кейс-стаді» надає студентам можливість творчо

застосовувати пройдений іншомовний матеріал з урахуванням їх професійних знань і дозволяє їм адаптуватися до реальних і потенційно можливих життєвих ситуацій. Як інтерактивний метод навчання професійно-орієнтованої англійської мови він поступово завойовує позитивне відношення, робить позитивний вплив на професіоналізацію і формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання.

Література:

1. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии. Активное обучение : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования. 3-е изд-е, испр. – М. : Академия, 2012. – 192 с.
2. Петриченко П. Метод кейсов: преимущества и недостатки (Электронный ресурс). URL: http://ru.osvita.ua/add-education/mba-ukraine/36530
3. Покушалова Л.В. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения студентов. / Молодой ученый. – 2011. – № 5. – Т. 2. – С. 155-157.
4. Роджерс Карл. О становлении личностью. – М. : Прогресс, 2006. – 256 с.
5. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Под ред. Ю. П. Сурмина. – К. : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
6. Стародубцева Е.А. Кейс-стади как современный метод профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов и аспирантов экономических специальностей (Электронный ресурс) / Труды МГТА : электрон. журн. – 2011. – Вып. 18. URL: http://www.e-magazine.meli.ru/vipusk18.htm
7. Сурмін Ю. П. Створення кейса: практичні поради / Ю. П. Сурмін, О. І. Сидоренко. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2012. – 48 с.
8. Simmons H. Case study. Research in Practice. – London (etc.): Sage, 2009. – 190 p.
9. Teaching Communication: Theory, Research, and Methods / ed. by J. A. Daly, G. W. Friedrich, A. L. Vangelisti / Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 1990. – 511 p.

Межуева И. Ю., Ельцова С. С. Использование современных направлений в методике преподавания иностранных языков в неязыковом вузе

Аннотация. В статье рассматривается один из творческих подходов к преподаванию иностранного языка для специальных целей – «метод кейсов». Метод кейсов активно используется преподавателями иностранного языка в учебном процессе, так как это позволяет приблизить обучение к реальным жизненным ситуациям, повысив тем самым мотивацию обучаемых. В работе освещены отличительные особенности этого метода, а также наданы практические рекомендации.

Ключевые слова: методика преподавания иностранных языков, кейс-метод, кейс-стади, профессиональная сфера, иноязычная подготовка, компетенция, коммуникация, коучинг.

Mezhueva I., Eltsova S. The use of modern trends in the foreign language teaching methodology in a non-linguistic university

Summary. This article represents one of the creative approaches to teaching foreign languages for special purposes, the so-called case-study method. The case- study is actively used by the foreign language teachers in teaching process. The method helps to make the educational process closed to reality, thus motivating the students. It highlights the distinctive features of this method as well as practical recommendations.

Key words: methods of teaching foreign languages, case-method, case-study, communication, coaching.

УДК 811.119

Нижникова Л. В.,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры иностранных языков № 1
Национального университета «Одесская юридическая академия»

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ В ОТБОРЕ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ЭПИСТОЛЯРНОГО ТЕКСТА

Аннотация. Статья посвящена языковому оформлению двух видов эпистолярного текста: частного и делового письма. Различия в наполнении контактной рамы, в лексическом составе и композиционно-синтаксической структуре частного и официально-делового юридического письма вызваны различиями коммуникативно-прагматических установок и ситуации общения, что определяет два типа писем в разные функциональные стили.

Ключевые слова: контактная рама, лексический состав, композиционно-синтаксическая структура, коммуникативно-прагматические установки, функциональные стили.

Постановка проблемы. Предлагаемая статья представляет собой прагмалингвистическое исследование письма как единицы эпистолярного жанра, представленного в разных функциональных стилях. Эпистолярный текст, являясь объектом изучения, представляет собой письменную форму речи, обладающую высокой прагматической направленностью и относящуюся к сложным, неоднородным в функционально-стилевом отношении явлениям, покрывающим все основные сферы человеческой коммуникации.

Анализ последних исследований и публикаций. Ещё не так давно ряд учёных высказывали точку зрения, что эпистолярный текст в силу своих особенностей образует наряду с художественно-беллетристическим, официально-деловым, общественно-публицистическим и научным стилями ещё один функциональный стиль – эпистолярный стиль [5; 7; 9; 10]. Анализ последних исследований и публикаций красноречиво говорит о том, что современные отечественные и зарубежные лингвисты пришли к выводу, что наиболее целесообразно квалифицировать письмо как единицу эпистолярного жанра, единственного в своём роде, имеющего сквозной, проникающий характер, представленного во всех функциональных стилях [1; 2; 3; 4; 6; 8; 9]. В зависимости от направления и материала исследования письмо рассматривают как принадлежность разных функциональных стилей: официально-делового, научного, публицистического, художественно-беллетристического. То есть письмо как тип текста обнаруживается в рамках всех функциональных стилей и в каждом из них своей формально-содержательной структурой соответствует его основным параметрам.

Непосредственным предметом исследования в данной статье были выбраны две исторически сходные сферы эпистолярной коммуникации – частное и деловое письмо.

Целью статьи, исходя из основного утверждения, что письмо обладает высокой прагматической направленностью и представлено в разных функциональных стилях, является выявление основных типов отношений между корреспондентами частного письма, влияющих на его языковую организацию, и определение места частного письма в функционально-стилевой системе языка, с одной стороны, и анализ и описание факторов, определяющих языковую реализацию официально-делового юридического письма, с другой стороны. В соответствии с указанными целями в статье проводится сопоставительно-контрастивный анализ языковых средств частного и делового письма для выявления и описания их сходств и различий.

Изложение основного материала. Отбор и сочетаемость в тексте языковых средств, формирование определённой структуры взаимосвязанных элементов обусловлены функционально, и решающая роль здесь принадлежит коммуникативно-прагматическим факторам. Это – целевая установка и задачи высказывания; условия и форма общения; характер отношений между коммуникантами, т.е. всё то, что входит в широкое понимание сферы общения.

Различия в актуализации хотя бы одного из названных факторов приводят к резким изменениям текста. Вспомним, что композиционно-речевая структура частных и официально-деловых юридических писем почти не имеет точек соприкосновения.

Частное письмо призвано поддерживать личные взаимоотношения между отдельными людьми. Вполне естественно, что содержанием его становятся, по сути, сами корреспонденты, их взаимоотношения, переживания, заботы, интересы, мысли, события и факты, так или иначе с ними связанные, сведения об общих знакомых и т.д.

В функционально-стилевом отношении частное письмо представляет собой сложное явление – конгломерат, в котором соединились элементы разговорно-бытового, художественного, официально-делового и научного стилей.

Языковая актуализация каждого частного письма всецело зависит от типа отношений, существующих между корреспондентами, которые могут быть трёх типов: интимно-дружескими, коллегиально-дружескими и частно-деловыми, каждый из которых детерминирует лексическое и синтаксическое оформление письма, выбор контактной рамы и содержательной структуры.

Письма первого типа, детерминируемые интимно-дружескими отношениями корреспондентов, отличаются в большинстве случаев политематической, цепочечной композицией. Контактная рама реализуется субъективно-модальными формулами, лексический уровень представлен разговорно-стандартной, разговорно-сниженной лексикой. Синтаксис характеризуется сравнительно простой структурой предложения и наличием элементов разговорного синтаксиса: стяжений, сокращений, опущений, вводных и эллиптических конструкций. Письма этого типа изобилуют детализированной бытовой и субъективно-личностной информацией о самом адресанте. Категория модальности здесь ярко выражена и представлена значительной долей модальных и эмотивных слов, вопросительных, побудительных предложений, эмфатических конструкций. Субъективность модальности связана с выраже-

нием эмоций. Эмоции, как известно, представляют собой не самостоятельное психофизиологическое явление, но функцию какой-либо актуальной потребности и оценки субъектом возможности удовлетворения этой потребности в данных специальных условиях [8, с. 70].

Письма второго типа, отражающие коллегиально-дружеские отношения, в силу своей природы характеризуются гетерогенностью лексического состава (с одной стороны, наличие специальной лексики различных терминологических систем, с другой стороны, разговорная лексика и фразеология) и синтаксической структуры (чередование сложных предложений с простыми), иерархической композицией текста и вариативной контактной рамой. В письмах этого типа изложение обсуждаемого вопроса (философского, общественно-политического, литературоведческого или профессионально-делового) реализуется логически последовательно и развёрнуто. Здесь также появляются бытовые детали из личной жизни автора, что проявляется в элементах разговорной лексики и фразеологии, а также эмоционально-экспрессивной лексики, выражающих категорию модальности.

Письма третьего типа, характеризующие частно-деловые отношения, отличаются монотематической структурой, жёсткой клишированностью контактной рамы, сложной лексикой, включающей книжную, специальную терминологическую, клишированную официально-деловую фразеологию, и сложной синтаксической структурой предложения. В письмах этого типа профессионально-деловая информация подаётся чётко, последовательно, официально сухо, отсутствуют бытовые детали, модальность притушена, нет эмоционально-экспрессивной и разговорной лексики, нет вопросительно-побудительных предложений. Прагматическая направленность писем реализуется трафаретными формами сослагательного наклонения.

Этот тип частного письма наиболее близок к официально-деловому письму, что, однако, не означает их идентичности: адресантом первого всегда является конкретное лицо (что редко наблюдается во втором); степень его клишированности и стандартизованности не столь высока; коммуниканты состоят в разных типах отношений.

Задачи официально-делового юридического письма диктуются сферой деятельности (общения). Юридическое письмо служит для поддержания деловых, официальных отношений, контактов, является средством выполнения различных операций и решения вопросов правового, процессуального порядка.

Тема официально-делового письма не касается личных отношений самих корреспондентов, как это имеет место в частном письме, речь идёт о третьем – о деле. Ибо, как только письмо затрагивает вопросы личных взаимоотношений между корреспондентами, оно немедленно перестаёт быть явлением официально-деловой прозы и переходит в разряд частно-деловых писем.

Несмотря на то, что в обоих случаях условия и форма общения одинаковы (дистанцированное общение в письменной форме), оформляются эти письма по нормам различных функциональных стилей. Разные сферы функционирования, цели и задачи общения являются неким организующим началом, формулирующим лингвистическую структуру различных видов писем как проявления того или иного функционального стиля.

Социальная задача делового письма, в том числе и юридического, – служить для связи в области экономических, торговых, социальных и культурных взаимоотношений организаций, учреждений, фирм друг с другом и с отдельными лицами. Поэтому корреспонденты официально-делового письма выступают в качестве условных коммуникантов, так как являются представителями какой-то фирмы, организации, учреждения и выступают (ведут переписку) от лица этих организаций, а не от себя лично.

В соответствии с прагматической установкой и тематикой официально-делового юридического письма могут выделяться различные его виды.

По ведущему функциональному признаку (сообщение vs воздействие) весь массив юридических писем может быть разделён на две группы: собственно информационные письма и письма воздействия, каждая из которых различается на лексическом, синтаксическом и композиционном уровнях.

Лексика официально-делового юридического письма в общем может характеризоваться наличием различных пластов. Например, общелитературная лексика, составляющая основу письма; лексика официально-делового стиля – книжная, канцелярская; и, наконец – профессионально-специфическая: морская, коммерческая и финансовая или какая-либо другая.

Замена индивидуальных коммуникантов их должностными ролями, обозримый набор и повторяемость коммуникативных ситуаций, в которых задействованы последние, являются основными факторами, обусловливающими надиндивидуальный, клишированный характер формально-содержательной структуры официально-делового письма. Употребление стандартных языковых выражений «и наличие своеобразных речевых шаблонов (штампов) и моделей предложения облегчает составление и восприятие информации» [6, с. 27].

Совсем другие признаки характеризуют частное письмо, являющееся реализацией личных отношений отдельных индивидуумов: непринуждённость, спонтанность, фрагментарность содержания, эмоциональная окрашенность.

Каждый из двух наборов стилевых черт обусловливает наполнение контактной рамы, лексический состав и синтаксическую структуру официально-делового и частного письма.

Прежде чем указать на отличия по вышеуказанным трём параметрам, надо отметить, что как частное, так и деловое письмо почти никогда не является обособленным изложением. Как правило, оно само является ответом на посланное ранее письмо, либо вызывает ответное письмо. Цепь таких писем носит характер полного, хотя и заочного диалога (это касается в полной мере частной переписки, а также запросно-ответных деловых писем). Письмо принимает своеобразную форму диалогизированного монолога. Между автором и адресатом нет непосредственного контакта, но он подразумевается. Если для сказовой, повествовательно-монологической формы нужен лишь пассивный читатель-слушатель, то в письме читатель делается активным участником разговора.

Что касается композиционно-структурного построения, то официально-деловое письмо имеет более жёсткую структуру, обязательный набор составных частей (их семь) и клишированную композицию. Частное письмо в плане композиции характеризуется большей раскованностью, меньшим количеством обязательных структурных элементов и более свободным их расположением.

Контактная рама официально-делового письма отличается единообразием, местной клишированностью, тогда как контактная рама частного письма, используя лишь модель, разрешает широкое варьирование субъективно-модальных наполнений.

Лексический состав делового юридического письма характеризуется употреблением официальной, книжной, канцелярской лексики и фразеологии, лексических штампов, шаблонных синтаксических структур и формул вежливости, а также большим набором юридической, морской и коммерческой терминологии. Изредка встречаются элементы разговорной речи, эмоционально-экспрессивные словосочетания и эмфатические конструкции в письмах второй коммуникативно-прагматической группы (письмах воздействиях).

Лексика частного письма представлена преимущественно общелитературным слоем, незначительным наличием книжных и специальных слов различных терминологических систем (в нашем случае, литературоведческих, общественно-политических и философских).

Здесь также много стандартно-разговорной и даже сниженно-разговорной лексики; имеют место жаргонизмы, просторечие, грубые эмоционально-усилительные слова. Велика доля модальных и эмотивных слов, в том числе эпитетов и гипербол.

Синтаксическая структура делового письма характеризуется усложнённостью, разветвлённой сетью союзного и бессоюзного подчинения, наличием причастных и инфинитивных оборотов, обилием форм страдательного залога, значительным объёмом предложения.

В частном письме наряду со сложной синтаксической структурой и большим объёмом предложения (частно-деловые и коллегиально-дружеские письма) широко представлены элементы разговорного синтаксиса: стяжания, сокращения, опущения; языковые средства диалогизации речи; значительна доля вопросительных и побудительных предложений.

Таким образом, различия в наполнении контактной рамы, в лексическом составе и композиционно-синтаксической структуре частного и официально-делового юридического письма, вызванные различиями коммуникативно-прагматических установок и ситуации общения, определяют рассмотренные два типа писем и разные функциональные стили, доказывают статистическую лабильность письма.

Выводы. В статье проанализировано языковое оформление частного и делового письма, выявлены и проанализированы факторы, определяющие языковую реализацию данных типов писем, проведён сопоставительно-контрастивный анализ языковых средств частного и делового писем и описаны их сходства и различия. Намечая возможные перспективы дальнейшей разработки проблемы эпистолярного текста, следует признать интересным и целесообразным рассмотрение его характеристик при функционировании в прочих стилях, не представленных в данном исследовании – научном, публицистическом, художественном.

Литература:

1. Бездрабко В.В. Документознавство в Україні: інституціолізація та сучасний розвиток, Київ, Національний університет ім. Тараса Шевченка. – К.: Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
2. Белукова Н.И. Роль адресата в организации текста дружеского письма / Языкознание. – 2015.
3. Гічан І.С. Психотехнологія ділового спілкування / І.С. Гічан, Д.В. Назаренко. – К.: Нау, 2003. – 78 с.
4. Даутова Г.Х. Когнитивная модель типологического анализа текста делового письма (на материале русского и английского языков): дисс. канд. наук. – Уфа, 2004. – 247 с.
5. Ефимов А.И. История русского литературного языка. – М.: 1967. – 345 с.
6. Ившин В.Ф. Об особенности функциональных стилей научно-технической литературы и деловой корреспонденции. Материалы научн.-техн. семинара. – Челябинск, 1975. – 128 с.
7. Лесскис Г.А. О дифференциации стилей и о функции языка в художественном тексте / Тез. докл. научн. конф. «Проблемы лингвистической стилистики». – М, 1969. – С.81.
8. Симонов П.В. Потребности и сознание. Наука и жизнь, 1983. – № 8. – С. 70–73.
9. Седова О.Н. Эпистолярный стиль в системе функциональных стилей русского языка / Филологические науки. – 1985. – № 6. – С. 58–62.
10. Meyer R.M. Deutche Stilistik. – Munchen. – 1913. – S. 200–204.

Нижнікова Л. В. Функціональна обумовленість у відборі мовних засобів епістолярного тексту

Анотація. Статтю присвячено мовному оформленню двох видів епістолярного тексту: приватного і ділового листів. Відмінності в наповненні контактної рами, в лексичному складі й композиційно-синтаксичній структурі приватного й офіційно-ділового юридичного листа викликані відмінностями комунікативно-прагматичних і ситуацій спілкування, що відносить два типи листів до різних функціональних стилів.

Ключові слова: контактна рама, лексичний склад, композиційно-синтаксична структура, комунікативно-прагматичні установки, функціональні стилі.

Nizhnikova L. Functional conditionality in the choice of linguistic means of an epistolary text

Summary. The article is devoted to the language formalization of two types of an epistolary text: private and business letters. Differences in filling of a contact frame, lexical composition, compositional and syntactical structure of private and business letters are caused by differences of communicative pragmatic settings and the situation of communication.

Key words: contact frame, lexical composition, compositional and syntactical structure, communicative and pragmatic settings, functional styles.

УДК 378.147:811

Осадча О. В.,
викладач кафедри іноземних мов
для інженерно-технічних та природничих спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

СТВОРЕННЯ МОВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглядаються питання, пов'язані зі створенням мовного міжкультурного середовища у процесі іншомовної підготовки студентів. Визначена роль такого середовища, виділені та проаналізовані принципи формування міжкультурної компетенції. Охарактеризовані підходи до створення міжкультурного середовища.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, компетенція, мовне середовище, принципи формування міжкультурної компетенції.

Постановка проблеми. Необхідність володіння знаннями та стратегіями комунікації зумовлена потребами сучасного життя. Процеси глобалізації, відкритість та доступність найсучасніших досягнень світової культури дають змогу великій кількості людей дізнаватися про поведінку та життя інших народів. Нові знання здобуваються у туристичних подорожах, на наукових конференціях, ділових зустрічах, а також з письмових джерел, написаних іноземними мовами. Це особливо актуально для молодого покоління студентів, тому що така ситуація надає їм необмежені можливості здобувати нові знання, пов'язані з обраною спеціальністю, брати участь у конференціях, перебувати у центрі світової науки, що сприяє їхньому професійному росту та підвищує цінність на ринку праці. Як важливий фактор професійного становлення варто також зазначити можливість користуватися підручниками та посібниками, які видаються не тільки у нас у країні, але й за кордоном. Безперечно, це потребує знань іноземної мови на високому рівні та сформованості таких видів компетенцій, як лінгвістична, лінгвокраїнознавча, комунікативна та міжкультурна. Однак, не зважаючи на те, що студенти вивчають іноземну мову протягом декількох років, ми все ще не можемо говорити про досить високий рівень сформованості міжкультурної компетенції. На практиці існує багато непорозумінь, що викликані недостатніми знаннями про країну, мова якої вивчається. Інтеграція формування міжкультурної компетенції у процес вивчення іноземної мови має великий потенціал для створення такого середовища, у якому стане можливим розвивати знання про культуру іншої країни через вивчення її мови, і навпаки, ефективно вивчати іноземну мови, спираючись на знання про культуру. Існують протиріччя між досить розвинутим використанням комунікативного підходу у викладанні іноземних мов та низьким рівнем володіння міжкультурними комунікативними стратегіями. Отже, проблема умов для створення міжкультурного мовного середовища є досить актуальною і для викладачів, і для студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна комунікація (далі –МКК) – це наукова галузь, у центрі якої стоїть взаємодія між індивідуумами та групами з різних культур, що досліджує вплив культури на те, які це люди, як вони поводяться, відчувають, думають, і, як результат, говорять та слухають. Міжкультурну комунікацію неможливо розглядати окремо від лінгвістики, філософії, психології та культурології. Тому проблеми міжкультурної комунікації були у центрі уваги представників різних галузей наук. Питаннями культури займалися Д. Хаймс, В. Гумбольдт. Проблемам зв'язку мови та культури присвячені роботи А. Вежбіцької, Р. Ладо. У фундаментальних роботах М. Беннета, Р. Портера, Г. Хофстеде вивчаються різні аспекти міжкультурної комунікації. Оскільки, навчання іноземної мови неможливе поза культурним контекстом, питаннями інтеграції компонентів культури у процес вивчення іноземної мови займалися Н. Бібік, Н. Бориско, О. Миролюбов, Ю. Пасов та С. Тер-Мінасова. Досліджувалися проблеми формування міжкультурної компетенції на основі іншомовного тексту (О. Сиром'ясов), формування мовленнєвої особистості нового типу (Ю. Караулов, Г. Богін), застосування автентичних відеоматеріалів у процесі формування міжкультурної компетенції (Г. Єлізарова). Ціла низка сучасних досліджень присвячена різним аспектам формування міжкультурної компетенції засобами іноземної мови. Відомий фахівець з питань міжкультурної комунікації Т. Колбіна підкреслює необхідність використання системного підходу та у його межах методу моделювання, який «дозволяє виявити закономірності навчальної діяльності, усвідомлення яких є необхідним для організації навчального процесу на наукових засадах та створення необхідних умов для навчальної діяльності. Навчальну діяльність студентів у процесі вивчення іноземної мови необхідно організувати таким чином, щоб вона моделювала реальний процес МКК» [1]. Усвідомлюючи сутність процесу міжкультурної комунікації, знань, потреб та досвіду студентів, вона пропонує систему, в якій відбувається процес формування міжкультурної компетенції, компонентами якої є викладач, цілі, принципи, зміст, методи навчання, форми спільної діяльності, студент та результат. С. Цимбрило підкреслює необхідність створення освітньо-виховного середовища у вищому навчальному закладі та розглядає засади формування людини, здатної до активної життєдіяльності в полікультурному просторі, що володіє розвиненим почуттям розуміння і повагою до інших культур [2, с. 262]. Важливим питанням є оцінка готовності студентів до міжкультурного спілкування. О. Баглай виділяє такі критерії її сформованості, як «мотиваційний (пізнавальний інтерес), пізнавальний (знання історії, мови та звичаїв), емоційно-вольовий (емоційна стійкість, емпатія) та суб'єктний (сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності)» [3; с. 14]. Вивченню основних параметрів міжкультурної комунікації у процесі оволодіння іноземною мовою присвячене дослідження Н. Резнік, яка підкреслює, що людина «навчається розуміти явища навколишньої дійсності через модель, створену за допомогою рідної мови. Вивчення іноземних мов розширює цю модель за рахунок нового. Кожна засвоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість ставати повно-

правним членом полікультурного суспільства» [4, 176]. Читання текстів іноземною мовою – це теж різновид міжкультурної комунікації, бо у такий спосіб ми здобуваємо знання про інші країни, навчаємося розуміти інші народи. Правильне розуміння іншомовних текстів викликає багато труднощів, тому що такі тексти містять багато реалій, фразеологізмів та безеквівалентної лексики. І. Бахов дослідив проблеми становлення комунікативної культури студентів-перекладачів [6]. Він розглянув структуру професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у єдності лінгвокраїнознавчого, мотиваційно-ціннісного, афективного й когнітивного компонентів. Автор також встановив залежність ефективності міжкультурного спілкування від уміння долати крос-культурні бар'єри, інтерпретувати коди чужої культури, перетворювати комунікативну ситуацію перекладу з рівня невизначеності на рівень смислової єдності. Різноманітність напрямів у дослідженні питань, що пов'язані з міжкультурною комунікацією, свідчить про її актуальність. Однак, попри велику кількість досліджень, існують протиріччя між необхідністю інтеграції міжкультурної комунікації у процес вивчення іноземної мови та недостатньою розробленістю підходів та технологій до створення мовного міжкультурного середовища у процесі вивчення іноземної мови. Ці протиріччя зумовлюють актуальність питань, що розглядаються у цій статті, та доцільність подальших пошуків шляхів вирішення цих проблем.

Метою статті є визначення ролі мовного міжкультурного середовища у процесі вивчення іноземної мови, аналіз підходів до створення такого середовища, виділення принципів формування міжкультурної компетенції на основі сучасних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Галузь мовної освіти України орієнтується на загальноєвропейські рекомендації, у яких виділено наступні сфери спілкування іноземними мовами:

– особистісна, яка охоплює життя суб'єкта, індивідуальні соціальні види діяльності;

– освітня, яка пов'язана з навчальним процесом, в якому суб'єкт бере участь;

– публічна, в якій суб'єкт залучається до соціальних видів взаємодії;

– професійна, де суб'єкт виконує свої посадові чи професійні обов'язки [5, с. 45].

Відповідно до цих рекомендацій велика увага має приділятися використанню іноземної мови в якості дієвого інструмента у різних видах діяльності студента. Однак, маючи на меті складання різноманітних іспитів, студенти витрачають багато часу на запам'ятовування слів та граматичних правил замість того, щоб розглядати значення слів та словосполучень у культурному контексті. Як результат, вони не можуть вільно спілкуватися та вживати іншомовні слова автентично. З іншого боку, викладачі не завжди спираються на культурний контекст під час організації роботи над навчальним матеріалом.

Відомо, що формування міжкультурної компетенції базується на наступних принципах: принцип пізнання та врахування культурних універсалій, принцип культурно пов'язаного вивчення іноземної та рідної мов, принцип етнографічності, принцип мовленнєво-поведінкових стратегій, принцип керованості, принцип усвідомлення та принцип емпатії. Принцип пізнання та врахування культурних універсалій забезпечує знання про можливості різного наповнення універсальних категорій та дозволяє зрозуміти їх культурну унікальність. Принцип культурного зв'язку вивчення іноземної та рідної мов дозволяє порівняти та виділити спільні та відмінні риси як мови, так і культури. Принцип етнографічності допомагає зрозуміти культуру зсередини, а не з позиції спостерігача. Принцип мовленнєво-поведінкових стратегій дозволяє сформувати свою модель поведінки у ситуаціях міжкультурного спілкування. Принцип усвідомлення допомагає перевести реакції та відношення з несвідомих до свідомих через переживання та емоційний компонент. Принцип керованості дозволяє контролювати власні переживання та емоції у процесі міжкультурної взаємодії. Принцип емпатії забезпечує можливість вживатися у почуття іншого, співчувати та розуміти. Всі ці принципи складають основу для створення умов мовного міжкультурного середовища під час вивчення іноземної мови. Мову неможливо розглядати без культурного контексту. Відомі спроби створення штучних мов, таких, як есперанто, які виявилися нежиттєздатними, бо не несли жодного культурного навантаження і не були носіями культурного багатства країн. Англійська мова у сучасному світі відіграє роль міжнародної мови та використовується для спілкування людей, які не мають спільної мови. Наразі неможливо сказати, у яких країнах говорять англійською, тому саме англійська мова надає широкі можливості для формування міжкультурної компетенції.

Підходи до створення міжкультурного середовища не обмежуються окремими країнами. В Україні та поза її межами розроблено багато стратегій інтеграції міжкультурного контексту у роботі над іноземною мовою. Так, у рамках інформаційного підходу пропонується використовувати значні обсяги інформації про історичні, культурні, економічні, соціальні проблеми. Якщо студенти володітимуть такими знаннями, вони краще розумітимуть звичаї, традиції, цінності іншого народу. Відкриті дискусії будуть більш доцільними, ніж лекції. У якості мовного матеріалу можна використовувати біографії видатних людей та відомі історичні літературні твори. Симуляційний підхід передбачає створення ситуацій, у яких студент отримує краще розуміння іншої культури через участь у ситуаціях, відмінних від його власної культури, такі як рольові ігри з представниками інших культур, розмови онлайн з людьми з різних країн. В одному з університетів США студентам було запропоновано перегляд новин в Інтернеті із коментуванням їх особливостей у крос-культурному контексті. Підхід, в основу якого покладено теорію комунікації, дозволяє будувати моделі взаємодії у межах окремої культурної системи. Такі моделі використовуються, щоб описати комунікативні змінні у різних комунікативних ситуаціях. Аналіз, кодування та декодування процесу у рамках обговорення теми стосовно іншої культури дозволяє краще зрозуміти процес комунікації. У межах програмованого підходу пропонується систематизована та структурована стратегія для аудиторної та позакласної роботи. Підкреслюється когнітивна складова як культурна змінна, що впливає на міжособистісні стосунки. Головна ціль – це навчити студентів взаємодіяти у різноманітті ситуацій окремої культури. Ще один підхід – це використання ігор та вправ, які є важливим інструментом для розвитку емпатії та розуміння у крос-культурних ситуаціях. Вони існують паралельно з реальними ситуаціями. Ведучий спрямовує гру або дискусію так, щоб її учасники були так захоплені, що не помічали б культурного або мовного бар'єру. Якщо ми говоримо про підготовку майбутнього фахівця, необхідно підкреслити роль наукового міжкультурного спілкування. Ще зі школи студенти навчаються

користуватися інтернет-ресурсами та беруть участь у роботі Малих академій наук. Наукові здобутки та результати мають передаватися через мову. Хоча науковець вивчає реальні явища, він може відчувати на собі вплив соціальних моделей, які сформувалися під дією історичних та культурних факторів. Когнітивні методи теж можуть відрізнятися, особливо, якщо йдеться про західні та східні культури. Труднощі можуть виникати і під час наукового листування (стиль, формули ввічливості та етикету). Під час перекладу наукових статей студент також стикається з проблемами. Наприклад, в українських наукових статтях широко використовуються складнопідрядні речення з багатьма зворотами, безособові речення. Англійський науковий стиль характеризується більшою лаконічністю та короткими реченнями. Тому пошук засобів передачі наукових фактів іншою мовою теж можна розглядати як міжкультурне спілкування, яке вимагає створення відповідного мовного середовища під час вивчення іноземної мови.

Висновки. Процес формування міжкультурної компетенції є досить складним та багатофакторним. Одним зі шляхів подолання труднощів є створення мовного міжкультурного середовища під час вивчення іноземної мови. При цьому необхідно враховувати принципи та підходи, що можуть стати основою для побудови цілої системи навчання з урахуванням вимог міжкультурної комунікації. Надалі у цьому напрямі планується створення та апробація навчальних матеріалів з іноземної мови, які сприятимуть формуванню міжкультурної компетенції та академічній мобільності студентів.

Література:

1. Колбіна Т.В. Формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації. – Харків: ІНЖЕК, 2012. – 167 с.
2. Цимбрило С.М. Полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу: дис.… канд. пед. наук: 13.00.07. – Ужгород, 2011. – 306 с.
3. Баглай О.І. Методичні основи формування готовності до міжкультурної комунікації у професійній підготовці. – Львів: Сполом, 2011. – 20 с.
4. Резник Н.В. Основные параметры обучения межкультурной коммуникации в процессе изучения иностранного языка. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2006. – № 8. – С. 172–176.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти і вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Бахов І. С. Теоретичні засади становлення комунікативної культури студентів / Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку. Вип. 1. Матеріали міжн. наук-практ. конф. «Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: інтеграція, творчість, інновації» 22 травня 2009 р., Київ, МАУП,. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 189–193.
7. Alred G., Byram, M. Becoming an Intercultural Mediator: A Longitudinal Study of Residence Abroad. Journal of Multilingual and Multicultural Education – 2006 (23). – P. 339–352.

Осадчая Е. В. Создание языковой межкультурной среды в процессе иноязычной профессиональной подготовки студентов

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с созданием языковой межкультурной среды в процессе иноязычной подготовки студентов. Определена роль такой среды, выделены и проанализированы принципы формирования межкультурной компетенции. Охарактеризованы подходы к созданию межкультурной среды.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, компетенция, языковая среда, принципы формирования межкультурной компетенции.

Osadcha O. Creation of the language intercultural environment in the process of foreign language professional training of students

Summary. The article deals with the problems, associated with creation of the language intercultural environment in the process of foreign language professional training of students. The role of this environment was determined and the principles of formation of intercultural competence were analyzed. The approaches to successful creation of intercultural environment were characterized.

Key words: intercultural communication, competence, language environment, principles of formation of intercultural competence.

УДК 81'37

Романюха М. В.,
доцент кафедри перекладу
Дніпровського державного технічного університету

ВЕРБАЛЬНИЙ ПРОСТІР КОМУНІКАЦІЇ В СУБКУЛЬТУРІ АРГЕНТИНСЬКОГО ТАНГО

Анотація. Стаття присвячена опису ономастичного простору аргентинського танго, реалізованого на матеріалі назв танго-фестивалів, марафонів і енкуентро. Виявлено три номінативних групи танго-подій: актуалізація понятійного простору аргентинського танго, географічна локалізація й актуалізація хронотопу.

Ключові слова: аргентинське танго, міжкультурна комунікація, понятійний простір, ономастика, мовна гра.

Постановка проблеми. Сучасному суспільству притаманні процеси омасовлення культурного життя. Цьому сприяє розвиток засобів масової комунікації, що активізує демократизацію мистецтва. Наразі можна спостерігати, як під впливом комунікаційних процесів формується новий тип свідомості, оцінки й сприйняття інформації. Омасовлення культурного життя можна спостерігати на прикладі субкультури аргентинського танго – унікального за своєю природою комунікативного простору. Зі зростанням популярності танго зростає кількість і масштаб танго-подій, і перед організаторами постає маркетингове завдання – привабити потенційних гостей завдяки творчому вербальному оформленню назви.

Наше дослідження представляє інтерес завдяки своїй багатоаспектності. Великі танго-зібрання є комунікативними подіями міжкультурного плану, а тому вони апелюють до багатомовної аудиторії, яка прагне порозумітися. Із лінгвістичного погляду вербальне спілкування на початковому етапі підготовки до події обслуговується однією з домінуючих у регіоні європейських мов. Прагматичне навантаження назв танго-подій полягає в привабленні потенційного учасника, але з погляду комунікації це повідомлення риторичного характеру, це одностороння комунікація, яка не передбачає вербальної реакції від адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти аргентинського танго (далі – АТ) приваблюють дослідників (М.-М. Рибалко [1; 2]); з іншого боку, заслуговують уваги ономастичні студії стосовно назв урочистих подій [3; 4; 5], але ономастичні тенденції назв урочистих танго-подій ще необхідно виявити.

Мета статті – виявити ономастичні тенденції у вербальній комунікації прихильників аргентинського танго, яка представлена назвами танго-подій 2018 р. у загальній кількості 117 одиниць, відібраних із ресурсу [6].

Виклад основного матеріалу. Складність проблематики полягає в тому, що представлені власні назви мають чітку екстралінгвістичну співвіднесеність, сфокусовані на багатомовній аудиторії, а тому не є неоднорідними за способами номінації.

Розглянемо характерні риси гостей танго-подій. У маркетинговому огляді [7] надано перелік етапів розвитку тангеро. На першому етапі («Початкове навчання») людина споживає такі основні послуги: навчання в групах, індивідуальне навчання, вечірки (мілонги й практики) у рамках школи. На другому етапі («Середнє навчання») клієнти роблять максимальні інвестиції в навчання й споживання рекреаційних послуг: уроки; приватні уроки; мілонги; участь у фестивалях (локальних і виїзних) з участю в навчальних заходах і мілонгах, а також у «семінарах». На третьому етапі («Прогресивне навчання й практичне використання навичок») основними споживаними послугами є такі: вечірки (мілонги), фестивалі, танго-марафони. На думку автора, на четвертому етапі («Лайф стайл») навчання припиняється, і споживачі часто переходять у стан «Аргентинське танго як стиль життя», підлаштовуючи своє життя під участь у заходах, значна їх кількість стає учасниками тих чи інших бізнесів, пов'язаних із танго.

За статистикою, найбільше людей іде з танго на першому етапі – на етапі початкового навчання. Ті, хто залишився, урізноманітнюють своє танго-дозвілля заходами, для відвідування яких необхідно пізнати етикет танго-комунікації, набути навичок коректної вербальної й невербальної поведінки, бути готовими до значних фінансових інвестицій у вбрання, взуття, вхідні квитки та подорожі. Це, можна сказати, етап усвідомленого танго.

Розглянемо загальні риси таких заходів – танго-фестивалю, марафону й енкуентро, які відвідують свідомі тангеро. Танго-фестиваль пропонує прихильникам максимальне різноманіття подій: заняття від титулованих тангеро, показові виступи та великі мілонги. Вони можуть продовжуватися декілька днів, зазвичай починаються в четвер чи раніше й охоплюють вихідні дні. Під час фестивалю проходить декілька денних і великих нічних мілонг. Тут можна послухати живу музику від відомих танго-оркестрів, фестиваль часто прохожить у розкішному залі. Учасники різняться між собою за майстерністю та стилем танго. На фестивалях часто проста реєстрація, тому спостерігається гендерний дисбаланс.

Танго-марафони народилися з бажання спільноти більше танцювати й менше споглядати шоу, не брати уроки й не відвідувати концерти. Тангеро просто впускають у танцювальний зал, де проходить безперервна мілонга протягом двох-трьох днів, і випускають із нього. Танго-марафони, як правило, розраховані на більш витривалих тангеро. Марафони нерідко проводять у безпосередній близькості до місця проживання учасників. Учасники проходять суворий процес реєстрації, щоб забезпечувалася збалансована кількість жінок і чоловіків.

Танго-енкуентро також відомі від назвою енкуентро мілонгеро, тут пропагують стиль мілонгеро з дуже близькими обіймами, суворим дотриманням танго-коду, як-от запрошення за допомогою кабесео [8], правила навігації на танцполі, у деяких випадках організатори примусово розподіляють сидіння на чоловічу та жіночу сторони, щоб учасникам легше було вступати в зоровий контакт для запрошення на танець. Під час енкуентро не проводять уроки та шоу. Реєстрація учасників на ці зустрічі досить сувора, щоб забезпечити гендерний баланс і гомогенність учасників із погляду танцювальної майстерності [6].

У ході дослідження 117 назв танго-подій було поділено на три підгрупи залежно від ономастичних особливостей.

Назви першої групи актуалізують власне поняттєвий простір аргентинського танго, друга група репрезентує танго-події в географічному аспекті, тоді як третя актуалізує хронотоп події.

Зупинімося на мовному аспекті танго-ономастикону. Ураховуючи міжкультурний характер танго-комунікації, підходимо до аналізу з гіпотезою про рівний розподіл іспанської й англійської мов для обслуговування цього ономастичного простору. З одного боку, англійська мова має статус домінуючої міжнародної мови із загальною кількістю користувачів 983 522 920 осіб. З іншого боку, іспанська мова обслуговує танго-комунікацію на батьківщині танго, в Аргентині, і за кількістю носіїв дещо переважає англійську. Можна прогнозувати, що ці два факти врівноважують один одного [9].

Іспанська мова, імовірно, активно використовується в танго-ономастиконі через її апеляцію до аргентинської культури, до культури Буенос-Айресу: «Певні слова викликають у моїй голові певні асоціації, почуття, переживання <...> Наприклад, слово «patio» (ісп. «Внутрішній дворик») веде мене в той час, коли мені було 4 роки, і я сидів у нашому патіо й спостерігав, як мій дід зривав виноград і тиснув із нього вино. Кожен раз, коли я чую це слово в пісні, я знову бачу цю сцену. Для мене це дуже приємні спогади – моя школа називається Patio del Tango» [10].

Культуру пізнають через мову, і навпаки – неможливо пізнати мову, не занурившись у культуру: «Вона так само змислово любила слово – насамперед на звук, але звук щільним неводом волік за собою фактуру, консистенцію, запах і, ясна річ, колір також <...> рідна була найпоживніша, найцілющіша для змислів: чорнобривцевий оксамит, ні, радше вишневий (сік в устах)? русявий (запах волосся)?.. так завжди – іно станеш приглядатися зблизька, розсипається, дробиться – не збереш, голодувала вона без неї тяжко, просто фізично...» [11].

Проаналізуємо ономастику першої групи АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЄВОГО ПРОСТОРУ АРГЕНТИНСЬКОГО ТАНГО. На думку М.-М. Рибалко, «АТ як модус соціальної взаємодії саме у сфері міжгендерної комунікації перегукується з особливостями дискурсу закоханого, причому закоханий оперує й вербальними, і невербальними жестами, щоразу вибудовуючи систему знаків, а тангерос – люди, які практикують АТ, розширюють домінування невербальних одиниць аж до повного витіснення мовлення при повному збереженні якості контакту» [2].

Серед одиниць, які актуалізують тему кохання в назвах танго-подій, трапляються класичні образи серця CORAZON BERLIN TANGO MARATHON (Берлін, Німеччина), утаємниченості PARA DOS (*для двох – тут і далі переклад авторський – М. Р.*) (Словенія), TANGO SECRETO (Варшава, Польща), прелюдії TANGO PRELUDE (Італія), EN TU CARICIA (*у твоїй ніжності*) ENCUENTRO MILONGUERO (Віченца, Італія).

Потужний емоційний складник комунікації в АТ репрезентований завдяки прикметникам та іменникам, нерідко асоціативної природи: 2nd Caliente (*гарячий*) Tango Route Marathon (Анталія, Турція), EL FUEGO (*вогонь*) TANGO MARATHON, winter edition (Варшава, Польща). Потужна аргентинська емоційність нерідко представлена гіперболізовано, передаючи нестримність, жагу до відчуттів, крайню ступінь пристрасті між закоханими, коли можна втратити розум: DEVORADORES (*пожиратели*) TANGO MARATHON (Вроцлав, Польща), Maldito (*проклятий*) Tango Milonguero Weekend (Гетебург, Швеція), MADTANGO MARATHON (Кишинів, Молдова).

Емоційність танго як власне танцю не протирічить емоційності та напруженості танго-події, приміром, такої, як марафон INFERNO (*пекло*) TANGO WEEK (Іспанія). Організатори цього марафону в Іспанії рекламують його як інтенсивний (very intensive tango+marathon).

Окрім теми кохання, у назвах танго-подій традиційно можна натрапити на апеляцію до семіотичного простору танго, до символьних рухів, фігур, окулістики: EL ABRAZO (*обійми)* DE RIGA * LA PRIMAVERA 2018 * FESTIVALITO DE TANGO (Латвія), BERGEN EMBRACE II (*обійми*) (Берген, Норвегія), ISTANBUL TANGO RITUAL FESTIVAL (Туреччина). Цікаво, яким чином статус учасників проявляється в ономастиці назв. Скажімо, для назви фестивалю в Польщі було обрано назву базової танго-фігури «саліда» [12], яка складається з восьми кроків OCHO PASOS 4TH EDITION POZNAN TANGO FESTIVAL. Тоді як у тому самому місті назва танго-енкуентро містить апеляцію до традиційних правил запрошення на танець завдяки погляду (LA MIRADA (*погляд*) ENCUENTRO MILONGUERO (Познань, Польща)), чого не завжди дотримуються під час подій іншого статусу.

Серед назв першої групи окремо виділимо ті, що опосередковано вказують на велику кількість гостей, на те, що партнерів буде багато й буде особливо важко дотримуватися правил навігації на танцполі: DJ-FESTIVAL TANGO REMOLINO (*вихор*) (Львів, Україна), KALEIDOSCOPE TANGO MARATHON (Москва, Російська федерація), TANGO MARATHON EL NAVEGADOR (Варшава, Польща). Гіперболізація, притаманна посиланням до теми кохання, трапляється й під час опису кількості людей – на фестивалі в Нюрнберзі організатори запрошують гостей «*випалити підлогу*» III NURNBERG TANGO FESTIVAL 2018 BURN THE FLOOR (Німеччина).

Зафіксована тенденція підкреслювати задоволення від події, прихильність до танго, яка актуалізується образами мрії (SONANDO (*мрійливий*) MARATHON AMSTERDAM, SUENO (*мрія*) DE VARSOVIA TANGO MARATHON (Варшава, Польща)), дружби (A LOS AMIGOS ITF 6 (Греція)), кохання (4TH TANGOLOVERS FESTIVAL MARATHON (Афіни, Греція), 5º ENCUENTRO YO AMO TANGO (*я люблю танго*) (Мадрид, Іспанія), FESTIVALITO QUERIDO (*дорогий*) TANGO BILBAO (Більбао, Іспанія)), їжі (THE SECOND CHERRY (*вишня*) TANGO MARATHON (Кишинів, Молдова), STRAWBERRY (*полуниця*) TANGO MARATHON (Лодзь, Польща)).

Актуалізація ідеї аргентинського танго в назвах може відбуватися й завдяки відсиланню до місця зародження танго як руху (NOCHES PORTENAS (*ночі Буенос-Айресу*) (Варшава, Польща)) за рахунок прецедентних для аргентинського танго феноменів: AMOR Y PRIMAVERA (*кохання і весна*) (травень, Словенія). «Amor y primavera» – це назва альбому оркестру

Таблиця 1

Порівняльна таблиця користувачів англійської й іспанської мов

Мова	Кількість носіїв	Кількість користувачів як другої іноземної	Загальна кількість користувачів
Англійська мова	371 959 910	611 563 010	983 522 920
Іспанська мова	442 384 990	70 606 900	512 991 890

Франсиско Канаро 1935 р., який у хронологічному плані належить до Золотого віку танго (1935–1955 рр.). Золотий вік танго – це період економічного зростання й відродження інтересу до танго в країні, настільки потужний і продуктивний, що більшість музичного супроводу на сучасних мілонгах була створена саме тоді [13].

Стосовно гендерних ролей підкреслимо, що в традиційному комунікативному просторі танго «ролі ведучого й веденого традиційно закріплені за чоловічою й жіночою статтю відповідно» [2], хоча на мілонгах тангеро іноді змінюють ролі на одну-дві танди. Тим не менше, назви танго-подій із натяком на зміну гендерних ролей у кількісному відношенні залишаються на периферії, приміром, oRó de Bonn – Open Role Tango Marathon (*танго-марафон із відкритими ролями*) (Німеччина), MUJERESTANGOFESTIVAL (*жіночий танго-фестиваль*) (Неаполь, Італія).

Для реалізації своїх рекламних стратегій організатори танго-подій нерідко застосовуть широкий інструментарій мовної гри й обмануте очікування. Наприклад, назви нижченаведених двох подій утворені завдяки телескопії, вони складаються з ініціальної частини слова-донора й кінцевої частини іншого слова: *marathon+encuentro* 12TH MARACUENTRO – BASEL SUMMER EDITION 2018 (Швейцарія), *planeta+tango* PLANETANGO (Російська Федерація). У назві MilonGato Tango Festival (Харків, Україна) поєдналися слова milonga (*мілонга, танго-вечір*) і gato (*кіт*). Образ кота обраний невипадково завдяки характерній м'якій ході кішок, їхньому нічному способу життя.

Розглянемо другу групу назв – **ГЕОГРАФІЧНА ЛОКАЛІЗАЦІЯ**. Ономастичні тенденції в цій групі досить передбачувані: переважна кількість назв містить назву міста або регіону, де відбуватиметься фестиваль чи марафон. Організаторам подій у курортних регіонах чи столицях часто не доводиться докладати зусиль для створення привабливої назви, за них цю прагматичну задачу виконує назва міста або місцевості: FESTIVAL INTERNACIONAL TANGO BENIDORM, CANARY ISLANDS TANGO FESTIVAL 2018, 2018 CHICAGO TANGO FESTIVAL, TENERIFE TANGO MEETING, 13º FESTIVAL INTERNACIONAL de TANGO do PORTO.

Географічна локалізація іноді презентована у вигляді легенди про приємне місто, яке варто відвідати: MAGIC LVIV TANGO MARATHON UKRAINE, CHARM CITY TANGO MARATHON (Балтімор, США). Використовуються стереотипні уявлення про країни та регіони, приміром, Фінляндія презентована як дуже холодна зимова країна та як батьківщина сауни: TANGO FROSTBITE, 5TH TANGOSAUNA.

Використання технології навіювання та непрямої номінації нерідко створює прямо протилежний ефект – викликає посмішку й може дискредитувати подію. Танго-марафон у м. Пскові з населенням трохи більше 200 тисяч людей називається RIOGRANDE 2ND PSKOV TANGO MARATHON. Місто Псков стоїть на берегах річки Велика, але використання перекладу цієї назви іспанською (Rio Grande) викликає забагато географічних асоціацій з обома американськими континентами.

Декілька назв танго-подій актуалізують новий формат проведення, певне урізноманітнення танго-ритуалів: TANGO CRUISE WITH CLINT TO THE BAHAMAS (Багамські острови), 7TH CLEVELAND TANGO BOWLING MARATHON (США), TANGOSAFARI LAGO D'ORTA 2018 – THE SPECIAL TANGOFESTIVAL IN PIEMONT (Італія).

Для актуалізації географічного розташування танго-події широко застосовують асоціативну семантику, наприклад, символ міста – NEPTUNE TANGO MARATHON (Гданьськ, Польща), SPQR Tango Marathon Roma (Італія), герб – III GRYF TANGO MARATHON (Польща) [14], назву традиційної страви – 3RD LIMASSOL SOUVLAKI TANGO MARATHON (Лімасол, Кіпр), тим самим запрошуючи учасників пізнати країну та культуру, яка приймає фестиваль.

Окремо варто відзначити тенденцію до економії й установку на мовну гру, що призводять до появи назв із подвійною мотивацією. Приміром, назва KRAKUS AIRES TANGO FESTIVAL (Краків, Польща) завдяки оказіоналізму Krakus апелює одночасно й до міста Кракова, і до Буенос-Айреса. Назва марафону в Мадриді відсилає до міста й до стану втрати розуму, утіленого в усіченій формі назви міста – MADRID TANGO MARATHON TANGOMAD.

Організатори подій використовують потужні інструменти графіки для реалізації гри слів і установки на мовну економію. Назва фестивалю в Туреччині TanGO TO Istanbul приваблює увагу вписанням дієслова *go* (*їдь*) у наказовому способі до слова Tango, а автори наступної назви завдяки різним розмірам шрифту навіюють учасникам емоцію безумства, яка на них чекає на танго-фестивалі в австрійському місті Грац – GRAZy Tango Festival.

Особливої уваги заслуговують творчі зусилля організаторів Женевського танго-марафону TIC TAC TANGO TIME MARATHON, які вдало поєднали символ країни (досить показову промисловість виготовлення годинників), стилістичні прийоми алітерації (початкова літера T) і ритмізацію.

Нарешті, остання група власних назв, найменша за кількістю, репрезентує ХРОНОТОП ТАНГО-ВЕЧІРКИ, відсилаючи до пір року: ЗИМА (Winter Tango feat Milongas Napoli Ved. – Friends (Неаполь, Італія), IV FLORES DE INVIERNO (зимові квіти) (Москва)), ВЕСНА (PRIMAVERA EN PRAGA TANGO MARATHON (Прага), Spring Tango Holiday in Greece (Греція)), ЛІТО (SUMMER Tango Holiday in Greece (Греція), 5TH THE ENDLESS SUMMER TANGO MARATHON, LOS ANGELES (США), Mediterranean Summer Tango Festival (Пореч, Хорватія)).

В аспекті мовного оформлення танго-назв зазначимо, що наша гіпотеза не підтвердилася, адже англійська мова дещо випереджає іспанську за кількістю назв (53 і 42 відповідно). Крім того, на периферії зібраного корпусу виділяється декілька назв італійською (TESOROMIO (*мій скарб*) KYIV TANGO WEEKEND (Україна), TUTTO IN UN ABBRACCIO (*усе в обіймах*) (Італія), MARATONA TANGOPICCANTE (*Марафон пікантне танго*) (Італія)), поодинокі приклади португальської, німецької та румунської мов.

Висновки. Отже, за результатами дослідження можемо зазначити таке: 1) ономастичний простір танго-подій неоднорідний як у мовно-структурному, так і в семантичному відношенні; 2) цей простір обслуговують переважно домінуючі англійська й іспанська мови, а подекуди – італійська; 3) прагматичне завдання танго-назв реалізується за рахунок апеляції до комунікативного простору аргентинського танго, різноманітних прийомів мовної гри, стилістичних прийомів змішаної природи, подекуди міжмовного характеру; 4) аргентинське танго є потужним імпульсом до вивчення іноземних мов, насамперед англійської й іспанської, а також локальних культур – місць проведення подій; 5) ономастичний простір аргентинського танго розкриває зародження тенденцій до демократизації танго-ритуалів у європейських країнах. Перспективи подальших досліджень визначаються актуальністю проблематики перекладу іспаномовних танго-термінів.

Література:

1. Рибалко М.-М. Семантичне розмаїття концепту TANGO (на матеріалі американського англомовного газетного дискурсу). Мова і культура. 2014. Вип. 17, т. 3. С. 28–32.
2. Рибалко М.-М. Комунікативна система аргентинського танго як контекст оприявнення гендерної ідентичності. Культура народов Причерноморья. 2011. № 119. С. 140–145.
3. Крюкова И. Научные подходы к исследованию модного имени. Восточноукраинский лингвистический сборник. Вып. № 9, 2014. URL: http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2014/09/Kryukova-I.-V.pdf.
4. Врублевская О. Место названий торжественных мероприятий в ономастическом пространстве. Проблемы современной лингвистики: сб. науч. тр. / под ред. проф. Н. Красавского. Волгоград, 2003. С. 56–59.
5. Врублевская О. Названия торжественных мероприятий с точки зрения языковой моды. Известия ВГПУ: Проблемы русистики. № 5 (90). 2014. С. 79–83. URL: http://izvestia.vspu.ru/files/publics/90/79-83.pdf.
6. Tangopolix. Your next tango adventure starts here. URL: https://www.tangopolix.com.
7. Танго. Краткий маркетинговый обзор: часть 2. Цикл жизни потребителя. URL: http://saminsky.ru/archives/849.
8. Романюха М. Комунікація в субкультурі аргентинського танго. Східні слов'яни: історія, мова, культура, переклад: матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 18–19 квітня 2017 р. Дніпро: Біла К.О., 2017. С. 32–40.
9. Ethnologue. Languages of the world. URL: http://www.ethnologue.com/browse/namesАргентинское танго. Хавьер Диас.
10. Эксклюзивное интервью для ЛТУ. URL: http://ltu.org.ua/arhentynskoe-tanho-haver-dyas-eksklyuzyvnoe-yntervyu-dlya-ltu/.
11. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Київ: Видавництво ФАКТ, 2007. 176 с.
12. Танго-термины. URL: https://abailar.com.ua/abc/.
13. The Golden Age of Argentine Tango: 1935 to 1955. URL: http://www.tangology101.com/main.cfm/title/The-Golden-Age-of-Argentine-Tango:-1935-to-1955/id/59.
14. Герб міста Щецін. URL: http://encyklopedia.szczecin.pl/wiki/God%C5%82o_Miasta_Szczecina.
15. Oxford Dictionary. Spanish-English. URL: https://es.oxforddictionaries.com/translate/spanish-english/.
16. Collins Dictionary. English-Italian. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-italian.

Романюха М. В. Вербальное пространство коммуникации в субкультуре аргентинского танго

Аннотация. Статья посвящена описанию ономастического пространства аргентинского танго, реализованного на материале названий танго-фестивалей, марафонов и энкуэнтро. Выявлены три номинативных группы танго-событий: актуализация понятийного пространства аргентинского танго, географическая локализация и актуализация хронотопа.

Ключевые слова: аргентинское танго, межкультурная коммуникация, понятийное пространство, ономастика, языковая игра

Romanyukha M. Verbal space of communication in the subculture of the Argentine tango

Summary. The article is devoted to the description of onomastic space of the Argentine tango, realized on the material of names of tango festivals, marathons and enquentros. Three nominative groups of tango events were identified: actualization of the conceptual space of Argentine tango, geographical localization and actualization of the chronotope.

Key words: Argentine tango, intercultural communication, conceptual space, onomastics, word play.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

Алексєєва Н. М.
ТАКСОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІППОНІМІВ.....4

Алиева У. Х.
НОМИНАТИВНАЯ СТРУКТУРА ПРЕДЛОЖЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ КОНТЕНСИВНОЙ ТИПОЛОГИИ.....8

Бабій О. Р., Лопатюк О. В.
ПРАГМАТИКА КОНТЕКСТУАЛЬНОЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «*ВВІЧЛИВІСТЬ*».....12

Баланюк С. С.
СПЕЦИФІКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ *ОСОБЛИВИЙ* В АНГЛІЙСКІЙ МОВІ.....15

Вакулінська Л. М.
ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ.....18

Vyslobodska I. M.
TYPES OF MEANINGS OF PARTICLE "UP" IN ENGLISH PHRASAL VERB "TAKE UP".....21

Гонта І. А., Пастушенко Т. В.
ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПОЗИТ-КОЛОРАТИВІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»).....24

Горченко О. А.
ДИСКУРС-АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДІОСТИЛЮ.....28

Гулиев Р. Б.
СОВРЕМЕННЫЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЯЗЫКИ И ДИАЛЕКТЫ, ВОЗНИКШИЕ ПОСЛЕ РАЗДЕЛЕНИЯ ОГУЗДЖА.....31

Huseynova-Gahramanli A. A.
FONETIC ADAPTATION OF INTERNATIONAL TERMS IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE.....34

Давидович С. С.
СТРАТЕГІЯ ІНФОРМУВАННЯ У ЖАНРІ «ПРОСПЕКТ УНІВЕРСИТЕТУ» (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСПЕКТІВ ВНЗ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ).....37

Danylchenko I. V., Velenchuk Yu. I.
REPRESENTATION OF EVENT PERSPECTIVE IN NEWS DISCOURSE.....40

Zadorozhnyy V. V., Hasko O. L.
DEVELOPING STUDENTS' RHETORICAL SKILLS IN THE FRAMEWORK OF PROFESSIONAL DISCOURSE.....45

Zaslonkina A. V.
PERFORMANCE OF PERCEPTION: THE SEMIOTICS OF THE SENSIBLE AND BEYOND.....48

Застровська С. О., Найдюк О. В.
ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОПРЕЦЕДЕНТУ.....52

Карпінська Л. Л.
РОЛЬ МОВНО-ВИРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У КАЗКАХ О. УАЙЛЬДА Й ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ.....55

Косович О. В.
ОМОНІМИ У КОРПУСІ НОВОТВОРІВ-АБРЕВІАЦІЙ.....59

Котвицька В. А.
РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛЕКСИЧНОЇ КОГЕЗІЇ У ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ).....62

Крайняк О. М
КОНОТАТИВНО МАРКОВАНІ ЕЛІПТИЧНІ ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....65

Кузик Н. Ю.
КОЛЬОРНІ ЛЕКСЕМИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ КАТЕГОРІЇ «РЕЧЕВОСТІ» У НОВОМУ РОМАНІ (НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ АЛЕНА РОБ-ГРІЄ "DANS LES COULOIRS DU MÉTROPOLITAINE" («У КУЛУАРАХ МЕТРОПОЛІТЕНУ»)) **68**

Кучеренко А. О.
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕМОЦІЙНОЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В АРАБСЬКИХ МІСЬКИХ ЛЕГЕНДАХ ПРО КОХАННЯ **73**

Лесневська К. В.
СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ТИПИ ЗАГОЛОВКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА) **77**

Мігорян О. В., Негрич Н. Д.
ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ФАЗОВОСТІ ВІДІМЕННИКОВИМИ ПОХІДНИМИ **80**

Мизин Т. О.
СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ АНТОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ **83**

Мирковіч І. Л.
АНГЛОМОВНИЙ КАЗКОВИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ **86**

Mykhaylenko V. V.
CORRELATION OF INTERJECTION AND EXCLAMATION: ANTHROPOCENTRIC ASPECT **90**

Михайлюк Н. П.
ТРАНСПОЗИТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АНГЛИЙСКИХ ВОЗВРАТНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ **93**

Оксанич М. П.
МАРКЕРИ КОРЕЛЯЦІЇ У СЕРЕДНЬОНІМЕЦЬКОМУ СКЛАДНОПІДРЯДНОМУ РЕЧЕННІ **96**

Піскозуб З. Ф.
АБСТРАКТНИЙ ІМЕННИК У ІЄРАРХІЧНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОПОЗИЦІЯХ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНОГО ТИПУ **100**

Пєшкова О. Г.
НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИЙОМІВ МОВНОЇ ГРИ **104**

Погоріла А. І.
СЛОВОТВІРНІ МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ **107**

Попова Н. М.
КОРЕЛЯЦІЯ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН І ТЕОРІЇ ПРОТОТИПІВ У МОВНІЙ І КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ІСПАНІЇ **110**

Сєчіна С. І.
СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОЛІСЕМАНТИЧНИХ ІМЕННИКІВ – РЕПРЕЗЕНТАНТІВ КОНЦЕПТУ *ІДЕНТИЧНІСТЬ* В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ **113**

Ставцева В. Ф.
ІНСТИТУЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕДІА-ДИСКУРСУ США **116**

Talavira N. M., Pavlenko M. H.
LINGUISTIC REPRESENTATION OF NORMS OF APOCALYPTIC AND NORMAL SOCIETIES IN INTERNET NEWS DISCOURSE: THE VANTAGE THEORETIC APPROACH **119**

Фоменко О. С.
НАЗВА КРАЇНИ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: БІРМА ЧИ М'ЯНМА **123**

Чепурна З. В.
ВЛАСНА НАЗВА ЯК СКЛАДНИК НІМЕЦЬКОГО ОНОМАСТИЧНОГО ЛЕКСИКОНУ **128**

Четова Н. Й.
ЛІНГВОКОГНІТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ *УЯВНИЙ ПРОСТІР* В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА, К.С. ЛЬЮЇСА, У.К. ЛЕ ҐУЇН ТА ДЖ.К. РОЛІНҐ) **131**

Мамедова Ш. Г.
ГЛАГОЛ КАК ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ ЕДИНИЦА
В НАХИЧЕВАНСКИХ ДИАЛЕКТАХ И ГОВОРАХ.....**135**

Шукюрзаде Ш. Д.
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ СЛОВА ОБЩЕТЮРКСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ЯЗЫКЕ НАСИМИ.....**138**

Ярема О. Б.
КРОСДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯВИЩА АЛЮЗІЇ.....**141**

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Ажогіна Н. В.
ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМЕНТАРЯ
ЯК ОБ'ЄКТА НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ.....**146**

Вусик Г. Л.
ГЕНДЕРНА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ СУБТЕКСТУ АДРЕСАНТА
В ОГОЛОШЕННЯХ ПРО ЗНАЙОМСТВО.....**149**

Кондрашова А. В.
ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ
ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ У ВИКЛАДАННІ ESP.....**151**

Лазаренко Л. М., Барабаш І. В.
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....**154**

Лютянська Н. І.
МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТНОЦЕНТРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....**158**

Межуєва І. Ю., Єльцова С. С.
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВНЗ.....**161**

Нижникова Л. В.
ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ В ОТБОРЕ
ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ЭПИСТОЛЯРНОГО ТЕКСТА.....**164**

Осадча О. В.
СТВОРЕННЯ МОВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.....**167**

Романюха М. В.
ВЕРБАЛЬНИЙ ПРОСТІР КОМУНІКАЦІЇ
В СУБКУЛЬТУРІ АРГЕНТИНСЬКОГО ТАНГО.....**170**

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 31 том 2, 2017

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 30.12.2017 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 23,71, ум.-друк. арк. 20,69.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 3012-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)
Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua